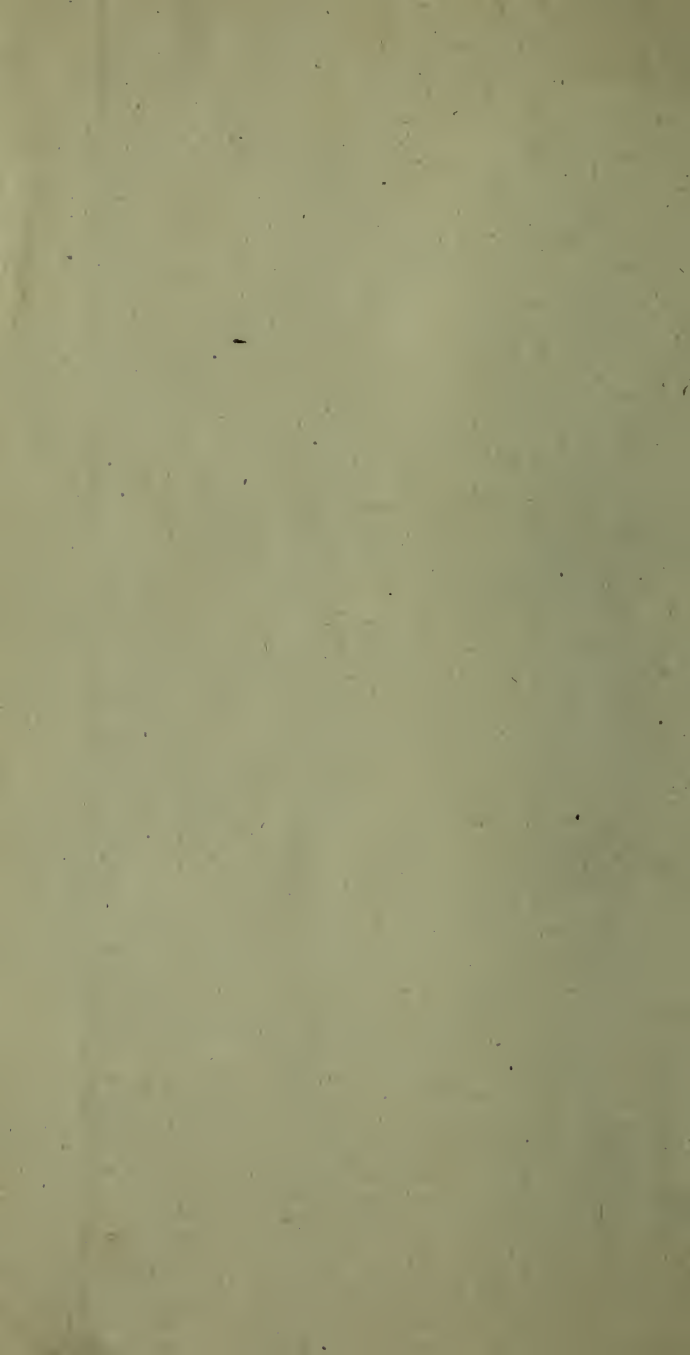

32419/B

2 vol in 1 Bxxiv. Lav
z

J. C. LAVATERS

G E H E I M

D A G B O E K.

E E R S T E D E E L.

J. C. L. WALTERS

GEHEIM

DAGBOEK.

Vit het Hoogduitsch.

EERSTE DEEL.

TE AMSTERDAM,

By M. DE BRUYN.

MDCCLXXX.

VOORREDE

DES

NEDERDUITSCHEN VERTAALERS.

Zo ongewoon de titel van dit werk is, zo zeldzaam is ook de wijze, op welke het eerst in 't licht is gekomen. 't Zal niet ondienstig zijn, den Nederduitschen leezer met weinig woorden eenig bericht hieromtrent medetedeelen. Is het altijd goed, des schrijvers voorrede voor of bericht nopens zijn werk vooraf met aandacht te leezen, om zijn eigenlijk doelwit wel te leeren kennen, en naar hetzelfde een des te grondiger oordeel over zijnen arbeid te kunnen vellen; zulks is vooral ten aanzien van dit geheime dagboek ten uiterste dienstig, gelijk uit het vervolg deezer voorrede zal blijken. Ik

raad het derhalve den leezer grootlijks aan, voor het onderzoek van het dagboek eerst het geheele voorwerk met oplettendheid te overweegen.

In 't jaar 1771 kwam te Leipzig het eerste deel van dit werk uit, onder den titel; GEHEIM DAGBOEK VAN EENEN WAARNEEMER VAN ZICHZELVEN. De boekverkoper, op wiens kosten het werk gedrukt was, had 'er het bericht voor geplaatst, welk terstond op deeze voorrede volgt. Dit boek was zo dra niet bekend geworden, of 'er werden veelerhande gisfingen zo omtrent den waarneemer zelven of den schrijver, als omtrent den eigen aart van dit werk en het rechte oogpunt, waaruit men het beschouwen moest, in menigte gemaakt.

Ondertusfchen duurde het niet lang, of de beroemde Zurichfche godgeleerde, de heer JOHAN CASPAR LAVATER, werd in 't algemeen voor den schrijver gehouden. Doch men vond 'er verscheidene bijzonderheden in, die met zijn
ampt

ampt en karakter niet te plooiën waren. Des bleef de waereld nog een' geruimen tijd in het onzekere.

Maar, toen 'er in het volgende jaar te Leipzig een nieuwe druk van uit werd gegeven, bleek het duidlijk, dat men zich in zijne gisfing omtrent den waarneemer gantschlijk niet bedroogen had. Dezelve boekverkooper, die den eersten druk bezorgd had, laschte in een voorbericht voor den tweeden druk (welk achter het evengemelde bericht volgt) een uittreksel in, getrokken uit eenen brief, dien hij van den welgemelden heer LAVATER ontvangen had. Deeze inlasfching geschiedde op uitdruklijke begeerte van den heer LAVATER zelve. Hij erkende zich daarin klaar genoeg voor den waarneemer, voor den fchrijver van het dagboek. En fchoon hij 'er bijvoegde, dat in zijn dagboek zodaanige veranderingen, verplaatfingen en bijvoegfels gemaakt waren, die hem volkomen vrijheid en recht zouden gegeven hebben, om hetzelve niet voor zijn

werk te verklaaren; wilde hij zulks echter niet doen; maar hij betuigde integendeel zijne goedkeuring en genoegen over alle die omgietingen; doordien zij alleen geschied waren, om hem des te onkenbaarer, en het dagboek des te nuttiger te maaken.

Dus zag men door den tweeden druk van het eerste deel den schrander en godvruchtigen LAVATER voor den schrijver van het dagboek openlijk erkend. Dit werd door de uitgaaf van het tweede deel nader bevestigd en buiten alle tegenspraak gesteld; gelijk uit den omftandigen brief van dien heer aan den boekverkooper, die het werk uitgaf, en uit des boekverkoozers antwoord op denzelfven, onwederfpreeklijk blijkt.

Deeze twee stukken volgen ook in het voorwerk voor dit eerste deel in orde op de twee berichten, waarvan zo even melding is gemaakt. Hoewel zij in de Hoogduitsche uitgaaf voor het tweede deel geplaatst zijn, en in dezelve ook niet anders

ge-

geplaatst konden worden; heeft men ze echter in deeze Nederduitsche uitgaaf liever voor het eerste deel gevoegd; deels, om de historie van het dagboek onafgebroken achter elkander te kunnen leezen; en deels ook, om de beide deelen ten aanzien der uitgebreidheid meer aan elkander te doen evenaaren.

Schoon het nu, niettegenstaande alle aangewende poogingen om zulks te beletten, klaarlijk bleek, dat de heer LAVATER de schrijver van het dagboek was, bleef 'er echter eene merklijke schijnstrijdigheid over. De Leipziger boekverkooper zeide aangaande het eerste deel, dat hij een waar en echt dagboek leverde. De heer LAVATER betuigde daartegen, dat het zo zeer veranderd en verfteld was, dat hij het niet voor het zijne had behoeven te erkennen. Dit liep, naar het schein, regelrecht tegen elkander aan. Ondertuschen spraken beiden de waarheid. 't Zou zeer moeilijk geweest zijn, deeze schijnstrijdigheid te vereffenen, bijaldien de

laatstgenoemde in zijnen brief aan den Leipziger boekverkooper het raadsel niet opgelost had.

De zaak komt, voor zo veel ik in kan zien, hierop uit. Het echte handschrift van LAVATERS geheim dagboek kwam (met of tegen zijnen wil?) in handen van eenen vriend. Deeze oordeelde het der uitgaave overwaardig. Doch, opdat het dagboek den leezeren des te nuttiger mogt zijn, zocht hij den eigenlijken waarneemer voor de waereld verborgen te houden. Hij liet 'er ten dien einde die bijzonderheden, welke hem terstond kenlijk zouden gemaakt hebben, uit weg, en voegde 'er anderen in, die, zonder in het zedelijke eenige verandering te maaken, den onderzoeker naar den schrijver des dagboeks noodwendig van den Zurichsen godgeleerden af moesten leiden. Het dagboek dus omgegoten hebbende, zond hij 'er het eerste deel van aan den Leipziger boekverkooper. Deeze, van die verandering onbewust, kon derhalve met vrijmoe-

moedigheid zeggen, een waar en echt dagboek ontvangen en geleverd te hebben. En de heer LAVATER kon met dezelve vrijmoedigheid betuigen, dat het zulks niet was. Hoe het nu hier mede gegaan zij? en of hier niet eene zogenaamde *pia fraus*, eene vernuftige vinding van den schranderen en vindingrijken schrijver plaats hebbe gehad, zo om het dagboek onder den schijn van een groot geheim op eene gevoeglijke wijze in 't licht te brengen, als om inderdaad, ten minste een tijdlang, bedekt te blijven, en om den navorscheren gelegenheid te geeven, in het ontdekken van den waarneemer hunne scherpzinnigheid aanden dag te leggen? kan noch wil ik beslissen.

Ook is 't onnoodig, dat ik mij over den eigen aart en het oogmerk, van dit dagboek, en het waare oogpunt, waaruit het moet beschouwd worden, hier eenigermate uitbreide, daar de godvruchtige schrijver zulks in zijnen brief aan den

Hoog-

Hoogduitschen uitgeever zelf omstandig gedaan heeft. 't Is genoeg, met een woord aanmerken, dat de schrijver van het dagboek hiër als een naauwgezet, als een oprecht waarneemer van zichzelve voorkomt, die op alle de uitgangen van zijn hart, op de allereerste, de allerverborgenste gedachten en werkzaamheden van zijnen geest een zorgvuldigst waakzaam oog houdt, en ze strenglijk ter toets brengt; alles met het Christlijk oogmerk, om zichzelve beter te leeren kennen, den wenk der godlijke Voorzienigheid in alles optemerken en kinderlijk te volgen, en zijn geheele leeven en wandel hoe langer hoe meer in geloof naar het voorschrift van het Evangelij te regelen. Hierin geeft hij den Christen lezer een navolgenswaardig voorbeeld; en dit is, naar het schijnt, het voornaame doelwit van den schrijver in het opstellen en waereldkundig maaken van zijn dagboek geweest.

En schoon eene dergelijke bevindlijke en godvruchtige wijze van schrijven, waardoor de verborgen verkeering van God met
eene

eene heildorstende ziel en der ziele met God zorgvuldig opgemerkt en getrouw ter neer gesteld wordt, en die de hoofdinhoud van dit dagboek uitmaakt, in onze dagen niet zelden voor ongewoon, nieuw en onsmakelijk uit wordt gebeeld; zal echter niemand, die slechts in de naamlijsten der Christelijke boeken niet ten eenemaal onbedreeven is, en met het gevoel van Gods liefde in Christus in zijn gemoed vervuld wenscht te worden, ontkennen, dat, na de propheeten en apostelen, veele oudere en latere kerkleeraars 'er zich met vrucht van bediend, tot nut voor zichzelf en stichting voor stichtingzoekende harten van bediend hebben. Om mijn gezegde te staaven, zal ik uit veelen slechts twee noemen; te weten; AUGUSTINI *liber confessionum*, of de belijdenissen van den kerkvader AUGUSTINUS; en JOHANNIS FORBESII A CÔRSE *vite interioris sive exercitiorum spiritualium commentaria*, dat is, het verhaal van het geestelijk leeven van JOHANNES FORBESIUS

A CORSE. Met het geestlijk dagverhaal van dezen beroemden Schotschen godgeleerden komt het tegenwoordig geheime dagboek van den Zurichfchen kerkleeraar allermeest overeen; doch, dewijl het laatstgenoemde het eerste in verscheidenheid merklijk te boven gaat, zo overtreft ook dit het eerstgenoemde in nutbaarheid en vermaak grootlijks.

Nog een woord aangaande mijne overzetting. Die de schriften van onzen zelfdenkenden bijzonderen schrijver in het oorspronkelijke gelezen heeft, zal moeten, ook gaarn willen toestaan, dat de vertaaling derzelve niets minder dan gemakkelijk is. Om 'er echter gelukkig in te slaagen, heb ik alle oplettendheid aangewend, om ze getrouw te verrichten, en zijne meening overal op eene bevatbaare wijze klaar voortestellen. De heer LAVATER gebruikt niet zelden eene hem bijzonder eigene woordschikking; hij bemint doorgaans de korthed, den nadruk, het naïve in zijn voorstel. Om in mijne
over-

overzetting het oorspronkelijke des te meer, en zo veel mogelijk was, te naderen, heb ik geoordeeld, deeze bijzonderheden slijpt in dezelve te moeten navolgen. Hieraan moet de kundige lezer het toeschrijven, als hij somtijds de schikking der woorden eenigzins buitengewoon, en niet naar den aart onzer taale en het gebruik onzer beste schrijveren gevormd vindt. Hij moet zich daarbij verbeelden, als of hij LAVATER oorspronkelijk hoorde spreken, of zijne gedachten las, zo als zij oorspronkelijk uit zijne pen en geest gevloeid zijn. Ik vertrouw nogthans, dat 'er de duidelijkheid in 't minst niet onder lijden zal.

't Geen ik hier nopens des schrijvers woordschikking aanmerk, heeft niet minder ten opzichte zijner zinsnijdingstekenen plaats. Ik heb dezelve, bijzonder daar zij zeer zonderling en vreemd waren, juist om die zonderlingheid en vreemdheid, nauwkeurig behouden. Ik twijfel niet, of de heer LAVATER, die toch overal het zonderlinge bemint, heeft 'er zekere geheim-

heimnisfen in gesteld, in bedoeld; maar welken? weet ik even zo min, als ik in staaten, om zijne cryptographie en andere zeldzaame tekens in dit dagboek, die zeer geschikt zijn, om het denkbeeld van ik weet niet wat voor verborgenheden inteboezemen, optelosfen.

De aanmerkingen, welken de Hoogduitsche uitgeever, vooral bij het tweede deel des dagboeks, in grootere menigte gevoegd heeft, heb ik grootdeels behouden. Doch, dewijl het eigenlijk om LAVATERS dagboek, en niet om des Hoogduitschen uitgeevers aanmerkingen daarop, te doen was, ben ik van oordeel geweest, dat het beter ware, die aanmerkingen, waarin de aanmerker zich al te veel vrijheid aan had gemaatigd, en welke met den eigen aart en het waare karakter der zuivere Evangelijleere niet wel strookten, liever geheel wegtelaaten, dan genoodzaakt te zijn, aanmerkingen op aanmerkingen te maaken.

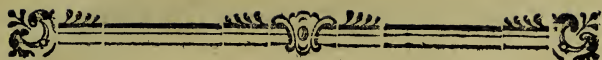
En, om het getal der aanmerkingen niet
al

al te zeer te vermenigvuldigen, heb ik zelf 'er slechts eenige weinige aantekeningen bijgevoegd; waartoe mij doorgaans het hartstochtliکه, welk in het karakter van den heer LAVATER overal doorstraalt, en het vrije, het vreemde, het stoute en zonderlinge, welk niet zelden in zijne voorstellingen en uitdrukkingen heerscht, de ongezoctste aanleiding gegeven heeft. Dewijl zij, gelijk ik in oprechtheid betuig, niet uit bedilzucht, niet uit lust om te gentspreken, nog veel minder uit begeerte om te beledigen voortgekomen, maar enkel uit liefde tot de waarheid gebooren zijn, vertrouw ik ook van den liefderijken schrijver des dagboeks, dat hij ze in liefde uit datzelve oogpunt beschouwen zal.

Eindelijk gelijk de prentverbeeldingen, en de geheele letterdruk deezer Nederduitsche uitgaave fraaier dan die der Hoogduitsche zijn; zo heeft deeze ook nog twee bijzonderheden, waarvan de oorspronkelijke Hoogduitsche versteeken is. In plaats

van eene linie is 'er boven in den hoofdregel telkens de dag der waarneeminge gesteld, 't welk, behalve dat het zekere aangenaamheid heeft, in 't opslaan van veel nut is. En, daar het moeilijk is, in dit werk, dat, in geene hoofdstukken verdeeld, en echter ongemeen zaakrijk is, iets optezoeken, of 't geen men gelezen had wedertevinden, heb ik 'er eenen bladwijzer der voornaamste zaaken, in de beide deelen voorkomende, bijgevoegd, en dat gebrek, ten dienste der leezers, daardoor eenigermate weggenomen.

B E R I C H T

D E S

HOOGDUITSCHEN UITGEEVERS,

VOOR DEN EERSTEN DRUK.

Dewijl thans bevindlijke geschriften, en bijdraagen tot de geschiedenis van 's menschen hart zo greetig geleezen worden, mag veelligt dit geheime dagboek ook eenige hoop hebben, om hier en daar bij een opgewekt een bevindingrijk hart een klein geluk te maaken. —

Dit is zeker, gelijk het ook van de vernuftigere waarneemers reeds dikwijls genoeg mag gezegd zijn geweest, dat eene getrouwe en omstandige zedelijke levensbeschrijving van den gemeensten en allerminst opgeschikten of verdichten mensch oneindig gewigtiger en ter verbetering van het hart ongelooflijk nutbaarer is, dan de zonderlingste en gewigtigste roman. 'Er zijn steeds duizend menschen, welken de eerste, tegen éénen, dien

de laatste eene waare, eene duurzaame zedelijke nuttigheid aanbrengt. Weinigen zijn geroepen, om helden op het openbaar schouwtoneel der waereld, maar allen, om helden in de huislijke deugd te worden.

Het moet den lezer volkomen onverschillig zijn, door welk toeval mij dit geschrift in de handen gekomen is. — 't Is genoeg, dat ik hem verzekeren kan, dat dit het waare en echte dagboek eens mans is, wiens eerste en laatste zorg het was, zijn hart naauwkeurig te kennen; dat het een man van eene vrolijke, opene en niets minder dan droevigé gemoeds gesteltenis, kortom een man was — Doch, ik heb met goeden grond voorgenomen, geen woord tot zijnen lof te spreken; — en hem ook van deezen kant niet kenlijker te maken, dan het oogmerk van dit boek zulks vereischt. Zekerlijk mag deeze geliefde man aan alles in de waereld eer gedacht hebben, dan dat zijne bevindingen en waarneemingen eens onder het oog der waereld zouden komen. De achtloosheid en openhartigheid, waarmede zij geschreeven zijn, zal eenen ieder gemakkelijk daarvan overtuigen kunnen. Hij zou verschrikken, indien hem ooit nog een gedrukt exemplaar daarvan onder 't oog kon komen; maar gewis zou hij ook grootmoedig genoeg zijn, om den uitgeever eene vrijheid

heid te vergeeven, die waarschijnlijk eene zeer werkzaame aanleiding tot de schoonste bevindingen zal zijn. —

Het verstaat zich, dat 'er wel niets gewigtigs in dit dagboek ingelascht, maar veel uit hetzelfde weggelaaten is, 't welk den persoon des schrijvers veelligt kenlijk had maaken, of aan misduidingen blootgesteld zijn kunnen.

Men meent, den leezeren door het behouden ook van die plaatsen, welke eigenlijk niet tot de waarneemingen van zichzelf behoren, en of karakters van anderen, of oordeelen over boeken, of stukken, die den schrijver bijzonder aandeeden, enz. in zich behelzen, geenen ondienst te doen.

Men heeft vooreerst slechts eene maand tot eene proeve bekend willen maaken. Mogt men bemerken, dat dit werk aan des uitgeevers oogmerk wel beantwoordde, dan zijn 'er nog eenige maanden in zijne handen, die den Christen lezer ten dienste staan.

Voor 't overige wenschen wij onzen leezeren die redelijkheid toe, welke het eigenaartig karakter van onzen schrijver uitmaakt. — Dan zal de bekendmaking van dit boek geene verdere rechtvaardiging behoeven.

R. in October

A. P. R.

1770.

** 3

VOOR

VOORBERICHT

D E S

HOOGDUITSCHEN UITGEEVERS,

VOOR DEN TWEEDEN DRUK.

Dewijl dit dagboek, volgens het eenpaarig oordeel der lezeren, tot de nuttigste werken behoort, en zelfs van die geen, welke aan zijnen inhoud veel te berispen vinden, met waare stichting gelezen wordt; zo heb ik het van mijne pligt geacht, de uitbreiding van dit ongemeen nuttig boek door eene tweede uitgaaf, die daarenboven merklijk beterkoop is, zo veel in mijn vermoogen is, te helpen bevorderen. Ook heeft de eerste uitgeever, bij gelegenheid van deezen tweeden druk, het geheele werk op nieuw met de uiterste zorgvuldigheid doorzien en verbeterd. Eene omstandigheid, welke zekerlijk aan deeze uitgaaf eenen waaren voorrang boven den nadruk, die tegen des schrijvers en des uitgeevers wil ten voorschijn is gekomen, geeven moet.

Zo

Zo ras dit dagboek het licht zag, was de wereld met grooten iever zeer bezig, om den schrijver te ontdekken. Zij heeft zich ook in haare gisfingen hierover niet gantschlijk bedroogen. Om de geheele zaak in een grooter licht te stellen, wil ik hier eene plaats uit eenen brief invoegen, die den lezer overvloedig genoeg des aangaande onderrechten kan en zal.

Uittreksel uit eenen brief aan den boekverkooper REICH.

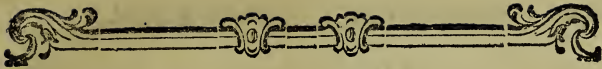
„ Men heeft reeds menigmaal geuit, dat ik de
 „ schrijver van het geheime dagboek ben. — Gij,
 „ mijn vriend, weet het allerbest, hoe veel of hoe
 „ weinig aandeel ik aan dit werk heb. — Ge-
 „ noeg, ik ben met den redelijken en billijken uit-
 „ geever van dit boek uitneemend wel te vrede; en
 „ ik moest liegen, als ik niet beléed, dat ik mij nu
 „ over de uitgaaf van hetzelfde verheuge, hoe zeer
 „ ik veelligt geweigerd zou hebben, 'er mijne toe-
 „ stemming toe te geeven, indien ik voorheen daar-
 „ over gevraagd ware geweest. Die vriend, (een
 „ waar menschenvriend) welken ik verdacht houd,
 „ allereerst de welgemeende verraaderij aan den lie-
 „ ven uitgeever gepleegd te hebben, en op wien ik
 „ nu van achter zo min, als op den uitgeever ver-
 „ toornd kan weezen, heeft 'er wel zulke veranderingen,
 „ verplaatfingen, en bijvoegfels in goedgevonden
 „ te maaken, die mij volkomen rechtvaardigen kon-
 „ den,

„ den, dit boek niet voor mijn werk te verklaaren.
„ Ik heb mij, zo veel ik weet, in mijn leeven nooit
„ laten kappen; — gelijk ik ook geene fleedevaart
„ heb bijgewoond. Ik verftaa van de muziek zo
„ min, als van de danskunst, om nog zeer veel voor-
„ bij te gaan. — Maar dit alles is gefchied, om
„ mij onkenbaar te maaken, en dus met een goed
„ oogmerk. Ik mag alles laten heen gaan; alleen-
„ lijk wenschte ik, dat, bijaldien 'er veelligt een
„ tweede druk opgelegd mogt worden, 't geen ik
„ hier zeg, in eene voorrede op deeze of geene
„ wijze gezegd wierd, dewijl 'er toch steeds men-
„ fchen zijn, die zich aan fommige plaatsfen ergeren,
„ en ze met mijn karakter niet plooiën kun-
„ nen ”

J. C. LAVATER.

BRIEF

B R I E F

VAN DEN HEER

J. C. LAVATER

AAN DEN

HOOGDUITSCHEN

UITGEEVER

DES

GEHEIMEN DAGBOEKS.

MIJN WAARDSTE HEER EN VRIEND!

Grij moet het u kunnen voorstellen, hoe een mensch te moede zij, die met den postwagen, zonder brieven, zonder eenige verdere aankondiging, een boek ontvangt, welk den buitengewoonen tijtel voert: GEHEIM DAGBOEK VAN EENEN WAARNEEMER VAN ZICHZELVEN; en hem, hijkans op alle bladzijden, aan zijne eigene, bijzonderste, en, zo hij meende, aan geen mensch bekende gesteldheden, geneigdheden en handelingen erinnert; een boek, waarin hem een gewichtig deel zijner geheime geschiedenisfe, op vee-

lerleie wijze gesplitst, verplaatst, veranderd, omgegooten en gedrukt, — en dus te gelijk aan de waereld, — voor oogen gelegd wordt.

Ik las; bladerde; wilde leezen, en bladerde weder; lachte; werd schaamrood; verheugde mij; wist niet, wat ik zeggen en niet zeggen zou.... En desniettegenstaande verzeker ik u, dat ik op den uitgeever niet een oogenblik te onvrede kon zijn. Over zo veele bescheidenheid, zo veele wijsheid in de keuze, zo veel fijnheid in de omkleeding van derzelver zedelijke en onzedelijke gesteltenissen moest ik mij billijk verwonderen.

Ik hoopte gantsch bedekt te blijven; en wenschte, dat dit boek van geen gering nut mogt zijn. Ik leide de zaak voor sommigen mijner vertrouwdste vrienden open, welken ik verdacht hield, dat zij de hand daarin gehad, en u mijn handschrift, of veel meer het handschrift tot het gedrukte dagboek overgeleverd hadden. Zij lachten; verheugden zich; hielden zich vreemd; namen het boek; lazen; lachten weder; en spraken steeds vooral van de bescheidenheid des uitgeevers; — en ik kon den menschlievenden verraader nog niet met zekerheid ontdekken.

Ik was ondertusfchen zo gelukkig, eenen brief van u te ontvangen, die mij licht genoeg gaf, en mij teffens met een toereikend rechtvaardigingsgeschrift

schrift voorzag tegen alle zodaanigen, die argwaanende genoeg waren, om mij voor den onmiddellijken uitgeever en eenigsten echten schrijver des dagboeks te houden.

Sedert dien tijd moest ik, gelijk gij u ligtlijk voor kunt stellen, duizend onverwachte, en tegenstrijdige oordeelen hooren. 'Er waren nog plaatsen genoeg overgebleeven, die mij, ten minste in mijn vaderland, volkomen kenbaar maakten. Maar nu kon men het overige in 't geheel niet schikken. Van deeze en geene zijden beschouwd, kende mij niemand.

In Duitschland oordeelde men net zo verscheiden, als in mijn vaderland.

Lieden van de waereld, wijsgeeren, godgeleerden, vroomen vijanden, vrienden bijna allen, hadden zich, naar mijnen dunk, daardoor van het rechte beoordeelingspunt verwijderd; dat zij meer den vermoedlijken schrijver, dan zijn dagboek, meer het waargenomene, dan den waarneemer beoordeelden.

En gewis, bijaldien uw vriend, die u, mijn waarde, het handschrift des dagboeks overgeleverd heeft, de waereld genoeg gekend had, om zich dit voortestellen; dan zou de waereld waarschijnlijk nooit iets van dit boek onder geenerleie gestalte of omkleeding gezien hebben.

Maar

Maar het is nu geschied, en de overtuiging, dat dit boek zijn menigvuldig nut zal hebben, is bij allen, die aan zijne in ordebrenging en bekendmaking deel hebben, zo sterk, dat zelfs de strijdigste oordeelen van het algemeen, — dat is: van eenigen, die meer geleerden, dan menschen te zijn, — meer wijsgeeren te schijnen, dan Christenen te zijn, zich beieveren, zeer weinig indruk op hen maaken.

Gij kunt het weten, mijn vriend, dat zeer weinig leezers van dit boek hetzelfde als eene waarneemingsgeschiedenis gelezen en beoordeeld hebben. Sommigen hebben het als een voorschrift, als een voorbeeld, als eene zedekunde in een geschiedverhaal bekleed; anderen als een karakter van eenen gemengden zedelijken mensch, aan de waereld ter beoordeeling voorgelegd; en anderen wederom als een schimpfschrift op het Christendom aangezien; en mij is geene beoordeeling noch onder 't oog, noch ter ooren gekomen, die steeds op het waare oogpunt, op den waarneemer staan bleef. Dit, ik beken het, veroorzaakte mij eenige moeilijkheid. Somtijds geraakte ik ook in sterke verzoeking, om dit werk volstrekt van de hand te wijzen; gelijk ik mij ook zelfs in dit oogenblik in eene sterke verzoeking bevind, om wegens het erbarmlijk misfen van het oogpunt, welk onze he-
den.

dendaagsche oordeelkunde dikwijls zo onverdraaglijk droog maakt, mijn hart voor u, mijn vriend, indien gij wilt, en in allen gevalle om het in handen van het algemeen overtegeeven, eens te ontleedigen. Zal men onder duizend lezers tien, en onder honderd openlijke kunstrechtters eenen vinden, die voor alle dingen het gezigtpunt des schrijvers bedaard opzoekt? Die hetzelfde geen oogenblik verlaat? Die eerst bijzonder het oogmerk en doeleinde des boeks uit het gezigtpunt des schrijvers goedkeurt? — En dan eerst het boek, zijnen inhoud, zijne uitvoering, den stijl, enz. naauwkeurig, slechts naar dit doeleinde, slechts als middelen beoordeelt? — Doch hiervan op eene andere plaats. Voor den verstandigen zijn weinig wenken genoeg.

Om weder tot het dagboek terugtekeeren, merk ik aan, dat zeer veelen zich grootlijks daarover verlegen gemaakt hebben, dat in het bericht des uitgeevers voor de eerste uitgaaf gezegd wierd: „Men levert het waare en echte dagboek — „zonder bijvoegfels;” en dat ik in eenen brief aan den heer Reich, die in het voorbericht voor de tweede uitgaaf gedrukt is, staande houd: „De „uitgever heeft goedgevonden, zodaanige ver- „anderingen, verplaatfingen, en bijvoegfels te maa- „ken, die mij ten volle rechtvaardigen konden,

dit

„ dit boek niet voor mijn werk te verklaaren. Ik
 „ heb mij, zo veel ik weet, in mijn leeven nooit
 „ laten kappen; — gelijk ik ook geene sleede-
 „ vaart heb bijgewoond. Ik verftaa van de mu-
 „ ziek zo min, als van de danskunst, om nog
 „ zeer veel voorbijtegaan.” —

Men heeft hierin eene fchriklijke tegenftrijdig-
 heid willen zien, en deswege de geheele waar-
 dij des boeks zeer vernederen. Om uwe eer te
 redden, mijn waardfte, zeg ik het voor de gehee-
 le waereld, dat gij de waarheid gezegd hebt,
 zonder dat ik nogthans een woord van mijne uit-
 fpraak terug behoeft te neemen. Gij hebt bij het
 handschrift niet het minfte bijgevoegd; niets in-
 gelascht; taalgebreken, stijl, en eenige met oor-
 deel weggelaatene plaatfen uitgezonderd, hebt gij,
 gelijk ik nu met zekerheid weet, aan het hand-
 schrift, welk u over was geleverd, niets veranderd.
 Alle bijvoegfels, inlasfchingen, of veel meer, al-
 le verplaatfingen, alle omkleedingen, vallen ee-
 nig en alleen op den waarden vriend terug, die
 u het handschrift in deeze gefalte ter hand heeft
 gefield.

En deeze vriend, verdient hij deswege berispt
 te worden? Ik in mijne plaats kan het
 niet, als ik mij in zijn gezigt punt stel! Voor-
 eerst, heeft hij mij geene deugd en geene ondeugd,
 gee-

geene bevinding en nietbevinding toegekend, die hij niet op deeze of geene wijze in mijn handschrift opgetekend gevonden had.

't Is waar, ik versta, bij voorbeeld, van de muziek niets; en die plaats, welke daarop betrekkelijk is, is geheel zijn maaksel — zijne geschiedenis. Maar, bijaldien het mij, bij voorbeeld, bij eene versameling van mengedichten evenzo gegaan ware, als hem bij het klavier, en hij had mijne waarneemingen in de zijne verkleed, om mij onkenbaar te maaken; zou dit dan onvoorzigtig, ontrouw, of onbescheiden, of verdichting geweest zijn?

Ik heb nooit eene sleedevaart bijgewoond (niet, omdat ik het zo volstrekt voor zonde hield, gelijk zo veele der leezeren, die mij nabij zijn, en het mij naauwlijks vergeeven konden, toen zij het van mij meenden geschied te zijn, het daarvoor houden, en den neus daarvoor optrekken;) ik heb mij nooit laten kappen. — Doch, mogt niet de vriendlijke overleveraar gelijksoortige iedelheden in deeze verkleeden, om zijnen vriend aan de oogen der waereld, welke dikwijls maar al te onbescheiden is, te onttrekken?

In de tweede plaats, — gesteld zijnde, deeze vriend had het oogmerk gehad, — om de Christen waereld enkel tot het waarneemen van zichzelf-

zelve aanleiding te geeven? Aan menig eenen gewigtige ontdekkende wenken voor zijn eigen hart medetedeelen; en daarbenevens nog veele leerrijke aanmerkingen voorteleggen? — Gesteld zijnde, hij had met dit zekerlijk prijswaardig oogmerk waare en verdichte gesteldheden in de gewigtige gedaante van een dagboek bijeengebragt? Had, om zijn doeleinde des te gelukkiger te bereiken, kleine, onverschillige, opzichzelve ten eenemaal onbeduidende omstandigheden, die aan het werk de volkomen gedaante der waarheid gegeeven hadden, mede ingelijfd; en had het zelfs deswege nog door eene andere hand laten gaan, opdat die zonder leugen zou kunnen zeggen: „Men levert aan de waereld een echt dagboek?” — Gesteld zijnde (het ergste, dat men stellen kan, en 't geen deeze vriend echter gewis niet toestaan zal) gesteld: hij waare op die wijze te werk gegaan? Had hij dan berisping of lof, dank of verwering verdiend? — Of had hij van de verlichte, smaakvolle, fijne, gevoelige lezers, en van de opstellers der tijdschriften, die het hof van het lezend algemeen willen zijn, die naarvorschingen, die pijnigingen van allerlei soort: „Wie is de schrijver? Wie de uitgeever? Is het dagboek echt? Onecht? Wat is ondergeschooven? Wat niet?” — wel behoeven te verwachten?

Had

Had hij die beoordeelingen van zo voortreffelijke en ten uiterste billijke mannen moeten verwachten: dat het gantsche werk geene waardij heeft, als het niet echt, als het verdicht is? Even als of het daarom te doen ware geweest, om de geschiedenis van deezem of geenen bijzonderen met naam uitgedrukten man, aan de Christen wereld voorteleggen, opdat zij van dien man en zijn karakter oordeelen kon? Kon dan het boek, gesteld zijnde, dat het ook geheel en al in den hoogsten trap verdicht ware, niet steeds nog in veelen opzigte groote nuttigheid hebben; ten minste dezelve nuttigheid, die men aan iederen zedekundigen roman gaarn toekent? Zou niet steeds menig leezzer bij menige plaats terstond gezegd hebben: Hier ontdek ik mij! Daar sta ik! Dit gebrek en deeze denkwijze is de mijne! Hier wordt mij duidlijk en op eene zachte leerzaame wijze voorgezegd, 't geen ik dikwerf zo diep bij mij gevoel, en mij zo gaarn rechtuit zeg! — Ik wil derhalve gaarn bekennen, dat mij deeze beoordeelingen eenige moeilijkheid veroorzaakt hebben; en ik kan u verzekeren, dat de eerste overleveraar, bij zijnen eenvoudigen ongeveinsden waarheidzin, dergelijke en andere beoordeelingen en ontmoetingen onmoglijk had kunnen vermoeden,

* *

Maar

Maar nog eens! — Hij bevindt zich niet eens in dit geval. — Niets zedelijks of onzedelijks in het dagboek is verdicht; schoon 'er ook veel aan de uiterlijke geschiedenis, aan de gedaante verdicht, of sterk veranderd en verplaatst is.

En wat zal ik nu van de menigvuldige oordeelen over de zogenaamde strengheid, het al te verregedreevene, de angstvalligheid, de dweeperij, enz., die, naar men meent, in dit dagboek heerschen, toch zeggen?

Waarlijk, mijn vriend, ik ben bijkans moede, om voor lezers te schrijven, welken men bij een boek, dat tot tijtel heeft: Waarneeming van zichzelf, nog zeggen moet; welks beoordeelaaren men nog voor boekstaaven moet: Het is waarneeming; 't geen waarneeming is, is niet voorschrift, niet regel, grondstelling voor allen, voorbeeld zonder bepaaling! En bijaldien in het karakter, gedrag, de bevindingen des waarneemers inderdaad iets alteverregedreevens, angstvalligheid, onnoodige bekommering ware; dan zou het hem in vervolg van tijd daarbij, of wel of kwaalijk gegaan zijn? Hij zou in het Christendom, dat is, in het geloof aan God, die zich in Christus geopenbaard heeft, en in de liefde des naasten of voorwaard of achteruit gegaan zijn? — Zijn dag-

dagboek zou het een en ander zo klaar, als mogelijk, getoond, en de eerste uitgeever niet nagelaaten hebben, alle goede en schaadelijke gevolgen zijner voorige grondstellingen en levenswijze aan de waereld gemoedlijk voorteleggen. — En zou dit dan niet veel nuttiger zijn geweest, dan terstond enkel eene onberispelijke hersfenschim te leveren? Ach! Wie kan toch zo kortzigtig weezen, om het oneindig gewigt van de waarneeming des voortgangs of des dwaalwegs eener niet gantsch onredelijke ziele, en hoe zij terugkomt, bijaldien zij in allen gevalle gedwaald heeft, niet intezien? Niet zo sterk intezien, dat men ze duizendmaal liever wenschte, dan eene loutere hersfenschim, een volkomen beeld, welk zo, als het geschilderd wordt, nergens voorhanden is, en nergens voorhanden zijn kan. In steel van dit afgewachten; wat deed men?

Doch daarmede wil ik nog in lang niet toege staan hebben, dat de hoofdzaak, het weezenlijke der zedekunde des waarneemers, altehooggedreeven en dweeperachtig zij. — Hierover wil ik mij niet hier, maar op eene andere plaats, met Gods hulp, zo duidlijk verklaaren, dat ieder onzijdige gemaklijk zal kunnen oordeelen, of ik van de menschen en van mijzelve te veel of te weinig vordere.

Thans zeg ik slechts met twee woorden zo veel: In het Evangelij is geen gebod, geen voorschrift, welk niet, wat zijn weezen aangaat, in aller menschen harten geschreeven is; ja, het menschlijk hart is steeds nog veel grooter, verre omvattender, verhevener, dan de strengste boekstaaf van het Evangelij. Het Evangelij brengt niets in ons hart in, zo min als een getrouwe uitlegger in den text. Het moet slechts opwekken, 't geen in het hart is. Het Evangelij vordert slechts met toonen en letters en inschijnende voorbeelden, — 't geen ons hart door driften en bevindingen vordert. Het Evangelij is slechts de commentarius, de uitlegging bijbel, over ons hart. God en de mensch is steeds de text. Alle letters zijn slechts uitlegging; wat zeg ik, zijn slechts beeld, kopij, omtrek, schaduw. . . . Hierover, mijn vriend, wilde ik u gaarn mijne gedachten eens uitvoeriger zeggen. . . Maar liever met u, ten deele ook met betrekking op eene uwer aanmerkingen in het eerste deel des dagboeks, eens mondelijk over deeze zaak niet zo zeer spreken, als met u onder vinden, dat onze geest betuigt, dat de schriftgeest de waarheid is.

Maar nu! Hoe is het met de voortzetting des dagboeks gesteld? . . . Waarlijk een bezwaarlijke zaak! . . . Had men mij niet als den
schrij

*schrijver ontdekt, dan hadt gij zekerlijk nog een
 boekdeel mogen uitgeeven. Maar nu; nu wil men
 geheele onopgeschikte waarheid hebben; nu kan
 men den leezeren niet meer stukwerk geeven. En
 iets wil men, — ook deswege, dewijl 'er van
 de zijde des uitgeevers eene soort van belofte ge-
 daan is. — Van alle kanten word ik daar-
 toe opgeëischt. De vereerenswaardigste menschen
 begeeren, naar het schijnt, eene voortzetting op-
 rechtst. — Doch hoe zwaar is het, hun nu
 te gehoorzaamen. Zeer inlichtend zweeven alle
 die gronden voor mij, welke mij van mijne toë-
 stemming daartoe te geeven af moeten schrikken.
 Ik hoor lieden genoeg zeggen, lieden, die boven
 alle vermoeden van laage driften in beoordee-
 lingen van deezen aart verheven mogen zijn:
 „ Wat zal zich de halve waereld met de
 „ allerbijzonderste geheime geschiedenis van ee-
 „ nen enkelen mensch bezig houden? Hoe ge-
 „ wigtig moet L. zich in zijne oogen voor-
 „ komen, als hij zich aanmaatigt, dat het etlijke
 „ duizend menschen zullen weten, om welken
 „ tijd hij opstaat en te bed gaat, enz.? Zal hij
 „ zich verwonderen, — en hoe erbarmlijk wei-
 „ nig menschkunde moet hij hebben, als hij zich
 „ niet verwondert, — — zal hij zich ver-
 „ wonderen, als men dit voor de uiterste onbe-
 „ schei-*

„scheidenheid houdt; als men dit voor de oog-
 „schijnlijkste proef zijner iedeleid en eens hoo-
 „gen dunks van zichzelyven aanziet? — —
 „Als hij recht heeft, zijnen persoon en zijne
 „alleronverschilligste bezigheden zo gewigtig te
 „maaken; dan hebben alle menschen zo een goed
 „recht daartoe, als hij; — en als zij het allen
 „hebben, en nu ieder bijzonder man ons zijn
 „dagboek op wil dringen, wat zal daaruit wor-
 „den? Deeze vertrouwlijkheid met het algemeen
 „— waarvoor zal men ze aanzien?”

Dit, mijn vriend, zal ontwiffelbaar gezegd worden. — En, wat zullen wij daarop antwoorden, als wij besluiten, den wensch van zo veele anderen aftezeggen? Hoe wilt gij mij in allen gevalle op eene redelijke wijze te vrede stellen? Wat wilt gij deezen tot mijne ontschuldiging zeggen?

Ik kon veel zeggen. — Maar liever wilde ik, dat ik minder beweeggronden, minder noodzaaklijkheid voor mij zag, etlijke stukken van mijn echte, waare, tegenwoordige dagboek uittegeeven.

Gij moogt daarvan zeggen, wat gij wilt. U wil ik van het menigvuldige, 't geen ik zeggen kon, alleenlijk dit voorleggen.

Ik heb dien mensch nog niet gevonden, die zo
 wei.

weinig menschlijkheid had, dat ik hem onwaardig zou vinden, om dat geen, 't welk ik nu, als gij het goedvindt, waag nopens mijn dagboek aan de waereld voorteleegen, hem voortelezen of mede naar huis te geeven, bijaldien ik geloofde, dat het tot zijn genoeg en nut gedijen zou. Mag ik nu niet veronderstellen, dat de lezers van dit boek over 't geheel niet de slechtste lieden zijn, die ik ken?

Verder wenschte ik, dat allen, die de bovenbijgebragte schijnbare taal natuurlijk en redelijk vinden, de billijkheid en goedheid mogten hebben, om zich slechts in mijne plaats en in mijne omstandigheden te stellen. . . . Moest ik mij niet eenmaal ten minste over 't geen geschied is verklaren? — Moest ik niet sommige verkeerde uitleggingen van mij afweeren? Nadat ik eens voor den schrijver, en van veelen voor den uitgeever des eersten deels gehouden ben? Nadat 'er zo verscheidene oordeelen, oordeelen van invloed, met betrekking op het werk en den schrijver, of veel meer op mijn karakter, geveld zijn? Nadat sommigen zich geërgerd hebben, dat ik . . . , en anderen, dat ik mij daarover bedenkingen maakte? En, hoe? Bijaldien mijne grondregels, in den grond wel dezelve, in de toepassing nog meer gelouterd, bestemd, en mijne inzigten

in veelen opzigte opgeklaard waren, zodat ik nu door de mededeeling van sommige onuitgezochte stukken van mijn waare, zonder eenig opzigt op het algemeen vervaardigde dagboek alle misverstand van het voorige ('t zij ik, of de overleeveraar, of de leezer, of mijn voorig geringer inzicht en ondervinding schuld daaraan zij) wegneemen, en al het verkeerde herroepen kon; zou niet dit alleen reeds ontschuldiging genoeg voor mij zijn?

Ik geloof niet, dat ik erger ben geworden, of ik schoon met meer erkentenis en vrijheid handle. . . . Ik geloof niet, dat mijne grondregels minder evangelisch zijn, of ik schoon geruster bij mijne bezigheden, mijne zwakheden en gebreken geworden ben; ik zeg niet: onverschilliger — ik zeg: geruster; dat is, minder slaafsch, minder angstvallig.

Maar — dat moet ik ook niet vergeten, 'er nog bijtevoegen; — als ik iets daartoe bijbrengen kan, om de zo zeer onmenselijke onvertrouwelijkheid tuschen menschen en menschen, het vreemde weezen, dat zij beurtling aanneemen, ook slechts eenigermate verachtlijk, en het broederlijk, vertrouwlijk, oprecht mededeelen van zichzelven, en het broederlijk deelneemen aan de huislijke en zedelijke belangen van anderen, ook slechts een weinig gemeener te maaken; als ik slechts ten minste de gedachten mede op de baan help bren-

brengen, dat schrijvers menschen, en lezers menschen, en schrijvers en lezers gebroeders zijn, — en als de bekendmaking van dit werk (welk eigenlijk eenig en alleen niet als het werk van eenen schrijver behoorde aangezien te worden) tot dat einde behulpzaam is, dan kan ik mij ook reeds in deezen opzigte voor menige misduiding schaadeloos houden. — Voor 't overige heeft zekerlijk een ieder dat recht, welk ik heb; en of ik schoon met taamlijke verzekerdheid vooruit kan zeggen, dat zich niet een ieder van dit recht bedienen zal; zo moet ik 'er echter dit nog bij zeggen, dat ik een ieder hartlijk zou danken, die mij zodanig eene waare geschiedenis zijns leevens en zijns harten met zo veele kleinigheden, met dit bijzonder verhaal van gebrekkige, goede en onverschillige handelingen en geneigdheden voorleide. Ik wil iedere andere lezing behalve die des Bijbels voor eene zodaanige doen wijken. — Klaagen niet alle wijsgeerige geschiedschrijvers, dat men tot hiertoe deswege van de geschiedenis der menschen zo weinig zedelijk, algemeenuttig voordeel heeft, omdat men van hunne geheime geschiedenis, van de eigenlijke bijzonderheden huns leevens zo weinig weet?

De tegenwerping, die zelfs eenigen der wijste mannen ontloopen is, (vergeef mij deeze onbescheiden uitdrukking) dat 'er de alleronverschil-

ligste dingen niet in behooren, — moogt gij, mijn waarde, zelf beantwoorden. De schrijver of uitgeever eens dagboeks — zal hij enkel deugden of zonden voorleggen? — Heeft niet iedere tekening eenen grond; en menige artzenij wil ook een doosje, een glaasje, of een vehiculum hebben. Water heeft geenen smaak, en het voedt niet. Maar het is nogthans een schoon vehiculum en middel van overbrenging voor menige spijs. . . . Ik zou hierover nog het een en ander kunnen zeggen; maar gij doet mij eenen dienst, als gij het in mijne plaats zegt.

Daar ik u, mijn vriend, eenige stukken van mijn waare en onveranderde dagboek, welk door geene vreemde hand gegaan is, toezend, heb ik alle bijgevoegde aanmerkingen, oordeelen, gesprekken, zo als ik ze nu korter, dan wijdlooper op 't papier te werpen, lust en tijd had, laten staan. . . Over alles, 't geen niet waarneming van mijzelve is, 't welk nu noodzaaklijk meer moet zijn, dan het oogmerk des eersten uitgeeyers, die meer enkel zedelijke gesteldheden uitzocht, wil ik u de handen vrij laten. Indien gij het noch op zichzelve, noch als geschiedenis, noch als volledigmaaking, noch als grond en bodem geschikt en nuttig vindt, dan moogt gij het zonder eenige bedenking weglaten. Menigvuldigheid echter, denk ik, al zou het ook niets anders

ders, dan dat zijn, behoorde toch, als ondergeschikt middel tot een ander goed einde eenige waardij te hebben. Maar gij moogt doen, wat gij wilt. Gewis zal ik 'er niet gevoelig over worden.

Ja, ik geef u dit geheele geschrift, of liever dit stukwerk eens geschrifts over, welk ik enkel tot mijn, mijner kinderen, en veelligt eeniger aller-vertrouwdste vrienden onmiddellijk gebruik op heb gesteld, — bij leeven en dood. — Vindt gij, mijn vriend, dat het nut der bekendmaakinge van dit dagboek grooter, merklijk grooter is, dan de schaade; vindt gij, dat alle oordeelen en ongevoeglijkheden, die te verwachten zijn, met het nut, welk men 'er zich bij veele leezers van belooven mag, niet in vergelijking komen; dan moogt gij het, doch zonder de minste verandering van den zedelijken text, in allen gevalle met berichtende, waarschouwende, leerende aanmerkingen uitgeeven. Maar bevindt gij het tegendeel; dan heb de goedheid, om mij mijn handschrift te rug te zenden, en ik zal mischien bij eene volgende uitgaaf, of op eene andere wijze bekend maaken, dat de uitgeever des eersten deels geene onredelijkheid begaan heeft, en dat zijne uitspraak met de mijne aan den heer Reich zeer wel bestaan kan. --- Geeft gij het niet uit, dan ben ik gantsch gerust, te vrede, en in veelen opzigte hartlijk blij, dat

ik

ik mij aan de oogen der waereld onttrekken kan. Vindt gij 't integendeel goed, mijn handschrift uitgegeeven, dan wil ik mij tegen alle misduidingen en onaangenaame oordeelen, en tegen de veel gevoeliger verwijtingen van mijn eigen beetje bescheidenheid met die gedachte wapenen, welke ik van sommige verstandige lezers over heb genomen: „ dat ik nog niets nuttigers geschreeven heb, en niets nuttigers schrijven zal, dan zodaanig een dagboek;” en ik zal mij met die overtuiging troosten, dat ik mij thans daarbij niet der geringste iedelijkheid bewust ben. En als ik ooit uit een zuiver oogmerk om mijnen medemensch genoegen en nut aantebrenge, een werk of werksken uitgegeeven heb, is het ditmaal. Ik mag u ook voor God de verzekering doen, dat ik oprecht wensche, dat tot mijnen lof bij gelegenheid van dit werk geen woord gezegd, maar al 't geen inderdaad berispenswaardig is, naar verdienste en zonder eenige verschooning gelaakt worde. Vaarwel, en veracht ten minste gij mij niet, al neemt gij nog zo veele gebreken in mij waar.

JOHAN CASPAR LAVATER.

OBERRIED,

den 19 Junij

1773.

ANT-

A N T W O O R D

DES

HOOGDUITSCHEN UITGEEVERS

AAN DEN

S C H R I J V E R.

Neen, waarde vriend, zo onrechtvaardig ben ik niet, dat ik een geschrift, als dit is, ter dood zou veroordeelen. Ik weet, dat de voortzetting van uw dagboek door veele redelijkgezinde Christenen met verlangen te gemoet wordt gezien. Ik heb ook alle reden om te hoopen, dat zij onder den godlijken zegen veel goeds stichten, en dat het nut haarer bekendmakinge, de toevallige schaade, die veelligt uit het misbruik van sommige kwaalijk begreepen plaatsen ontstaan mogt, verre overtreffen zal.

Zekerlijk kan deeze voortzetting niet volkomen die nuttigheid hebben, welke het dagboek zelf hebben moest. Het voornaame oogmerk derzel-

ve

ve was, om Christen leezers tot nadenken over zichzelf, tot nauwkeurige waarneeming en beproeving hunner geneigdheden en hunner gedraagingen optewekken, en hun door voorbeelden aantoonen, hoe men deeze bezigheid verrichten, en waarop men daarbij voornaamlijk het oog hebben moete. Het kwam daarbij niet zo zeer op den historifchen inhoud des boeks, als veel meer op deszelfs bekwaamheid ter bevordering van dit oogmerk aan. Dit hebben, gelijk ik met zekerheid weet, veele uwer leezers, wijsgeeren en nietwijsgeeren, Christenen en Nietchristenen erkend, en zij zouden enkel uit deezen grond uw boek steeds voor nuttig gehouden hebben, schoon ook deszelfs inhoud minder gewigtig en goed ware. Dit voornaame oogmerk nu kon zekerlijk zonder de voortzetting bereikt worden.

Dan, waarom zoudt gij het verlangen van zo veelen uwer leezers naar deeze voortzetting niet bevredigd hebben, daar gij het bevredigen kondt? Waarom zoudt gij u van deeze gelegenheid niet bediend hebben, om u en den uitgeever in eenige stukken te rechtvaardigen, eene zeer schijnbaare strijdigheid tusfchen onze wederzijdsche uitspraak wegteneemen, en voornaamlijk het verwijt van angstvalligheid, welk men u gedaan heeft, daardoor van u afteweeren, en 'er de fchaadelijke gevol-

volgen van te stremmen, dat gij inderdaad meer vreugde en vrijmoedigheid in al 't geen tot den godsdienst en het Christendom behoort, aan den dag legt.

Zekerlijk kon men dit verwijt niet aan het boek zelve doen; want dat is, gelijk gij wel erinnert, niet *voorschrift*, niet *voorbeeld*, maar *waarneeming*. Doch waarneemingen en bevindingen van eenen man, die in zeker aanzien staat, kunnen ligt voor regels en voorbeelden gehouden en daartoe gemisbruikt worden. Des te meer verheugt het mij, dat gij nu zelf uwe lezers voor deeze angstvalligheid gewaarshouwd, en hun in zo veele gevallen het voorbeeld van eenen vrijen geest, eenen vrolijken moed, en een getroost weezen in godsdienstzaaken gegeven hebt; gelijk het mij ook een bijzonder genoeg baart, dat gij u zo dikwijls en zo nadruklijk tegen alle dweeperij verklaart, en veele voortreffelijke bewijzen uwer vervreemdinge van dezelve geeft. Een gevoelig hart, en een leevendige werkzaame iever voor het goede, zijn gewis geene dweeperij, maar zij paalen 'er dikwijls zeer na aan. Veelligt vindt menig lezer ook in dit boek plaatsfen, in welken deeze grenspaalen, naar 't schijnt, overgetreden zijn. Doch ik twijfel 'er niet aan, of de korthed uwer uitdrukkinge, en de duisterheid, die 'er onvermijdblijk uit ontstaat, zullen u bij alle billijke lezers, gelijk bij mij,

mij, volkomen ontschuldigen. Hoe meer gij 'er u aan gewennen zult, waarde vriend, om uwe denkbeelden uit elkander te zetten, (en dat kunt gij gewis doen, want gij hebt het reeds dikwijls zeer gelukkig gedaan) en hoe meer gij, in steê van uwen leezers bloote wenken te geven, hun duidelijk en uitvoerig onderricht mededeelen zult, des te meer zult gij alle verdenking van dweeperij van u afwenden.

Voor 't overige vind ik in uw boek niets, 't geen lezers, die niet volstrekt alles naar hunnen zin en naar hunne inzichten gedacht, ondervonden en uitgedrukt willen hebben, aanstootlijk of zelfs belachelijk kon zijn. Allermintst kan ik mij verbeelden, dat uwe landgenooten en medeburgers, bij welken toch gezond verstand meer dan vernuft, en ernstig, bedaard nadenken meer dan vrolijke invallen moeten gelden, iets tegen de uitgaaf dezer voortzettinge des dagboeks hebben, of zelfs den inhoud en den schrijver derzelve tot het voorwerp van eenen zo ongegronden als beleedigenden spot maaken zullen. — Stemt de toon, die daarin voorkomt, niet altijd met zichzelve overeen; deze *verscheidenheid*, hoop ik, zal geen verstandigen lezer ergeren, doordien zij zelfs in het leeven van den wijsten en heiligsten mensch zeer natuurlijk en onvermijdblijk is. — Vindt men in
som-

sommige brieven vrije en als met gezag uitgesprokene uitdrukkingen; men merke aan, dat het brieven aan vertrouwde vrienden zijn, wien deeze taal de liefste moet zijn. — Komen 'er eindelijk stellingen en geneigdheden voor, die anderen niet voor waar en richtig houden; zij worden niemand opgedrongen, geeven nogthans steeds gelegenheid tot nadenken, en oeffenen ons in de broederlijke verdraagzaamheid, die eene voornaame grondwet des Christendoms is.

Kortom, dewijl ik toch beslissen zal en moet, zo houd ik de bekendmaking van dit geschrift voor zeer nuttig. Al kan het ook niet meer zo een stichtingsgeschrift zijn, als het eerste deel des dagboeks; omdat hier niets uitgezocht, noch veranderd is; zo zal het echter nog steeds veel stichting kunnen geeven; en de nadenkende lezer zal tefens uit dit *volkomen echt* en *waarachtig* dagboek verscheidene schijnbaare tegenstrijdigheden in uwe wijze van denken, uw karakter, uwe schriften toevalliger wijze opgelost vinden, en erkennen kunnen, hoe verkeerd hij u veelligt in verscheiden opzigte beoordeeld heeft.

Dit heeft zelfs ten aanzien van menigen recensent van uw boek zijne waarheid. Gij hebt gelijk, waardste vriend, als gij zegt, dat sommigen van hun het oogpunt gemist hebben, uit welk zij het

* *
* *

had-

hadden moeten beschouwen. Ten minste is dat geen, 't welk zij u en den vriend, door wiens handen het dagboek eerst gegaan is, als het voornaamst gebrek te last leggen, naamlijk: dat men niet zeker weten kan, wat eigene waarneeming en waare geschiedenis zij of niet, naar mijne gedachten zelfs een ontwijfelbaar voorrecht van het eerste boven het tweede deel. Dit voorgewende gebrek heeft meer verscheidenheid in het werk gebracht. En wat kan 'er den leezer, die onderwijs en stichting zoekt, aan gelegen zijn, of zich bij voorbeeld mijne iedeleid bij het kappen of bij het gesprek over een boek geuit heeft, als slechts de waarneeming zelve gegrond, en de aanmerkingen, die ik daarover maak, richtig en leerrijk zijn?

Nog moet ik u en den leezere rekenschap geven van 't geen ik bij de uitgaaf van het tweede deel gedaan heb. Gij hebt mij veel vrijheid gelaaten, waardste vriend; meer dan ik veelligt van eenen anderen schrijver ooit aan zou genomen hebben. Dat ik mij voor het misbruik derzelve zorgvuldig gewacht heb, weet ik. Maar of ik 'er ook steeds het beste gebruik van gemaakt hebbe, is eene vraag, welke beantwoording ik u en uwen leezere overlaat.

Veele kleine historische omstandigheden, die met geene zedekundige waarneemingen verbonden

den waren, heb ik weggelaaten. Niet, als of ik ze volstrekt voor ongevoeglijk gehouden had. Ik heb ze niet ongaarn, veele daarvan heb ik met genoegten gelezen. Maar zij waren niet voor alle, niet voor de meeste lezers. Sommigen kwamen te dikwijls voor, en hadden alleen daardoor kunnen verveelen. Anderen onderfelden eene edele eenvoudigheid van zeden, waarvan, helaas! slechts in weinig beschaafde landen nog merklijke sporen te vinden zijn. Nog anderen waren inderdaad onbeduidende, en konden voor niemand dan voor den schrijver en zijn huis van eenig belang zijn. Naar den smaak der meeste leezers heb ik veellicht nog te veel dingen van deezen aart behouden. Dikwijls heb ik het enkel om des famenhangs, dikwijls om grooter verscheidenheid wille gedaan, dewijl ik 'er iets anders voor in de plaats had moeten zetten, en nogthans den text in geen stuk, welk niet tot de taalzuivering behoorde, veranderen wilde of mogt.

't Is zekerlijk een bijzonder genoegten, eenen man, dien men hoogschat, en die zich door menigerleie voorrechten boven anderen onderscheidt, den gantschen dag door te verzellen, en een ongemerkt getuige van alle, zelfs van de kleinste en onverschilligste zijner handelingen te zijn. Maar, als men dit genoegten etlijkemaal genooten heeft,

vergenoegt men 'er zich naderhand gaarn mede, slechts het merkwaardigste te verneemen van 't geen hij op andere dagen gedaan of gedacht heeft, en voegt 'er de kleine onbeduidende bezigheden en voorvallen, die daaglijks wederkomen, liever in zijne gedachten bij, dan dat men ze zich zo dikwijls, en zo omstandig zou laten verhaalen. Dié alleen tot zijn eigen gebruik, (gelijk gij, mijn vriend, zulks ingevolge uw eerste doelwit gedaan hebt,) een dagboek schrijft, kan, wel is waar, ook uit de aantekening van zodaanige kleinigheden zijn voordeel trekken. Hij kan na verloop eener weeke of eener maand narekenen, hoe veele uren hij tot deeze of geene soort van bezigheden, tot arbeid en tot rust, in eenzaamheid en in gezelschappen, met vergenoegde of bekommerde harten, in eigene of vreemde zaaken, in eene goede of niet goede gemoedsgesteltenis, in zaaken van bijzonder of algemeen nut besteed, hoe veel tijd hij zonder of door zijne schuld verlooren, of integendeel door vlijt en orde gewonnen heeft, enz. Maar de omstandigheden des lezers zijn te zeer van de omstandigheden des schrijvers onderscheiden, dan dat hij even hetzelfde voordeel uit zulken eenemaal tot kleinigheden zich uitstrekkende berichten zou kunnen trekken. 't Is hem reeds

ren, hoe men de zaak te beginnen, en waarop men daarbij te merken hebbe, als men zodaanige zedelijke rekeningen maaken wil.

Wat eindelijk mijne aanmerkingen betreft; waardste vriend, gij moet dezelve als welgemeende, maar veelligt niet altijd welgeraadene bijdraagen, om de grootere gebruikbaarheid van uw boek te bevorderen, steeds aanmerken. Ik heb deeze aanmerkingen niet voor u, maar voor uwe lezers gemaakt. Met u kan ik mij schriftlijk over dat geen onderhouden, waarover wij veelligt, behoudens onze vriendschap en broederlijke liefde, van verschillende meening mogten zijn. — Heb ik, 't geen zeer wel mogelijk is, uwe gedachten niet altijd richtig genoeg begreepen; of ben ik in mijne bekommernissen, dat sommige plaatsen niet recht mogten verstaan, of gemisbruikt worden, al te verre gegaan; dan heeft mij, ik beken het, de gedachte aan de zeer talrijke menigte uwer leezers, die meer goede, vroomme bevindingen, dan duidelijke en richtige inzigten tot de leezing van uw boek medebrengeu, daartoe verleid. Deeze lezers en lezeresfen heb ik mij voornaamlijk voorgesteld; deezen heb ik alle gelegenheid tot misverstand of misbruik willen afsnijden. — Den

ANTWOORD DES HOOGD. UITGEEVERS.

den, hoe minder hij mij natuurlijk is; en als ik al schijn te wederleggen, heb ik meestal niet zo zeer de stelling, die in den text staat, als veel meer de valsche gevolgen, die men daaruit trekken mogt, zoeken te wederleggen.

Meer behoef ik u, mijn waardste vriend, tot mijne ontschuldiging niet te zeggen. Neen. Ik zou u beleedigen, als ik u wegens het gebruik der vrijheid, die gij mij gegeven hebt, om vergifnis bad.

God bewaare en sterke u, en doe u steeds met het beste gevolg aan de bevordering der Christelijke rechtschapenheid en der menschlijke gelukzaligheid arbeiden! Ik ben met waare hoogachting en liefde

Uw oprecht genegen Vriend

DE UITGEEVER.

Den 19 September

1773.

J. C. LA-

J. C. LAVATERS

G E H E I M

D A G B O E K.

J A N U A R I J. 1 7 6 9.

1857

M I S S I S S I P P I

D. W. B. & C. N.

L. A. C. A. R. D. 1857

J. C. LAVATERS

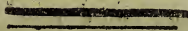
G E H E I M

DA G B O E K.

I N L E I D I N G.

J A N U A R I J. 1 7 6 9.

In den naam van God, van den alweetenden en alomtegenwoordigen God, wil ik met dit zeventien honderd negen en zestigste jaar een dagboek beginnen. — Dat toch geen mijner toekomstige dagen voor mij, en voor den hemel, ten eenemaal verlooren zij! Dat toch ieder van die ten minste door ééne goede daad onderscheiden, en de meesten u, mijn God, geheel toegewijd, eener ontferflijke ziele waardig, een zaad mijns eeuwigen geluks zijn!

Erinner gij mij t'elken dage, Geest der genade! dat ik waake en bidde, dewijl ik niet weet, wanneer mijn Rechter komt. — Ja, mijne ziel! werk, zo lang het dag is; de nacht komt, waarin niemand werken kan! Heere! leer mij bedenken, dat ik sterven moet, opdat ik wijs worde!

*Laat nooit de zoete rust
Mijn' oogen zijn tot lust,
Eer ik driemaal overdacht,
Hoe deez' dag is doorgebracht!*

Maar gij, mijn hart, wees oprecht! Verberg uwe diepten niet voor mij! Ik wil vriendschap met u maaken; ik wil een verbond met u sluiten. — Bedenk, mijn hart, dat onder alle vriendschap op aarde geene wijzer, geene zegelijker is, dan de vriendschap en vertrouwlijkheid van een menschlijk hart met zich zelve! Die niet zijn eigen vertrouwling is, kan nooit een vriend van God en de deugd worden. Hoe meer wij voor ons zelve vlugten; des te meer naderen wij de huichlaarij. — En van alles in de wereld, dat ik niet gaarn wilde zijn, mogt ik allerminst een huichlaar wezen.

Menschenkenners hebben deeze gegronde opmerking gemaakt, dat de oprechtheid in 't zelve
oogen-

oogenblik ophoude, waarin wij beginnen optemerken, dat wij waargenomen worden. — Maar gantsch omgekeerd is de zaak bij de strengste waarneeming van zichzelf. In dat zelve oogenblik neemt de oprechtheid haar begin, waarin ons hart optemerken aanvangt, dat het door ons zelve waar wordt genomen.

Doch, opdat ik mij niet zelf bedriege, wil ik vastlijk voorneemen, deeze mijne waarneemingen nooit eenen sterveling, wie hij ook zijn mag, te toonen, die op de zekerste wijze te bewaaren, en alles, waarvan ik ooit eenig nadeel kon vreezen, in een geheimschrift, een gantsch wilkeurig en voor alle andere onoplosbaar geheimschrift, opteteken; alles, wat ik merkwaardigs in den gang en omloop mijner neigingen waarneem, alle verborgen kunstgreepen mijner hartstogten, alles, wat op de vorming van mijn zedelijk karakter een' merkbaaren invloed heeft, enz. zo naauwkeurig opteschrijven, als of ik Gode zelve mijn dagboek moest voorlezen; — zo naauwkeurig, dat ik eens op mijn sterfbed naar deeze oorkonden zo eene rekening over mijn leeven kan maaken, als gelijk is aan die, welke mij voor zal gelegd worden, wanneer ik den laatsten adem uit zal geblaazen hebben.

D A A G L I J K S C H E G R O N D R E G E L S .

De volgende grondregels zullen mij daaglijks voor de oogen, zij zullen in mijne binnenkamer, of op mijn slaapvertrek, ergens opgehangen zijn, en t'elken avond en morgen van mij geleezen en overwoogen worden.

I.

Ik wil des morgens nooit zonder dankzegging en gebed tot God, en zonder de gedachte opstaan, dat het mischien voor de laatstemaal geschiede.

II.

Nooit wil ik, noch des morgens, noch des namiddags, aan mijne bezigheden gaan, zonder vooraf, ten minste eenige oogenblikken, in eenzaamheid, God op mijne knien om zijne hulp en zijnen zegen aangeropen te hebben.

III.

Ik wil niets voorneemen of doen, 't welk ik na zou laten, als Jesus Christus zichtbaar voor mij stond; niets, 't welk mij mischien slechts in de onzekere uur mijns zekeren doods berouwen kon.

Ik

Ik wil mij, met Gods hulp, heilig gewennen, alles zonder uitzondering in Jesus Christus naam, en als zijn leerling, te doen, alle uuren tot God om den heiligen Geest te zuchten, en in eene gestaadige bereidheid tot het gebed te weezen.

IV.

Daaglijks wil ik eenige hoofdstukken in den Bijbel, en bijzonder in het Nieuwe Testament leezen, en op elken dag een bijzondere spreuk uit de hoofdstukken, welken ik geleezen heb, uittekenen, en die geduurig bij mij zelve herhaalen.

V.

Elke dag zal ten minste door één bijzonder liefdewerk onderscheiden zijn.

VI.

Ik wil mijn uiterste vlijt aanwenden, om op elken dag mijnen huisgenooten in 't bijzonder van nut te zijn.

VII.

Nooit wil ik zo veel eeten of drinken, dat ik de geringste ongemaklijkheid of verhindering in

mijne bezigheden daarvan bespeure, ook tusfchen de maaltijd (des avonds een beete broods uitgezonderd) mij van alle eeten en wijn, zoo veel mogelijk is, onthouden.

VIII.

Waar ik ooit heen gaa, wil ik vooraf tot God zuchten, dat ik daar niet zondige, maar iets goeds nalaate. Hetzelve wil ik ook voor elke maaltijd doen, waar ik ze ooit houden mag.

IX.

Ik wil mij nooit zonder gebed ter rust begeeven.

X.

Ik wil, zo lang ik gezond ben, des nachts nooit langer, dan ten hoogfte acht uren slaapen.

XI.

In mijne voorbede voor anderen, die ik op geenen dag na wil laten, wil ik aan mijne ouders, mijne vrouw, mijne kinderen, mijne broeders eh zusters, mijne huisgenooten, — aan mijne vrienden Z. U. P. H. T. S. B. I. N. W. Z. uitdruklijk gedenken.

XII.

Alle avonden wil ik mij naar deze grondregelen

len beproeven, in mijn dagboek de regels oprecht aantekenen, welken ik mogt overgetreden hebben; insgelijks 1 wat ik geleezen, 2 wat ik verricht, 3 waarin ik gefeild, en 4 wat ik geleerd hebbe.

God, gij ziet, wat ik hier geschreeven hebbe! Mogt ik het alle morgen in oprechtheid, en alle avonden met blijdschap en onder luide toestemming van mijn geweten kunnen leezen!

G E H E I M
D A G B O E K.

I.

DEN EERSTEN JANUARIJ.

1769.

Te drie uur in den morgenstond ontwaakte ik, en hoorde den nachtwachter. Ik hoor hem nooit zonder een zøkere zoete melancholie, die met een teder gevoel der vergankelijkheid mijns levens, en met donkere voorstellingen van waakende wijzen, van zuchtende krankten, baarenden, stervenden enz. verbonden is. Doch nu was dit gevoel veel leevendiger, dan gewoonlijk. Ik wierp mij in mijne gedachten voor God neêr, en offerde hem de eerste bevindingen van dit nieuwe jaar. Ik kon mij, bij mijn stil gebed, van traanen niet onthouden, en beval aan de rommelende ingewanden der godlijke bermhartigheid alle mijne broeders en zusters op den gantschen be-

bewoonden aardbodem. Ik herdacht de voorge-
melde grondregels, vernieuwde mijn vroom be-
fluit, en gaf mijn geheele lot, voor tijd en eeu-
wigheid, met vrolijk toeverzigt over in de han-
den van mijnen getrouwsten en besten Vader in
den hemel.

Ik sliep nog, ten uiterste gerust en zacht, tot
half zes uur; ontwaakte met vreugde en dankzeg-
ging; bad Gellerts nieuwjaarslied, en las de vier
eerste hoofdstukken van Mattheus Evangelij.

Mijn dagspreuk, die ik mij voor deezen dag
uitkoos, was: — *Gij zult den Heere uwen
God niet verzoeken.* — Neen! Alles goeds wil
ik; mijn God! dit geheele jaar door van u ver-
wachten, en nooit twijfelen, of gij zult mij alles
schenken, dat gij mij beloofd; maar ook niet ei-
schen, dat gij mij niet beloofd hebt.

Ik nam bij mijzelfen voor, heden niemand
enkel met den mond een goed jaar te wenschen.
Welke beleediging der waarheid, iemand met
woorden eenen zegen wenschen, dien het hart
niet wenscht, mischien niet gunnen mag! Zijt
dan heden steeds in mijn hart leevendig, gevoe-
lens van oprechtheid! En vergeet het nooit, ô
mijn hart! dat het ook laage huichlaarij zij, een
wenschformulier optezeggen, en 'er niets bij te
denken; niet dat daarbij te denken en te wen-
schen

fchen, 't welk men te denken en te wenschen den schijn wil hebben.

Het kostte mij moeite, dit voorneemen uitvoeren. Eenigemaalen liepen de woorden mijne gevoelens voor. — Ik haalde ze weder in, en bespeurde altijd een stiller vergenoegen, zoo dikwerf ik mijnen wensch met oprechtheid en broederlijke menschenliefde gezalfd vond.

Goede God! Hoe veel stille verheven vreugdegenietingen jaagen wij uit onze ziel, wanneer wij de menschlijkheid, dat kostbaar kleinood onzer natuure, uit haar verbannen! Gij allen, die gij met mij eenen aardbol bewoont, eene lucht ademt, het licht van eene zon aanschouwt, — zijt menschen, gelijk ik, broeders en zusters; — en zou ik mij moeten dwingen, om u iets goeds te wenschen? — Ik niets daarbij denken, niets gewaar worden, wanneer ik u — voor de oogen des alomtegenwoordigen Vaders, des Vaders van ons allen, gelukkige dagen, gezondheid, nieuwe krachten tot deugd, — en dat alles wensch, 't welk Gods mond zelf zegen noemt?

Bij den nieuwjaarswensch mijner dienstmaagd smoorde ik eenige bittere aanmerkingen, die zich daarin wilden mengen. Ik gaf aan den toon mijner stemme die eigenaartige zachte gelaatenheid, welke de onscheidbaarste gezellin der waare een-

vou-

voudigheid en oprechtheid is: — Maar, ontkennen wil ik het niet, ik gevoelde het, dat ik mijne bitterheid overwon. Ik geloofde, iets groots gedaan te hebben, — en verbeeldde mij, dat ik slechts iets laags zou gedaan hebben, ô mijn hart! als gij u minder overwonnen hadt! —

In de kerk, — hoe verstrooid was ik! — en ik had echter bij mijne komst met aandacht gebeden. — Door welke kleinigheden werd ik verstrooid! — Goede God! wist ik toch het middel, om mijne ziel ingespannen te houden! Hoe snel is de overgang van de ernstigste aandacht tot een toemelooze verbeelding! — Eene houding, eene buiging, eene mof, een kapsel, — welke armhartige dingen, rukken mij van den hemel op de aarde neder! — Maar de leerrede van de vergankelijkheid des menschlijken levens maakte mij weder zeer ernstig, — tot dat het wenschen begon. — Welk eene kunst, zonder kunst te wenschen! — Doch ik wil eerst zelf oprecht leeren wenschen, eer ik de wenschen van anderen op de weegschaal des kunstrechtters weege.

Des avonds zocht ik, zo ras mogelijk was, in eenzaamheid te zijn. Ik moet dit jaar meer met mijzelf omgaan, als ik het deugdzaamer en gelukzaliger beleeven zal, — zeide ik mij eerst
dee-

deezen ochtend. — Ik begon terstond daarmede mijn dagboek. Ik zette het tot hiertoe voort. Nu sloeg de klok vijf uur. — Reeds vijf uur, zeide ik, — en ik heb nog geen bijzonder liefdewerk geoëffend. Niet, als of ik morgen niet twee in plaats van één verrichten; en dus dit mangel van deezen dag vergoeden kon; maar, om niet heden reeds met bewustheid tegen eenen grondregel te handelen, tot welks onderhouding ik mij eerst heden voor God en mijn geweten plechtig verbonden heb; — wilde ik deezen eersten dag des jaars niet voorbij laten gaan, zonder een bijzonder liefdewerk geëffend te hebben. — Mischien ook, om op den eersten Januarij des toekomenden zeventien honderd en zeventigste jaars het genoegen te hebben, mij, met de vreugde van een weldaadig hart, deezen dag weder te kunnen erinneren; want al dikwijls heb ik aangemerkt, dat ik geene dagen liever met deugdzaame handelingen, en inzonderheid met werken van liefde onderscheide, dan die, welke in den almanak door eene bijzondere plechtigheid, of anders iets merkwaardigs uitgetekend zijn. Hoe gemakkelijk herdenken wij ze, als die zelve dagen in het volgende jaar wederkomen! Op nieuwjaarsdag, — op mijnen geboortedag, — op paaschdag, was ik hier of daar; deed

deed dit of dat. — Deeze ongelukkige , die thans weder gezond, of die, welke thans in de eeuwigheid, — of een derde, die nog in ellende is, — ach! hoe verheugde hij zich op deezen dag, dat ik hem met eene milddaadige verkwikking verraste. — Doch nu wil ik opstaan, niet meer voortschrijven, geen' regel meer, maar heengaan en doen. — Maar waarheen? maar wat? — Gaa niet ver. — Heeft niet mijne dienstmaagd eene ongelukkige moeder, die daarenboven nog zeer arm is? Hoe dikwerf liet zij reeds om oud zacht linnen voor haare wonden bidden? —

Ik ging met dit opzet naar beneden tot mijne huisvrouw. — „Liefste kind,” zeide ik, „'t is om een nieuwjaarsgeschenk te doen.” — Voor wien, vroeg zij. „Voor mij”, hernam ik, „of voor eene arme zieke, indien gij liever wilt, of voor dien, die gezegd heeft: *dat gij eenen van deeze mijne minste broeders geaant hebt, dat hebt gij mij gedaan.*” En wat dan? „Oud linnen voor Katrijntjes moeder.” Niets dan dat? — Ik wil het terstond bijeen zoeken. — Maar dan verzoek ik ook een' wederdienst? Wij zingen een paar liederen met elkander? — Ik was 'er zeer over tevrede, en deed

deed het met innig vergenoegen, met heilige wellust, met traanen van blijdschap.

Waar komt het toch van daan, dat ik nooit vroomer ben, dan bij geestlijke muziek? — Zijn de schoone, zoete, smeltende aandoeningen, waarmede zij mij gemeenlijk doorstroomt, inderdaad van zedelijken aart? — schoon zij enkel onmiddelijke uitwerkingen van toonen, van zekere trillende luchtbeweegingen zijn? schoon zij enkel, zo 't schijnt, werktuiglijk zijn? schoon zij bijkans altijd terstond weder verdwijnen, zo ras de toonen weder ophouden? schoon zij zo zelden eenen duurzaam indruk nalaaten? — En desniettemin heb ik 'er mij niet zelden veel op te goed gedaan; ze mede op de lijst mijner zedelijke gewaarwordingen gesteld. — Maar zou dan de deugd enkel het gevolg eener op deeze of geene wijze door kunst gemaakte luchtbeweeging zijn? Zou eene neiging, die haare zitplaats niet in de ziel heeft; die slechts bij zekere uitwendige omstandigheden komt, en met die weder verdwijnt, van waaren zedelijken aart zijn? Zou niet zelfstandigheid het wezenlijkste karakter der deugd zijn? Het bewust zijn, dat wij onder alle omstandigheden recht handelen; de overtuigdheid ten aanzien van zichzelf, zou die

die niet eerst beslissend voor ons zedelijk karakter zijn? — Maar aandoeningen, kunnen die niet oprecht, kunnen zij niet zedelijk zijn? al worden zij enkel door toevallige omstandigheden veroorzaakt? — Moeilijk voorstel? — Doch dit is zeker; eerst die aandoeningen, welke ik door waare en groote gedachten zo dikwijls in mij verwekken kan als ik wil (*a*), die mij onder alle omstandigheden mogelijk, eigenaartig en welvloeïende zijn, — zal ik met mij in de toekomstige waereld overneemen. — Verhoogen kan de muziek mijne gewaarwordingen. — Maar mijn God en Verlosfer blijft even beminnenswaardig, al is de muziek, gelijk een zachte stroom van welluidende klanken, allengs vergalmd. —

't Is

(*a*) Is dit niet te sterk gezegd? Is deeze roemtaal niet te verheven? Gelijk onze werkzaamheden, bij voorbeeld van geloof en bekeering, van de godlijke genadekracht, en niet van onzen wil afhangen; zo zijn ook de troostvolle aandoeningen, die op eene leevende oeffening dier pligten de ziel met licht en blijdschap vervullen, hoe zeer zij als eigenaartige vruchten dier werkzaamheden kunnen aangemerkt worden, nothans als geschenken der godlijke bermhartigheid, en geenzins als aandoeningen, als bevindingen, die wij zo dikwijls in ons verwekken kunnen, als wij willen, aan te zien. *Aann. des Nederd. Vertaalers.*

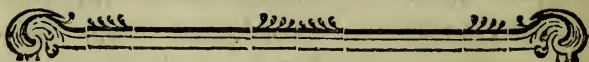
't Is altijd waar, dat ik hem mijn aanwezen en mijne onsterfelijkheid te danken hebbe, en deeze waare gedachte zal voor mij steeds magtig genoeg zijn, om gevoelens van dankbaarheid en liefde in mij te verwekken.

Tot hiertoe schreef ik, en mijne echtgenootte bragt mij het bundelken oud linnen, welk ik begeerd had: — of het welvoegzaam? — volkomen welvoegzaam zij? — ik wil het aan de dienstmaagd overgeeven, zeide ik. — Zij riep de meid. — Trotslijk gaf zij tot antwoord: zij kon niet komen. — Zeer zachtmoedig maakte mij dit. — Ik was 'er bij mijzelven hovaardig op, thans zachtmoedig te zijn, en haar dan met eene weldaad te kunnen beschaamen. — Na vijf minuten kwam zij: „ wat is 'er van u, wen dienst? ” — „ Katrijntje ”, zeide ik met eenen zeer standvastigen en gelaaten toon, — „ hier is iets voor uwe moeder; — gij kunt het haar terstond gaan brengen. ” — Inderdaad eene zegepraal voor mij, haar zo verward, zo beschaamd te zien. — Zij haastte zich weg, en ik was te vrede.

Kort daarna aten wij ons avondstuk. Onder het eeten was ik zeer vergenoegd. — Toen de tafel haast zou afgenomen worden, geraakte ik bij mijzelven in strijd, om te zeggen, of niet te zeg-

zeggen: „ van nu voortaan willen wij altijd
„ met elkander het avondgebed doen. ” —
Bloode vreesachtigheid in eenen huisvader, den
eersten stap tot een zo treffelijk gebruik niet te dur-
ven waagen! — Nu waagde ik dien, en nam
terstond Gellerts liederen, en bad. — Daar-
op gingen wij van elkander, — en ik doorlas
nog mijne grondregels en mijn dagboek. —
Heb ik voor hun gebeden, die in den elfden
grondregel genoemd zijn? — Neen! Neen!
Nu, nu wil ik dus nog het laatste doen. —
Ach! beste God, met u wil ik mij nog bijzonder
onderhouden, eer zich mijn oog sluit.

I I.

DEN TWEEDEEN JANUARIJ.

Ik ontwaakte omtrent zes uur; dacht aan mijne sterfelijkheid; dankte God, en las het vijfde en de twee volgende hoofdstukken van Mattheus Evangelij. Welk een schat van zedekunde! Hoe zwaar, eene bijzondere spreuk zich uittekiesen! —

Ik ging terstond aan mijne bezigheden, en zette die met goed gevolg tot den middag voort. Onder het eten vroeg mij mijne huisvrouw: welke mijne tegenwoordige dagspreuk was? — „Op een andermaal, mijne lieve vrouw”, was mijn antwoord, „bidden en leezen wij des morgens, met elkander, en kiezen ook gemeenschaplijk eene dagspreuk; ik heb het mij heden reeds verweeten, dat wij het tot hiertoe zo zelden gedaan hebben. — Mijne tegenwoordige dagspreuk was: *Geef dien, die iets van u bidt, en keer u niet af van dien, die van u leenen wil.*” En hoe is dat te verstaan? vroeg zij.

zij. — Zo, als het luidt! antwoordde ik. — Zo, als het luidt? dat zou vreemd genoeg zijn? — Nu, mijne waarde, ten minste toch zo, als wij het op zouden vatten, wanneer wij deeze woorden zelfs en onmiddelijk uit Jesus mond hoorden. — Gelijk wij ze op zouden vatten, wanneer hij ze ons zeide; zo moeten wij ze buiten twijfel opvatten, wanneer hij ze ons schriftlijk na heeft gelaaten. Want dat geschreeven is, heeft geen anderen zin, dan dat met dezelve woorden gezegd is. — Het Evangelij, dunkt mij, behelst antwoorden, algemeene of bijzondere antwoorden, maar voor den zekeren, den eenvoudigen waarheidszin altijd verstaanbaare, altijd godlijke antwoorden, op alle zedelijke vraagen, oplosfingen van alle duistere opgaaven, die ooit gedaan kunnen worden. — Doch [voorwaar slechts redelijke, eenvoudige, voor de waarheid ontflooten harten, die niet door driften vooringenomen zijn, verstaan deeze antwoorden, deeze oplosfingen. *Geef dien, die iets van u bidt, en keer u niet af van dien, die van u leenen wil,* zegt hij, wiens eigendom alle mijne goederen zijn. Bestierder mijner goederen ben ik wel, maar niet eigendomsheer. De eigendomsheer beveelt mij, dien te geeven, die iets van mij bidt, en mij van dien niet aftekeeren, die van mij leenen

wil. Zoo lang ik dan geeven en leenen kan, moet ik dien geeven, die niets heeft; of met andere woorden: als ik twee rokken heb, moet ik dien geeven, die geen en heeft; en als ik spijs heb, moet ik even zo doen, — al wierd ik ook niet gebeden, ook niet daarom aangesproken, — hoe veel te meer, als dit geschiedt!

Dit straalde mij zo helder in, dat ik het met meer gelaaten ernst zeide. — Mijne vrouw antwoordde niets, dan: ik wil over de zaak denken. — Nauwlijks was ik van de tafel opgestaan, of eene oude weduw werd bij mij aangemeld. Ik liet ze op mijne slaapkamer komen.

„Vergeef mij, zeide zij, mijn waarde heer,
 „bid ik oprecht, vergeef mij! — Ach! ik
 „durf het bijna niet zeggen; — ik zou de
 „huur betalen, en mij ontbreken nog zes daal-
 „ders. — Een geheel maand lag ik ziek,
 „en kon mijn arme kind ter naauwer nood door-
 „slepen. Iederen penning leide ik weg. —
 „Maar in Gods naam nog zes daalders ontbree-
 „ken mij, — en ik moet ze heden of morgen
 „hebben. Nu, luister toch, waarde heer, —
 hier haalde zij iets in een papier uit haaren zak,
 ontwikkelde het, — en zeide: — „hier is
 „nog een boek, met zilverbeflag, dat mij mijn
 „zalige man schonk, toen wij verloofd waren. —

Dit

„ Dit is het al, dat ik ontbeeren kan, voorwaar
„ ongaarn genoeg ontbeere; maar ik weet wel,
„ 't is niet toereikende; ook zie ik niet, hoe ik
„ het weder zou betaalen kunnen. — Ach!
„ mijn heer, weet gij mij niet te helpen? ” Ik
kan u in Gods naam niet helpen, mijn lieve moe-
dertje; en stak ondertusfchen of bij geval, of uit
gewoonte, mijne hand in mijnen zak, en tastte
op mijn geld, dat misfchien twee en een halve
daalder mag geweest zijn. — Deeze helpen
u niets, dacht ik; gij moet de geheele fom heb-
ben, — en, als gij 'er ook mede geholpen
waart, ik heb het thans zelf noodig; hebt gij
geen' goeden vriend, geen' voogd, die u deeze
kleinigheid kan geeven? zeide ik. — Neen!
„ hervatte zij, niemand ter waereld! Van huis
„ tot huis te gaan, mag ik niet! — Liever
„ wil ik alle nachten doorwerken. — Men
„ heeft mij gezegd: gij waart een goedhartig
„ heer? — Nu, in Gods naam, als het niet
„ geschieden kan, dan vergeef 't mij, dat ik u
„ deeze moeite veroorzaakt heb. Ik wil zien,
„ hoe ik het maake. De lieve God heeft mij
„ nog nooit verlaaten. Hij zal niet eerst in mijn
„ zes en zeventigste jaar aanvangen, mij den rug
„ toetekeeren.” — Op dat oogenblik trad
mijne vrouw binnen. —

Ik was — ô gij valsche hart! — ik was onwillig, beschaamd, had ze gaarn onder 't een of ander voorwendfel heengezonden. — Want mijn geweeten stamelde mij zachtkens toe. *Geef dien, die iets van u bidt, en keer u niet af van dien, die van u leenen wil.* — En even zo onwederstaanbaar luisterde mij mijn vrouw in 't oor: „ 't is een vroome cerlijke vrouw, die zeker „ onlangs eerst is ziek geweest; help haar, in „ dien gij kunt.” Schaamte, blijdschap, gierigheid, helplust, wisselden snel als de bliksem in mijn hart af. — Ik heb niet meer dan twee daalders bij mij, antwoordde ik zachtjes, — en zij moet zes hebben; — derhalve, als ik haar zes gaf, dan had ik vier daalders minder dan niets; — ik wil haar iets in de hand duuwen, en ze gaan laten. — Zij drukte mijne hand, lachte mij vriendlijk toe, haare oogen vleiden mij; — en nu zeide zij mij overluid, 't welk mijn geweeten mij zachtkens zeide: *geef dien, die iets van u bidt, en keer u niet af van dien, die van u leenen wil.* — Ik begon te lagchen, en was listig genoeg, haar te vraagen, of zij 'er haaren ring van den vinger toe geeven wilde? — Zeer gaarn! hernam zij, en trok den ring af. — De goede oude vrouw was of zo onnozel, dit alles naauwlijks te bemerken,

ken, of zo bescheiden, om niet het geringste voordeel uit dit alles te trekken. Mijne vrouw riep haar ondertusfchen, toen zij weg wilde gaan, toe, dat zij daar buiten een weinig zou wachten. — Is 't u ernst, mijne waarde, met den ring, vroeg ik, zo ras wij alleen waren. — Oprechte ernst; — ik verwonder mij, hoe gij dat kunt vraagen? meent gij, dat ik met de bermhartigheid speele? — Remember u, wat gij, slechts een vierde van een uur geleden, tot mij zeidet; — ik bid u met het Evangelij niet te praalen. Gij zijt anders een goed-aartig man, — en tegenwoordig vindt gij zo veele zwarigheden, om deze goede arme vrouw te helpen. — Waarom hebt gij haar niet terstond, ten minste dat gij in uwen zak hadt, gegeven? Wist gij niet, dat 'er nog meer dan zes daalders in uwen lesfenaar liggen, en in acht of tien dagen is het vierendeel jaar vervallen? — Ik omarmde mijne vrouw. Eene traan ontviel mij. — Gij zijt rechtvaardiger, dan ik ben! Ik dank u. — Behoud uwen ring. — Ik ben beschaamd. — Terstond wendde ik mij naar den lesfenaar, kreeg 'er zes daalders uit, en, toen ik de deur wilde openen, om de weduw te roepen, werd het mij zwart voor de oogen, dat ik zo godvergeeten was geweest, te zeggen: ik

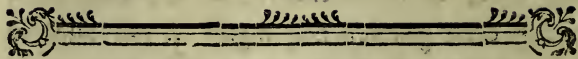
kan u in Gods naam niet helpen. — ô Gij valsche tong! ô gij valsche hart! — — Daar hebt gij, zeide ik aan de bedrukte oude vrouw, dat gij begeerdet. — Zij had het in 't eerst, naar 't schein, niet volkomen verstaan, en meende, dat het slechts een bijdrag was. Zij kuste mij de hand, en kon nu van ontsteltenis geen woord spreken, zo ras zij gevoelde, dat het meer, dat het alles was. — Ach God! — hoe zal ik u danken! — Ik kan het niet weder betaalen! Hebt gij het verstaan? — Ik heb niets dan dit arme boek; — maar het is oud! — — Behoud gij uw boek en het geld voor altoos, — en dank God, maar niet mij; — want waarlijk ik verdien geenen dank, dewijl ik zo lang geweigerd heb, u te helpen. — Gaa nu in Gods naam, en zeg geen woord meer.

Ik trok de deur toe, en schaamte bekreep mij zo zeer, dat ik mijne vrouw nauwlijks aan durfde zien. „Goede papa, — kwel u toch niet „meer, —” — zeide zij, — „gij gaaft toch ter- „stond op. — Zie, mijn waarde! zo lang ik „nog eenen gouden ring aan den vinger draag, — „en gij weet, dat ik 'er meer heb, — zo lang „behoeft gij tot geene arme ziel meer te zeg- „gen: ik kan u niet helpen.” Ik omarmde haar, en weende. — Zo ras ik weder alleen was,

was, schreef ik mijn dagboek tot hiertoe, om u, mijn hart, te vernederen! — U, mijn hart, dat mij eerst gisteren nog ingaf: „van alles in „ de wereld, dat ik niet gaarn wilde zijn, mogt „ ik allerminst een huichlaar weezen.” Maar strenge zedeleer prediken, en alleenlijk de ligte oeffenen, — dat is huichlaarij. — Hebt gij het verstaan, mijn hart? — — Hadt gij wel de vrijheid durven neemen, om deeze weigering te doen, als gij den tweeden der daaglijksche grondregelen gehoorzaamd, en ook slechts eenige oogenblikken vooraf gebeden hadt?

Ik was tot zes uur des avonds bezig. Mijne huisvrouw riep mij tot het klavecimbaal. Ik ging naar beneden, en zong een halve uur. Daarna spoedde ik mij weder naar mijn kabinetje, bad omtrent zeven minuten knielend, en beweede mijne onredelijkheid, heden begaan. Ik las dezelve hoofdstukken, welken ik deezen ochtend vroeg zo onvruchtbaar geleezen had, nog eens. Nu schaamde ik mij eerst in waarheid.

Ik nuttigde des avonds weinig, en bad met het geheele huisgezin: — „geen knecht van „ ’t huis mogt ’er feilen; hij is een Christen, en „ werd gesticht.” Hoe bedaard volbragt ik deezen tweeden dag des jaars, nadat ik heden alle mijne grondregels waar had genomen!

I I I .

DEN DERDEN JANUARIJ.

Een dag van ontzaglijk groote verstrooijing! — Ik kon noch lezen, noch denken, noch arbeiden; maar door mijne eigen schuld. Ik sliep een gat in den dag, met eene traag-en luiheid, die onverantwoordlijk was. En vermoedlijk had ik mij nog langer in mijn bed omgewenteld, indien niet de ondraaglijke stank der rookende nachtlampe mij de oogen geopend, en den schoonen winterdag getoond had. — Ik lag tot negen uur in mijn bed. — Welk een gezigt voor engelen! — Welk een gezigt voor mij, als ik ter rechter tijd opgestaan ware, een' anderen gezonden man des morgens ten negen uur bezocht, en

en, bij de intrede in zijn slaapvertrek, gezien had, dat ik hier wil uittekenen!

Van nu af aan zij het mij eene gestaadige wer, alle de omstandigheden mijns levens, welker zinnelijke uitbeelding meer beschaamenden indruk geeft, dan of zij enkel met woorden beschreeven wierden, zo goed als mij mogelijk is, voor mijn oog te tekenen, en in mijn dagboek zorgvuldig te bewaaren. — Goede God! Indien ik alle mijne levensomstandigheden van deezen aart, naar het leeven getekend, van de dagen mijner jongelingschap af, voor mij had, — ware het mij mogelijk, een oogenblik trots of iedel te zijn!

Negen uur was het dus, toen ik verdrietig over den leelijken stank opstond. — De thee-

ke-

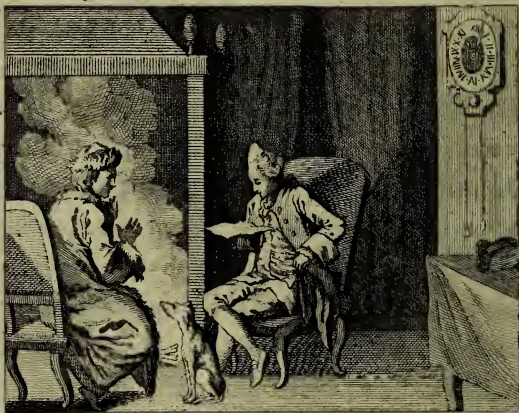
ketel stond op de tafel ; het water kookte tot overloopens toe. — De zon scheen door de halfbevrooren vensterglazen zo sterk in mijne oogen, dat ik, teffens vol schaamte over mij zelve, zo verdrietig, zo onvergenoegd wierd, dat ik niet wist, wat ik aan wilde vangen. — „Waarom heeft men mij niet opgewekt? — Wat is dat vooreen afschuwlijke stank? — Waar is mijn pijp en tabak?” — De eene vraag op de andere aan de dienstmaagd, toen zij in de kamer trad! — Eerst de derde dag des jaars, dacht ik, toen ik alleen was, en zo slecht begonnen; — en het is zo koud in de kamer, dacht ik zo snel als de bliksem, eer ik de eerste gedachte voortzette. — Ik ging naar den haard. — Nog geen vuur? — Men tikte aan de deur; ik deed ze open, — en de heer M. . . stond 'er voor. — „Ik doe u, hoop ik, geen belet?” — zeide hij. — „Neen!,” antwoordde ik, „'t is mij zeer lief, dat gij komt.” — En nogthans was ik 'er grootliks misnoegd over; want ik had bezigheden. — Kom binnen: 't is koud; wij willen bij 't vuur gaan. — Ik deed mijnen pels aan, en ging met hem bij den haard zitten: — „Als 't u belieft, zeide hij, wil ik u eene kleinigheid, die ik, een dag of twee geleeden, opstelde, kortlijk voorlezen, en
gij

„ gij zult de goedheid hebben, mij uw oordeel
„ daarover te zeggen;” en de heer M. haalde
een papier uit zijne brievenas, toen ik zeide:
„ met alle genoegen!” — Hij las; ik luisterde;
hij las met nadruk; hij gaf met zijne blikken
en gebaarden genoegzaam te kennen, dat hij goedkeuring
verlangde. — Ik grimlachte en knikte,
als of het mij voortreffelijk geviel; en waarlijk ik
wist nauwelijks de helft van 't geen hij las; zo
verstrooid, zo onvatbaar, zo ongeschikt tot nadenken
was ik. — Nu had hij uitgelezen.
„ Voortreffelijk,” zeide ik, „ gij zult het toch
„ laten drukken?” — „Uwe goedkeuring,”
hernam hij, „ is gewigtig genoeg voor mij, om
„ mij tot deeze slouthed op te wekken. —
„ Maar gij zijt te toegeefflijk! — Mogt ik u
„ mijn handschrift ter overziening laten? Het
„ heeft nog veele vlekken, enz.” — „ 't Is
„ onnoodig;” zeide ik, „ doch, indien gij 'er
„ volstrekt op staat, wil ik het nog eens
„ doorlezen; ik twijfel niet, of het zal bij de
„ tweede leezing nog meer winnen.” — Ach!
Hoe in 't honderd geleid; — onbedachtzaam
geleid, mijn hart! en dus gehuigcheld. — —

De heer M. was weg. Ik doorliep zijn opstel
en vond 'er onverschoonbaare mislagen in. —
Wel zo! mijn hart, nu zijt gij gestraft. En hoe

zal ik nu mijn eerste oordeel weder inhaalen? Het bevestigen, zou verfoeilijk; een strijdig oordeel daarbij schrijven, zou zeer krenkende zijn.

Vooreerst wil ik, mij tot straffe, volgens het genomen besluit, deeze voorlezing weder in mijn dagboek tekenen; —

en dan wil ik het handschrift met het volgende briefje terug zenden.

„ MIJN HEER EN VRIEND!

„ Ik heb uw opstel geleezen. — Gij verwacht een schriftlijk oordeel daarover. —
 „ Vergun mij, u voor alle dingen te belijden,
 dat

„ dat mijn mondeling oordeel, — tot mijne
 „ schande zij het gezegd! — het oordeel van
 „ een onopmerkzaam, verftrooid, kwaalijk op-
 „ geruimd hoofd geweest is. — Ik neem de
 „ vrijheid, die plaatsen aantestippen, welke ik
 „ geloof de verbetering grootliks van nooden te
 „ hebben; — die zelve plaatsen, zo veel ik
 „ mij erinner, welke ik mijne goedkeuring, naar
 „ 't schein, toeknikte. Ik moet mij schaamen,
 „ niet gij, — dat nu mijn oordeel gantsch an-
 „ ders uitvalt. — Maar, gij merktet, zo 't
 „ schein, zelf, dat mijne goedkeuring te voor-
 „ baarig was, dat zij niet geheel uit het hart kwam,
 „ toen gij mij uw handschrift terugliet. Ik dank
 „ u voor dit vriendhoudend, in allen opzigtē on-
 „ verdiend, vertrouwen oprecht. — Hoe zeer
 „ zou het mij gekrenkt hebben, als ik ooit had
 „ moeten denken, dat op mijn onbepaald roemen
 „ zekere verbeteringen, welke ik thans zo nood-
 „ zaaklijk oordeel, achter zouden gebleeven zijn.
 „ Zie, ik bestraf mijne voorige verhaasting met
 „ eene vrijmoedigheid, die misfchien beledigen-
 „ de voor u weezen zou, indien gij niet zo edel,
 „ zo bescheiden, zo menschlievend dacht, als
 „ gij inderdaad denkt. — Ik ben tot alle ver-
 „ goeding voor mijn eerste en voor dit mijn tweede
 „ oordeel bereid;” — enz.

Dit briefje schreef ik hem, en zond het nog voor den middag weg.

Nu was het middag. — Goeden dag, mijn lieve man, zeide mijne echtgenoote, toen ik beneden kwam. Ik was nu, waarschijnlijk wegens het briefje, een weinig vrolijker, — en kon schertzen. —

Na de tafel ging ik naar mijne kamer. „ He- „ den hebt gij, dacht ik, uwe grondregels nog „ niet gelezen, nog niet gebeden. — Thans „ ben ik mijns zelfs. — Thans zou ik dat, „ 'twelk ik in den ochtendstond verzuimd heb, „ kunnen nahaalen. — ” —

Maar al te traag was ik. — Ik had geen lust. — Ik stopte eene pijp tabak, riep om vuur, en, toen het vuur kwam, diende men mij een bezoek aan. — Uit deezen dag wordt toch niets, dacht ik bij mijzelven, en zeide aan de dienstmaagd: het bezoek zou mij aangenaam zijn. — Ik rookte mijne pijp, kleeedde mij, liet mij kappen, en nu was het drie uur. —

De geheele avond was verlooren. Geschiedenissen van den tijd; staats- en familienvertelsels; gesprekken over het weêr; eenige nieuwe boeken; eenige zonderlinge huwlijken; het laatste schouwspel des vorigen jaars; de vergelijking der schouwburgen van Hamburg, van Weenen

en

en Leipzig; — en niets gewigtigers onderhield ons den geheelen avond.

Welken mijner grondregelen heb ik nu heden opgevolgd? Leezen wil ik ze allen; — tot mijne diepe beschaaming leezen, en duidlijk en onderscheiden voor mijne oogen opschrijven, wat mijn geweten daarbij zeggen moet.

Zonder een enkel gevoel van dankbaarheid, zonder gebed, zonder een' enkelen hartlijken zucht tot God ben ik opgestaan, zonder aan mijne sterfelijkheid te gedenken, — zonder mijne knie voor God te buigen. — — In den naam en als een volgeling van Christus, — ik schrik 'er van, — heb ik niets gedaan. Zo had een heiden kunnen leven, als ik heden geleefd hebbe; maar een verstandig heiden had nog beter kunnen leven.

In het Evangelij heb ik niet geleezen; — geene dagspreuk uitgekoozen. — —

En door welk liefdewerk is de dag van heden onderscheiden?

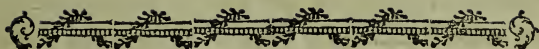
Hebben mijne huisgenooten, heden, het geringste zedelijk nut uit mijnen omgang, of uit mijn voorbeeld kunnen scheppen? —

Schoon anderen een' zo deugdloozen dag voor geen bewijs van een zeer onchristlijk hart aanzien, — kan zulks echter mij niet verontschuldigen.

digen. — De allerminste overdenking doet mij leevendig genoeg ondervinden , dat zo een dag niet slechts verlooren , maar ook erbarmlijk , eenen Christen ten uiterste onwaardig is , en in de uur des doods niet zonder vervaarenis herdacht kan worden.

Maar — het zal de eerste en laatste dag in dit jaar wèzen , dien ik alzo door wil brengen.

IV.

DEN VIERDEN JANUARIJ.

Ja! harden strijd kostte het mij, tot dat ik mijnen geest deezen morgen vroeg tot het gebed geschikt had. — Met den Schepper van hemel en aarde, met mijnen Schepper te spreken. — Voorwaar, eene oeffening, die alle krachten der ziele vordert. Ik stond op, in den vroegen morgenstond. Ik boog mijne knie, — maar met

wederstand, gelijk als met bloode schaamte, — voor wien? — voor God? de engelen, — mijzelven? — Ik weet, dat het den Oneindigen hetzelfde is, in welke gestalte des ligchaams wij hem aanbidden. Hem beweegt

*Noch uw geboogen knie, noch traanen,
Noch woorden, zuchten, psalm of toon. —*

Maar, ik weet ook, dat hem de blooheid, de traagheid, de wederstand van 't vleesch, die ons hinderen, in zo eene gestalte tot hem te bidden, welke wij weeten geschikter te zijn, om ons aandoeningen van ootmoed, ons gevoelens onzer afhankelijkheid van hem in te boezemen, of ze ten minste te bevorderen, dat, zeg ik, deeze gewis onzedelijke zwakheid hem niet onverschillig kan weezen. —

Ik kan ook niet zeggen, wat mij eigenlijk terughield, het licht uittebluschen, of ten minste schaduw te maaken; en waarom ik liever verkoos, mij het licht in de oogen te laten stralen, niettegenstaande ik het voor mij niet verheelen kon, dat ik met meer aandacht, met beter inspanning van gedachten, enz. had kunnen bidden, als ik geheel in 't donkere ware geweest. —

Ik

Ik bad den morgenzang, — het algemeene gebed (b) — de beden van Gellert. — Ach! waarom stond ik terstond op, toen ik deeze ten einde had gebragt? Waarom kon, en wilde ik niet voortbidden, uit 't hart bidden, wat noch Gellert, noch Klopstok, noch de beste dichter en bidder mij kan leeren bidden? — Waarom kan ik tot mijnen Schepper anders niet, dan met de woorden van eenen anderen, van een medeschepsel, spreken? — Verbaazende afstand mijns harten van God, dien ik in dit bloote nabidden van anderen meen waarteneemen! —

Nu, — de koude deed mij een weinig aan, — ik kleeedde mij warmer, nam den Bijbel, en las van het zevende tot het elfde hoofdstuk van Mattheus Evangelij.

Ik koos tot mijne dagspreuk: *Die vader of*
moe-

(b) Welk is dit algemeene gebed? Ik denk het allervolmaaktste gebed, het onze Vader, dat allerbest voorschrift van alle Godebehaaglijke gebeden, door den godlijken Leeraar opgegeeven en voorgeschreeven, om niet slechts door zijne volgelingen in zijnen tijd, maar ook door alle de volgende Christenen, door alle de rollende waereldeeuwen heen, tot de voleinding der waereld gebeden te worden. *Aanm. des Nederd. vertaalers.*

moeder lief heeft boven mij, is mijns niet waardig: en die zoon of dochter lief heeft boven mij, is mijns niet waardig. — Woorden, die mij door de ziel dringen! Hoe kan ik ze op mij toepassen, zonder te beeven! Wie onder mijne vrienden is 'er, dien ik niet liefhebbe boven Christus? dien ik niet meer ten gevalle doen zou, dan hem? — Dus ben ik zeker geen van de waardige volgelingen van Christus? — En voorzeker moet ik het echter zijn, als ik — het eeuwige leeven bij Christus wil vinden. —

Ach! Heere! vervul mijne ziel met uwe liefde. — Ik kan uren lang met eenen vriend vertrouwlijk spreken; ik scheid ongaarn van hem; — en nog gevoel ik ieder oogenblik, welk ik met u sprak. — Daar is nog dwang bij mijn gebed. — Mij ontbreekt nog de liefde, — o Beminnenswaardigste! — Laat een godlijke straal uwer liefde op mijne ziel vallen, — en de Geest der aanneeminge tot kinderen mijnen geest getuignis geeven, dat ik uw kind zij!

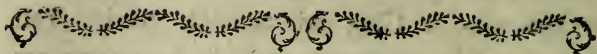
Nu haalde ik mijn dagboek van gisteren na, en schreef aan het huidige tot hier toe, — bad nog met mijne vrouw, — las het tiende hoofdstuk van Mattheus ook nog met haar, — en ging tot den middag aan mijne bezigheden. Ik

be-

besloot, den geheelen dag te huis te blijven, stil te zijn. — 't Ging mij taamlijk goed. Van drie uur af las ik genoegzaam in eens voort tot omtrent zeven uur de drie eerste gezangen in den Mesfias. — Verhevene ziel, die zo dichten kan. — Beklaagenswaardige zielen, die gij de dichtkunst tegen dien gebruikt, die ze u ter uitbreiding van waarheid en deugd toevertrouwde! —

Ik ging naar beneden; at mijn avondstuk; bad met de mijnen; las de grondregels, en was beschaamd, dat ik heden geen liefdewerk geoefend had, — daar het mij toch aan geene gelegenheden zou mangelen, als ik slechts eenige moeite deed, om daarnaar omtezien.

V.

DEN VIJFDEN JANUARIJ.

Ik ontwaakte bijtijds; en vroeg mijne vrouw: of zij niet met mij het gebed wilde doen? — Ik spoorde haar aan; — wij richtten ons op, en baden; Gode zij dank! van mijne zijde niet zonder bevinding en aandacht: — ja, (ach! hoe prijs ik u, alomtegenwoordige Liefde!) traanen der innigste blijdschap rolden langs mijne wangen, — en de edelste en Christlijkste gedachten blixenden door mijne bedaarde, vrolijke ziel. — Hoe zeer ondervond ik de waardij eener stille vroege godsdienst-oeffening! Hoe zeer bekommerde mij de gedachte, dat ik dit hemelsch vergenoegen zo dikwerf aan een dierlijke traagheid opgeofferd hadde!

Wij lazen nog op het bed het elfde en twaalfde hoofdstuk van Mattheus Evangelij. Eerst wilde ik de woorden: *wie met mij niet is, die*

is tegen mij: en wie met mij niet vergadert, die verstrooit, tot mijne huidige dagspreuk kiezen. Dan — ik koos nothans deeze: *Die den wil mijns Vaders, die in de hemelen is, doet, dezelve is mijn broeder, en zuster, en moeder.* — Zo spreekt Gods Zoon; hij, door wien ik geworden ben. — Zou iets in de waereld mij kunnen terughouden, om naar deeze eer, naar deeze zaligheid te streeven, met welke alle eer en gelukzaligheden der waereld te vergelijken, onzinnigheid zou weezen.

Met een vrolijk, bedaard gemoed ging ik aan mijn werk. De geheele ochtend tot den middag viel mij zeer kort. Ondertusfchen was het mij zeer ligt, mijn hart somtijds ongemeen zacht en geloovig tot God te verheffen, en mij met deeze verheven gedachte werkzaam te houden: *Christus, die God is boven alle te prijzen in der eeuwigheid, — schaamt zich niet, u zijnen broeder te noemen!* Hij wil u het recht van broeder, van medeërfgenaam laten toekomen. *Gods erfgenaamen; medeërfgenaamen van Christus; Gods kinderen; broeders van Christus.* Welke verheven benaamingen! Welke bestemming voor den Christen, den mensch, die sedert gisteren is!

Over tafel las ik, bij gelegenheid van een gesprek

sprek over de waare en nageaapte vroomheid, Gellerts bidzuster — het gerijmde gedicht.

Tot half drie uur schreef ik twee brieven; eenen aan mijnen broeder te Parijs, dien ik voor de uitgelaatenheid des leevens liefderijk waarfchouwde, — voerende hem teffens de plaats uit Gellert te ontmoet: *Eenmaal verschertst en opgegeeven, enz.*; den anderen aan den heer Magister . . . nopens eenige onbeweezen en bijgeluk nog ontdekte bepaalingen, op welken men zelfs bedenkingen tegen de heilige Openbaaring wilde gronden. Naauwlijks waren de brieven weggezonden, of ik ontving een pakje brieven en opstellen, welken ik sedert etlijke jaaren in mijnen lesfenaar versameld, en onlangs aan eene vriendin medetedeelen gewaagd had, met een zeer vleiend briefje te rug. — Ik begon het met onverschilghed te leezen, — en met diepe fchaamte lei ik het ter zijde, liet den bringer wachten, en schreef haar nagenoeg het volgende antwoord:

„ Uw briefje, dierbaare Vriendin, is onver-
 „ klaarbaar voor mij. Dat beetje bescheiden-
 „ heid, welk misfchien nog in mij door zo vee-
 „ le flechte driften onaangetast mag gebleeven
 „ zijn, zou op deeze wijze ligtlijk in gevaar
 „ kunnen komen, om ook nog uit mijn zwak-
 „ ke

„ ke hart uitgeroeid te worden. — Doch
 „ neen! waarlijk, gij hebt het te erg gemaakt.
 „ — Gij hebt dat alles: *Wat gij wilt* enz.
 „ ten eenemaal vergeeten, — vergeeten, dat
 „ ik inderdaad een arm zwak dwaalend fchep-
 „ fel ben; dat ik nog onder het gebied der harts-
 „ togten ftaa, aan welken ik, zonder te bloezen,
 „ niet denken durf; dat ik mij dikwerf zelf niet
 „ aan durf zien; dat ik u reeds mislagen belee-
 „ den heb, die mij uwe infchiklijkheid onbegrijp-
 „ lijk, en de aanhoudendheid uwer vriendschap
 „ verwonderenswaardig maaken; — vergeeten,
 „ dat ik uren en dagen lang dien, welken al-
 „ leen eer en lof toekomt, zijnen lof onthouden,
 „ en op mij onmagtigen worm neigen durfdé. —
 „ Ach! mijne vriendin! — als gij tot mij ellen-
 „ dig zondig fchepsfel *opziet*, als gij een' onmag-
 „ tigen *verheven* enz. noemt, — welke uit-
 „ drukkingen zullen u voor den Almagtigen, —
 „ voor den Vader der geesten, in onze arme taal
 „ overblijven? In iedere andere ziel, als
 „ in de uwe, zou ik zodanige uitdrukkingen voor
 „ nietvriendschap, voor vleijerij moeten houden;
 „ mijn hart en duizend bewijzen verbieden het
 „ mij, van u zo iets te vermoeden. . . . Al-
 „ leenlijk dit zeg ik u nog: als uw goede hart u
 „ ooit verleidt, al te goed van mij te denken; als
 „ gij

„ gij ooit zo ver van de waarheid af kunt dwaalen,
 „ om mij *verheven* te vinden, denk dan toch tef-
 „ fens aan mijne diepe geweetenlooze verdorven-
 „ heid, die ik somtijds nog zo sterk in mijne ziel
 „ gevoel; — en als deeze gedachte uw hart
 „ van het mijne aftrekken, en met koelheid en
 „ verachting, gelijk ik het volkomen verdiende,
 „ vervullen wilde, dan denkt gij eerst aan de op-
 „ rechtheid, met welke ik somtijds bid en goed
 „ doe, — doch voornaamlijk aan die oprecht-
 „ heid, waarmede ik ben enz.”

Ik was op dit antwoord, welk ik terstond aan den dienstknecht overgaf, taamlijk gerust in mijn gemoed. Thans was ik, naar mijnen dunk, inderdaad van iedeleid ten eenemaal vrij; en ik durf het, met dankzegging jegens u, mijn' Schep- per, gij waare eenige en eerste oorsprong van elke godvruchtige neiging, bekennen, dat mij niets ootmoediger maakt, dan lofspraaken, welke, gelijk ik bij ondervinding weet, mij geenzins toekomen.

— * Na het avondeten las ik nog het nieuws-
 pa-

* De uitgeever vond noodig, hier een groot gedeelte wegtelaaten. Het kostte hem veel overleg; maar hij heeft het zich tot eene wet gemaakt, alles wegtelaaten, dat den schrijver, al ware het ook slechts mischien, bekend zou kunnen maaken. *Aann. des Hoogd. uitgeevers.*

papier; deed de kaars uit, en zuchtte, de kamer op en neergaande, over het droevig lot mijner geloofsgenooten in Poolen. Ach! Heer en Ontfermer der menschen, wees uw volk genedig. — —

VI.

DEN ZESDEN JANUARIJ.

Wederom met onverschoonlijke traagheid den dag begonnen. — Ik schrik wegens mijne verbaazende onbestendigheid in 't goede, — wegens de ongelooflijke tegenstrijdigheid, die zich daaglijks tusfchen mijne wel overleide grondregels en mijne daaden en nalaatingen opdoet. — Ach! God, zal ik ooit in staat zijn, om ze eens volkomen met elkander overeen te doen stemmen? Ik vrees, het nooit zo ver te zullen kunnen brengen. Tot dat ik mij eens beter op mijne eigen allerredelijkste besluiten verlaaten kan, hoe lang zal ik nog wachten en zuchten, nadenken en strijden moeten?

Ik ontwaakte echter reeds voor zeven uur; —

maar

maar ik wentelde mij, doof tegen de roepstem van mijn geweeten; en onverbidlijk bij het aandenken aan het vergenoegen, welk mij mijne vroege ochtendgodsdienst van gisteren gewaar deed worden, in mijn kussen om, en sluimerde nog voort, tot dat het acht uur geslagen had. —

Verdrietig, toen mijne huisvrouw mij vroeg, of ik niet met haar bidden en leezen wilde, plaatste ik mij nevens haar, --- en kon mij in 't eerst van het ongeduldig verlangen, om met het morgengebed uit Zollikofers gezangboek ras klaar te zijn, niet ontdoen.

Ondertusfehen drongen echter eenige gedachten door, --- zij drongen door den nevel, die mijne ziel en mijn voorhoofd omwolkte. Toen ik tot deeze woorden kwam: „ Ik vernieuw op „ dit oogenblik, in uwe tegenwoordigheid, het „ oprecht voorneemen, om alle ongeregelde „ begeerten, die in mij opstijgen, te onderdrukken, alle kwaade gewoonten, die ik nog in „ mij bespeur, te bestrijden, en mij in mijn geheele gedrag niet naar den wil van mijn vleesch „ te schikken; ” trok zich mijn hart, naar 't schein, in mijn binnenste van schaamte te samen; ik begon, mij optewekken; mijn moed begon te herleeven; ik las die plaats nog eens; — en gevoelde met taamlijke aandoening, hoe versœi-

lijk het zij, bij eene zo openbaare afneiging van het gebed, voor God, den alomtegenwoordigen God, van een "oprecht voorneemen, om alle „kwaade gewoonten te bestrijden," — te durven spreken.

Bij de bede: "Laat mij dikwijls aan den „dood gedenken?" viel mij in, dat ik toch zo plechtig voorgenomen had, t'elken morgen eenige oogenblikken aan de overdenking mijner sterfelijkheid toetewijzen. — Ik herhaalde des mijne bede nog eens, en niet te vergeefs. — Nu werd het toch, op het einde des gebeds, daar ik nog etlijke gezangen bijvoegde, weder helderder in mijne ziel. Ik kreeg lust, om den slechten aanvang van deezen dag te vergoeden. Ik nam het nieuwe Testament, en las het dertiende hoofdstuk van Mattheus Evangelieverhaal. Ik behield bijzonder het laatste vers tot mijne dagspreuk: *En hij heeft aldaar niet veele krachten gedaan, van wegen hun ongelooft.*

Ongelooft, en mangel aan vertrouwen, dacht ik, verhinderen het, natuurlijker wijze, dat een kranke, zelfs bij het gebruik van goede artzenijen, niet gezond kan worden; — zou niet ook het ongelooft in zaaken van godsdienst een hinderpaal zijn, een hinderpaal in de natuur der zie-

ziele gegrond, dat God zijne magt en goedheid aan ons niet naar zijn doelwit openbaaren kan?

Nu ging ik met taamlijke opgewektheid aan mijnen arbeid, kuste mijne vrouw, en dankte haar: — "als gij mij niet tot het gebed „ geroepen hadt, God weet, wat van den hui- „ digen dag geworden ware!" Zij drukte mij de hand, en zeide met onuitspreeklijke zachtmoedigheid: — "ga met vrolijkheid aan „ uw werk! gij kunt heden nog veel goeds „ doen."

Ik ontbeet, doorliep nog eens de nieuwspapieren, en begaf mij nu metterdaad aan mijne bezigheden. Het ging mij ongemeen wel; alles vloeide mij ongedwongen toe. Ik dankte God, en waagde het eenige oogenblikken op mijne knien neertevallen, en hem aantebidden.

Men riep mij aan de tafel. Naauwlijks kon ik het gelooven, dat het reeds zo laat was.

Beneden komende, vond ik daar mijnen vriend.., dien mijne vrouw, om mij te vervrolijken, te gast genoodigd had. — Wij deeden het dischgebed, ieder voor zich, enkel in gedachten. — 't Is vreemd, dat wij niet, naar gewoonte, overluid bidden, als een lief en waard vriend, een medechristen, met ons eeten wil. Is 't schaamte, is 't bescheidenheid, nedrigheid,

ongewoonheid, of wat is 't? — Iets onnatuurlijks, zwakheid, blooheid, gebrek aan die volheid des harten, waarvan de mond over moest vloeien, schijnt het mij steeds te zijn. —

Ik herhaalde, gedurende het stil tafelgebed, mijne zuchtingen, welke ik voorheen op mijne kamer in eenzaamheid voor God geuit had, dat hij mij onder de maaltijd gelegenheid wilde geven, om iets goeds, iets christlijks te spreken, of te hooren. — De andere waren, zo 't scheen, voor mij met hun gebed gereed. — Een nieuw bewijs van de onvoegzaamheid des stillen gebeds voor en na het eeten. — Men moet geduurig acht geven, of de andere met hun gebed gereed zijn; het voegt zich niet, zijn gebed voor hen of na hen gedaan te hebben. — Welke armhartige beangstheid, in welke men zich door zijne bloode vreesachtigheid met betrekking tot zaaken van godsdienst zo dikwijls brengt!

Wij plaatsten ons aan de tafel. Eenige oogenblikken was ik bij mijzelven in strijd, of ik niet deeze zelve gedachte over het ongevoeglijke van het stille dischgebed op de baan wilde brengen. — Dan, reeds deeze oogenblikken van tusschentijd benamen mij den moed daartoe. — O kleine ziel, — wier deugd door zulke kleine omstandigheden vernietigd wordt!

Daar

Daar werd een fles omgegooid , en zij brak in stukken. — Een stille, zachte , vriendlijk toelagchende blik mijner echtgenootte weerhield den toorn , die terstond in mij op wilde stijgen. — Bij deeze gelegenheid verhaalde men, dat eens een vroom man een zeer kostbaar stuk porcelein tot een geschenk kreeg. — Hij wilde het niet aanneemen. — Men zond het hem te rug. Eindelijk nam hij het aan, gaf den bren-ger drinkgeld , — haalde eenen sleutel voor den dag , en sloeg het met de grootste gelaatenheid in stukken. „ 't Is zeer waarschijnlijk, ” zeide hij daarbij , „ dat dit prachtig stuk eens „ door iemand zal gebroken worden ; en niet „ minder waarschijnlijk , dat daardoor zondige „ toorn aan de zijde des bezitters, of heimlijke „ angst aan de zijde des breekers zal veroorzaakt „ worden. Ik zelf zou 'er, als het dikwijls op „ mijne tafel een voorwerp van verwondering „ ware geweest, misfchien allengs zo veel gene- „ heid voor krijgen , dat het mij zeer zou erge- „ ren , als het door iemand of ook door mij- „ zelve uit onvoorzigtigheid gebroken wierd. — „ Liever wil ik dit alles voorkomen.”

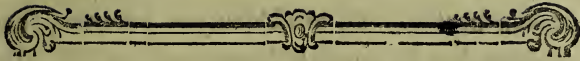
Deeze geschiedenis was zeer leerzaam voor mij. Men sprak 'er voor en tegen. — Naar mijnen

dunk , was het de daad eener wijze en groote ziele.

- - - - -

Des avonds te zes uur was ik weder alleen. Ik schreef mijn dagboek , rookte nog een pijp tabak onder allerhande gedachten en invallen , en at vervolgens mijn avondstuk. Onder het eeten werd noch goed noch kwaad gesproken. Wij baden met elkander. Na de tafel las ik mijne grondregels , en was , Gode zij dank , met den huidigen dag , hoe slecht 'er de aanvang van geweest was , niet gantsch kwaalijk te vrede. Ik viel nog op mijne knie neer , en bad , bijzonder voor mijne vrienden.

V I I.

ZONDAG, DEN ZEVENDEN
JANUARIJ.

Toen ik wakker wierd, was 'er een boode, die mij eenen brief van mijnen lieven . . . in H . . . overbragt. Hij verzocht mij, om toch, indien 't mogelijk was, tot hem overtekomen, dewijl hij zich in 't geheel niet wél bevond.

Ik schrikte; en nogthans was 'er in deeze tijding iets aangenaams voor mij. God weet echter, dat ik mijnen vriend oprecht beminne, en dat mij zijn dood hoe langer hoe meer ter harte zal gaan. — Doch dit is niet de eerstemaal, dat zich onder den schrik, door neerslaande tijdingen veroorzaakt, steeds eene soort van verborgen vreugde schijnt te mengen. Ik erinner mij eens bij een schielijk gerucht, dat 'er brand in de stad was, zo iets aangenaams teffens onder-

vonden te hebben , waarvoor ik bij bedaard nadenken beefde. Of mischien het nieuwe , het onverwachte de oorzaak daarvan mag zijn ? Of het voorgevoel des aandeels , welk zij , met wien ik gelegenheid zal hebben om daarvan te spreken , aan soortgelijke vertellingen doorgaans pleegen te neemen , en dat den verteller altijd eenigermate streelt ? — Of is 't over 't algemeen het verwarde bezef der veranderingen , waardoor eene voorgaande eenvormigheid in mijne gedachten , of in mijne levenswijze afgebroken wordt ? — Of is 't eindelijk , dat mischien het waarschijnlijkste is , de blijde gewaarwording , dat men van het ongeluk , welk anderen treft , of hen dreigt , bevrijd blijft ? — Ik mocht gaarn weeten , hoe andere , en bijzonder rechtgeaarte en menschlievende gemoederen , als zij door gewigtige en teffens droevige tijdingen verrasd worden , zich gesteld bevinden : — maar ik vrees , de meesten geeven of geen acht op hunne gewaarwordingen bij dergelijke omstandigheden , of zij zijn zorgvuldig , om ze voor anderen , mischien ook voor zich zelve , te verheelen. — Ondertusfchen moest men , dunkt mij , vooral bij zodanige ontmoetingen , zichzelve naauwkeurig waarneemen : en , opdat men zich naderhand
zij-

zijne geheimste gemoedsbeweelingen tot zijn eigen voordeel weder zou kunnen te binnen brengen, behoorde men ze in het eerste bedaarde oogenblik volgens de zuivre waarheid op te schrijven.

Ik gaf den brief aan mijne vrouw, maakte terstond den noodigen toefsel tot de reize, bragt in der haast nog eenige zaaken in orde, gaf deeze en geene bevelen, en nu plaatste ik mij alleen in het rijtuig.

Ontsteltenis, angst, onrust, en verborgen welbehaagen in de blijdschap, die mijn vriend bij mijne zo spoedige aankomst zou ondervinden, doch niet alleen in deeze blijdschap, maar te gelijk ook in den lof, dien ik nog, midden in alle de verwarringen mijner verbeeldingen, van hem en de zijnen daarvan hoopen durfde; — en dan ook nog schaamte over dit welbehaagen, wisselden in de eerste vijftien minuten geduurig in mij af. — — Ten laatste behield de schaamte en de tederheid de overhand. Ik nam voor, regelmatig te denken, zo te denken, dat ik Gode en mijn eigen geweeten alle mijne gedachten zonder eenige bewimpeling durfde zeggen.

Ik begon met het gebed:” Ach mijn God, hoe

„ buitenspoorig , hoe onzuiver zijn mijne ge-
 „ dachten ! Wanneer zal eens mijn hart zo gesteld
 „ zijn , dat ik mijzelven zonder schaamrood te
 „ worden aan durf zien ! — Beste God , neig
 „ bijzonder nu mijne gedachten en gewaar-
 „ wordingen ! enz. ”

't Was koud. Ik had de glazen opgetrokken. Een paar arme kinderen , die naar de kerk gingen , liepen klappertandende nevens de koets heen , en riepen om een aalmoes. Zij bliezen in de handen van koude , en zagen 'er zeer bevrooren uit. — Ik liet ze een endje weegs medelooopen ; bewoog mij niet ; lachte half. — Gemak , waart gij 'er schuld aan , dat ik het glas niet neerliet ? — of gierigheid , — den armen kinderen een paar penningen toetewerpen ? -- of kinderachtige hoogmoed , dat ik hun mijne grootheid , mijne genade , — als ik hun iets zou geeven , gevoelig en gewigtig wilde maaken ? of wat was het ? en zulks slechts weinig oogenblikken , nadat ik God om de neiging mijner gedachten , mijner gewaarwordingen gesmeekt had. — — Schoon en edel was het ten minste gewis niet. --- Doch nu liet ik het glas vallen , tastte met eenigen tegenzin , dewijl mijn pels mij hinderde , in mijn' zak , en wierp een paar groschen uit in de sneeuw ; — met hunne roode , van koude

de halfgezwollen vingers moesten zij ze zoeken. — Dat deed ik op de reize naar eenen doodlijkkranken vriend.

Ik schaamde mij, — maar ik zocht deeze schaamte door het aandenken aan mijnen vriend te verzetten. — Voorwaar, niet zo wel vriendschap, — als veel meer een geheime pooging, om mij van de onaangename gedachte aan het onedele van mijn gedrag te ontdoen, — was de eigenlijke beweegoorzaak, dat ik tegenwoordig mijne gedachten weder op mijnen vriend terugbragt. — Maar in plaats van voor hem te bidden, in plaats van daarop bedacht te zijn, wat ik nog met hem spreken; hoe ik nog de zegen zijner laatste dagen zijn; hoe ik die voor mij gezegend maaken zou; in plaats van mij aan de natuurlijker en vuuriger gevoelens van oprechte vriendschap overtelaaten, gaf ik aan mijne verbeelding den ruimen teugel, en doorliep veele zoete tooneelen, die ik met den lieven man in mijn leeven genooten had. —

Nu viel mij op eenmaal deeze gedachte zwaar op het hart: — hij is ziek, doodziek; — thans beschouwde ik hem als mat en bleek op zijne legersteê; — zijne echtgenootte in traanen smeltende. — Nu vloeiden mij de oogen over; — nu zuchtte ik; wrong de handen; —
haal-

haalde mijnen zakdoek uit; — en gevoelens van medelijden en vriendschap verwarmden mijn hart. — — „Goede God!” riep ik uit, „spaar mij den besten, den getrouwsten vriend, „ — neem hem nog niet van mijne zijde! Zegen de artzenijen, herstel hem, schenk hem mij weder.” — Ik zweeg, ik peinsde een wijle, en bad nog beter: — „Ach! laten „ de traanen zijner echtvriendinne dierbaar in u- „ we oogen zijn! — Schenk haar den besten „ man, en mij den oprechtsten vriend!” —

Ondertusfchen tastte ik in mijn' linkerzak, en werd 'er een boek in gewaar. In 't eerst erinnerte ik het mij niet. Doch terstond daarna viel het mij in, dat dit boek het nieuwe Testament was, welk ik met een oogmerk, om 'er eenige plaatsen tot stof van een stichtlijk gesprek met mijnen vriend uit opte zoeken, bij mij gestoken had. — Ik trok het 'er uit; sloeg het op; — *al wat gij doet met woorden of met werken, doet het alles in den naam des heeren Jesus;* — en bij mijne voorbede voor mijnen zieken vriend heb ik niet eene gedachte, niet het oog op Jesus Christus gehad. — Ten ecnemaal heb ik het vergeeten, dat mijn vriend en ik Christenen zijn; vergeeten, dat ik, als een volgeling van Christus, — voor hem, als eenen volgeling van Chris-

tus,

tus, — had moeten bidden. — Maar ach! — ik gevoel, ik weet, dat mij de echte Geest van Christus nog ontbreekt. — Ach! Christus, Christus! — hoe zeer wordt gij van menschen vergeeten; van menschen, welken gij door uw bloed de onsterfelijkheid — onsterfelijkheid verworven hebt! — — Mijn vriend zou, — als gij niet gestorven waart, — sterven zonder hoop; — nu sterft hij, als een onsterflijke; — en herleeft hij, — dan herleeft hij als een onsterflijke, — leeft voor de eeuwigheid, — en ik heb in mijn gebed u kunnen vergeeten, u, waaren Oorsprong en Geever der onsterfelijkheid! —

Zo dacht ik bij mijzelven, en wij reeden een' hoefstal voorbij. — Wij moeten hier stilhouden, riep de voerman; de hoefijzers moeten vaster aangeslagen — en voor één, dat verloren is, moet een nieuw gemaakt worden. — Ongeduld, ongeduld! hoe ras stondt gij op in mijnen boezem! Ik wist niet, of ik uitstijgen en te voet gaan zou, dewijl wij nauwlijks nog eene uur van mijn vrienden wooning af waren. — Eindelijk, toen men mij verzekerde, dat het nauwlijks een vierde van een uur duuren zou, besloot ik, in het rijtuig te blijven, haalde mijn schrijfboekje uit den zak, en schreef mijn dagboek tot hiertoe — Nu; "voerman," zeide

de ik, ” zigt gij nog niet gereed? — dat duurt ver t lang. ” Oogenbliklijk straalde mij des apostels les door de ziel: — *al wat gij doet met woorden — , doet het alles in des heeren Jefus naam.* — Neen! Neen! Ik mag het voor mij niet verbergen; niet eene uur achter een denk ik, spreek ik, doe ik, als een Christen. —

Nu was het gebrek verholpen, de zaak klaar. Hoe blij was ik, dat ik weder verftrooid, dat ik weder van de nieuwe fchaamtewekkende gewaarwording te rug geroepen wierd. — Mijn koetzier verdubbelde zijne vlijt. — Deeze fchuddende beweging, die mij slechts des te eer in mijn vriends armen zal brengen, spreckt mij, dacht ik, van nadenken, van bidden vrij. — Doch de nabijheid, de nabijheid des zieken, des ftervenden vriends drong mij, perste mijn hart. — Alles geraakte bij mij in beweging. — Ik ontwaakte. — De bedwelming verdween. — Ik werd leeven, gevoel, ernst, vriendschap. — De voerman blies — en — ik bezweek bijkans. — De huisvrouw des geliefden kwam aan de deur. — „ Ach! komt gij, komt gij, „ mijn gezegende vriend! ” — riep zij, — „ maar, ach! hoe bleek ziet gij ’er uit! — Ik haaste mij, doch waggelende, de trappen op, wierp

wierp mijnen pels af, — en trad — ach! trad beklemd in de donkere ziekenkamer. — Zacht ging ik naar het ziekbed; — de bleeke zwakke hand kwam mij te gemoet; — ik bukte met mijn aangezicht op zijn bezweet gezigt; — — en was, Gode zij dank, geheel mensch, geheel vriend. —

Wat ik zeggen en niet zeggen wilde, wist ik niet; maar, Gode zij dank! nogmaals dank! dat ik weenen, weenen en zuchten kon. — — Men verhaalde mij de historie der ziekte. — Ik wenschte, slechts alleen aan het bed neer te mogen vallen, en naar mijns harten lust weenen en bidden te kunnen.

„ Schrei niet te zeer, dierbaare vriend! wees „ bedaard, ik heb u nog veel te zeggen; wij „ zullen ras alleen zijn, ” zeide mijn doodzieke vriend met een stil vergenoegd gelaat, dat mij onuitspreeklijk bemoedigde.

Men bragt thee, en verzocht mij, dat ik mij ontkleeden, en mij gemakkelijk maaken zou. — Ik deed het; — — maar, ieder oogenblik, dat mij van de samspraak van mijnen vriend beroofde, werd mij tot-last. — Eindelijk ging een ieder uit de ziekenkamer, en ik bleef alleen bij hem. — — Kom nader, zeide hij; — — en o dat ik nu nog ieder, eder zijner laatste onschatbaare woorden naauw-
keu-

keurig, — maar, ach! ook met den eenvoudigen, redelijken, hartdoordringenden toon, daarmede hij ze uitsprak, mij inprenten en onvergeetbaar maaken kon! —

Ik stond nevens hem. — Hij lag zwak en afgemat op den rug, — en zeide: „ Ik zou „ u, mijn waardste vriend! oneindig veel te zeggen hebben; maar mijne krachten willen mij „ slechts toelaaten, het noodigste te zeggen. Ik „ behoef u niet te verzoeken, uwe opmerkzaamheid te verdubbelen. —

„ Vooreerst dank ik God en u, dat gij zo ras „ gekomen zijt, dat ik nog het vergenoegen, het „ onuitspreeklijk vergenoegen kan hebben, om „ nog, eer ik uit deeze waereld gaa, mijn hart in „ het uwe uitteschudden. Ik hoop, dat God mij „ sterken, en mijne woorden zegenen zal.

„ Ik sterf, mijn vriend! — — Weinig dagen, „ veelligt slechts weinig uren, zal ik nog hier „ blijven. — Gode zij dank! dat ik de gedachte des doods na onuitspreeklijken strijd eindelijk — eindelijk, — o mijn vriend! na „ onuitspreeklijken strijd eindelijk verdraagen, — „ en door het geloof in Jesus Christus — mijne ontbinding met hartlijke begeerte te gemoet zien kan. — 't Is waar, — mijne teergeliefde, vroome, getrouwe echtgenoot, —
haare

„ haare traanen, — haar beklemd gelaat; —
 „ en uw aanblik, mijn vriend! — ik kan nu niet
 „ anders meer zeggen, uw aanblik, — ach! hoe
 „ zou mij dat onverschillig kunnen zijn. —”

Hier hield hij op, — dewijl hij zag, dat ik van
 droefheid en wegens schreien, niet meer hooren
 kon. — Ik dwong mij, om mij standvastig te
 houden. —

„ Ja, mijn vriend! ging hij voort, uwe traan-
 „ nen beweegen mij; — maar, ik heb over-
 „ wonnen; — ik wil gaarn sterven; — maar
 „ — (hier drukte hij mij teder de hand) —
 „ maar, ik bid u, beween mij niet te zeer! —
 „ U gaf ik de ziel mijner egaade over; troost
 „ haar; — wek haar op; — bid voor
 „ haar. —

„ Doch wij moeten de oogenblikken te samen
 „ houden; ik vang reeds aan, — de gevolgen
 „ des spreekens en onzer gemoedsbeweelingen
 „ te ondervinden. — Laat mij kort, maar diep
 „ in uwe ziel inspreken: — Ik was geen
 „ Christen; — geen huigchelaar, mijn vriend!
 „ was ik; dat de waereld huigchelaar noemt,
 „ was ik niet; maar, geen Christen; — en, ik
 „ vrees, dat gij het ook niet zijt. — Gij zult
 „ mij in de eeuwigheid voor deeze wonde danken,
 „ voor deeze wonde, die ik thans in uw hart

„ veroorzaaken moet. — Wij waren niet Christ-
 „ lijke vrienden; de geest en de zin van Jesus
 „ Christus was niet in ons. — Onze vriend-
 „ schap was niet op hem gegrond, door hem
 „ beziel, niet tot zijne eer werkzaam. — Hoe
 „ veele honderd uren onzer korte, korte —
 „ levensdagen versleeten wij in de iedelfte, in
 „ nuttelooze famenspraaken, — in de belan-
 „ gens der eerzucht. — Eerzucht, mijn vriend!
 „ — God weet het, dat ik met het rijpste
 „ overleg spreek! — ook die eerzucht, wel-
 „ ke de waereld geoorloofd en schoon noemt, is
 „ een grouwel voor God, een eeuwig doodend
 „ vergif der ziele, eene besmetting der deug-
 „ den, eene hel voor het hart, welk zich aan den
 „ oever des doods begint te gevoelen, — dat
 „ Gods oneindigheid — dat Christus onnadenk-
 „ lijke verhevenheid en zijne onvergelyklijke
 „ nedrigheid gewaar te worden — aanvangt.
 „ — Ach! vriend, duizend heete, heete on-
 „ uitspreeklijk bange traanen, strijdperken vol
 „ jammer — heeft deeze hartstogt mij veroor-
 „ zaakt. — Diep, boven alle uitdrukking diep,
 „ en op eene wijze, waarvan gij u nauwlijks
 „ een begrip kunt maaken, onmeetlijk diep
 „ krenkte mij iedere bewéging van dit wange-
 „ drocht, welke ik mij op den drempel des doods

„ nog

„ nog erinneren kon. — O! hoe godlijk waar-
 „ achtig zijt gij, woord mijns Heilands: *die zich*
 „ *zelve verhoogt, zal vernederd worden.* —
 „ Jesus Christus was de nedrigheid zelve, hij was
 „ die in elken zin. — *Den discipel zij het*
 „ *genoeg, dat hij worde gelijk zijn meester,*
 „ *en den dienstknecht gelijk zijn heer.* — O
 „ vriend! vergeet die woorden niet. Ik sterf;
 „ — maar de waarheid sterft niet. — Hemel
 „ en aarde gaan voorbij; maar Jesus Christus
 „ woorden niet.”

„ O mijn waarde, mijn waarde! — Uit het
 „ gezichtpunt des doods beschouwd — hoe
 „ diep verzinken mijne beste daaden, — hoe
 „ ontzaglijk stapelen zich mijne gebreken —
 „ gebreken, eertijds voor zo gering gehouden, —
 „ mijne zwakheden op! — ach! hoe weinig
 „ kennen wij ons, ook in den zachten stroom
 „ des levens. — O vreeslijke doodsfilte! —
 „ O vreeslijke filte der eeuwigheid! — O ont-
 „ zaglijke last, — de last van ons eigen zo
 „ onuitspreeklijk verdorven hart! — —
 „ God — God — Schepper — Jesus Chris-
 „ tus, — welke woorden! welke gedachten!
 „ Hoe veel duizendmaal heb ik deeze woorden uit-
 „ gesproken, zonder aan den ondoorgrondlijken
 „ en eeuwigaanbiddenswaardigen Oorsprong mijns

„ leevens, mijner onsterfelijkheid te denken. —
 „ Schepper! Vader! — Hoe zal ik uwe ont-
 „ ferming noemen, uwe ontferming, die mij
 „ deeze tallooze, deeze verbaazend groote ligt-
 „ vaardigheden voor eeuwig vergeeven, ze ver-
 „ geeten, en de droevige gevolgen daarvan bui-
 „ ten mij en in mij door Jesus Christus uit wil
 „ delgen. Ik verstom; — gij zijt, ja gij zijt,
 „ ja gij zijt de liefde.

„ Mijn vriend! Nu heb ik nog drie dingen op
 „ mijn hart. Ik heb eenige peetkinderen, wel-
 „ ken ik onderwijs en opvoeding te geeven besloo-
 „ ten had. Ik hield mij des te meer daartoe ver-
 „ pligt, omdat het der Voorzienigheid niet be-
 „ haagde, mij met eigen kinderen te zegenen. —
 „ Ik bid u, vervang mijne plaats bij hen. Ik
 „ heb vier honderd daalders voor vier van hun
 „ bestemd, wier naamen en woonplaats mijne
 „ vrouw u zeggen zal. Ik maak ze u. — Meer
 „ behoef ik u niet te zeggen.

„ Eén deel van *Buffons histoire naturelle* is
 „ op mijne boekkamer. — Uit onverschoonlij-
 „ ke nalaatigheid heb ik van den eenen dag tot
 „ den anderen uitgesteld, dat boekdeel den heer
 „ N., dien het toebehoort, en die het waarschi-
 „ jnlijk vergeeten heeft, dat hij het mij geleend
 „ had, terug te geeven. Stel hem het boek we-
 „ der

„ der ter hand, bid hem uit mijnen naam om ver-
 „ schooning, en vraag hem, wat voor een boek uit
 „ mijne versameling hem behaagt; — geef hem
 „ dat, welk hij begeert; begeert hij geen, dan
 „ geef hem mijnen fraaien Horatius. — Ach!
 „ daar had ook veele kleine iedeleid bij de keu-
 „ ze mijner boeken plaats. — Hoe menigen
 „ daalder zou ik beter hebben kunnen aanwen-
 „ den, en hoe menige uur, — o dierbaare vriend!
 „ bij een zo ongemeen kort leeven; — hoe ge-
 „ wichtig is eene uur! — — ”

Hier zweeg mijn vriend. — De oogen waren
 mij rood van traanen. — Hij zag mij met wee-
 dom des harten aan. — „ Ach! mijn vriend,”
 ging hij voort, „ ik heb over een' rechtschapen
 „ man, — uit gronden, die God vergeeten,
 „ en welker indruk hij voor eeuwig uit mijne on-
 „ sterflijke ziel uitroeien wil, — metvoordacht
 „ eene lastering uit kunnen spreken. — — Gaa
 „ terstond na mijnen dood tot hem. Ik zou zeg-
 „ gen, nog bij mijn leeven, als ik niet alle oo-
 „ genblikken nog bij een moest raapen, om met
 „ u te spreken. Gaa heen, bied hem deeze
 „ hand, die door de mijne nu nog gedrukt wordt,
 „ en van het zweet mijner krankte vochtig is; —
 „ en zeg hem, dat ik bittere traanen daarover ge-

„ stort hebbe. — Omarm hem in mijne plaats,
 „ Van daar gaa naar de heeren M... en B... (o!
 „ ik bezweer u bij mijn doodbed, laat het niet
 „ na, laat het toch niet na, al ware het misfchien
 „ om mij na mijnen dood te verfchoonen) en
 „ zeg hun, welk een harteleed mij die lastering
 „ op mijn fterfbed gebaard heeft. — —”

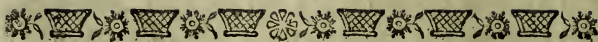
Hier zweeg mijn vriend. Ik verzekerde hem alles getrouw uit te zullen voeren., God zal u
 „ daarvoor zegenen, beste ziel!” — voegde hij 'er nog bij, en deed de zijnen weder binnenkomen. — Nu was mijn hart zo bedwaard, dat ik de grootte van 't verlies, welk ik haast lijden zou, bijna gantschlijk, zo 't fcheen, vergat. — Hij viel in flaap, — en ik verzuimde niet, mij terftond, aan een tafel neertezetten, en al dat ik nu van mijnen doodzieken vriend gehoord had, zo naauwkeurig, als mij mooglijk was, in mijn dagboek intelaschen. — —

O heilige uur — laafte, hartdoorsnijdende reedenen van mijnen ftervenden vriend, weest mij eeuwig onvergeetbaar? — Ieder trek van zijn ernftig en nogthans vrolijk aangezigt worde diep in mijn hart geprent, en in deeze aandoenlijke gefalte mijnen geest zo dikwerf vertegenwoordigd, dat ik fchroomde, iets te denken, te fpreken of
 te

te doen, daar ik op mijn sterfbed berouw over zou kunnen hebben! O, dat dit blad, dat deeze tekening ze mij onvergeetbaar helpen maaken!

De geheele namiddag ging stil voorbij. Ik zat den meesten tijd peinzende, ernstig, zuchtende, weenende, — en nogthans bijna steeds gerust en weltevrede, aan 't bed. Ik kon niet veel anders doen, dan dat ik mijnen vriend het een en ander sterflied stukswijze en door veele snikken en traanen menigmaal afgebroken, met innerlijke aandoening voorlas. Ik wil ze hier invoegen. Misschien maaken zij in 't toekomstige zo veel meer indruk op mijn gemoed.

I.

S T E R F - L I E D .

1.

*De uwen zijn wij steeds, o God!
In uwe hand ligt al ons lot.*

*Gij hebt van eeuwigheid, 't is waar,
Het stervensjaar
Bepaald voor al de menschenschaar.*

2.

*En als, o Vader! door uw magt,
Ons leeven wordt ten eind gebragt;
Dan help ons in den laatsten nood,
Ach Toevlugt groot!
Een zachte slaap zij onze dood.*

3.

3.

*Ai! neem, na 't korte leeyensperk,
 Ons opwaard boven maan en zwerk.
 En breekt ons hart en oog, o Heer!
 Zie op ons neer,
 Verwerp ons van u nimmermeer.*

4.

*Trest dan ons nog der ziektesmart;
 O Bondgod! sterk het angstig hart;
 Dat het in pijn met vasten moed,
 O hoogste Goed!
 Berust' in uwe liefdegloed.*

5.

*Tot eeuwig heil verleen ons grond,
 Ontfermer! in uw vreeverbond:
 Dat ons uw Geest gestaadig leer',
 O Opperheer!
 Dat w' op den dood, vol troost, zien neer.*

6.

*Sterk, goede God! onz' magtloosheid;
 Den hemel toon ons Majesteit.
 Als wij den Vader roepen aan,
 Doe ons verstaan,
 Dat hij ons lieft, tot wien wij gaan.*

E 5

7.

7.

*Ai! schenk genad' in steê van recht.
Van 't menschelijk geslacht zo slecht,
Is zelfs de heiligste niet rein.
Noch groot, noch klein,
Kan zonder u uw eigen zijn.*

8.

*Ach wees ons dan niet schrikkelijk!
Ontferm u onzer vaderlijk.
Als gij, wen 't stervend oog niet ziet,
Uw licht ons biedt,
Dan mist ons troost in sterven niet.*

II.

DE STERVENDE VROOME.

I.

*Hoe zacht zien wij den vroomen,
 Nu haast der aard' ontnomen,
 Tot zijnen Vader gaan;
 Waar 't iedel waereldgoede
 Den zondaar niet meer voedde,
 Daar vangt des Christens blijdschap aan.*

2.

*Hij juicht, nu ras zijn banden
 Afvallen, heft zijn handen,
 Vol dank, tot God, in hoop;
 Die, bij het waereldderven,
 Hem leert zo blij te sterven,
 Na zijnen nu volbragten loop.*

3.

*Zijn rein en goed gewisfen
 Beeft niet voor duisternisfen,
 Die 't graf des doods omvaên.
 De Geest van God, dien hij
 Aankleest geloovig, blij,
 Verlicht die schrikkelijke paên.*

4.

*Geen angst, geen rouwig kermen,
 Geen vrees voor Gods ontfermen,
 Knelt steeds zijn liefdehart.
 Zijn ziel, tot God geboogen,
 Ontvangt van uit den hoogen,
 En troost en vree in stervensmart.*

5.

*Hij zegent blij de zijnen,
 Die om zijn leger kwijnen;
 Hij hen vermaant en troost;
 Zijn heil- en zegenbede,
 Vervult de God der vrede;
 Wiens trouw steeds blijft op al zijn kroost.*

6.

Der eng'len reine scharre
Daalt neer met blijde maare,
Om zijne ziel t'ontvaen.
Zij zingt des Goëls eer,
En lof, en prijs haar' Heer',
En heft in haaren zang meê aan.

7.

Ai! laat ik mij bestreeven,
Op aarde zo te leeven,
Als men dit goed verwerft:
Opdat ik als een erve
Der zaligheid eens sterve,
Gelijk een bondgenoot sterft.

Onder 't voorlezen deezer gezangen, was, zo 't schein, mijn vriend dikwerf zeer bewoogen, zuchtte enkele woorden of kleine stukken daarvan met veel aandoening na, maar sprak voor 't overige den gantschen namiddag bijna geen woord. — Mijn hart bloedde van smert, toen ik van alles, waarvan ik mij verkwikking en vreugde voor eenen stervenden zou belooven kunnen, niet in staat was iets voorttebrengen. — Hij was daarbij doodlijk zwak, — en zeide eens: — „ ik ben onuitspreeklijk vergenoegd, dat ik zo „ stil zuchten, en zo ongestoord na kan den- „ ken.” — Niettegenstaande ik zo dikwijls zuchtte, had ik echter geene waare lust tot een stil aanhoudend gebed. — Ik waagde het, mijn dagboek te voorschijn te brengen, en het tot hier toe voorttezetten. En nu waag ik het, onder herhaald luisteren naar mijnen vriend, eenige invallende gedachten bij zijn sterfbed opteschrijven. . . . Want ik weet bij ondervinding, welken indruk naderhand zulke erinneringen somtijds op mijn hart pleegen te maaken. . .

GEDACHTEN EN ONDERVINDINGEN

BIJ HET

STERFBED VAN MIJNEN VRIEND.

Op Zondag,

DEN ZEVENDEN JANUARIJ, 1769.

Des avonds te zes uur.

Een mijner waardste vrienden op den aardbodem ligt nu daar neder, op zijn ziek- en waarschijnlijk sterfbed, te zwak om een woord met zijne teergevoelige echtgenoot, of met mij te spreken... Die zelve mensch, dien ik zo menigmaal in mijne armen sloot, die anders zo vlug, zo werkzaam was... Maar, God zij gepreezen! — Rust en vrede is in zijne ziel uitgegooten, en in hem gloeit het stille verlangen naar de onsterfelijkheid, naar het aanschouwen van hem, in welken hij geloofde, dien hij liefhad, schoon hij hem niet zag,

zag, — over wien hij zich verheugt met onuitspreeklijke en heerlijke vreugde... O mogt ik eens ook zo gelaaten, zo getroost, als hij, op mijn sterfbed liggen, en de heerlijkheid der onzichtbaare waereld met gelijke bedaardheid en gemoedigd toeverzigt in kunnen wachten!

Maar, — zijne huidige aanspraak. — Ja mijne beenen trillen nog onder mij. — Ja, dierbaare ziel! ik ondervond de waarheid uwer woorden; doch ik vrees voor mijn hart; ontzaglijk vrees ik, als gij mij eens zult verlaten hebben. Ik weet, ik weet, hoe ik vergeeten kan! — Maar, zou het mogelijk weezen, dat ik uwe woorden vergat? — — O gij heimlijk insluipende eierzucht! — zoudt gij mij ooit wederom beheerschen? Zo dikwijls heb ik reeds uwe dwaasheid ondervonden; zo dikwijls reeds uw magt beweend, en u voor het aangezicht van mijnen God vervloekt; — en nu komt 'er nog de stem van eenen sterfenden vriend bij, eene stem, welke door alle de diepten mijner menschlijkheid zo diep doordringt; — en zou ik weder om de toejuiching van eenen sterfeling kunnen vrijen?...

Mijn vriend begeerde te drinken. Ik goot een weinig braamboizen nat in water, en gaf het hem. Zijne vrouw beurde hem met het hoofdkussen een weinig op; hij vatte nog het glas: — "Goede God!

„ God! welke onverdiende verkwikking! Hoe
 „ veele behoefligen moeten ontbeeren, dat
 „ God, — mijn getrouwe, getrouwe God, mij
 „ op dit oogenblik nog fchenkt. — Ach! gij
 „ medeftrijders op den oever des doods, waar
 „ gij zijt, — kon ik u allen laaven, gelijk mijn
 „ God mij naar 't ligchaam en naar de ziel ge-
 „ laafd heeft. . . Nu laat mij weder rusten.”

Wij gingen aan onze avondmaaltijd. Hij fliep,
 naar 't fcheen. „ Ach! gij verlaat mij toch niet?
 „ zeide zijne echtgenoot tot mij. Uwe vriend-
 „ fchap heeft hij mij toch gemaakt? Niet waar,
 „ getrouwfte vriend van mijnen besten man? ” —
 „ Ach! zeide ik, mijn gantsche hart is uwe —
 „ als ik slechts nader bij u ware. . .” Ik wees haar
 hierop de plaats in mijn huidig dagboek, die haar
 betrof. — Zij weende; ik weende met haar. —
 Groote God! welk een fchrik! — Wij hoor-
 den hem rochgelen, — en inderdaad ademde
 hij dieper op. De oogen openden zich een wei-
 nig, fcherp, en bleeven ftijf ftaan, — de hand
 beefde. — „Laat ons nedervallen en bidden,”
 riep ik uit, en boog mijne knie, en neigde mijn
 aangezigt naar 't bed, en bad overluid, onder ee-
 nen ftroom van heete tranen:

„ Ach! Heere! Heere God! bermhartig en
 „ genadig, ontferm u over deezen geliefden fter-

„ venden! Hij is uw scepfel! Ontferm u over
 „ hem! Jesus Christus is voor hem gestorven. . . .
 „ Ontferm u over hem! Stort licht in zijne ziel!
 „ Ondersteun hem, alomtegenwoordige Liefde!
 „ Laat hij uwe bermhartigheid krachtdaadig on-
 „ dervinden! Laat hij midden in den dood de
 „ vreugde des aanschouwens van verre smaaken!
 „ O Jesus Christus! Gij hebt den dood voor ons
 „ allen (c) gesmaakt; ook voor deezen sterven-
 „ den gesmaakt! Gij kent aller, gij kent ook zijne
 „ gesteldheid. Gij zijt ontfermende, gij zijt mag-
 „ tig om hen, die met den dood worstelen, naar
 „ hunnen nood te helpen. . . . Ach! doordring hem
 „ met de leevendmaakende kracht van uwen eeu-
 „ wigen Geest! Reinig en heilig hem geheel
 „ en al, door en door, opdat zijn geheele geest,
 „ ziel en ligchaam onstraffijk bewaard worden
 „ tot uwe toekomst. . . . Geef hem nu reeds iets
 „ van

(c) De Heere Jesus Christus, als het tegenbeeldig offer-
 lam, heeft den dood gesmaakt, dien ondergaan voor alle,
 voor alle de gegeevenen des Vaders, voor alle de keurlin-
 gen, voor al zijn volk, voor ons allen, die, door godlij-
 ke ontferming opgewekt, in zijne algenoegzaame zoenge-
 rechtigheid al ons heil alleen stellen, en deeze heerschende
 en standvastige keuze van ons hart in steeds voortgaande
 vernieuwing des levens werkzaam betoonen tot roem der
 eeuwige bermhartigheid. *Aanm. des Nederd. vert.*

„ van de vreugde der opstandinge, van de wellust
 „ uwer oneindige liefde te ondervinden! Schenk
 „ hem moed, opdat hij voor den dood niet ver-
 „ schrikke! Vervul hem met het innigste gevoel
 „ uwer liefde, opdat hij niet behoefte te vreezen,
 „ voor het licht van uw aangezicht te verschi-
 „ nen. — Wees hem genadig! Versterk hem!
 „ Verlos hem! Maak hem eeuwig zalig! ”

Op deeze wijze; en nagenoeg met deeze woor-
 den, bad ik; — en, God zij gedankt! ik deed
 het met diepen indruk, leevendig geloof, en over-
 vloeiende bevinding. — Maar nu stond ik we-
 der op, zag naar den stervenden, die zich, naar
 't schein, een weinig herhaald had, en wij hief-
 den met bidden op. Mijn hart vermaande mij,
 daarin aantehouden; maar mijne knie wilde zich
 niet meer buigen.... Ik ging aan 't venster, om
 een weinig te rusten, vouwde mijne handen, en
 zuchtte eenige oogenblikken. — Ik hoorde den
 dierbaaren vriend nog steeds ademen, en stortte
 eenige traanen. — Daarna ging ik naast zijne
 bedroefde vrouw zitten, vatte haare hand, en
 sprak haar op deeze of dergelijke wijze aan: „ Hij
 „ heeft haast overwonnen, onze waarde vriend,
 „ hij is haast en voor eeuwig van alle bangheid,
 „ en van alle smert bevrijd. — Voorzeker is het
 „ helder in zijne ziel; en van smert ondervindt

„ hij waarschijnlijk niets meer. Gun hem de
 „ zaligheid, en vergeet het nimmermeer, dat God
 „ uw Vader, en Jesus uw getrouwste, eeuwi-
 „ ge vriend is. — Na weinige jaaren, waarde
 „ vriendin, na weinige jaaren, en deeze zullen
 „ u ontvliegen als dagen, komt gij wederom te
 „ samen:

„ *Wij zien 'er onzer vrienden schaaren.*

„ *Zij praalen koninglijk met eer.*

„ *Ons scheidt, noch vijand, noch gevaaren,*

„ *Noch droevig lot, noch dood ooit meer.”*

„ Ach! — waarde vriend,” zeide zij, —
 „ verlaat mij niet; als gij slechts bij ons bleeft! —
 „ maar, als mijn hartevriend dood is, — en
 „ gij ook weder naar de uwen keert; — ach!
 „ welk een leven zal 't dan voor mij zijn!”

„ Ja!” hervatte ik, „ ik gevoel de grootheid
 „ uwer smerte, en den last, die uwe ziel drukt;
 „ maar deeze lieve, lieve man, die daar ligt,
 „ leeft dan nog, en bidt om zegen en sterkte
 „ voor u. — En ik weet het, en andere rede-
 „ lijke zielen weten het dan ook: — dat *een*
 „ *zuivere en onbevleete godsdienst voor God en*
 „ *den Vader deeze is, de weezen en weduwen in*
 „ *hunne verdrukking te bezoeken;*” — — EN
 „ ZICHELVEN ONBESMET TE BEWAAREN VAN DE

„ WAE-

„WAERELD;” — riep de stervende, terwijl hij zich naar ons keerde, nog zeer verstaanbaar uit. — Wij stonden schielijk en verbaasd op en neigden ons over hem heen, — zagen elkan- der aan: „ach! hij hoort nog alles. — Wee „ons! indien wij zijne krachtige vermaaning ooit „vergeeten!” Nu zou ’er niets gepaster geweest zijn, dan den stervenden voortebidden, of de troostlijkste plaatfen der heilige Schrift hem voor- tezeggen. — Dan, God weet, welke blooheid of schaamte mij daarvan weerhield; — en hoe onvermogend ik mij gevoelde, om met behoor- lijke aandoening den zieltoogenden te onderhou- den. Ik zocht mij met de gedachte, dat hij zulks niet van nooden had, en voor zichzelf in staat was, zijne ziel met de troostvolle Evangelijwaar- heden te voeden, — van deeze pligt te ont- slaan. Ondertusfchen kon ik echter niet weeren, mijne vervreemding van den waaren Christlijken zin, van die volheid van geestlijke ondervinding, waarvan de mond overvloeit, met treffende schaam- te te gevoelen.

Tot omtrent twaalf uur bleef de geliefde vriend zich steeds gelijk. Hij ademde hoorbaar voort, doch sprak geen woord meer. — Om mij van den slaap te onthouden, schreef ik aan mijn dag- boek tot hiertoe.

Eens hoorden wij hem naauwlijks meer ademen. Wij traden met de kaars toe, — en bemerkten, dat hij zijn einde sterk naderde. — De adem was zeer afgebroken. Ik zuchtte half overluid. Zijne egaade begon overluid te schreien, te krijten. — „ Ach waarde, waarde ziel! — „ ach! hij sterft. — God! ontferm u over „ mij! — Hij sterft! — ” Nu had ik moed om te zeggen, en metterdaad vloeide het mij van het hart, onder het storten van heete traanen: — — „ *Ik ben de opstanding en het leeven: die „ in mij geloof, zal leeven, al ware hij ook ge- „ storven: en een ieder die leeft, en in mij ge- „ loof, zal niet sterven in eeuwigheid. Dit, „ dierbaare vriendin, dit ondervindt onze geliefde „ nu veel sterker, dan wij het ons voor kunnen „ stellen.*”

Naauwlijks had ik dit gezegd, of hij ontsliep. — „ Heere Jesus! Hij is dood;” riep zijne echtgenoot, en bukte over hem heen! „ Ach! Hij is dood! Hij is dood!” — „ Neen,” antwoorde ik, — „ neen, mijne vriendin, hij „ leeft, zo waarachtig als Jesus Christus leeft. — ” Maar nu, toen ik mijne oogen op hem richtte, en mijne hand aan zijne wange hield; — ach! groote God! — toen ontzong mij moed en troost. Neervallen wilde ik; overluid schreien-
de

de moest ik — die woorden: *Hij is dood*, herhaalen. Ik gevoelde ze onuitspreeklijk. Doch ik moet weder in mijzelven terugkeeren, en mij bedaaren. — Wij wonden den dooden in. — Bijkans viel ik daarbij van mijzelven. Zo zal men eens u inwinden.

*Dan weent de wellust van mijn leeven,
De huisvrouw mijner jeugd, mijn vrind;
Als hij, als zij, door rouw gedreeven,
Den geest in 't koude lijk niet vindt.*

Ach! God! Wat is de mensch! Wat ben ik, die ik nu nog leef! — Deeze hand, die de pen houdt en voert; — eens zal zij ook stijf en koud zijn; — eens den warmen adem van nagebleeven geliefden, die haar nog kussen, niet gewaar meer worden. — En gij, mijn traanenvolle oog, — uwe traanen zullen eens opdroogen; — gij zult eens verstijven, gelijk mijns ontslaapenen vriends lieflijke oogen verstijfd zijn. — Niet meer ademen zult gij, mijn mond; mijn tong niet meer spreken; neer zal ik liggen, en niet meer hooren, wat 'er nabij of verre van mijn ontzield ligchaam goeds of kwaads van mij gesproken wordt! — Ach! Hoe diep gevoel ik thans, in dit oogenblik, 't welk ik duizend-

maal in mijn leven zonder aandoening nagesproken, en als de allergemeenste zaak met eene foort van afkeer heimlijk bespot heb, — dat ik sterfelijk ben. O welk een onderscheid: de waarheid uittespreken; en, de waarheid te ondervinden!

Tot hiertoe schreef ik nog in mijne slaapkamer, nadat de overleeden aangekleed, en op een schoon bed gelegd was.

Ik was gantsch alleen, eene verdieping hooger dan de doode, — en eene rilling, eene koude rilling, ging door alle mijne leden, zodat ik bijkans niet opzien, ook naauwlijks te schrijven op durfde houden. — Ik wist niet, of ik het licht uit zou doen of niet. — O zwakke wijze! O armhartige Christen! Voor wien ben ik bevreesd, voor het ligchaam, of voor de ziel van mijnen geliefden? — En is niet God hier, waar ik ben? — Nu was ik een weinig bedaarder, — stond op, ontkleedde mij, bluschte het licht uit, en leide mij te bed.

O hoe veel had ik te denken, te gevoelen en te bidden gehad! — maar ik was moede en fliep.

VIII.

DEN ACHTSTEN JANUARIJ.

De klok sloeg zes uur, toen ik uit mijnen slaap ontwaakte. — In het eerste oogenblik van mijn ontwaaken was ik zo wel te vrede, zo bedaard, dat ik het verlies van mijnen besten vriend gantschelijk, zo 't schein, vergeeten had; — maar deeze rust duurde slechts weinige oogenblikken.

Hij is dood, — mijn vriend; — onder mij ligt zijn ontzielde ligchaam. — Waar is nu zijn geest? Waar hij, hijzelf? Ach! verre van mij; ik kan hem niet meer bereiken; niet meer terug weenen; hij is in 't licht; ik diep in den nacht. — Ach! geen uur, geen oogenblik meer kan ik hem genieten, dien getrouwen, dien vroomen, dien be-

nenswaardigen vriend. — Ik weende hartlijk, en ik was blij, dat ik weenen kon. — Ach! Hoe weinig heb ik hem genooten, dacht ik bij mijzelven, — en nu is mijn naberouw te laat. Hoe weinig met hem van zijne en mijne onsterfelijkheid gesproken; — dikwijls van den godsdienst over 't algemeen; van de onsterfelijkheid der ziele over 't algemeen; — maar van onze onsterfelijkheid, van zijnen en mijnen Schepper en Verlosser, hoe zelden! — En nu is hij tot het aanschouwen gebragt, tot het aanschouwen van dien, die hem schiep en herschiep, overgegaan, en heeft mij in den nacht, in de verwarringen des tegenwoordigen levens teruggelaten. — O droevig jaar voor mij! — Alle aandoeningen der gewonde vriendschap herleeven! Hoe snel, hoe verbaazend snel zijt gij mij ontglipt, gij zotte, maar, ach! slechts halfgenooten dagen! — Wat voor een doek was 'er voor mijne oogen! — Zo teder, zo liefderijk noodigde hij mij nog in 't laatst des voorleeden jaars, om hem te bezoeken; en ik schuwde de kleine reize in den winter. — Ach! te sterk geboete gemaklijkheid! Nu moest ik hem, ach! slechts éenen dag, — en op dien zelve dag sterven zien. —

Dergelijke gedachten zweefden mij in menigte door het hoofd; ik hulde mij dikwijls in mijn kus-

kusfen in , en kon des schreians niet zad worden. Men klopte aan de deur. — Ik sprong op van ontsteltenis : want ik had vergeeten , dat ik gisteren verzocht had , om mij terstond na zes uur op-tewekken. — Hoe klein kwam ik mij voor , zo ras ik het mij erinnerde ! — Ik deed lichte boven brengen , stond op , bad niet. — Ach ! God , waarom bad ik niet ! — Mijne droefheid , dacht ik , mijn schreien , mijne naare verbeeldingen , dat ware genoeg gebeden ; liever wilde ik deezen aan de hand houden , dan bidden. — Ik plaatste mij terstond bij den haard , leide vuur aan , en hield mij ruim een vierde van een uur met deeze kleine bezigheid op. — Erkel vliegende , wel is waar droevige , doch niet eigenlijk zedelijke of den godsdienst betreffende beelden en voorstellingen speelden mij in het hoofd. — De klok floeg zeven. Nu begon het gevoel mijner sterflijkheid te herleven. Reeds weder een halve uur verbeuzeld. — Reeds zes uren , sedert dat mijn geliefde in het licht der eeuwigheid aanbidt , en de vruchten zijns leevens geniet (d). — O mijn
hart

(d) Ja liever de vruchten der eeuwigdurende zoengerechtigheid des godlijken Verlosfers , met een leevend en door de liefde werkzaam geloof omhelsd. Door lijdende
en

hart, mijn hart! gij weigert te bidden! — Ik schrik voor uwe ligtzinnigheid.

Nu stond ik van mijnen stoel op, zette het tafeltje dicht bij den haard, en — bad niet, maar schreef tot hiertoe aan mijn dagboek. — Gij moogt het bekennen, of niet; 't was uit zucht tot verftrooijing, uit eene stille geheime afkeerigheid van het gebed, dat ik dit deed. Liever schreef ik mijne dwaasheden op, ja liever bekennen ik ze; — neen — doch niet alle; alle zou ik nooit bekennen; — — maar verbeteren wil ik mij niet! — Mijne betere bevindingen, mijne goede voorneemens, mijne deugden, berusten slechts op uitwendige, toevallige omftandigheden; — en ook deeze behouden hunne
kracht

en daadlijke gehoorzaamheid heeft Gods Zoon niet alleen de bevrijding van de vreeslijke zondenschuld te weeggebracht, maar ook de herftelling van Gods beeld in de ziel der uitverkoorenen door het geestlijk leeven, welk in het eeuwig zalig en heerlijk leeven in den hemel voltooid wordt, verworven. Deeze vruchten, de vruchten van Christus volwigtige genoegdoening, door den godlijken Rechter hun toegerekend, en in geloovig en heilig vertrouwen door hen aangenomen, genieten de verheerlijkten, die in 't licht der eeuwigheid God aanbidden. *Aann. des Nerd. vert.*

kracht dikwijls slechts weinige oogeblikken. —
 Doch, ik wil geen woord meer voortschrijven;
 ik wil de pen neerleggen en bidden; even daarom
 bidden, dewijl ik eene stille geheime afkeerigheid
 daartegen bespeur. — Ontzaglijk voorgevoel!

Ik ging eerst de kamer op en neer; ving met
 afgebroken zuchten aan, en begon over de hard-
 heid en onbestendigheid mijns harten bekommerd
 te worden. — „ Ach, God! zeide ik, beste
 „ God! Waarom weiger ik zo zeer, mij met u
 „ te onderhouden! Zal mijn hart altijd zo koud
 „ blijven? u altijd zo afgebroken, zo dubbelzin-
 „ nig, zo liefdeloos — lieven? Wanneer zal
 „ ik mij toch eens op mijne bevindingen moogen
 „ verlaaten (e)? — Kunt gij dan dit steenen hart
 „ niet

(e) Wat, bid ik u, wat zal toch een arm, een zwak,
 een ongestaaidig mensch, schoon door almachtige genadekracht
 vernieuwd, tot gehoorzaamheid des geloofs bewrocht, en
 met hoop en troost vervuld; wat, zeg ik, zal hij zich op
 zijne allerheuglijkste bevindingen ooit verlaaten? Zal hij
 die ooit tot een grond van zijn heilvertrouwen kunnen, —
 zal hij ze ooit daartoe willen stellen? Neen? De geheele
 grond van zijn vertrouwen is nu en in eeuwigheid alleen
 en moet alleen zijn, — en kan geen ander zijn, dan 's Hei-
 lands algenoegzaame borggerechtigheid, waardoor aan 't god-
 lijk recht en den eisch der godlijke wet voor hem voldaan
 is. *Aann. des Nederd. vert.*

„ niet vermorfelen? mij niet tot eene gantsch
 „ redelijke, bestendige en onoverwinbare liefde
 „ ontvlammen? — Waarom vergeet ik u zo
 „ ras weder? — en mijzelven bijkans elk
 „ oogenblik? Ach! moet ik zelfs op deezen dag,
 „ in welken ik door de sterkste opwekkingen
 „ omringd ben, over mijn arm hart klaagen?
 „ — Ach! het mangelt mij nog aan eene lee-
 „ vendige overtuiging, die mij steeds geleiden,
 „ mij steeds bezielen moest, — eene grond-
 „ kracht, die de geheele ziel inneemt, voor zich
 „ zelve werkzaam, en in zekeren opzigte van uit-
 „ wendige opwekkingen onafhankelijk is; —
 „ of leer mij, waaraan het mij mangelt, en schenk
 „ mij, wat mij ter godzaligheid en ten eeuwigen
 „ leeven noodig is! ”

Zo bad ik, viel op mijne knie neer, en hield
 worstelende aan om zegen tot deugd voor den hui-
 digen dag, en om wijzen troost voor de weduw
 des zaligen mans. — Ik hoorde iemand de trap-
 pen opkomen, en sprong schiekelijk midden in 't
 gebed op, — net als of ik mij schaamde, of
 iets kwaads deed, — „ om geene schijnheilig-
 „ heid te vertoonen; ” — riep mijn hart mij bij
 wijze van ontschuldiging toe. — —

Ik wiesch mij, en spoelde mijnen mond: het
 water was eenigzins koud en schoot mij in een
 holle

holle kies. — Over mijzelven en over dit gering toeval ongeduldig, gevoelde ik reeds weder een gantschlijk gebrek aan vroomegewaarwordingen. Ik schrikte op nieuw voor mijzelven. — Nog heb ik niet geleerd; eene kleine ras voorbijgaande smert, de vrucht eener geringe onvoorzigtigheid, met die zachte rust en gelaatenheid te verdraagen, met eene bedaardheid, die den wijzen betaamt, en den Christen onontbeerlijk is. —

Ik schreef nog tot acht uur aan dit dagboek, en ging nu met aandoening en ernsthaftigheid de trappen af naar beneden. — De weduw, bleek, en in 't zwart gekleed, — groote God! welk een gezigt voor mij! — deed in dat oogenblik de deur open, toen ik binnen wilde treden. — Ik omarmde haar, weende een paar oogenblikken aan haare wangen; — — „ Ach! — mijn „ eerste weduwendag! zeide zij zachtweensn- „ de; ik kan 't niet gelooven, dat hij dood is! — „ God weet, wat ik voor een' nacht gehad heb- „ be; geen oog kon ik toedoen; — doch „ mijne zuster lag bij mij, en sterkte mij met ge- „ bed en liederen. —

Ik zocht haar te bedaaren; ging echter met haar naar het doode ligchaam. Zij boog zich op hem neer, en schreide hartlijk. — —

IX.

DEN NEGENDEN JANUARIJ.

Gisteren had ik onmooglijk tijd, om mijn dagboek voortzetten. Ik hielp verscheiden noodwendigheden bezorgen, schreef eenige brieven aan nabestaanden, — dikwijls, 't is waar, met leevendige aandoening, dikwijls met oprechte traanen van tederheid; — maar etlijkemaal sloop ook reeds de vervloekte iedeleid onder deeze betaamlijke gevoelens weder in. Mijn hart wilde zich, naar 't schein, in mijn lijf omkeeren, toen ik ze waarnam, en aan mijnen ontslaapen vriend en zijne laatste woorden gedacht. Ik stond op, en begon over mijzelven te weenen.

UITTREKSEL UIT EENEN BRIEF

AAN DEN

BROEDER VAN DEN OVERLEEDEN.

„ **G**ij hebt eenen broeder, ik eenen vriend
 „ verlooren, die zeker onze traanen en onze al-
 „ lertederste nagedachtis overwaardig is. —
 „ Ik heb het droevig geluk gehad, hem sterven te
 „ zien. Ach! hoe hij stierf! — Zo zacht,
 „ zo gelaaten, zo vrolijk, zo vol van Christlijke ge-
 „ voelens, van het allerheiligste geloof! — Ja,
 „ onvergeetbaar zullen mij zijne laatste woorden
 „ zijn. Ach! hoe dank ik God, of, veel meer, hoe
 „ veel oorzaak heb ik, om God te danken, dat ik
 „ nog zijnen laatsten levensdag bereikte. Een on-
 „ uitspreeklijke zegen voor mij! — en, o! dat
 „ ik mij dien toch in mijn gantsche leeven nimmer-
 „ meer onwaardig maakte! — Zonder eenige be-
 „ naauwdheid, zonder den minsten schijn van ge-
 „ maaktheid, zo eenvoudig, als een kind, en zo
 „ verheven, als een engel, indien een engel ster-
 „ ven kon, — ging hij in de eeuwige rust
 „ over. —
 „ Terstond in het begin zijner korte ziekte

G

„ (van

„ (van welke hij bereids in 't einde des voorigen
 „ jaars, zó 't schijnt, een voorgevoel gehad
 „ heeft, doordien hij 'er over uit was, om alle zij-
 „ ne zaaken met eene hem niet zeer gewoone
 „ naauwkeurigheid in orde te brengen, en zij-
 „ nen laatsten wil nog eens in 't nette overschreef)
 „ schikte zich zijne geheele ziel tot zijn vermoed-
 „ lijk einde. Hij verzocht dikwerf, dat men hem
 „ alleen mogt laten, en, — men vond hem
 „ etlijkemaal in zijn bed op zijn aangezigt in
 „ een halve flauwte liggende, de oogen nat van
 „ traanen. — Zijne zonden, zijne minste ge-
 „ breken en zwakheden krenkten hem gantsch
 „ zeer. — Hij beleed ze niet slechts over 't al-
 „ gemeen; neen, hij noemde ze met naamen; hij
 „ zocht ze niet — op geenerleie wijze — te
 „ ontschuldigen; — hij bekende ze met ee-
 „ ne eenvoudigheid zo vol onschuld (*f*), zo be-
 „ scheiden, zo beminnenswaardig, dat ik veel
 te

(*f*) *Eenvoudigheid vol onschuld* wil, denk ik, niet an-
 ders, dan ongeveinsde, oprechte eenvoudigheid zeggen.
 Anders geloof ik zeker, dat onze welmeenendste schuldbe-
 kenten is nooit vol onschuld, nooit volkomen zonder onschuld
 is, in de oogen van Hem, voor wien de hemelen niet zuiver
 zijn; die op zijne heiligen niet zou vertrouwen, schoon hij
 in zijne engelen klaarheid heeft gesteld. *Aann. des Nederd.*
vert.

„ te zwak ben, u mijne blijdschap en verwon-
„ dering krachtig genoeg uittedrukken. — Zij-
„ ne ootmoedigheid was zo diep, zo onge-
„ dwongen, zo wijs, dat ik de grootheid der
„ godlijke genade, die zo oogschijnlijk in zijne
„ ziel werkzaam was, niet met genoegzaame
„ verwondering beschouwen en aanbidden kon.
„ Ik zou mijnen brief aan u binnen den bepaalden
„ tijd niet kunnen voltooiën, indien ik u alles,
„ wat zijne laatste dagen troostrijks voor ons na
„ hebben gelaaten, naar mijn hartelust uitvoerig
„ moest zeggen. Ik zal het echter, zo God wil,
„ ten eerste nahaalen. — De weduw, wel
„ is waar, gevoelt het verlies, dat zij moet
„ dulden, sterk genoeg; maar ik hoop ech-
„ ter, haare verzekerdheid van de zalige verande-
„ ring, welke haar en onze zo lieve vriend onder-
„ gaan heeft; en andere troostgronden onzer god-
„ lijke religie, voor welken haar vroom hart
„ gantsch niet toegeslooten is, zullen haar ras
„ die stille onderworpen gelaatenheid ten volle
„ schenken, die ons zo betaamlijk en heilzaam
„ is, en de kracht van het Evangelij zo zeer
„ verheerlijkt. — Ondertusfchen zou het
„ niet weinig daartoe bijdraagen, als gij, waar-
„ de broeder van mijnen besten vriend, haar
„ ras kwam bezoeken. Dit zal ook wegens

„ de vereffening van eenige huislijke zaaken,
 „ die wel alle, voor zo veel het van den
 „ zaligen afhing, in de beste orde zijn, des te
 „ noodiger weezen. ” — —

Ik was nu met de brieven gereed, verzegelde en verzondze, nadat ik ze de weduw voorgelezen, en 'er haar niet weinig door gesterkt had. — Naauwlijks kon ik een oogenblik aan mijzelf denken, of de klok floeg twaalf uur.

Onder het middagmaal waren wij taamlijk bedaard. Wij spraken bijkans steeds van den overleeden. Zijne vrouw verhaalde onder anderen nog, dat hij in de laatstleeden slagtmaand een kostbaar boek en eene gouden medailje voor twaalf dukaaten in 't geheim verkocht, en van dat geld voor een arm kind, welk zijnen ondeugenden ouderen, die het enkel tot bedelen wilden houden, ontvlugt was, het kostgeld betaald had. — Op een andermaal had hij aan eene arme godzalige weduw, van welke hij bij geval in een gezelschap veel goeds gehoord had, langs een' omweg met de post tien rijksdaalders, met eenen liefderijken en troostvollen brief, toe laten komen.

„ O! mijne vriendin, zeide ik, toen zij mij dit verhaalde, — en ons beiden de oogen van traanen overliepen, „ o! mijne vriendin, hoe

„ gezegend moet de weduw van zo eenen man
„ zijn! Weduwentraanen, die God telt, zullen
„ zich met de uwen tot uwen zegen vereenigen.”

Zo verre schreef ik aan mijn dagboek na den
eeten. Bijna den gantschen namiddag waren wij
verstrooid, en ontvingen bezoeken. Ik had veel
te verhaalen, en eenige zaaken in orde te bren-
gen; — nogthans kon ik, Gode zij dank! som-
tijds met aandacht aan God, en met vroome aan-
doeningen aan mijnen zaligen vriend gedenken.
De geheele dag ontvloog mij als een enkele uur.
Wij spijsden des avonds eerst ten negen uur; ba-
den met elkander; zongen nog eenige liederen;
en het was elf uur, toen ik te bed ging.

X.

DEN TIENDEN JANUARIJ.

Heden de begraafnisdag van mijnen geliefden vriend. — Hoe kan ik mijne gedachten en gevoelens genoeg opwekken en te samen vatten? — Hoe zeer ondervind ik het, dat ik in het nadenken over de gewigtigste voorwerpen der menschlijke kennisfe nog weinig geoeffend ben! — Ach, God! hoe zwak ben ik nog. — Reeds de helft mijns levens is afgelegd (g), en ik heb

(g) *Reeds de helft van mijn leven is afgelegd.* Hoe moet ik dit begrijpen? Ik kan wel zeggen: de helft deezer weeke, deezer maand, deezes jaars, ja het geheele voorleeden gedeelte mijns levens is reeds afgelegd, en nog heb ik — nog niet — mij tot eene ernstige overweeging mijner sterfelijkheid bepaald. Maar de helft mijns levens. Dat begrijp ik niet. Hoe kan ik in zekeren bepaalden leeftijd zeggen: de helft van mijn leven is reeds afgelegd? Hoe kan ik verzekerd zijn, dat ik nog zo veele

jaa-

heb mij nog nooit een' halven dag daartoe bepaald, om over mijzelven, over mijne bestemming, mijne eigen sterfelijkheid en onsterfelijkheid te denken! — O! Gij ontzaglijke verftrooijingszucht! Gij vijandin der reden, en der waare wijsheid! Verftoorderes der zie-lerust! Rooveres der gelukzaligheid! Moeder der dwaasheden en zonden! — Wanneer zal ik eens van uwe banden vrij zijn, van die banden, welke mij van den omgang met mijzelven zo zeer terughouden? — — Nu in Gods naam! ik wil naar de doodkist van mijnen geliefden, nog eer zij geslooten wordt, wil ik heengaan, en daar voor Gods aangezicht peinzen, en mij aan mijne bevindingen overlaaten

jaaren zal leeven, als ik reeds geleefd heb? — Of ziet de uitdrukking misfchien op de algemeene bepaaling van 's menschen levensperk, dat weinig eeuwen na den zondvloed begonnen, en heden nog waarheid is: aangaande de dagen onzer jaaren, daarin zijn zeventig jaar; of, zo wij zeer sterk zijn, tachtig jaar? Volgens deeze bepaaling zou een mensch, die den ouderdom van vijf en dertig of veertig jaar bereikt heeft, met zekerheid kunnen zeggen: dat hij, indien het der Voorzienigheid behaagen mogt, hem het uiterste van 's menschen leeftijd te laten bereiken, althans de helft van zijn leeven reeds af heeft gelegd. Ondertusfchen kan hij op de andere helft zo min staat maaken, als men, toen hij eerst het levenslicht aanschouwde, met eenige zekerheid kon zeggen, dat hij zo veele jaaren leeven zou. *Aanm. des Nederd. vert.*

ten; misfchien behaagt het Gode, mijne overweelingen aan mij zo genadig te zegenen, dat deeze droevige, maar gewigtige dag mij eeuwig aangenaam, eeuwig heuglijk, en het begin van een nieuw, beter leeven voor mij worde.

Tot hiertoe fchreef ik; — ging de trappen af naar beneden, verzocht, dat men mij toch slechts eene uur nog alleen mogt laaten, en opende het vertrek, daar het lijk van den zaligen lag. — Een fterke doodslucht kwam mij terftond te geoet. Eene rilling wilde mij in 't eerst aangrijpen; dan, ik herftelde mij, floot achter mij toe, ontdekte eenigzins bevreesd de lijk-kist, plaatfte het deksel aan den muur, — ligtte het kleed, welk het aangezigt, het reeds ftijve koude aangezigt van mijnen vriend bedekte, met eene foort van geheime eerbied op, nam het weg, zag hem, half op de knien, eene wijle tijds ftil nadenkend aan; mijne gedachten waren nagenoeg de volgende:

„ Hier ligt gij alzo, mijn broeder, — mijn getrouw-
 „ fte, beste vriend! Bleek, koud, ftom en gevoeloos
 „ ligt gij nu daarneder in uwe doodkist, aan het eind-
 „ paal der fterfelijkheid, en der menfchlijke ellende,
 „ — hier voor mijne fchreiende oogen; maar gij
 „ ziet mij niet meer; uw onbegrijpelijk zacht,
 „ hel-

„ helder , onvergeetbaar , hartdoordringende aan-
 „ blik beantwoordt niet meer aan het mijne. —
 „ Ach ! met beevende hand vat ik de uwen ;
 „ maar zij drukken mij niet meer ; geene stem ;
 „ geen woord ; geen aanblik ; geen handdruk-
 „ ken ; geen adem ; — niets meer , dan nog
 „ eenige uren uw doode ligchaam , en danniets
 „ meer ; ach ! dan heeft uw verlaaten vriend niets
 „ meer van u ! —

„ Ach ! mijn broeder ! — hoe veele uren
 „ heb ik voordeezen aan uwe zijde doorgebracht ! —
 „ hoe veel vreugde en smert met u gedeeld ! —
 „ hoe veel van u geleerd ! — — Maar ach ,
 „ hoe veel meer had ik van u kunnen leeren ! — —

„ Open was uw oor voor de waarheid , en
 „ onverzaadlijk uw honger naar de deugd ; —
 „ stil , gelijk een lam , nedrig , gelijk een kind ,
 „ besloot gij uwe ras verdroomde dagen. —

„ Ach uw godzalig sterfbed , uw heldenstrijd
 „ met uzelf , en uwe zegepraal over uw eigen
 „ hart , kon ik mij die van den hemel affmee-
 „ ken ! —

„ Ach ! weinige weeken geleeden , ontving ik
 „ nog een' vriendlijken brief van u ; — dat
 „ dacht ik gewislijk niet , dat hij de laatste zijn , —
 „ dat ik u slechts nog eenmaal , slechts nog wei-

„ nige uren, — en dan fterven, — en nu,
 „ nu dood zien zou? —

„ Ja — dood? — in de lijkist? —
 „ Ach! uw zwijgend aangezigt, uwe rustende
 „ handen, uwe verftijfde voeten! — Ach! als
 „ ik wist, als ik ook slechts van verre vermoeden
 „ kon, dat gij mij nog hoordet; — hoe wilde
 „ ik mijne ſtem verheffen, en u naroeven: ver-
 „ geet mij niet, o mijn broeder! niet den ſterflij-
 „ ken, onder de onſterflijken! — En, als gij
 „ nog iets voor mij doen kunt, o! dan bid voor
 „ mij, dat ik zo heilig leeven, en zo getroost
 „ ſterven moge, als gij leefdet en ſtierft; dan
 „ bid, dat twee deelen van uwe oprechtheid en oot-
 „ moed, van uwe menſchenliefde en grootmoe-
 „ digheid over mij komen! —

„ Gij liet mij nog tot uw ſterfbed roepen; gij
 „ lachte mij nog toe, zo zacht, zo vriendlijk, toen
 „ ik tot u kwam; — gij hoordet nog mijn
 „ — ach! — zo ras weder verdweenen —
 „ gebed! — gij zegendet mij nog! — Maar
 „ nu, als ik eens daar neerligge, en verſmagte,
 „ en met den dood worſtele, dan ontbreekt mij
 „ de hooge vreugde, en de onuitspreeklijke
 „ troost, u aan mijn ſterfbed; — ach! uwe
 „ voor mij opgeheven handen, uwe geboogen knie
 „ te zien! — Geene evangelifche troostrede,

„ geene

„ geene versterkende voorbede, geen vervrolij-
 „ kend lied dringt uit uwen mond door mijne
 „ naauwlijks meer hoorende ooren! — Gij
 „ ziet mij niet; — ten minste zie ik u niet
 „ meer, en weet niet, of ik zo gelukkig ben,
 „ van u gezien te worden. ”

Ik hoorde iemand komen, stond schielijk op, wischte het stof van de knie af, en ging heen, om de deur te openen. Het was — —

Daarop ging ik naar mijne kamer, en schreef mijne bevindingen, zo goed ik ze mij erinneren kon, in mijn dagboek op.

Nog eenmaal, dacht ik, wil ik naar beneden gaan, en mij nog etlijke oogenblikken met het lijk van mijnen geliefden onderhouden.

Ik kon nog ruim eene halve uur alleen blijven. — Hoe treurig vergenoegd was ik in deeze plechtige, staatlijke eenzaamheid! Voorwaar — zo ras ik de deur opendeed, veroorzaakten mij de uitwaasfemingen der bedervinge op nieuw eene rilling door mijne leden. Ik leide het dekfel weder op de doodkist, en liet ze naauwlijks een derde deel open. Ook moest ik het aangezigt van mijnen vriend bedekken. — „ Ach!
 „ voor de laatste reis, dacht ik bij mijzelven,
 „ heb ik nu uw aangezigt gezien, mijn ontflaa-
 „ pene! Ach! reeds schrikken mij spooen der
 „ be-

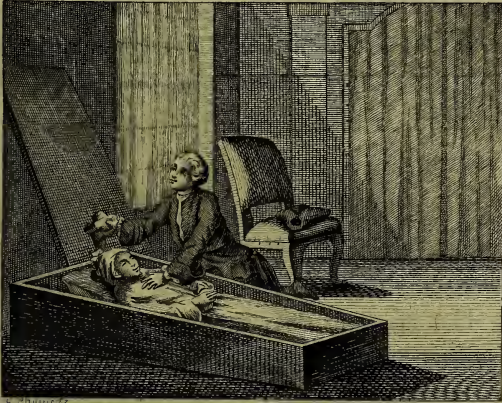
„ bedervinge van uw aanblik, van uw voorheen
 „ lieflijk aanblik, weg. — Ach! reeds moet
 „ ik over uwe halfverslooten doodkist mij buk-
 „ ken, en mijne gewaarwordingen slechts trillen-
 „ de, en zonder u te zien, — in deze naare
 „ droeve eenzaamheid uitspreken. —

„ Ach! nu, nu nog, op uwe lijk-kist, wil ik
 „ u belooven, aan uwe deugd en aan uwe vriend-
 „ schap te gedenken, tot dat ook ik eens in mij-
 „ ne doodkist ligge. — Ja, nog eenmaal wil
 „ ik mijne rechterhand op uw hart leggen, —
 „ die hand, welke u na uw en dood de oogen
 „ heeft toegedrukt. — Ach! ik beloof u voor
 „ God, en veelligt ook voor uw en onsterflijken
 „ geest: Ik wil u niet vergeten; ik wil zo lee-
 „ ven, als of gij een bestendig getuige van mijn
 „ leeyen waart. — Goed, niets dan goed zal
 „ deeze hand doen; goed, niets dan goed zal deeze
 „ mond spreken, die thans eene zo heilige be-
 „ lofte over uwe doodkist uitspreekt. — ”

Ik ging nog eenige reizen de kamer op en neer;
 eindelijk deed ik, onder het storten van heete
 vriendschapstraanen, het deksel der lijk-kist toe, —
 en ging weder naar boven op mijne slaapkamer, om
 deeze gewigtige uur door eene naauwkeurige aante-
 kening diep in mijn geheugen te prenten, en, ware het
 mogelijk, daardoor onvergeetbaar voor mij te maaken.

Als

Als ik mijne beschaamende levensomstandigheden uit durf tekenen, en haare zinlijke afbeelding voor leerzaam mag houden, waarom zou ik niet ook deeze ten zelve einde schetzen? Kan 'er eene omstandigheid weezen, die leerrijker, die opweklijker ware, dan deeze?

O! Wees mij steeds onvergeetbaar, heilige uur mijner ernstigste belofte! — O! mogt ik u dikwijls beschouwen, zwak erinneringsbeeld van mijnen ontslaapen vriend! — Mogt gij mij van iedere dwaasheid, van iedere zonde, magtig, gelijk zijn laatste leevendig gesprek, afschrikken! —

Hier leide ik mijne pen neer, stond een weinig

nig op, en gevoelde mijn bloed taamlijk verhit.

Ik greep mijn heet voorhoofd aan, — betastte mijne oogen, — en gelijk eene stortbeek viel mij deeze gedachte op mijn hart. —, Ook
 „ deeze zullen eens eene wormenspijs worden!
 „ Deeze mij zo eigen, zo onontbeerlijke, naar
 „ den uiterlijken schijn en mijne bevinding mij
 „ zo weezenlijke deelen, zullen eens van mij weg-
 „ genomen, van mij weggedraagen worden! Zij
 „ zijn stof, zij zijn verrotting, — zijn niets.
 „ Vleesch en bloed kunnen Gods koningrijk niet
 „ beërven. — Mijn vriend is niet verrotting:
 „ Hij is onsterfelijkheid. — Maar ginder in die
 „ doodkist is niets dan verrotting, en geene vonk
 „ van onsterfelijkheid.”

„ Het zij dan, dat uw geest, o-mijn waarde!
 „ midden in de verrotting, gelijk God zelf in
 „ de graven, woone; — dat gij, dien mijne
 „ ziel lief had; — niet gij, aarden vat, leemen
 „ hut; — niet gij, zichtbaar beeld des onzichtbaaren;
 „ — maar gij zelf, gij onzichtbaar licht en lee-
 „ ven, nog daar, onder die overblijffels — ach!
 „ reeds walglijke overblijffels — stil rust, —
 „ gelijk gloed onder de asch; het zij dan, dat de
 „ verrotting u niet meer bereike, — en het
 „ zichtbare voor uwe nieuwverklaarde zinnen zo
 „ onzichtbaar zij, als de nacht voor eenen inwooner
 „ der

„ der zonne! — Ja, misfchien zijt gij nog hier; mis-
 „ fchien dicht bij mij; maar onbereikbaar voor mij.
 „ — Hier is toch ook God. — Als gij, mijn verheer-
 „ likte, in hem leeft, dan leeft gij in den hemel;
 „ want waar God is, daar is hemel; en wie God
 „ gevoelt en ziet, die is in den hemel, wanneer
 „ ook een sterflijk oog niets dan verrotting, ja,
 „ niets dan hel, rondom zich aanschouwde (*h*).
 „ — Waar gij, mijn waarde ontslaapene! waar gij
 „ ook zijn moogt, gij zijt toch in den hemel.”

Een

(*h*) *Wie God gevoelt en ziet, die is in den hemel, wanneer ook een sterflijk oog niets dan verrotting, ja, niets dan hel, rondom zich aanschouwde.* Sterke uitdrukking! Verheven gedachte! Doch, zal misfchien een zwakke, die zich aan deeze mingewoone taal liglijk stooten zou, vraagen; gevoelen en zien dan ook niet de verdoemden in de hel God? Ja! zekerlijk, ja! hoe zeer zij hier ook weigerden, God te zien en te gevoelen. Maar zij gevoelen en zien hem als hunnen rechtvaardig vertoornden Rechter. — Wat dan? Voeg 'er slechts twee woordjes bij, maar twee woordjes, die een ontzaglijk onderscheid aanwijzen, en zeg: wie God in gunst, of in liefde, of (dat ik eerst had moeten zeggen) in Christus gevoelt en ziet, die is in den hemel, al zag hij niets dan hel rondom zich: en gij zult, denk ik, geene zwaarigheid maaken, om de uitdrukking onder deeze bepaaling te billijken. *Aanm. des Nederd. vert.*

Een vierde van een uur over elf.

Nu wil ik heengaan, en uw lijk volgen, met gedachten, als geen van allen, die u verzellen; met aandoeningen, gelijk geene vrouwlijke ziel, van allen, die u beweenen.

Stil, en in mijzelven gekeerd, wilde ik uw lijk volgen, mijn dierbaare vriend! wiens verlies ik ieder oogenblik gevoeliger, en met dieper beklemdheid ondervind; — maar, ach! het kostte moeite; — de armhartigste dingen waren in 't eerst genoegzaam, om mij cenige oogenblikken bezig te houden en te verstooren. Doch iedere flooring, iedere aftrekking, die zich mij op wilde dringen, was mij akelig, en onverdraaglijk. — Met een zachten bedaard neergeslagen blik zag ik de zwarte doodkist op de lijkbaar. — „ Ach! ook dit voor het laatstemaal!” — Verstrooijingen wilden zich weder indringen; maar ik vergrimde over mijzelven: „ Ach! thans zou ik aan iets anders, dan aan u denken, ik gevoellooze?”

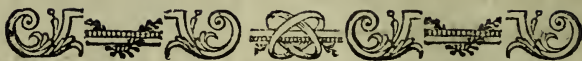
Vrolijk en bemoedigend kwam de gedachte nopens de blijdschap van mijnen vriend in het
aan-

aanbidden en aanschouwen van God in mijne treurige ziel op. —

Ik volgde het lijk, en ook onder de lijkstaatfe draalde de overweeging van de zaligheid des overleedenen een weinig door mijne ziel. - - -

Aan het einde van deezen dag, in eenen eenzaamten hoek:

„ Nu, in den naam van God, zeide ik tot
 „ mijzelven; daar moet meer, daar moet ernsti-
 „ ger en aanhoudender worden gebeden, of 'er
 „ is geen ongelukzaliger mensch op den aardbo-
 „ dem, dan ik. — Van deezen dag derhalve,
 „ van deezen voor mij zo gewigtigen dag, van
 „ heden af, wil ik mij meer in het gebed oeffe-
 „ nen, wil ook een' bijzonderen tijd van den dag
 „ ernstig en gemoedlijk daartoe bepaalen. God
 „ zal mijn vriend worden! Met hem wil ik lee-
 „ ren omgaan. Bij hem, mijnen Schepper en
 „ Vader, wil ik mijne geheele gelukzaligheid zoe-
 „ ken. Zijne liefde zal mijne ziel vervullen.
 „ — Daaglijks wil ik, eenmaal ten minste,
 „ en zonder verzuim, op mijne knie en op mijn
 „ aangezicht neervallen, en om den zin van Chris-
 „ tus, om den heiligen Geest smeeken. — Ja,
 „ terstond wil ik heengaan en bidden.” — —

XI.

DEN E L F D E N J A N U A R I J .

.....

Droevig, en nogthans vol verkwikkende goedlijke aandoeningen, reisde ik nu terug.

Ik kwam in eene herberg, — van mijne doodsgedachten, van het gevoel mijner eigen sterfelijkheid, ten eenemaal doordrongen. — Eene menschen, mischien vier, zaten daar. — ”
 „ Ruuwe zielen, dacht ik, (zij spraken vrij
 „ lomp en onbeschaafd —) hoe diep zijt gij
 „ in den nacht en ongevoeligheid verzonken! O
 „ hoe verre zijt gij van nadenken! Hoe ontbloot
 „ zijt gij van bevindingen! Onsterfelijk, gelijk
 „ ik, onsterfelijk, gelijk mijn verheerlijkte vriend,
 „ en ook sterfelijk, gelijk wij beide; — maar
 „ hemelsbreed 'er van vervreemd, om aan den
 „ dood

„ dood of de eeuwigheid te denken! Betreurens
„ waardige fchepfelen! Wie wil den zwagtel,
„ daar gij mede geblinddoekt zijt, van uwe oo-
„ gen weg neemen! ” — Zo dacht ik bij
mijzelven en ergerde mij om dul te worden,
over iedere houding, iedere gebaarde, iedere ge-
zigtstrekking, ieder woord van hun. Nu eens
bejammerde ik ze, dan weder verachtte ik ze
van gantscher ziele. Ik meende, zij moesten
even het zelve ondervinden, dat ik ondervond;
zij moesten thans ook aan niets, dan aan hunne
fterflijkheid denken, en zo vol ernstige gedachten
zijn, als of zij in dit oogenblik van het graf eens
geliefden vriends terug waren gekomen. — Hun
lagchen, hunne houding, — zelf de tabakspij-
pen, — alles kwam mij zo weinig Christlijk,
zo ligtvaardig voor, dat ik bijkans in verzoeking
geraakte, om hun eene ernstige, eene fcherpe
boetpredikaatfie te doen. — Doch de ernst-
haftigheid van mijnen tegenwoordigen toestand
leidde mij weder tot mijzelven terug. Ik zond
eenige, niet gantsch ootmoedige, zuchten voor hun
ten Hemel! „ Ach! open toch de oogen dee-
„ zer verblinde menschen! ” — Ik haalde
in eenen hoek der kamer mijn nieuwe Testament
uit mijnen zak, en las een weinig zeer zachtjes
voor mijzelven. Ik werd verdrietig, dat het

niet ftil genoeg was ; en verzocht den waard om eene eigen kamer. —

Toen hij mij in een ander vertrek bragt, wees hij mij teffens zijn zoons kabinet. Mijn zoon, zeide hij, is een wondheeler, en in de ontleedkunde zeer ervaren. Hij noodigde mij, zijne verfameling van geraamten, van menfchenbeenderen en onvoldraagen vruchten te bezien. In 't eerst was ik niet bijzonder wel te vrede; maar, zo ras ik in de kamer trad, en mij voor de glazekasfen plaatfte, was ik 'er zeer over verheugd, en zag het als eene leiding der Godlijke voorzienigheid aan. — Alleenlijk het gefnap van den waard, en de eeuwige herhaalingen, hoe leed het hem deed, dat zijn zoon niet bij de hand was, verveelden mij ondraaglijk. Ik wenschte alleen te zijn. — „ Of ik niet de boeken een weinig „ doorloopen mogt ? ” vroeg ik, om mij van hem te ontdoen. — Buiten twijfel, antwoordde hij, doch ried mijn oogmerk niet. Ik nam 'er een boek uit, bladerde een weinig daarin, en zette het weder op zijne plaats; — nam een ander in de hand met ontleedkundige tafelen. — Ik vroeg, „ of ik het mede in mijne kamer mogt „ neemen ? ” — Ik kon het daar bezien, en mogt 'er zo lang blijven, als ik wilde, indien het mij gemaklijker ware; zeide hij met uitneemen-

mende gedienstigheid, en liet mij alleen. Ik leidde mijn boek neer, nam potlood en papier, en tekende een doodshoofd zo goed ik kon, naar 't leeven uit. Toen ik met de tekening gereed was, dacht ik 'er eerst aan, dat het hoofd zich van het geraamte liet afligten. Ik waagde het dus, het hoofd 'er afteneemen, en hield het eene wijle tijds op mijne hand. „ Dat was dan, dacht ik, „ inderdaad eens de hoofdschedel van een mensch, „ die eens zo leevend was, als ik tegenwoordig „ ben. — Mischien zal ook mijn ligchaam „ bestemd zijn, om eens ontleed te worden, en „ het kabinet eens heelmeesters te versieren. — „ Eens zal mijn hoofdschedel mischien ook zo „ waargenomen, uitgetekend, opgeheeven, en „ kunnen rondgedraagen worden. — Is 't „ mogelijk, dat mijn hoofd, deeze zitplaats van „ zo veele krachten, dit leevende uitdrukfel der „ ziele, eens aan deezem gelijk worde? — „ Hierin — in deezem, deezem hoofdschedel, „ dien ik met mijne beide handen vast houd, „ woonde iets —, dat van meer waardij was, „ dan de geheele leevenlooze schepping. — „ Ach! mijn vriend! mijn vriend — ras, ras „ zult gij ook enkel beenderen zijn. — Ake- „ lige gedachte! Ik schuifde gordijn toe. — ”

En inderdaad zette ik mijnen schedel weder op

het geraamte , dewijl ik iemand hoorde komen.

Ik plaatste mij voor de kleine onvoldraagen vruchten , die in brandewijn bewaard werden. —
 „ Zo klein , zo onuitgebeeld , — was ook ik
 „ eens. O zwak begin mijner aanwezigheid !
 „ O zeldzaam einde ! Ik zie hier de beide grenzen
 „ mijner verschijninge op aarde. — Eerst was
 „ ik , God weet ! wat ? Ik werd ; — ik hing
 „ onmerklijk klein aan eenen draad ; — ik
 „ wies ; — mijn hart floeg , het begon te ademen ,
 „ te leeven — in den nacht der geslootene
 „ baarmoeder. Ik werd met smert en ween
 „ gebooren ; van mijne moeder afgesneden ,
 „ — een schreiend hulploos kind , —
 „ vleesch en been , leevend , gevoelend. Ik
 „ wies , oeffende mijne leden , werd ziek en weder
 „ gezond , en nu leef ik nog , en morgen
 „ mischien , mischien heden nog , ontvliegt leeven
 „ en warmte uit mijn ligchaam. — Ik lig
 „ daar neer , — word door wormen of menschen
 „ ontvleescht , en mijn gebeente , gebeente ,
 „ gelijk ik hier voor mij zie , blijft nog van dat ,
 „ welk thans aan mij zichtbaar is , overig. — —
 „ O onnaarvorschlijk begin , o ondoorgrondlijk
 „ einde mijns leevens op aarde ! — Hoe ben
 „ ik ontstaan ? Wanneer heb ik begonnen te
 „ „ zijn ?

„ zijn? Welke veranderingen zullen 'er mischien
„ binnen weinig dagen met dit, dit mijn ligchaam
„ gebeuren? — O al te handtastlijk bewijs!
„ dat 'er een onzichtbaare, almagtige, eeuwige
„ Geest is, dien ik mijn aanweezen te danken
„ heb, dat ik niets daartoe bij heb gebragt, de-
„ wijl ik in geene zaak zo zeer onkundig ben,
„ als in die, welke mijn eigen aanweezen betreft.”

Aan deeze gedachten gaf ik mij gantschlijk over,
en kon daarbij niet nalaaten, mij ten alleruiterste
te verwonderen, dat de meeste menschen steeds
zo zeer over zichzelve heenzien, over hunne ei-
gen aanwezigheid, het begin en het einde van
hun ligchaam, die met hun eigen persoon
zo onafscheidlijk, en zo weezenlijk, naar 't
schijnt, verbonden is, nooit in verwondering, in
diepe verbaazing geraaken, in eene gestaadige ver-
strooijing, onkunde met zichzelve, en, als ik
het zo uit mag drukken, in eene zo hemelsbree-
de verwijdering van zichzelve daarheen leeven;
daarheen droomen, moest ikliever zeggen. — Ik
geraakte op den inval, om mij van een doodshoofd
van een mensch te voorzien.

Voorzeker zal
het gezicht daarvan mij dikwijls aan mijne sterflijk-
heid krachtig erinneren; voorzeker zal ik dan steeds
wijzer en ernstiger worden, en mijne belofte, bij

de lijk-kist van mijnen vriend gedaan, des te minder kunnen vergeeten.

Ik vroeg den waard: of zijn zoon geen bereid doodshoofd in voorraad had; ik wilde gaarn een met mij naar huis neemen? — Dit kwam den goeden opgewekten man onbegrijpelijk voor. Hij meende, dat ik schertzte: „wat ik met een doodshoofd doen wilde?” vroeg hij al lagchende: — „Ik zou toch geen wondheeler of zijn, of worden willen? Maar desnietteenstaande was 'er een, om niet, ten mijnen dienste; hij zou het wel bij zijnen zoon verantwoorden; het was hem eene eer, mij daarmede genoeg te kunnen geeven;” en wat hij nog al meer zeide. Terstond ging hij in eene andere kamer, en haalde er een schoon wit doodshoofd uit, blies 'er het stof af, en gaf het mij, met eene groote lofspraak over de bekwaamheid van zijnen zoon, dien hij mij teffens hoflijk en zeer dringend aanbeval, in de handen; ik zou het behouden; het kostte niets.

Nooit in mijn leeven was mij een geschenk zo aangenaam geweest, als dit doodshoofd. Ik kon het niet anders, dan als eene soort van heiligdom aanzien; voorheen de verblijfplaats van eenen onsterflijken geest, — voor welken Jesus Christus
 mensch

mensch werd en stierf. — Schier had ik den waard van dankbaarheid willen omarmen. — „ Zo iets zeldzaams, zeide hij, heb ik in mijn „ gantsche leeven nooit gezien. — Zulk eene „ blijdschap over een doodshoofd. — Ik zou „ hem toch zeggen: waarom? ” — Ik heb voor weinig dagen, zeide ik met drie woorden, eenen vriend verlooren, en wenschte slechts, steeds aan mijne eigen sterfelijkheid te denken. — Deze hoofdschedel, dien gij de goedheid hadt mij zo grootmoedig te schenken, zal mijn erinneraar weezen. — „ O! zeide hij, is 't niets, dan „ dat? Gij zult wel weder anders worden: *nullus „ dolor, quem non longinquitas temporis minuat „ atque molliat*; — dat is: daar is geene smert, „ die niet door langheid van tijd verminderd en „ verzacht wordt. — ” Dit antwoord deed mij half lagchen, en half gemelijk worden. — Ik pakte ondertusfchen mijn doodshoofd in, ging op mijne kamer, schreef tot hiertoe in mijn dagboek, at des middags een weinig, en ging, terstond na de tafel, met spoed weder op reize.

Verscheiden vertooningen op den weg, waar- bij nog het verlangen naar mijne vrouw en eenige vrienden kwam, ik weet niet, of ik zeggen moet, verstrooiden mij, of helderden mijn gemoed een weinig op. — Een oud man droeg een kind in

eene mand, zette de mand somtijds neer, gaf het kind te eeten, bewond zijne voetjes, dat zij niet bevrooren, enz. —

't Was omtrent vier uur, toen ik te huis kwam. Mijne vrouw vloog mij te gemoet, „ en hoe gaat „ het dan onzen vriend? ” — „ Ach! hij is reeds „ begraven „, — zeide ik, — zonder traanen, en reeds lang niet meer met die sterke aandoening, waarmede ik zijn graf verlaaten had.

Ik ontkleedde mij. De freulens. . . en haar broeder, waren bij mijne vrouw. Ik verhaalde eerst veel van mijnen zaligen vriend. Naar 't schein, hoorde men mij met indruk, met deelneming; dat maakte mij nog gespraakzaamer, en verstrooider. — De opmerkzaamheid, het aandeel welk aan mijn verhaal genomen, de goedkeuring, die mij gegeven werd, en nog eenige andere kleine omstandigheden liepen te samen, om mij van tijd tot tijd aan die ernsthaftige en godzalige gewaarwordingen, waarmede mijn hart deelen morgen, zo 't schein, nog vervuld was, te onttrekken. Ja, wat gebeurde 'er? — Toen ik zo aan 't vertellen kwam, maakte ik ook gewag van mijnen waard, van zijnen zoon, van het ontleedkundig kabinet, van de aanprijzing van zijnen zoon, — zonder nogthans daarbij aan het geschenk te denken; — want ik was, gelijk het mij

mij voorkomt, te bloo en fchaamde mij, van mijne (daarenboven reeds weder taamlijk verdonkerde) vreugde over een doodshoofd een woord te fpreeken. Vervolgens vertelde ik van den man, dien ik op den weg ontmoet had; en zo kwam ik ongevoelig aan 't praaten, en eindelijk inderdaad aan 't babbelen, en zelfs aan 't — lagchen.

Mijn gewiften bleef daarbij niet gantsch gevoelloos. „ Vergunt mij, mijne freulens, dat ik een „ pijp rooke. Gij hebt het mij op andere reizen „ ook al vergund?” — O! waarom niet? Ik ftak mijne pijp aan, gebruikte een glas wijn; — en in het eerfte ftille oogenblik, toen 'er niets meer gefprooken werd, durfde ik mijzelven naauwlijks meer aanzien. — Mijn huidig oordeel over de ruuwe gasten in de herberg, — o goede God! — hoe deedt gij mij dat op mijn hart vallen! — Ik zweeg eenige oogenblikken ftil. Alle namen zij eene ontfteltenis in mij waar, fchreeven ze aan 't herdenken aan 't verlies van mijnen vriend toe, — en troostten mij zeer ontijdig. Ik ging fchielijk naar mijne kamer, en tekende, — God zij gedankt! dat ik het kan, — tot mijne leering en beschaaming, dat gezelschap in de herberg, — en het gezelschap van deezen avond. — En waarin is dan nu, dacht ik, het

het onderscheid tusfchen beiden? Zij lachten op eene lompener wijze, in eenen ruuwer toon, — gij op eene beschaafder wijze, in eenen zachter toon. — Zij hadden bierkannen voor zich, — gij eene fles rooden wijn; — zij korte pijpen, gij eene lange; — zij spraken van nietswaardige zaaken, vergaten hunne sterfelijkheid en onsterfelijkheid, — en kwamen niet van het sterfbed, niet van de begraafnis van eenen vriend, — gij komt van daar, spreekt daarvan, — en vergeet dan in weinig oogenblikken, zo wel als zij, uwe sterfelijkheid en onsterfelijkheid, — en, nog meer dan zij, — uwen vriend en uwe belofte. —

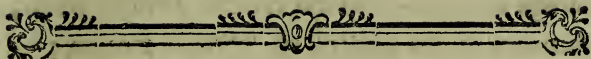
Ik at des avonds weinig, bad, onder voorwendfel, dat ik moede was, niet met de mijnen, en ging te bed. — — — — —

Πρωτ Entoβγμπ nesslid + težraenu jrd:λ + Egrαλφoα
 + Iεχch + Ysch + γαρ + Enni + Chtολλχμ +
 Sycβshambπττ + Asso + Γγis + Παγδμαfam + ζτm
 + Eγγμ + undve + Rηθγ + Offme + ΗλΣin +
 Ens + Aay + Mγφ + Ena + Nilιπτ + ΑΑπm +
 λαββ + Ebru + Π I'a + γβ + Eques + Visγπ!!!....(i)

(i) Het geheimfchrift, cryptographie, waarvan de schrandere LAVATER zich hier in dit eerste, en nog meer in het tweede deel van zijn dagboek bedient, is voor alle anderen, die 'er den sleutel niet van hebben, ten eenemaal onoplosbaar; gelijk hijzelf hiervooren, bladz. 5. ook wel

wel zegt. Het is te wilkeurig, en wijkt van de gemeene foorten van geheimschriften te veel af. Behalve de dwarsstreepjes, cijferlettertjes, chemische tekens, enz., vind ik 'er zeer veel meer karakters in, Romeinsche, Grieksche, Hebreeuwsche en anderen, dan 'er letters in 't a b c zijn. Daarenboven is 'er in 't tweede deel eene en andere plaats, in welke genoegzaam alle de woorden uit drie letters bestaan; daar zeker een bijzonder geheim onder schuilt: want in geene der meestbekende taalen is 't mogelijk, eene zaak van eenige uitgebreidheid in woorden, allen uit drie letteren bestaande, uittedrukken. Dus zou het niets dan vergeeffsche moeite en nutlooze tijdverkwisting geweest zijn, de ontkenning deezer cryptographie, volgens den weg van onderzoek, door den grooten s' GRAVES ANDE aangepreezen, te hebben willen beproeven. *Aann. des Nederd. vert.*

XII.

DEN TWAALFDEN JANUARIJ.

Traag, moede, verdrietig, treurig, misnoegd over mijzelven, ontwaakte ik eerst omtrent half negen uur; stond op en verschrikte, toen ik mijn dagboek nog open op de tafel aanschouwde. — Ik las niet, ik bad niet, de oude geheime uitvlugt — ik was 'er thans niet opgewekt toe! Daarenboven waren sedert mijne afwezigheid eenige zaaken, verscheiden bezigheden opgehoopt. Ik vond ook nog een paar brieven te beantwoorden. En zo ontglipte mij de geheele voormiddag, zonder dat het mij ingevallen was, aan mijnen zaligen vriend, of aan mijzelven te denken.

Onder het middagmaal had ik mijn hoofd vol. Mijne huisvrouw verzocht mij, dat ik haar alle de omstandigheden van de ziekte en het sterfbed van mijnen zaligen vriend verhaalen zou. — Voorwaar, ik deed het in 't eerst met tegenzin. —

O Heere Jefus! wat heb ik voor eene dubbelhartige ziel. — Van tijd tot tijd werd ik warm, traanen vloeiden weder; zij fchreide met mij; --- „ waarom ik de weduw niet met mij overgebragt had? ” enz. — Nu was ik weder mensch, vriend, — en eenige oogenblikken — Christen! — Maar, ach! waarom mij steeds zo ontzaglijk ongelijk! —

Ik ging aan mijne bezigheden, was ftil, niet zeer verftrooid; fomtijds ontviel mij eene traan. Ik zuchtte eenigemaal, en mijn doodshoofd ftond voor de eerfte reize niet geheel te vergeefs op mijnen lesfenaar. —

Van vier tot vijf uur bezocht mij de Heer * * *. Wij fpraken van niets anders, dan van den zaligen, — van het doodshoofd. — Het was mij leed, dat hij niet langer bleef.

Toen ik weder alleen was, las ik het nieuwspapier, en was gantsch bedaard, nadenkend, en met de beste gevoelens vervuld. — Naderhand bragt ik nog eenige geldzaaken in orde; --- en las het veertiende en vijftiende hoofdstuk van Mattheus Evangelij.

Indien de godlooze koning Herodes, dacht ik, om zijns eeds wil, hoe leed het hem ook deed, Johannes liet onthoofden; — zou de bermhartige, getrouwe, waarachtige God niet houden en

waar

waar maaken, dat hij zo plechtig beloofd heeft?

Jesus geneest alle kranken; spijst het eenemaal meer dan vijf duizend, het anderemaal meer dan vier duizend menschen met weinig brooden; redt zijne leerlingen uit eenen watersnood; — zou ik wel dwaalen, als ik daaruit het besluit afleidde: —” Zo is de Heere Jesus ook in ligchaam-
 „ lijke ellende een helper, die mijn geloof, mijn
 „ geheele vertrouwen verdient. Hij wil niet alleen,
 „ dat mijne ziel in de eeuwigheid door hem gezaligd
 „ worde. Hij is ook magtig en genegen, mijn
 „ geloof te zegenen, wanneer ik in ligchaamlijke
 „ nooden en gevaaren mijne toevlugt tot hem
 „ neem.” —

Toen ik met mijne zaaken gereed was, vond ik een schriftlijk opstel van eenen mijner vrienden, welk zekerlijk in mijne afwezigheid gekomen was. --- Ik las het met veel vergenoegen, — en had het gaarn langer behouden, als ik niet, door het naschrift, het terstond terug te zenden verzocht was. — Eene verhandeling over de *sterkte der ziele*. — Mijn hart brandde in mij van begeerte, om ze gedrukt te zien, of ze geheel overte-schrijven. Dewijl ik noch hoop tot het eerste, noch tijd tot het laatste had, schreef ik slechts eene en andere plaats daaruit in mijn dagboek.

„ Dikwijls blijft de sterkte der ziele den deugd-
 „ zaamen verborgen. Hij geniet het zeldzaam ge-
 „ luk, dat God en zijn geweeten de eenige ge-
 „ tuigen zijner deugd zijn; maar de Rechter on-
 „ zer daaden, die zich niet ter zwaarte van een zand-
 „ korreltje bedriegt, als hij de waardij onzer
 „ handelingen afweegt, zal deeze verborgenheid
 „ zelve bij de maate der deugd van eenen recht-
 „ vaardigen voegen. Zijn naam zal in geen an-
 „ der boek, dan in het boek des levens aange-
 „ tekend staan, en zijne stille zielegrootte zal
 „ voor hem als een schat zijn, tot dien dag weg-
 „ gelegd. Wie eene gevaarlijke gemoedsbewee-
 „ ging na een' langen strijd, of het beter zij, te
 „ overwinnen, of onder te liggen, onderdrukt;
 „ wie, gelijk de keizer Titus, zijne Berenice
 „ verlaat, als hem het vaderland roept: Zie op
 „ mijn gebod! die toont eene sterke ziel. Dan
 „ zijne overwinning zal onbekend blijven, als hij
 „ op het tooneel der waereld, geene aanzienlij-
 „ ke rol speelt, en men zal zijne deugd tot de
 „ bekende bijzondere deugden tellen, als hij geen
 „ keizer is. — Maar God heeft zijne traanen
 „ geteld:

„ *Zij zijn door englen opgevangen,*
 „ *In Godes fles steeds opgehangen,*

„ Om

„ *Om met den schoonsten paerlenglans*
 „ *Te sieren zijnen hemelkrans.*

„ Men betoont sterkte van geest tegen uit-
 „ wendige en tegen inwendige vijanden. Die heeft
 „ altijd het voorrecht, dat zij bekend wordt. Dee-
 „ ze blijft zeer dikwijls onbekend. Hoe vele men-
 „ schen strijden alle de dagen van hun leven tegen
 „ ingewortelde, zondige neigingen, tegen voor-
 „ oordeelen, enz. Zij strijden, en overwinnen
 „ mischien eerst in de uur des doods. — Men
 „ leest hunne naamen in de doodenlijsten, en de
 „ geheele gemeente mengtze met den overigen
 „ hoop.

„ Niet zelden ontaardt de sterkte der ziele in
 „ eigenzinnigheid, en nog dikwijler wordt deeze
 „ voortreffelijke eigenschap daarvoor uitgekree-
 „ ten. Iedere eeuw, — ieder volk, —
 „ iedere stad, — ieder bijzonder persoon, heeft
 „ zijnen bijzonderen meetstok, volgens welken hij
 „ deugden en gebreken meet; wie met eenen an-
 „ deren meet, die vervalscht in hunne oogen
 „ maat en gewigt, en is een bedrieger. ”

— — — — — (*) Na het
 avond-

(*) De uitgeever houdt zich verplicht, hier eene kleine
 gaaping te maaken.

avondeeten bladerde ik in *Rousseau's lettres de la montagne*. Welk een raadfel is mij de man! Hoe spreekt hij zich zelve tegen! — Doch wie doet het niet! — Ieder verbergt, zo veel hij kan, deeze tegenspraak voor zich-zelf en voor anderen. Rousseau zegt alles, gelijk hij denkt, zegt alle tegenspraaken van zijn verstand en hart ronduit. — Daarom stoot hij de geheele waereld voor het hoofd. — Maar, ja! alles vergaf ik hem eer, dan zijne handtastlijke vervalsching en bedriegerij, dat Jesus wonderwerken slechts *vertus*, en met de kunstgreepen van zijnen goochelaar gelijk staan! Ach God! verlicht zijne verdwaalde ziel! —

XIII.

DEN DERTIENDEN JANUARIJ.

IK stond heden vroeg in den ochtendstond op, nadat ik taamlijk aandachtig, eerst stil bij mijzelven, en daarna overluid met mijne vrouw gebeden had.

Ik wilde in mijne dagorde voortlezen; doch, dewijl mij de geschiedenis van Kornelius, *Hand. X.*, inviel, zo las ik ze — met uitneemend vergenoegen. De bijzonderheid, die mij allermest daarbij op 't hart viel, was, dat enkele verborgen handelingen van menschen zo zeer van den alweetenden en algoeden Vader in den hemel gade geslagen en beloond worden: — *uwe gebeden en uwe aelmoesen zijn tot gedachtnis opgekomen voor God.* — Welke opwekking tot een verborgen wandel met God! tot het gebed! tot iedere, ook van de menschen niet gekende, deugd! — Alle, alle slaat hij gade, billijkt en beloont hij; — wie? — de Oorsprong van iedere deugd.

Ik ging aan mijne bezigheden. — Men klopte aan de deur. — Ik opende ze. — Het was N. **. Ik zag het hem terstond aan, dat hij om eene aelmoes wilde verzoeken. — Ten goeden geluk erinnerde ik mij terstond deze woorden: *uwe aelmoesen zijn tot gedachtenis opgekomen voor God.* Wat is uwe begeerte? — Het was om eene leening van tien rijksdaalders te doen. — „Dat hij een eerlijk man is, weet ik,” dacht ik bij mijzelven, — „doch bezwaarlijk zal hij „in staat zijn, om ze mij ooit terugtegeeven,” — „En wat voor zekerheid, mijn vriend?” — Mijne eerlijkheid! — Arme, laage hart, waarom begeert gij meer? Waarom kwelde u geheime onrust en vreeze — om te verliezen, — wat? — tien rijksdaalders, — een paar stukjes goud, — die u toch om te gēeven gegeven zijn. — Arme hart, en de geheele waereld noemt u menschlievend, en men prijst uwe grootmoedigheid; — heet dat ook: *te leenen zonder iet weder te hoopen?* — Deze gedachten vloogen, de eene op de andere, — door mijne ziel. — Ten laatste zeide ik, — na een kotte tusschenpoos: — „Ik „wil zien, hoe ik het maake; 't kan bijna niet zijn; „ik weet niet, — 't is toch bijna te veel.” — En nogthans had ik in mijn hart reeds beslooten, het

het hem geheel te geeven, en wist ook, dat ik het hem zeer wel geeven kon. — Waarom mij dan aangesteld, als of het mij zwaar viel? Welke kleine, kleine gemaaktheid! — Waarom moet ik zelfs mijne goede handelingen bevlekken? Waarom kan ik ook niets geheel in den Christlijken geest, in de eenvoudigheid van Jesus Christus doen? — Zal de Alweetende deeze kleine laag draaijingen, daar ik mij van bedien, niet zo wel, als mijne aelmoesen zelve aanmerken?

*Vergeefs, vergeefs, verschuilt gij u,
Mijn hart, in duisternissen!
Wat is voor God verhoolen nu?
Vraagt ernstig mijn gewisfen.*

*Al waart gij duisterder dan 't graf;
Van u is Godes oog nooit af;
't Aanschouwt ook all' uw diepten.*

Ik telde hem het geld toe, liet mij een handschrift van hem geeven, — en zette mijne bezigheden voort.

Omtrent elf uur kwam de heer Magister **** bij mij. — „ Ach! is 't waar, dat onze vriend „ dood is? En gij zegt het mij niet? En ik moet „ het van vreemde lieden hooren?” — De houding, met welke hij zich droevig aanstelde,

was onverdraaglijk voor mij. — Ik ontschuldigde mij kortlijk, en herhaalde hem eenige van de laatste redenen des lieven zaligen. — Hoe smertte het mij, dat hij, die op eene zo gedwongen wijze met de edelste geneigdheden praalt, zich op eene bedekte wijze moeite gaf, om de uitdrukkingen des zaligen ten aanzien der eerzucht, tot vruchten van den verzwakten geest van eenen stervenden te vernederen. — „ Ach! zeide ik, „ 't is slecht, als wij hierin eenen stervenden re- „ delijken man, wiens ootmoed en eenvoudig- „ heid zo zeer boven alle verdenking van huig- „ chelaarij verheven is, niet veel meer onzijdig- „ heid toekennen, dan den verstandigsten, die „ nog door duizend uitzigten op de waereld, „ en menschlijke oordeelen geblinddoekt wor- „ den! — Hij werd rood. „ Gij gelooft „ echter, hoop ik, geenzins, dat ik onzen vriend „ voor eenen huigchelaar houde?” — „ Neen! „ — Dat geloof ik niet; — maar ik wensch- „ te toch, dat gij de waarheid dier betuigingen, „ welken onze vriend in zijne laatste levensuu- „ ren, met eene zo verheven eenvoudigheid, en ee- „ ne zo overvloeiende volheid van overtuiging, mij „ in mijn hart indrukte, zo gevoeldet, gelijk ik ze, „ Gode zij dank, aan zijn sterfbed gevoeld heb.”

Des middags onder het eeten werd verhaald, dat men zekere vrouw als dood ingewonden had, maar den volgenden morgen was zij weder ontwaakt en opgestaan. — Drie dagen daarna was zij inderdaad overleeden, maar ook terstond, en genoegzaam nog warm, begraven, uit vreeze, dat hetzelfde mensch nog eenmaal mogt terugkomen: want zij was arm en lastig. „Mijn God, „dacht ik, zij gedankt, dat ik vrienden hebbe, „wien ik zo lief en waard ben. Geef, dat ik „ieder rechtmatig middel aanwende, om hunne „liefde te behouden; — maar schenk mij ook „lust en liefde, om allen verlaatenen, naar mijn „beste vermoogen, bijteftaan, opdat anderen „niet uit eigenbelang doen, dat mangel aan vriend- „fchap, dat liefdeloosheid hen aan kon porren „te doen!” — „Had dit mensch weldoeners „gehad, „zeide ik na een kort stilzwijgen, „dan „zou zij niet verftooten geweest zijn.”

Na het avondeeten nam ik eindelijk eens mijne grondregels weder in overweeing. — Ach! eerst de dertiende dag van dit nieuwe jaar, — en reeds zo dikwijls en zo wijd van den rechten weg der zuivere Christlijke vroomheid mij verwijderd!

Hoe veel goeds had ik in deeze gewigtige week kunnen leeren! — Hoe veel goeds heeft God mij beweezen! Bijna al, dat hij eenen sterflijken goed kan doen! Ik ben gezond; mijn hart is over 't geheel bedaard, vergenoegd, vrolijk; hoe veele goede gedachten, hoe veele schoone, onverdiende bevindingen heeft mij mijn God in mijn hart gegeven! — Ja! ik heb veel verlooren; maar ook veel gewonnen. — Ach! indien ik slechts het sterfbed van mijnen vriend zo ras niet weder vergeete, — welke onverdiende genade was dit sterfbed! — Ach! dat ik dezelve toch nooit onwaardig worde! —

Ik las nog het dagboek der geheele weeke met heete traanen, — met diepe schaamte, — veel dank, — en groote vreeze voor mijn eigen hart.

Ach, God! hoe onbegrijpelijk snel is mij deeze week ontglipt! Heere! maak mij mijn einde bekend, en welke de maat mijner dagen zij; opdat ik weete, hoe vergankelijk ik zij. —

*Leef zo, als gij, in 't sterven,
Geleefd te hebben wenschen zoudt!*

XIV.

DEN VEERTIENDEN JANUARIJ.

DES ZONDAGS.

Ik ontwaakte voor vijf uur. ” Ach! voor
 „ acht dagen, dacht ik, leefde mijn vriend
 „ nog; — en toen ik opstond, kreeg ik die
 „ droeve tijding; — ik vond hem ziek, en hij
 „ stierf. — Thans ligt zijn ontzielde ligchaam
 „ in het donker graf. — Verrotting is hij, dien
 „ ik omarmde, — en de geest is bij dien,
 „ die hem gegeven heeft. — — Ach! hoe
 „ moogt gij thans gemoed zijn, mijn waarde,
 „ verheerlijkte! — Hoe weinig, — hoe
 „ weinig weten wij van het leeven aan de an-
 „ dere zijde des grafs! Geen straal dier hemel-
 „ heerlijkheid en gelukzaligheid daalt in de diep-
 „ te van onzen nacht neer. — Wat denkt
 „ gij, o geliefde? — Dat kan geen sterf-
 „ lij-

„ lijke ondervinden. — Gij leeft een nieuw
 „ leeven, waarvan wij ons waarschijnlijk zo
 „ min een begrip kunnen maaken, als eene
 „ plant zich van het leeven van een dier,
 „ en een dier van het leeven van een mensch
 „ een begrip kan maaken (*k*). — Een
 „ oogen-

(*k*) Is dit wel en filosoofisch gezegd? Al wederom ten minste eene vreemde, stoute en zeldzaame uitdrukking! Een ongemeen vlug en schrander vernuft vermaakt zich, naar 't schijnt, gaarn in speelende gedachten, uitdrukkingen, vergelijkingen. Een dier, een onredelijk dier (hoe het ook met 't geen men zijne ziel noemt gesteld zij) kan zich, waarschijnlijk, geen begrip van het leeven van een mensch maaken; eene plant, slechts een groeiend leeven leevende, kan zich zekerlijk geen begrip ter waereld van het leeven van een dier maaken; zo min, als een steen, bij voorbeeld, zich een begrip van het leeven eener plante kan maaken. En des vraag ik u: kunnen wij ons geen meer begrip van het leeven der verheerlijkten maaken, dan een onredelijk dier van het leeven van een mensch, dan eene plant van het leeven van een dier, en (mag ik 'er bijvoegen, want het is den grond der zaake hetzelfde) dan een steen van het leeven eener plante? Doch, waar wil dit, bid ik u, heen? Hoe moet ik deeze vergelijkingen opvatten? Naar de letter opgevat (en ik kan ze niet anders, dan zo opvatten) duiden ze mij aan, dat wij ons hier van 't leeven der gelukzaligen in den hemel in 't geheel geen begrip kunnen maaken. Maar hoe durft gij dat zeggen, scherp-

zien.

„ oogenblik , in dat leeven der onmiddelijke aan-
 „ fchouwinge Gods geleefd , maakt veelligt den
 „ een-

ziende, hoogdenkende LAVATER? Hoe kunt gij dat met de eeuwige waarheden der godlijke Bijbelboeken overeenbrengen? Leert ons niet Gods Geest in het Woord der waarheid veel van het aanstaande leeven der zalige hemellingen? En schoon wij al het verhevene van de leer van het heilig Woord nopens het hemelleeven der verheerlijkten hier niet kunnen bevatten; zijn het echter niet waare begrippen, welken het Woord der waarheid 'er ons van geeft? Ik kan dit hier niet uitbreiden. Maar nog verder. Hoe strookt deeze uwe uitdrukking met uw eigen boek, de UITZIGTEN IN DE EEUWIGHEID genaamd? Een boek, in welk gij in den aart van dat verborgen zalig hemelleeven zo diep in zoekt te dringen, als na Paulus tijd mooglijk geen fchrijver ooit ondernomen heeft te doen! Een boek, nog eens, in welk gij de vreemdste en allerzeldzaamste onderstellingen nopens het leeven der verheerlijkten in den hemel maakt, die mooglijk ooit in iemands herfenen zijn opgekomen; en welken gij nogthans door uwe uitgebreide kennis in wiskundige en andere wijsgeerige weetenschappen, en zo door sterkaandringen van deeze en geene uitdrukkingen, als door zeer gewaagde toepassingen van sommige vergelijkingen, in de gewijde Bladeren desaangaande voorkomende, waarschijnlijk zoekt te maaken! Een boek eindelijk, welk, gelijk te vreezen is, meer uit nieuwsgierigheid, uit geenzins ten eenemaal onwraakbaare nieuwsgierigheid, dan tot waare en weezenlijke gemoedsfichting zal gelezen worden! 't Is best de vereffening van dit paradoxe aan uwe eigen beslissing overtelaaten.

Aanm. des Nederd. vert.

„ eenvoudigen boerenzoon uit een landstreek,
 „ nooit door eenen straal van menschlijke ge-
 „ leerdheid of zogenaamde wetenschap verlicht,
 „ — tot eenen wijzen, wiens leerling te zijn,
 „ Newton zich in dit leven niet geschaamd zou
 „ hebben. — O God! wat zal eens van den
 „ grooten en geringsten op aarde, van den wij-
 „ zen en dwaazen deezer waereld worden! —
 „ En, waarom denk ik niet aan mijzelfen? Ben
 „ niet ook ik onsterfelijk? Wat zal eens van mij,
 „ van mijnen geest worden? Ook ik ben een
 „ burger van die onzichtbaare, hemelsche licht-
 „ waereld! Ook ik bestemd, om God aan te
 „ schouwen, en Jesus Christus gelijkvormig te
 „ worden. — Als dit ook slechts in den
 „ wijdsten afstand geschieden zal, Almagtige,
 „ Onzichtbaare, dien ik Vader, dien ik Jesus
 „ Christus, dien ik heiligen Geest noem, dien
 „ ik al stamelende aanspreek, — almagtig,
 „ ondoorgrondlijk Weezen aller weezens! wat
 „ zal eens van mij, van deezen voor mijzelfen
 „ onbegrijprijken en onnavorschlijken Ik worden?
 „ — Ach! hoe verlangt mijne ziel, om iets
 „ van mijne toekomstige bestaanswijze, van dat
 „ godlijk leven vooruit te ondervinden! — —
 „ Ach! ware het mij vergund, ook slechts een
 „ oogenblik in uw hart intezien, mijn waarde
 „ ,; waar-

„ waarde verheerlijkte! Ach, — zo nabij was
 „ ik u nog in 't begin der voorige weeke, en
 „ thans ben ik zo onmeetlijk ver van u! —
 „ Ach! gij hoordet mij nog; ik hoorde u; —
 „ maar nu roep ik te vergeefs om een woord,
 „ om een blik van u. — Er is een ondoor-
 „ dringbaare kloof tusfchen u en mij geves-
 „ tigd; — maar hoe ras, hoe ras kan ik ook
 „ daar zijn, waar gij zijt; dat leeven lee-
 „ ven, dat gij leeft; dat licht genieten, dat
 „ gij geniet, — dien God zien, dien gij ziet!
 „ Hoe snel is mijn leeftijd tot op dit oogenblik
 „ mij ontglipt? — Ras, ras ben ik ook aan
 „ het doeleinde, — aan het doeleinde, in
 „ welk ik, zo min als in de zon, zien kan. —
 „ Terwijl ik dit denk, nader ik hetzelfde; ieder
 „ ademhaaling, die ik waarneem en niet waar-
 „ neem, is een ftap tot dit fchitterend doelein-
 „ de. O God! sterk mijne oogen, om den
 „ glans van dit doel te kunnen verdraagen. Thans
 „ gevoel ik, met onbeschrijflijke klaarheid, dat
 „ ik het nog niet verdraagen kan! ”

Dergelijke befpiegelingen gingen in mijne ziel
 om. Ik verzelde ze nog met eenige ftille zuch-
 tingen, en had een taamlijke drift om opteftaan,
 en 'er het weezenlijke van optefchrijven. Het
 kostte mij eenigen ftrijd; het was, naar mijnen
 dunk,

dunk, zo koud; nogthans waagde ik het, en schreef in de filte tot hier toe.

Ik las deeze gedachten nog eens over; — niet om mij te stichten, maar uit een geheim welbehaagen, — uit — ik wil het ronduit bekennen, — Heere Jesus! — ik las deeze zo ernsthaftige gedachten uit een kleine bedekte iedeleid. Maar, voorwaar — o het hoofd draait mij voor mijzelfen! — zelfs in deeze traanen sloop, zo 't schein, de iedeleid in. Kan ik dat zonder schaamrood te worden mijzelfen zeggen? — Doch, als iemand het zag? — Wie zou het zien? Het was toch iedeleid, o mijn hart! gij moet, gij moet het hooren, al zoudt gij 'er ook over in stukken bersten. Iedeleid is het, dat gij zo zeer vreest, dat iemand deeze bekentenis mogt leezen. —

O gij klein, trouwloos hart! hoe ontzaglijk snel is uw overgang van de schoonste bevindingen tot de allerflechtste! — Heb ik niet reden, om bijkans meer voor mijne deugden, voor mijne vroomme bevindingen, dan voor mijne zonden te vreezen? — Die behaagen mij maar al te ras en te zeer; deeze mishaaen mij toch steeds (1). —

Ho-

(1) Vreemde, doch zeer gewaagde, uitdrukking! „ Ik „ vrees bijkans meer voor mijne deugden en godzalige ge-

„ waar-

Hovaardig te zijn op het goede, dat in ons is, is dwaasheid; ik gevoel het zeer sterk! Het is dwaasheid, dwaasheid! hoor het mijn ontrouw, klein, on-

„ waarwordingen, dan voor mijne zonden.” En niet minder vreemde reden deezer onnatuurlijke vreeze! „ Mijne „ deugden en vroomte bevindingen behaagen mij maar al te „ ras en al te zeer; daar mijne zonden mij toch steeds mis- „ haagen.” Voor mijne zonden, schoon ze mij altijd mis- haagen, en met smert vervullen, moet ik echter altijd vreezen, en, als ik wel denk, vrees ik 'er ook inderdaad altijd voor: omdat God, — mijn Schepper, mijn Rechter, — ze haat, en de vrede mijner ziele 'er door gestoord wordt. — Maar, naar Christlijke deugden, naar godzalige bevindingen verlang ik steeds, ik bid 'er den Hoorder des gebeds oprécht en van harte om. Doch, hoe kan ik vreezen voor iets, daar ik naar verlang; daar ik om zucht? Ja! maar zij behaagen mij; zij behaagen mij maar al te ras, al te zeer. Dat beken ik. Maar, hoe behaagen zij mij? Niet, als vruchten, die op mijnen eigen akker gegroeid zijn; maar, als geschenken der godlijke barmhartigheid om zijns Zoons wil. Doch, zegt gij, zij vervullen mijn hart met iedeleid. Als zij dit doen, doen zij het niet uit en door zichzelf, maar zulks komt uit de aanklevende verdorvenheid van mijn zondig hart voort. En daar vrees, daar schrik ik voor; voor die zonde, voor die verdorvenheid. Maar die is geen gevolg mijner Christlijke deugden, mijner godzalige bevindingen; integendeel is zij een bittere vrucht van mijn verdorven hart. *Aanni. des Nederd. vert.*

onverbeterlijk hart! Het is dwaasheid en zinneloosheid, op de verborgenste wijze, ook slechts jegens eenen vertrouwden vriend, — 't is dwaasheid en zinneloosheid, voor zichzelf, — en voor — God, met iets goeds, dat wij onder vinden, denken of doen, te pralen. Alles, alles, alles is toch alleen uwe, uwe genade, uw geschenk, — o Vader van mijnen heiland Jesus Christus!

Tot hiertoe schreef ik, stond op, ging in mijne kamer op en neer, en schaamde mij zo geweldig voor mijzelf, dat ik traanen van een' wilden toorn over mijzelf liet vallen, en een' nieuwen aanloop tot boete nam: „Deeze vervloekte „ hartstogt moet, zij moet uitgeroeid zijn, anders „ komt 'er geen vrede in mijne ziel. Hoe is 't „ toch mogelijk, dat ik de allerheiligste gevoe- „ lens, die eerst uit een rein hart vloeiden, ce- „ nige oogenblikken daarna weder met eene zo „ kinderachtige iedeleid kan bevleken! — „ Ik schaam mij wegens dezelve meer, dan wan- „ neer ik eenen diefstal begaan had; — en ech- „ ter — zal 'er veelligt geen dag voorbijgaan, „ of ik zal mij mischien aan deeze zelve zonde, „ welker afschuwlijkheid ik thans zo leevendig „ ondervind, weder schuldig maaken.” — —

Ik ging naar de kerk, met een oprecht voorneemen,

men, om aandachtig te zijn, natedenken, en al dat ik bidden, zingen en hooren zou, zo veel mogelijk, tot onderhouding en aankweeking mijner schaamte en boetvaardigheid aantewenden.

Met moeite deed ik het, maar slechts met halven ernst, — tot dat de leerrede begon. Dan, geduurende de geheele predikatie vergat ik mijzelf, en hoorde ze niet met honger naar stichting, met onmiddellijke toepassing op mijzelf, maar bijkans van het begin tot het einde met nieuwsgierigheid, met het oor van eenen kunstrechtter aan. — „Deeze uitwerking, dacht ik, moet „zij hebben; bij deezē zal zij dit, bij geenen „dat vermoogen; dit zal dien treffen — Voor „treffelijk gekarakterizeerd; — ik wou den leeraar „wel kussen. — Maar mij, mijzelf vergat „ik gantschlijk.” Ik verschrikte 'er een weinig van, toen ik eerst omtrent het slot der leerrede tot mijzelf terugkwam, en mij mijn voorneemen erinnerde. Ik nam derhalve zo veel ernstiger voor, die leeringen, welke ik zo schandelijk verzuimd had, te huis weder natchaalen. Ik deed het met eenige inspanning; maar ras begon het mij te verdrieten, mij de tijd lang te vallen. Trek tot het eeten becroop mij allengs zeer oogschijnlijk onder mijne nadenking: „dan, dacht ik, hoewel „zeer flauw, bij mijzelf, dan mag ik mij

„weder verstrooien, en mij van deeze beschaamende gedachten ontslaan.” Nog eer de eetenstijd gekomen was, beving mij de lust, om aan 't klavecymbaal te gaan. Het geweeten was 'er, naar 't schein, niet mede te vrede; maar, om het tot stilzwijgen te brengen, zeide ik mij: ik kon toch deezen of geenen inval, eene fantasie, daarop speelen, die op mijne tegenwoordige ondervinding van boetvaardigheid betrekking had; en ze zelfs nog wel bevorderde. — Het gevolg daarvan was, dat ik mij met halve overtuiging aan het klavier plaatste; ik begon met *lacrymoso*; — ongemerkt kwam ik in het weemoedig-tedere; — daarna in het bedaard-tedere, — in het vergenoegde, — vrolijke, — hoogvliegende; — lustige en eindelijk in het — grappige! — In het midden van het ligtzinnigste *scherfo* verraste ik mij, en sprong van den stoel op. Zo gaat het, o gij arglistig hart! zo gaat het altijd, als ik aan uwe invallen, aan uwe geblankette ontschuldigingen gehoor geeve, en niet regelrecht en spoedig mijn gewisfen volge.

Heden vernam ik, dat de Heer O * * * de gewoonte heeft, om alle zondagen na de kerk zijn huisgezin bijeenteroepen; den voornaamen inhoud der leerrede te herhaalen, zich met hun

op

op een nuttige wijze te onderhouden, en in de zachte taal der vertrouwlijkheid zich, als 't ware, met hun te beraadslaan, wat mischien in de voorleeden week verwaarloosd zij, wat in de tegenwoordige te verbeteren, en wat goeds te onderneemen zij, en deeze vroomte gesprekken steeds met een gebed, zo als het uit het hart vloeit, te besluiten. Ik kan niet anders, ik moet den heer O * * * hoogschatten. Ik weet veelé beslissende proeven zijner vrolijke, oprechte en van alle iedeleid ontbloote godzaligheid. — Zo veel goeds heeft de lieve man reeds met geringe moeite, en zonder gedruisch tot stand kunnen brengen! — En ik heb hem eens met een onuitspreeklijk beminne swaardige eenvoudigheid hooren zeggen: „ Die veel van de deugd praat, doet des te weiniger. Men moet eerst gaan en doen, eer men daarvan spreekt. — O mijn God! — Alleenlijk rechte ernst! Wij kunnen alles, wat wij willen.” Over het geheel heeft de man iets zo bevalligs, zo zachts, zo bescheiden, dat ik reeds dikwijls heb gewenscht, als medelid van zijn gelukkig huisgezin, of ten minste als een zijner nabestaande vrienden te zijn. — Maar, hoe vergeet ik mij reeds wederom! Gaan en doen, — u vergeet ik steeds.

Ik schrijf zo gaarn schoone trekken van anderen in mijn dagboek; ik hoor, en verhaal ze met

genoegen, — en, als ik slechts het geluk had, den heer O * * * onder mijne naaste vrienden te moogen tellen, — (mijn gemoed voorspelt mij bijkans, dat mijn God mij hem, in stee van mijnen lieven zaligen — tot eenen vertrouwling zal schenken) dan zal ik zijne deugden met blijdschap aanzien; ik zal 'er mij over verwonderen; mijn dagboek zal 'er op alle bladzijden van spreken; — alles zal ik doen, dat welgevallen aan de deugd, deelneeming aan den godsdienst schijnt te zijn; — maar *doen* zal ik zeer weinig; aan schikkingen, aan ontwerpen, aan gesprekken van dit of dat zal het niet missen, — maar steeds aan de hoofdzaak — aan het stille, eenvoudige doen. — Des heeren O * * s karakter behaagt mij; ik vind daarin veel ten uiterste navolgenswaardigs; zijne wijze en godvrugtige inrichtingen en bemoeijingen schijnen tot verrukken toe in mijn hart. — Doch, waarom denk ik dan niet liever eerst daaraan, om het even zo goed te doen, als hij het doet? Waarom begin ik, indien het mij toch zo wel gevalt, niet terstond met hem, den zondag zo doortebrengen, als hij? — Voorwaar, ik merk het wel; gemakelijkheid en gewoonte hebben 'er geen geringe schuld aan, dat ik mij thans nog niet zeer gedrongen gevoel, om zulk

ee-

eene nieuwe schikking intevoeren. Maar ik moet mij wel hoeden, wil ik anders der waarheid getrouw blijven, om alles op rekening der gemaklijkheid te stellen; — want, naar 't schijnt, is 'er nog een ander — ellendig bedrog mede in het spel. — „ Als ik het nu ook zo doe; — „ dan is het slechts nagebootst. Had ik in de „ eerste plaats daaraan gedacht, dan zou ik mis- „ schien de gemaklijkheid wel meester geworden „ zijn; maar nu, dunkt mij, zou het mij toch „ onaangename verwijtingen veroorzaaken. — „ Ik moest een nabootser, een aap, een nabid- „ der van den heer O * * * heeten. — „ Dat zou krenkende voor mij zijn. — Ja be- „ leedigende voor mijne eerezucht, die ik zo „ gaarn voor anderen en voor mijzelven te ver- „ bergen zoek. ” — Zo denk ik, doch, naar mijnen dunk, zeer stil, en slechts in de verholenste en donkerste hoeken van mijn hart. De lof, om de eerste te zijn, heeft nog steeds iets bekoorlijks voor mij; en nu bevangt mij schie-lijk en onvoorziens de Erinnerung aan de laatste weeklagt van mijnen overleeden vriend wegens de eezuchr. — Heere Jesus! wie zal den wortel deezer armhartige en geduchte, deezer kinderachtige en belachlijke hartstogt uit mijn hart uitroeien? —

Ach! en ik ondervind het toch met een zo leevendig vergenoegen, wat het zij, iets goeds met eene reine ziel, in eenvoudigheid, zonder uitzigt op het oordeel der menschen, te doen. Ik ondervind het toch altijd, wanneer ik zo gelukkig ben, iets geheel in den geest der Christlijke ootmoedigheid te doen, of gedaan te hebben, dat eerst daardoor de deugd tot deugd wordt; — waarom zink ik dan zo dikwijls weder in eene dwaasheid te rug, die mij net zo belachelijk als afschuwlijk voorkomt?

Goed is goed; 't zij ik de eerste of de tweede ben; die het doet. Des wil ik heen gaan en het doen, al ware het zo onaangenaam voor mij, nog zo vernederende voor mijnen hoogmoed, anderen van mij te hooren zeggen: ik kon slechts nabootsen. —

Onder het avondeeten sprak ik veel goeds; begon van de leerrede te spreken, en erinnerde mij en de mijnen aan etlijke armen, die wij niet moesten vergeeten. Ik hield mijne dischgenooten langer, dan naar gewoonte, op. — Het gelukte mij, op eene, naar mijne gedachten, ongedwongen en natuurlijke wijze veele goede bedenkingen en stichtlijke leeringen op de baan te brengen. Alles was opmerkzaam en vergenoegd — "Hoe? Is 't ons tegenwoordig niet recht

„ goed

„ goed bij elkander geweest te zijn? Hoe? In-
„ dien wij het alle zondagen zo deden? ”

Zo ras dit woord uitgesproken was, werd mijn hart eerst zeer verligt; — want dit was het eigenlijk, dat ik op eenen gepasten tijd uit zocht te brengen. — Nu zongen wij nog, alle te samen, eenige liederen. — Mijne echtgenootte in 't bijzonder was met deezen avond en met mij ongemeen wel in haar schik. Ik dankte God uitdrukkelijk daarvoor, en bad om redelijkheid daarin voorttegaan. Ach! is dit mischien een zegen, dien mij mijn zalige vriend afgesmeekt heeft?

Nu, Gode zij dank! ook dit is wederom wel gelukt! — O wellust, iets goeds — van het eerste punkt des onrijpen voorneemens — zelfs tot de uitvoering toe gebragt te hebben! — Sterk, sterk mij, zachte hemelsche Wellust der volvoeringe, tegen de sleepende stem der zielontzenuwende traagheid en gemaklijkheid; — van u, menschenroem, wil ik mij geene sterkte bedelen; gij verblindt slechts weinig oogenblikken! Tegenwoordig komt gij mij klein, en mijnen verborgensten wensch onwaardig voor. — Ach! dat ik deeze geneigdheid ook steeds vast mogt houden, en in ieder geval zekere rekening daarop kon maaken! — O mijn God! Gij oor-

spring van ieder goede gewaarwording! Ik dank u voor de zielerust, waarmede gij mij thans verwaardigt. O hoe sterk ondervind ik het nu, dat het van uwen zegen oneindig meer afhangt, dan van alle bemoeijingen, die zonder u en buiten u ondernomen worden! — Ik dank u voor iedere zucht tot u, waartoe mij uwe albestierende voorzienigheid opwekt.

XV.

DEN VIJFTIENDEN JANUARIJ.

Terstond nadat ik op was gestaan, toen mijne echtvriendin nog sliep, nadat ik eenige minuten op mijn aangezicht liggende tot God gebeden had, las ik weder in mijne dagordening het zestiende en zeventiende hoofdstuk van MATTHEUS Evangelij. — 't Was rondom mij zeer stil, mijn gemoed zeer bedaard, en voor nadenkingen en godzalige bevindingen zeer open. — Alleenlijk vloog 'er, dacht mij, nu en dan eene angstvallige voorbeduidenis, dat ik mij zo ligt weder zou laten verstrooien, door mijn hart.

Ik ging zitten, om sommigen mijner gedachten en gewaarwordingen, onder het leezen deezer twee hoofdstukken mij ingevallen, in mijn dagboek te schrijven.

MATTH. XVI: 23. *Gaa weg achter mij, Satana, gij zijt mij een aanstoot: WANT GIJ VERZINT NIET DE DINGEN, DIE GODS ZIJN, MAAR*

DIE

DIE DER MENSCHEN ZIJN. Deeze laatste woorden vond ik zeer verheven. Noch de schriklijkheid der naderende bespottinge en der vreeslijke lijdingen, noch de zo welgemeende waarschouwing en terughouding eens vriends kunnen voor den godlijken Menschenvriend het oogmerk zijner zendinge in de waereld een oogenblik verduisteren. Hij, de zachtmoedigste ziel, wordt verdrietig; — waarover? dat men hem verhinderen wil, den zwaarsten last, die aan een gevoelig weezen kan gegeven worden, — uitvoeren —, verhinderen wil, als een kwaaddoener te recht gesteld te worden! — Mogt toch slechts eene vonk van deezen verheven iever voor God op mijne ziel, mijne zo koude, aan het gemak overgegeeven, dikwijls zo traage en bloode ziel, vallen? — Ik denk voorwaar meerendeels niet aan de dingen, die Gods, maar aan de dingen, die der menschen zijn. Indien Christus geest in mij woonde, zou ik gezind zijn, gelijk Hij, mijn heer en meester, gezind was.

Vers 25. *Wie zijn leeven verliezen zal, om mijnent wil, die zal hetzelfde vinden.* — Wat zou mij nu weerhouden, om alle mijne krachten in den dienst van Jesus Christus opteofferen?

Vers 26. *Wat baat het eenen mensche, indien hij de geheele waereld gewint, en lijd schaa-*
de

de zijner ziele? Of wat zal een mensch geeven tot losfing zijner ziele? — Een ieder mensch, bijgevolg ook ik, moet in de oogen van God onuitspreeklijk veel waard zijn; — anders had Jesus niet verdrieg kunnen worden, dat men hem ontraaden wilde, — voor mij te lijden en te sterven. — *Verderft dien niet* — leest men op eene andere plaats, — voor welken Christus gestorven is. Kan ik mijne ziel nog een oogenblik gering schatten? — Op de verganglijke voorrechten zijn wij hovaardig, — op dat geen integendeel niet, 't welk in ons meer waard is dan de geheele waereld!

Hoofdst. xvii: 5. *En ziet, een stem uit de wolke zeide: DEEZE IS MIJN GELIEFDE ZOON, IN WELKEN IK MIJN WEL-BEHAAGEN HEB, HOORT HEM!* Mogt deeze stem, dit getuignis van God, mij door merg en beenen gaan, als in de oogenblikken der verzoeking de geheime stem der harts-togten mij twijfel tegen de godlijkheid van mijnen Heere in wil blaazen! — Konden zich zijne volgelingen met hun gezigt en gehoor bedriegen! Zijn het woorden van eenen bedrieger of van eenen ligtgeloovigen, die durft schrijven: „ Wij „ zijn geene kunstigverdichte fabelen nagevolgd, „ als wij u bekend gemaakt hebben de kragt en „ toekomst van onzen Heere Jesus Christus; „ maar

„ maar wij zijn aanschouwers geweest van zijne
 „ majesteit: want hij heeft van God den Vader
 „ eer en heerlijkheid ontvangen, als zodaanige
 „ stem van de hoogwaardige heerlijkheid tot hem
 „ gebracht wierd: DEEZE IS MIJN GELIEFDE ZOON,
 „ IN WELKEN IK MIJN WELBEHAAGEN HEB. En
 „ deze stem hebben wij gehoord, als zij van
 „ den hemel gebracht is geweest, toen wij met
 „ hem op den heiligen berg waren. ”

O God! Ik dank u, dat ik hier de waarheid geheel ondervind. — Jesus van Nazareth is uw Zoon. — O waarheid, die alle waarheden, welke mij voor eeuwig van gewigt kunnen zijn, in zich bevat! — Geef slechts, Vader! dat ik hem, dezen uwen Zoon, alleen, en altijd, en gaarn, en redelijk — hoore!

Hoofdst. XVII: 19, 20. *Waarom kunnen wij hem niet uitdrijven? — Om uws ongeloofs wille. — (Eene gelijkkluidende plaats zegt: Hij deed te Nazareth niet veele krachten om hun ongeloof.) — Ongeloof, niets dan ongeloof derhalve, verhindert Jesus zijne magt aan ons te openbaaren.*

Vers 27. *Maar opdat wij hun geenen aanstoot geeven, gaa heen naar de zee, werp den angel uit, en den eersten visch, die opkomt, neem, en zijnen mond geopend hebbende, zult gij eenen stater vinden: neem dien, en geef hem hun voor mij en voor u. —*

Hoe

Hoe leerrijk : opdat wij hun geenen aanstoot geeven. — Jesus, als Gods Zoon, zou niet verplicht geweest zijn, eene tempelschatting te betaalen. — Maar hij wil geenen aanstoot geeven, — van zijn recht afstaan, om niet te ergeren. — Ik ondervind, dat het voortreflijk is. Laat ik het van u leeren, mijn beste Meester. — —

Jesus is zo arm, dat hij niet eens een' halven daalder met zijnen volgeling in bezit heeft. — „Schoon hij rijk was, werd hij echter arm om „onzent wil, opdat wij door zijne armoede rijk „zouden worden.” Hoe veel heb ik daarbij te denken! — Ik moest mij hier een ander woord van Jesus tot eene gelijkkluidende plaats kiezen, en op mij toepassen: „De discipel is niet boven „den meester, noch de dienstknecht boven „zinen heer; het zij den discipel genoeg, dat hij „worde gelijk zijn meester, en de dienstknecht „gelijk zijn heer.”

Gaa heen naar de zee, en den eersten visch, die opkomt, neem, en zijnen mond geopend hebbende, zult gij eenen stater vinden. — Dat heet Gods alweetenheid zichtbaar gemaakt. — Jesus Christus ziet dus ook ieder stuk geld, dat ik bezit; dat ik behoorde te geeven, en echter behoude. O laat ik het bezeffen, als
de

de arme komt, en eene weldaad van mij begeert.

Deeze dag was goed doorgebracht. Ik kon verscheiden taamlijk gewigtige liefdediensten doen. O God! Laaten zij ook op de gemoederen van hun, die ik verkwikt heb, eenen langgezegenden indruk maaken.

Nu ben ik taamlijk vermoeid, en het is reeds laat. Ik kan al, dat heden voorgevallen is, niet meer omstandig in mijn dagboek overbrengen.

En dan staat 'er ook nog: „Laat uwe linke, hand niet weeten, wat uwe rechthand doet.” Ik ben toch bij alle zorgvuldigheid, die ik aanwend, niet ten volle zeker, of niet mischien dit dagboek eens in vreemde handen komt. — —

En wat ik heden gedaan heb, zal niemand op aarde weeten, dan gij, mijn God en Heiland, tot op dien dag, in welken al, dat verborgen is, openbaar van u openlijk vergolden zal worden.

XVI.

DEN ZESTIENDEN JANUARIJ.

In dezen nacht overpeinsde ik, waarom ik niet voor tien, en mischien voor twintig Jaar reeds verder in het Christendom was gekomen, dan tegenwoordig, bij dezelve en nog meer en krachtiger middelen der godlijke genade, — en met hetzelfde oprechte verlangen, om goed en deugdzzaam te worden, welk ik toen had. — Ik spoorde de waare oorzaak van dezen droevigen stilstand met onzijdige strengheid en stillen ernst naar, en bevond ten laatste zeer duidlijk, dat het deeze was. — Ik had in alle vlijt kennis met de beste menschen, zelfs met de voortrefflijkste godgeleerden gezocht en gemaakt. Het gelukte mij, met sommigen der beroemdsten van hun gemeenzaam bekend te worden. In den naderen omgang met hun bemerkte ik, dat zij in den grond even zo zinlijk, en voor de vermaaklijkheden, ik meen echter zulke vermaaklijkheden,

den, die men voor fijner houdt, ten minste even zo zeer ingenomen waren, als ik. Zij wilden, wel is waar, niet volkomen op die wijze, gelijk de groote hoop, maar evenwel echter op hunne wijze, de waereld behaagen en bij een ieder de lieve, de goede man zijn. Dit gaf mij, hoe zeer 't mij in 't eerst bevreemde, allengs eene goede meening van mijzelven. Zij, deeze geachte, en door een ieder als voorbeelden vereerde lieden, waren in goede en ernstige gezelschappen, goed en ernstig; gelijk ik het op mijne ongeleerde wijze nagenoeg ook was; — bij sckrandere en opgewekte geesten, — daar wilden zij ook geest en sckrandereheid laten doorstralen. — Zij werden lustig, en, mij docht, niet ten eenemaal zonder kinderachtige iedeleid. — Werd 'er van den godsdienst gesproken, — dan hoorde ik wel somtijds eenige algemeene, nagepraate, niet ondervondene — gedwongene, koude, drooge aanmerkingen in den modestijl van dat boek, welk zij, naar 't mij ten laatste bijkans toefcheen, gelezen hadden. —

Deeze manier, deeze gewoonte, noemde men leevenswijze. Men noemde het niet: *Deezer waereld gelijkvormig te worden*; maar *allen alles te worden*; niet: *God en den Mammon te dienen*; maar: *blijde te zijn met den blijden*.

Kwam

Kwam ik daarna te huis, en dacht over mijzelfen na, dan zegende ik mij in mijn hart, dat ik ten minste niet gespeeld, niet gedanst, geene ontuchtige reedenen gevoerd had, — en dat ik in het gezelschap deezer geachte en vereerde mannen zo welgezien was.

Doch, wat had ik dan nu goeds gedaan, of gehoord, of gesproken? — Doorgaans weinig of niets; ik was in den grond even zo verstrooid, even zo iedel, even zo onverbeterd als te vooren; — maar, nogthans ook even zo goed, als de anderen, en veelligt nog beter, dewijl ik geen godgeleerde was, en mij dit vooroordeel, dat een leeraar, ampts-halve, een beetje vroomer moet zijn, dan ik, die slechts een bloot ledemaat was, al dikwijls be-kroopen had.

Van tijd tot tijd maakte dit mij onverschilliger omtrent de Christlijke vroomheid; traager tot het goede; en afkeerig van iedere deugd, die eene meer dan gewoone inspanning en waakzaamheid, zo 't scheen, vereischte.

Alles bekoorde mij, om juist slechts zo ver in de deugd te vorderen, als genoegzaam was, om mij in de tegenwoordige waereld gelukkig, en bij allerlei slach van menschen, inzonderheid bij hen, die den roem van wijsheid en rechtschapenheid hadden, bemind te maaken. — Ik las de nieuw-

ste zedekundige boeken, schitterde in de gezelschappen met schoone en fijn uitgedachte en uitgedrukte spreuken (*sentiments*), en verzuumde daartegen bijna gantschlijk die betere hulpmiddelen om tot waare godzaligheid te geraaken, het gebed en het leezen van den Bijbel.

't Is waar, ik bad ook; maar zonder dat leevendig gevoel, zonder die hartvervullende overtuiging aangaande de noodzaaklijkheid en kracht des gebeds. Ik las in den Bijbel, maar zeer dikwijls slechts, om mijzelven te kunnen zeggen, dat ik daarin gelezen had. Ik wil het voor mij ook niet verbergen, dat de bijbelsche eenvoudigheid, die ik zo verheven vind, die mij thans als de onverwerplijke stempel der waarheid voorkomt, niet zelden mijnen smaak beleedigde; en dat ik zekere plaatsen, welken ik nu als zeer gewigtig, als zeer weezenlijk aanzie, alleen daarom oversloeg of voorbij stapte, dewijl ik ze van die leeraars nooit bij hoorde brengen, maar veel meer geloofde te bemerken, dat zij dezelve met eene bijzondere, God weet, uit wat voor eene bron voortspruitende, zorgvuldigheid plagten te mijden: — Ik meen zodaanige plaatsen, die de eigene onderscheidende leeringen des Christendoms betreffen, gelijk, bij voorbeeld, die van de wedergeboorte; van de godheid van Christus;

van

van de daadlijke (niet slechts zedelijke; en enkel door zijn voorbeeld gewrochte of veroorzaakte) verlossing van de zonde door Christus, in zo verre zij met zijne gehoorzaamheid tot den dood en zijne vrijwillige opoffering in eene onmiddelijke verbinding staat; van de rechtvaardigmaaking door het geloof; van den eigenlijken en onmiddelijken bijstand des heiligen Geestes ter waare heiligmaaking; van de gantschlijke verloochening der wereld; van de verpligting, om alles, ook de onverschilligste dingen, in den naam en als een volgeling van Jesus Christus te doen, enz.

In het licht, in welk ik mij, door deeze anders geliefde heeren en vrienden verleid, nu gewend had, den Bijbel aantezien, zag en onderzond ik noch den voorrang noch de godlijkheid der heilige Schrift. Integendeel, ieder ander boek had meer werking op mijn hart, omdat ik de meesten met meer deelneeming las. Ik dacht 'er niet eens aan, dat ik iets van dit boek niet eens verstond; of nog nieuwe verheven waarheden daarin vinden zou; — dat alles daarin ook mij, mijzelven stiptlijk raakt, 't welk daarin aan allen gezegd was.

Bijzonder was van tijd tot tijd een vreeslijk vooroordeel (ach, God! hoe veel dank ben ik u schuldig, dat gij mij de oogen geopend hebt)

in mijn verstand ingesloopen, en het had zich tefens van mijn gantsche hart meester gemaakt, — naamlijk: de verhevenste vermaaning en beloften van het Evangelij raaken slechts, en in zekeren opzigte uitfluitender wijze, de eerste Christenen (*). Dit had ik van deeze zelve schrandere geest-

(*). Deeze zaak is hier niet naauwkeurig genoeg bepaald, en, naar 't schijnt, is zij wel over 't algemeen nog niet in haar volle licht gesteld. Veelligt is de meening, die boven wordt bestreeden, zo vreeslijk niet, als men denkt, als zij slechts richtig en met behoorlijke bepalingen voorgedraagen wordt. — Iedere reede of schrift, zij mag godlijk of menschlijk zijn, ontvangt toch altijd haare naaste bestemming van de bijzondere betrekkingen tusschen de perfoonen, van welken deeze reede of schrift afkomstig en aan welken zij gericht is; en lezers van laater tijd of vreemde toehoorders kunnen en mogen ze slechts in zo ver op zich toepassen, als zij in even dezelve of gelijkloortige betrekkingen en omstandigheden staan. Zo verklaaren wij alle menschlijke reedenen en schriften. Zo verklaaren wij zelfs de schriften des Ouden Testaments. En ik zie inderdaad niet, waarom wij deezen grondregel aller richtige uitlegkunde ook niet op de schriften des Nieuwen Testaments zouden toepassen. Dit weet ik wel, dat alle Christenen ten allen tijde denzelven oortmoedigen, zachtmoedigen, verzoenlijken, godgelaaten, hemelschen zin moeten hebben, dien Christus van zijne eerste volgelingen begeerde; maar of zij ten allen tijde deezen zin door dezelve uitwendige tekens en daaden moeten uitdrukken, daaraan twijfel ik. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

geestlijken zo dikwijls, en bij zo veele gelegenheden, nu eens met ronde woorden uitdruklijk, dan weder op eene bedekte wijze, hooren zeggen, dat mijn geloof, mijn voorheen eenvoudig geloof aan het onmiddelijk gezag en de volwigtheid der Schrift ongemerkt verlooren ging, en ik, hoe dikwerf ook in onze gezelschappen over ongeloof en deisterij losgetrokken werd, evenwel, hoe gaarn ik het voor mijzelfen verborgen had, waar moest neemen, dat mijn voorgewend Christendom eigenlijk niet anders, dan een zeer loos en gezuiverd deismus was.

Mijne vrienden van dien tijd verdorven ook nog daardoor niet weinig aan mijn hart, dat zij mij te veel vleiden. Zij zochten het weinig goede, dat zij in mij meenden te bespeuren, zorgvuldig op, en schreeven 'er eene veel te groote waardij aan toe. Zij zagen mijne gebreken te veel door de vingeren, en ontschuldigden mij altijd met mijn goed hart; zij geloofden, dat ik voor geene boosheid vatbaar was; mijne eerlijkheid perste hun somtijds, naar 't scheen, een' zo vleienden zachtinneemenden glimlach af, dat ik dikwijls gevoelens van rechtschapenheid uitte, die niet boven op het hart lagen. — Zij wisten mijne gedachten afteleiden, zo ras zij eenige onrust in mij bespeurden. Mijne gerustheid, die

inderdaad niet zelden de ligtvaardigste zorgloosheid was, gaven zij voor weltevredenheid uit; mijne ligtvaardigheid was een opgewekt vrolijk gestel; mijne — waarlijk zeer dikwerf heimelijk-liefdelooze — beoordeeling van anderen, bijzonder van hun, welken zij niet zeer genegen waren, die hunne filosoofische en theologische taal niet sfipt napraatten, was geest en schrandereid. — O hadden zij aan alle deezedingen den rechten naam gegeven, ik zou niet zo verre terug zijn gekomen!

Tot hiertoe schreef ik, onmiddelijk nadat ik op was gestaan, aan mijn dagboek. Dergelijke aanmerkingen mijd ik anders onder allerlei voorwendfels zeer gaarn. Gode zij dank! dat ik ze eens ter neer heb gesteld.

Den geheelen dag had ik drukke bezigheden; twee bezoeken van M . . en S . . , die niet veel goeds nalieten. — Waarom kan ik niet altijd het gesprek op nuttige zaaken wenden? Waarom laat ik mij zo ligt door anderen leiden? Ach, God! hoe ras verlies ik toch mijne pligt en mijne bestemming uit het gezigt, uit de gedachten? —

Des avonds las ik in Rabener's hekelschri-
ten.

ten. — Eenen zo zedekundigen hekelschrijver ken ik niet. Bij alle vrolijkheid en geest ontdekt men toch steeds in hem, dat goede oogmerken hem leiden. — Hoe zeer overtreft hij, naar mijnen dunk, hierin den beroemden Zwiſt!

Maar, het is echter ook waar; — dit leezen was mij heden niet zeer nuttig; ik kon 'er bijkans niet van uitscheiden; ik verviel tot het lagchen; de ernstige denkbeelden vervloogen. Ik had nog wel tijd gehad, om een half uur in stille eenzaamheid in de Schrift te leezen of te bidden; maar mijn hart wilde 'er niet aan. 't Was mij in 't geheel niet daarom te doen. Ik bleef in mijne verſtrooijing en las het nieuwspapier. — —

De heer . . . liet ons tegens den volgenden dag des middags ten eeten vraagen. Mij bekruipt, 't is waar, eenige bangheid daarbij; — maar, mij dunkt, ik wil de onrust voor mijzelven verbergen; ik wil daarover heen ſtappen. —

Geen goed voorteken, mijn hart! Waarom wilt gij u niet met gelaatenheid in het onderzoek inlaaten, of het recht zij, het grootſte deel van den dag van morgen — te verkwisten? Waarom gevoel ik eenen zo ſterken afkeer, om mij regens zo eenen dag, zo een gezelschap, voortele-

bereiden? Mij de Christlijke grondregels (die zich op alle mooglijke standen en gesteldheden, waarin de mensch ooit komen kan, toe moeten laten pasfen) die grondregels, die ik morgen van nooden zal hebben, thans voorteleggen, en mij vast genoeg inteprenten? — Kan ik het voor mij verbergen, dat de uitgeleezen kiescheid der maaltijd, waartoe ik genoodigd ben, thans reeds eenige bekoorlijkheid voor mijne lekkere tong heeft? Verbergen, dat een dag zo onrustig, zo vol geruisch, nooit voordeelig, maar altijd schaadelijk voor mijn hart en mijn geweeten is geweest? — — — — —

woek 3 diu 5 Tfinufowf 6 ofskt x dif 5 Sfk
2 Af 3 Ko — Nks 14 Yfsw 3 Pshf ✕ Csbdiui
 ✕ bu ✕

XVII.

DEN ZEVENTIENDEN JANUARIJ.

Een verlooren dag, op welken ik mijn gemoed tot geen redelijk, Christlijk nadenken bepalen kon. In steê van alle beschrijving mijner huidige verrichtingen en geneigdheden, voeg ik de volgende tekeningen hier in; tekeningen, die de geschiedenis van deezen dag behelzen . . . Dat heet voor de eeuwigheid geleefd!

s. Morgens ten 9 uur.

C. Philipsz

s. Morgens ten 10 uur.

C. Philipsz fecit

s' Namiddags van 1 tot 3 uur.

Philip Taf.

s' Avonds van 5 tot 8 uur.

Philip Taf.

XVIII.

DEN ACHTTIENDEN JANUARIJ.

Ik had wel kunnen denken, dat de dag van gisteren mij zeer veel onrust en kwelling zou veroorzaaken. Gode zij dank! dat ik thans deezen morgenstond vrij heb om na te denken.

Ik bragt nagenoeg den geheelen voormiddag door met vier tekeningen, die mij eenige, wel schaamteverwekkende, maar teffens leerrijke voorvallen des te on vergeetbaarer zouden maaken. — Indien ik alle mijne gedachten en gewaarwordingen onder deezen arbeid op wilde schrijven, zou ik 'er in een geheelen dag nauwelijks gereed mede zijn.

Somtijds durfde ik wegens schaamte mijne oogen bijna niet opheffen. — De herdenking aan het sterfbed van mijnen vriend was onverdraaglijk voor mij. — Het gantschlijk gebrek aan godzalige ondervindingen, de volkomen deugdloosheid, en de heerschende ligtvaardigheid
van

van den jongstvoorleeden dag knaagden mij zo diep, dat ik etlijkemaal opstond, pen en papier weggooid, — verdrietig over mijzelfen in de kamer heen en weer liep, — zuchtte, weende, en voor mijne onoverwinbaare iedelheid en onbestendigheid zidderde.

Maar, 'er moet toch getekend worden, dacht ik, en ging weder aan het werk. — Ik bepaalde mijn aandacht hoofdzakelijk bij den gantschen loop van deezen dag, en hoe ik van tijd tot tijd in die ligtvaardigheid voort was gestapt.

Vooreerst had ik, niettegenstaande alle de waarschouwingen van mijn hart, mij noch des avonds te vooren, noch des morgens ernstig bereid; geene uitdruklijke maatregelen genomen, 't welk nogthans volstrekt noodzakelijk was geweest, als ik, ingevolge zo veele droevige ondervindingen, meester van mijzelfen, wijs en deugdzaam had willen blijven. — En ik gevoelde het zeer eigenlijk reeds vooruit, dat de volgende dag niet goed af zou loopen. — Des morgens bad ik met geen aandacht. Ik was verstrooid; — mijn gewisfen zweeg daarbij niet ten eenemaal. Dan, ik zintwistte tegen zijne geheime voorstellingen, en luisterde het zachtjes in 't oor: — „ Daar zal toch niets kwaads in steeken, bij een „ vriend ter maaltijd te gaan. — Jesus „ ging

„ ging toch zelf op de bruiloft te Kana. —
 „ Nu, als het geoorloofd is, ter maaltijd te gaan;
 „ zal het ook geoorloofd weezen, zich in orde
 „ te kleeden? — Zich te laten krullen, zal
 „ ook geene zonde zijn? — Zich in den spie-
 „ gel te bezien, of men zindelijk, net en wel ge-
 „ kleed zij, dat kan ten hoogste iets kinderachtigs
 „ zijn; — maar zondig voorzeeker niet? —

Ik ging heen. Eene of anderhalve uur werd
 verspild, verkeeken en verpraat; — maar 't
 was echter onmogelijk, iets goeds te spreken?
 Het zou de belachlijkste en onverdraaglijkste ge-
 maaktheid van de waereld geweest zijn, als ik met
 zedelijke of Christlijke aanmerkingen door had
 willen dringen? Kwaads werd 'er toch niets ge-
 sprooken?

Men zette zich aan den disch. Men kwam al-
 lengs aan 't vertellen. Men lachte; ik lachte mede,
 de ondeugende kitteling, om door vertellingen
 een geheel gezelschap te onderhouden en te ver-
 maaken, wekte mij op; ik pakte mijnen voor-
 raad van *apropo's* ook uit; — dat ging zo on-
 gemerkt voort, tot dat 'er geene vonk van ernsthaf-
 tigheid meer in mijne ziel overig bleef. Ieder oog-
 blik, waarin niets verhaald werd, ieder rusttijd, ie-
 dere tusschenpooze tusschen anekdote en anekdote,
 bragt mij in verlegenheid. — Beweeggronden
 ge-

genoeg, dat ik de fleedevaartpartij niet affloeg.
 „ Deze beweging, dacht ik, is onschuldig;
 „ zij is gezond. 't Is eene gediensfigheid je-
 „ gens de dames. Hoe zonderling zou 't 'er
 „ uitzien, indien ik nu een vroom gelaat vertoo-
 „ nen, en mij van het gezelschap onttrekken
 „ wilde? ”

„ Op de fleede, daar 't zo ras voortgaat,
 „ daar men zorg moet draagen, dat men zich
 „ aan geen verzien schuldig maakt, en daar men
 „ zich eigenlijk aan een onschuldig vermaak over-
 „ wil laten, religiezaaken op de baan te bren-
 „ gen, — hoe ongerijmd zou dat niet zijn!”

Deeze redenkaveling is, naar het in 't oog-
 blik der verftrooiinge, in den famenloop der om-
 standigheden zelve schijnt, taamlijk richtig. —

Dan, het facit van alle deeze gedachten en re-
 denkavelingen bij een, is dan toch het verlies van
 eenen dag, (om nu van de gevolgen des voor-
 beelds, die veel schriklijker kunnen zijn, dan wij
 het ons veelligt ooit voorstellen, geen woord te
 spreekten) — het verlies van eenen dag; —

welk een onherstelbaar verlies! — Wie geeft
 mij de vrijheid en het recht, om eenen dag, die
 mijns Gods is, wegtewerpen? Een en dag niet
 te leeven, gelijk mijn Heer en Meester wil, dat
 ik leeven zal? Een en dag mij der waereld gelijk-

vormig te stellen? Eenen dag niets voor den oogst der eeuwigheid te zaaien? — Ontzaglijke verblinding! — Ach, God! hoe veel goeds had ik gisteren kunnen doen; — 't welk nu niet gedaan is, en niet meer gedaan kan worden? — Gesteld nu ook eens, dat al wat ik gedaan heb, onschuldig geweest zij, en al wat ik na heb gelaaten, naar het oordeel aller zedeleeraars met onschuld na zij gelaaten, — zal mij niet altijd nog deeze kwelling overblijven, te moeten denken: deeze dag had nogthans op eene veel nuttigere, voor mij en voor anderen nog in de eeuwigheid gezegende wijze door kunnen gebragt worden? — Een koopman, die op eenen dag, op welken hij duizend daalders had kunnen winnen, slechts drie of vier gewonnen heeft, zal zich zeer bezwaarlijk kunnen overreeden, dat hij eenen goeden dag heeft gehad, schoon mischien ook een ander, die gewend is, in veele dagen weinig of niets te winnen, deeze geringe som groot genoeg zou vinden.

Doch menig een mogt veelligt denken: 't is al te benaauwd, op deeze wijze zijne dagen af te weegen. — Dan hij, die weet, hoe veel goeds zich in eenen dag laat doen, — zal eenen dag, door hem verkwist, voor een betreuenswaardig verlies houden.

En

En dan dringt zich nog steeds, ik mag willen of niet willen, het sterfbed van mijnen vriend weder in mijne gedachten. — Voor hoe slecht doorgebracht zou ik niet zo een' dag ten aanzien van elk ander mensch houden, en hoe zeer zou ik dat mensch betreuren, als ik het van de zijde eens stervelings beschouwde!

*Leef zo, als gij, in 't sterven,
Geleefd te hebben, wenschen zoudt.*

Kan ik mij dat genoeg zeggen? — Waarbij ik niet met rust en blijdschap aan mijnen laatste ademtogt durf denken, dat zal mijn hart, al verklaarde het ook de geheele waereld eenpaarig en met luide stem voor onschuldig, volstrekt voor verdacht houden: — Of, 't welk op hetzelfde uitloopt, dat ik niet in den naam, als een leer- en volgeling van Christus doe; dat Jesus Christus in mijne plaats en in mijne omstandigheden niet gedaan zou hebben; of dat ik niet doen zou, als hij zichtbaar voor mij stond.

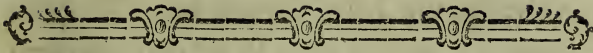
Ik bad nog, niet zonder berouw en aandacht, om vergifnis van zonden, bijzonder van den dag van gisteren. Ach, God! belet door Jesus Christus alle kwaade gevolgen mijner onbezonnenheid en ligtvaardigheid. Gij kunt het, en wilt het

doen. — O onuitspreeklijke troost! — Hoe
 weinig achten wij dien! — — — —
 — — — — — (*)

Deezen nacht ging ik eerst omtrent half twaalf
 uur te bed, en bad om volständigkeit in mijn
 goed besluit. Ik hoorde den nachtwachter nog
 twaalf uur roepen, en viel in slaap.

(*) Hier is eene groote en gewigtige plaats uit reeds
 dikwijls gemelden grond weggelaaten. *Aanm. des Hoogw.
 uitg.*

XIX.

DEN NEGENTIENDEN JANUARIJ.

Niettegenstaande ik gisteren avond langer, dan naar gewoonte, op was gebleeven, ontwaakte ik nogthans reeds voor zes uur met eene ongewoone rust en vrolijkheid. Ik zuchtte, en dankte God daarvoor. Zo ras mijne echtgenootte wakker werd, zeide ik haar, hoe mij zo wel te moede was. Ik wilde mij echter op deeze bevinding niet veel te goede doen; zij zat mischien niet zo diep in het hart, als het wel schein. 't Is geen kunst gerust en bedaard te zijn, wanneer ons alle aanleiding tot onrust, zo 't schijnt, ontbreekt. Maar in rust te blijven, wanneer men alle moeite aanwendt, om ons te onrusten; — dan niet uit zijne gesteldheid uit te worden gebragt; — dat is hooger wijsheid en dieper deugd. — Ons gesprek werd van tijd tot tijd ernstiger. Ik zeide (Gode zij dank! met overtuiging en niet zonder schaamte en weemoedigheid) „Ik gevoel het al-

„ le dagen leevendiger, dat ik nog geen waar
 „ volgeling van Jesus Christus ben. Ik moest
 „ ontzaglijk verblind zijn, als ik mij, niettegen-
 „ staande al het goede, dat in mij mogt bevon-
 „ den worden, en welk in 't geheel niet uit val-
 „ sche nedrigheid van mij af wil wenden, in kon
 „ beelden, dat geloof en die liefde, welke het
 „ Evangelij van ons vordert, ook slechts in ee-
 „ nen middelmaatigen trap te bezitten.”

Zij meende, „ dat ik de zaak te hoog dreef;
 „ dat ik mij te vergeefs onrust verwekte; gij laat
 „ u toch, zeide zij, deugd en zaligheid zo zeer,
 „ en meer dan duizend anderen, ter harte gaan;
 „ gij doet toch daaglijks zo veel goeds, en ik
 „ ben 'er van overtuigd, dat het met het op-
 „ rechtste hart geschiedt. — Moest gij dan
 „ wel met uzelfen zo te onvrede zijn? Wie zou
 „ dan zalig kunnen worden, als men nog beter
 „ leven, en meer goeds doen moest, dan
 „ gij?” — —

Ik kan zeggen, dat ik deeze reede, hoe zeer
 zij mij in den mond mijner tederste echtvriendin-
 ne en der ooggetuige van mijn leven vleide, niet
 alleen met koelzinnigheid, maar ook met diepe
 schaamte, en bijna met traanen aanhoorde.

„ Ach! zeide ik, als wij ons met andere men-
 „ schen, en niet met ons eenigste groote voor-
 beeld

„ beeld vergelijken, dan bedriegen wij onszelven
 „ op eene vreeslijke wijze. Meent 'gij, liefste
 „ ziel, dat God ons naar het voorbeeld van zo-
 „ danige menschen, die erger zijn, dan wij, of
 „ naar de wet der vrijheid, zal oordeelen? meent
 „ gij, dat het naar den aart der zaake mogelijk
 „ zij, aan de zaligheid van Christus, zonder zij-
 „ ne geneigdheden, deel te hebben? Zijn niet
 „ de reinste liefde Gods en des naasten de na-
 „ tuurlijke en onmiddelijke bronnen der gelukza-
 „ ligheid van een zedelijk weezen? — God zij
 „ zo magtig, of zo genadig, als men immer wil,
 „ nooit zal hij zonder deeze liefde ons in zijne
 „ gemeenschap aan kunnen nemen, en buiten zijne
 „ gemeenschap zullen wij voor de waare geluk-
 „ zaligheid die voor onze redelijke, zedelijke en
 „ geestlijke natuur alleen geschikt is, zo min vat-
 „ baar zijn, als een dom en ongeleerd mensch voor
 „ de fijnere vergenoegingen der wijsheid en des
 „ nadenkens vatbaar is. Onze ziel kan buiten
 „ de vertrouwlijke en onmiddelijke gemeenschap
 „ met de Godheid zo min zalig, als ons ligchaam
 „ zonder de lucht leevendig zijn.

„ Heb God lief boven alles en uwen naasten als
 „ uzelf! — Ach God! Hoe onbegrijpelijk ver-
 „ bevind ik mij nog van dit doeleinde vervreemd.
 „ Geene algemeene liefde, geene die het geheele
 „ menschdom omvat, — geene liefde, gelijk Pau-

„ Ius ze I K O R. XIII. beschrijft is in mijn hart. —
 „ Geene liefde Gods, — ach mijn schat! en
 „ nog zoo veele ligtvaardigheid, traagheid, gemak-
 „ lijkheid, verkleefdheid aan de waereld, iedel-
 „ heid, eerezucht, toorn, beheerfchen mijn arme hart.
 „ Ik kan 'er geene zekere rekening op maaken, om
 „ ook slechts eenen dag, ik wil niet zeggen, volko-
 „ men deugdzaam te leeven, maar slechts van
 „ alle vrijwillig opgewekte of aan den gang ge-
 „ houden aanrizingen deezer zonden vrij te zijn.”

Ik stond eerst omtrent acht uur op, las het acht-
 tiende en negentiende hoofdstuk van M A T T H E U S
 Evangelij.

Mijn huidige dagspreuk zal zijn: *Voorwaar
 zeg ik u, indien gij u niet verandert, en wordt
 gelijk de kinderkens, zo zult gij in het koningrijk
 der hemelen geenzins ingaan. Die zichzelve
 vernedert, gelijk dit kindeken, deeze is de mees-
 te in het koningrijk der hemelen.*

Ik vind deeze spreuk veel 'verhevener, dan ik
 het met woorden uit kan spreken. Ach beste
 God! Laat mijn gantsche gedrag, laten mij-
 ne verborgenste geneigdheden eene spreekende
 uitlegging deezer woorden zijn.

- - - - - (*)

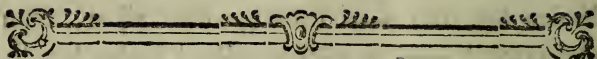
Dec-

(*) Men heeft hier wel vier bladzijden weggelaaten. Ik
 merk

Deeze is een van de beste dagen van dit jaar. Heden heb ik, — eeuwige dank zij u, mijn Ontfermer! — u alles in allen! heden heb ik bijna alle mijne grondregels, zo veel mogelijk was, getrouw waargenomen.

merk slechts aan, dat de uitvoering van het laatste verzoek van zijnen stervenden vriend ten aanzien zijner doopkinderen, enz. het weezenlijkste der bezigheden van deezen dag uitmaakte. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

XX.

DEN TWINTIGSTEN JANUARIJ.

Ik stond te zes uur op. Het was koud. Ik bevond mij ook niet recht wel, en ik geraakte in verzoeking, om weder te bed te gaan. Dan ik hulde mij in mijnen pels toe; leide vuur aan, 't welk mij ruim eene halve uur op en bezig hield, — maar mij ook hoofd- en kiespijn veroorzaakte. Ik was onvergenoegd over mijzelfen. Ondertuschen las ik het twintigste en een en twintigste hoofdstuk van MATTH. Evangelij. — Mijn tegenwoordige dagspreuk was: *Al wat gij zult begeeren in 't gebed, geloovende, zult gij ontvangen.*

Dewijl ik anders niet veel doen kon, overdacht ik deeze woorden met ernst, en ondervond eene ongewoone rust en vrolijkheid daarbij in mijn hart. — Mij viel de eene gelijkkluidende plaats na de andere in. — Ik ontstelde, dat mij deeze zo eenvoudige plaatsen nopens de kracht van een vroom gebed, die ik reeds zo dikwerf gelee-

zen

zen en gehoord had, nu voor de eersfemaal met zo veel nadruk toeftraalden. — Ik was er onderfchen zo wel bij te vrede, als of ik een' grooten fchat gevonden had. —

Doch ik gevoelde zeer klaar, dat het mij aan het geloof en de leévendige aangrijping der godlijke waarheid nog mangelde. — Ik zuchtte derhalve om vermeerdering en verleevendiging van een Godebehaaglijk geloof.

Des namiddags kwam de heer M. bij mij. Mijn hart was van de nieuwe waarheid, die ik meende gevonden te hebben, gantsch vol. — Ik fprak met hem daarover. Hij hoorde mij met half lagchende opmerkzaamheid aan, en zeide mij eindelijk: „ 't Is merkwaardig, dat gij mij op „ dit ftuk voert. Ik verzeker u, dat ik, in fpijt „ en weerwil van alles, dat men tot bepaaling „ deezer godlijke uifpraaken gewoon is te zeg- „ gen, in 't binnenfte mijner ziele daarvan over- „ tuigd ben, dat men het Evangelij grootlijks te „ kort doet, als men de verheven beloften, aan „ het gebed en het geloof toegezegd, van onze „ tijden afwendt. Ik beken wel, dat ik deeze „ overtuiging, uit vreeze, om mij aan vergeef- „ fchen woordentwift en het gelach van anderen „ blootteftellen, tot deeze uur toe, bij mijzel- „ ven behouden heb; maar nu wil ik God dan-
ken,

„ ken, dat hij u even dezelve overtuiging gegee-
 „ ven heeft.”

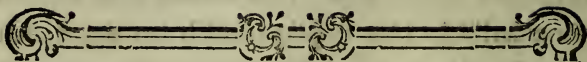
Hij verhaalde mij met eene beminnenswaardige eenvoudigheid, bescheidenheid en ernst, verscheiden ten uiterste merkwaardige voorbeelden van zeer verbaazende, en bijna wonderbaare gebedsverhooringen, die hij zelf in gewigtige omstandigheden ondervonden, en waarvan hij nog aan geen mensch iets gezegd had. Hij verzocht mij, ze aan geen mensch, ook niet eens aan mijne vrouw, weder te verhaalen. Ik beloofde het hem. Somschooten mij traanen in de oogen. Ik dankte God met een innig bewoogen hart voor deeze versterking van mijn geloof, daar ik heden om gebeden had. Ach God! Hoe goed, hoe onuitspreeklijk veel goedertiereener zijt gij, dan de menschen, niettegenstaande alle uwe uitdrukkelijke verzekeringen, u willen kennen! Men twist over uwe goedheid, in plaats van naar aanleiding van het Evangelij eenvoudige proeven te nemen, dezelve te ondervinden. — O sehent gij mij slechts den geest des eenvoudigen kinderlijken geloofs, en ik zal zeker ondervinden, dat, schoon hemel en aarde zullen vergaan, de woorden van Jesus Christus niet zullen vergaan!

Deeze gedachten hielden mij den gantschen dag door bezig; — en nochtans . . . bad ik geene
 hal-

halve uur achter een. Hoe is toch mijn hart zo veranderlijk! Hoe strijdig handelt het tegen zich zelve? Wanneer zal het eens aan zijne onder- vindingen volkomen getrouw zijn (*)?

(*) De schrijver is hier, zo 't schijnt, zonder genoeg- zaamen grond over zichzelve onvergenoegd geweest. Den gantschen dag was hij met goede gedachten bezig. Zijn nart was op God en op gewigtige religiezaaken bepaald. Was dit niet een bestendig gebed? Komt het niet meer op de betaamlijke gestalte en neiging van ons hart, dan op lange woordlijke gebeden aan? Bekommer u niet, redelij- ke Christen, als gij niet altijd halve uren achter een bid- den kunt: maar bekommer u, als gij kwaad denkt, of doet, of als gij aan goede gedachten geen genoegen vindt, en tot goede daaden geen lust hebt. *Aann. des Hoogd. zitg.*

XXI. XXII.

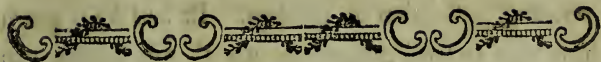
DEN EEN- EN TWEE EN TWINTIGSTEN JANUARIJ.

Ik had geduurende deeze twee dagen kiespijn, doch taamlijk verdraaglijk, en eene dikopgezwollen wang. Ik kon niet veel, noch doen, noch leezen, noch schrijven; en thans heb ik geen tijd, om verscheiden gesteldheden, die ik in mijn gemoed waar heb genomen, na te haalen.

Mijne egaade las mij JERUSALEMS leerreede over de hemelsche gelukzaligheid voor. Mijn gemoed was 'er zeer bedaard opgewekt onder.

In beide avonden liet ik mij het vierde en vijfde gezang der Mesfiade voorleezen. Welk voedsel voor verstand en hart! —

Hoe! Als een dichter het gantsche leven, alle daaden en reedenen van Jesus, met een woord, de geheele evangelische geschiedenis, zonder verdichting met majesteit en eenvoudigheid schilderde. — — — — —

XXIII.

DEN DRIE EN TWINTIGSTEN
JANUARIJ.

Ik stond eerst te half acht uur op, bad als ter loops, en gevoelde eenige onrust in mijn gemoed; doch ik werd terstond stiller en bedaarder, zo ras ik in het nieuwe Testament begon te leezen. Ik las drie hoofdstukken uit MATTHEUS Evangelij, en koos tot mijne huidige dagspreuk: *Gij zult uwen naasten lief hebben, als uzelfen.*

Ik dronk chokolaad, en schreef een paar brieven aan O. en N. — aan den laatsten zond ik een boek te rug, dat hij mij reeds voor lang geleend had. Ik dacht aan de Erinnerung van mijnen stervenden vriend; — anders zou het mij eenige moeite gekost hebben, het boek te rug te geeven; God weet het, niet uit ongerechtigheid of baatzucht, maar deels uit traagheid, gemaklijk-

lijkheid, deels uit een foort van schaamte, het boek zo lang gehouden te hebben. Ik had hem gaarn nog een daarbij gegeven, als ik mij slechts van schaamroodheid wegens mijn verzuim had kunnen onthouden.

Na het middagmaal dronk ik koffij. — Mijne dienstmaagd vroeg mij, of zij mijne kamer zou afveegen? — ” Ja, zeide ik, doch de „ boeken niet aanteraaken, en niets van mijne „ papieren onder elkander te werpen, ” Dit zeide ik, — niet met den zachten gelaaten toon van een goed hart; neen, geheime vreeze en bekommering, dat ik ’er verdriet van zou hebben, hadden, zo ’t scheen, mijn hart bevangen. Zij was een wijle tijds weg, en ik zeide tot mijne echtgenoot: — ” Als zij mij daarboven „ maar niets onder elkander werpt! ” Mijne huisvrouw ging eenige oogenblikken daarna met het beste oogmerk, om zulk een verdriet voortekomen, ongemerkt weg, en beval aan de dienstmaagd, wel zorg te draagen. — ” Is de ka- „ mer mer nog niet afgeveegd? ” riep ik beneden aan de trap. — Dan, in plaats van het antwoord met gelaatenheid aftewachten, liep ik de trap op, en op het oogenblik, toen ik in de

kamer trad, wierp de dienstmaagd met een stoffer een' inktpot van de boekkas op de tafel neer. — Zij verschrikte grootliks. Ik voer hevig tegen haar uit: "Wat zij toch voor een dom schepsel was? Ik had het haar toch zo uitdruklijk gezegd, dat zij zich in acht zou neemen." Mijne echtvriendin kwam mij zacht en beschroomd achter na. — In plaats van mij te schaamen, maakte ik mij nog tot nieuwe uitgietingen van mijnen toorn gereed. Ik achtte haar niet. — Ik liep naar de tafel; klaagde en jammerde, als of de gewigtigste papieren bedorven en onbruikbaar geworden waren; en de inkt had toch slechts wit papier, en een proefblad, of een blad misdruk getroffen. — De meid zocht gelegenheid om stil weg te sluipen, en met vreesachtige zachtmoedigheid trad mijne huisvrouw tot mij. — "Ach! mijn schat!" — Ik zag haar met onwilgheid aan. — Zij omarmde mij. — Ik wilde haar bijkans ontwijken. — Zij rustte eenige oogenblikken op mijn aangezicht. — "Gij benadeelt uwe dierbaare gezondheid?" zèide zij mij met onuitspreeklijke tederheid. — Nu begon ik mij te schaamen. Ik zweeg stil, en eindelijk brak ik in traanen uit. „Wat ben ik toch een arm slaaf van mijn temperament; ik durf mijne oogen niet meer opteheffen! Ik kan

„ mij aan de heerschappij deezer zonde niet ont-
 „ rukken. ” — ” Maar 'er verloopen toch,
 „ hernam mijne vrouw, ” dagen en weeken, dat
 „ gij u nooit door toorn laat vervoeren? —
 „ Kom, ga met mij, wij willen met elkander
 „ bidden.” — Zij leidde mij in haar kabinetje,
 bad uit haar hoofd zo eigenaartig, zo hartlijk,
 aandoenlijk en verstandig, dat ik, innigst daar-
 door bewoogen en verkwikt, God recht hartlijk
 voor deeze uur en voor mijne vrouw dankte.

Wij werden gestoord. Ik ging op mijne ka-
 mer, zuchtte eenige oogenblikken, — scheur-
 de daarna het bevleete papier in stukken, en
 gooide het weg. — Het onthutste mij, dat het
 doodshoofd ook met inkt bespat was. — Dat
 zou mij nu een waarschouwer zijn? — —

Tot hiertoe had ik geschreeven, toen de heer M.
 bij mij kwam. Wij praatten van verscheiden nieuwig-
 heden, boeken, rookten een pijp, en vergat mijzel-
 ven bijkans ten eenemaal. De meid bragt tabak bin-
 nen; — ik durfde haar naauwlijks aanzien; 't was als
 of 'er mij een steek door de ziel ging; en toch was
 ik in mijzelven verheugd, dat ik haar de eerste-
 maal na mijnen toorn niet alleen zag; ik had niet
 geweeten, wat voor eene houding ik jegens haar
 aan zou genomen hebben. Ten allen geluk was
 zijzelve, naar 't scheen, beschaamd en verfla-
 gen,

gen, als of zij mij om vergifnis wilde smeeken. Dit dreef mij bijna eene traan uit mijne oogen.

Toen zij weder weg was, geraakte ik ook weder verstrooid, en omtrent vijf uur ging mijn vriend ook heen. Ik had hem gaarn langer bij mij gehouden; want ik was beschroomd, om tot mijzelven te rugtekeeren. — Ik zocht iets te leezen; en mijn gewisfen zeide mij toch, dat ik thans niet leezen zou. — Kort daarna wierp ik het boek weg, en wilde mij met God en met mijzelven onderhouden. — Dan — het wou niet gaan; — ik was hard als een steen. — Ik ging zitten, verdrietig, zeer verdrietig over mijzelven, leide mijn dagboek voor mij, — en schreef tot hiertoe. En, ach! waarom ben ik ook nu nog zo verftokt, zo verhard, en traanenloos! — Neen! Ik schaam mij wegens mijne schandelijke overhaasting nog lang niet, gelijk ik behoorde; — maar ze mij uit het hoofd te zetten, zoek ik op alle mooglijke wijze; dat bemerk ik wel. En nogthans weet ik, dat ik deeze overtreding zo zeker wederhaalen zal, als het zeker is, dat ik mij thans geen tijd gunne, om, met terzijdezetting van alle andere zaaken, al kwamen zij mij ook in-zich-zelfen gantsch onschuldig voor, ja, al waren zij ook inderdaad nog zo goed, de afschuwlijkheid van deeze mijne zonde mij in al haare grootte

voortestellen en inteprenten; als ik 'er mij niet gantsch zeer en voor alle andere dingen aan gelegen laat zijn, om dezelve nu, in dit oogenblik, hartlijk te betreuren, en bij dien, die alle kwaade gevolgen der zonde in en buiten ons door Jesus Christus weder wegneemen en vergoeden kan, met heete traanen aftebidden.

O God! geef, dat mijn hart oprecht en zonder bedrog zij! Ik vrees meer voor mijn eigen hart, dan voor den ergsten vijand, en den listigsten verraader. En nooit misleidt en verblindt het mij meer, dan na eenen val. — Ik moet dan, drijft het mij aan, slechts heen gaan, en weder iets goeds doen; iets nuttigs in 't werk stellen; eenen goeden raad mededeelen; eenen noodigen, doch vergeeten brief schrijven; eenen behoeftigen helpen, enz. — alleenlijk, opdat ik ongemerkt van mijzelven en van de nadere bepeining mijner overtredinge afgetrokken worde.

Al het goede, dat ik thans kan doen, is niet zo goed, als wanneer ik nu mij gantsch alleen en stil voor God afzonderde, en nu — niet anderen — maar vooreerst mijzelven te raaden en te helpen zocht.

Ik wil mij derhalve tijd gunnen, om mij de afschuwlijkheid mijner zonde zo goed ik kan, van alle zijden, naar waarheid voor oogen te stellen.

„ God

„ God was 'er tegenwoordig, daar, waar ik
 „ in toorn uitborst. — De allerheiligste —
 „ en de zachtmoedigste Jesus was getuige van
 „ deze mijne onbetaamlijke en woeste opstui-
 „ ving; — Jesus, dien ik reeds honderd en
 „ duizendmaal beloofd heb, meer tegen deze
 „ drift op mijn hoede te weezen; — Jesus, die
 „ mij reeds veele duizendmaal grootere — en
 „ daarenboven nog opzetlijke zonden vergee-
 „ ven heeft; — Jesus, die onder het bitter-
 „ ste lijden, dat hem bij mogelijkheid aan kon
 „ gedaan worden, uitriep: *Vader vergeef het*
 „ *hun!* — deze was getuige mijner liefde-
 „ looze en onbetaamlijke opstuiwing en bitter-
 „ heid. Hij zag mij, schoon ik hem niet zag.
 „ Hij hoorde mijne woorden. De geheele ver-
 „ scheuring van mijn hart, op eene schandelijke
 „ wijze vergramd, was naakt en geopend voor zij-
 „ ne vuurvlammende oogen.

„ Ook de heilige engelen, die deezen aard-
 „ bodem onophoudlijk bezoeken, en met vreug-
 „ de in den hemel terugkeeren, als zij de op-
 „ rechte boete en bekeering van eenen zondaar op
 „ aarde waarneemen; — ook deezewaren getui-
 „ gen. Ach! Uw aangezigt moest gij van mij
 „ afwenden, gij liefhebbers der deugd, gij hel-
 „ den der zachtmoedigheid en liefde, — en,

„ wat? — als gij nu met deeze bekommerde
 „ aangezigten tot mijnen zaligen vriend terug-
 „ keert, en hij naar de oorzaak vraagt? — O!
 „ hoe schaam ik mij! — Ach! Keert weder
 „ tot eenen zondaar, die — begint te wee-
 „ nen, dat hij voor God en tegen den hemel ge-
 „ zondigd heeft. —

„ En uwe blijdschap, satan, was het, mij
 „ zo vertoornd te zien. — Schriklijke ge-
 „ dachte! — Ik heb den hemel droefheid,
 „ en de helle blijdschap veroorzaakt. — Ik
 „ hebbe niet als een burger des hemels; —
 „ niet als een leerling van Jesus Christus, maar
 „ als een hellewicht, als een aanhangeling des
 „ satans gehandeld.

„ En mijne eigen ziel heb ik verscheurd en
 „ verwoest. Onsterflijk, gelijk zijzelve, is de
 „ indruk, de vergiftende indruk, dien de zonde
 „ op haar gemaakt heeft, bijaldien niet Jesus Chris-
 „ tus door de kracht van zijnen almachtigen Geest
 „ dien weder uidelgt.

„ Iedere wederhaaling eener zonde, iedere
 „ nieuwe uitgieting eener kwaade drift geeft reeds
 „ weder eenen bijdrag tot de schriklijke vaardig-
 „ heid — om ongevoelig te zondigen.

„ En, wat? als ik nu eens stierf, of als ik
 „ in zodaanige gemoedsgefteldheid door den dood

„ wa-

„ ware overvallen geweest? — Ach, God!
 „ Laat ik de onverdraaglijke schriklijkheid deezer
 „ gedachte recht diep gevoelen, — gevoelen
 „ de schaamte en den schrik over mijzelven,
 „ als ik voor uw allerheiligste gericht verschij-
 „ nen, en in het licht van uw zonneklaar aange-
 „ zigt den grouwel van mijn eigen hart beschou-
 „ wen moest. En de indrukken, welken mijn
 „ toorn op het hart mijner dienstmaagd kan ge-
 „ maakt hebben, (de verborgene kwelling, daar
 „ door aan mijne lieve tedere echtvriendin veroor-
 „ zaakt, niet eens gerekend —) hoe gevaarlijk
 „ kunnen zij zijn? Bijzonder van een mensch, die
 „ zij anders voor taamlijk goed en deugdzaam
 „ houdt? Hoe veel eer zal zij zich nu ook aan
 „ dergelijke uitspattingen overgeeven? —

De gedachte, die mij nog de bitterste knaa-
 ging bij dit voorval veroorzaakt, is deeze: „ Hoe
 „ goed en voortreffelijk zou niet mijn gedrag ge-
 „ weest zijn, als ik gantsch zachtmoedig en ge-
 „ laaten gebleeven ware! ” — Als ik mij
 vooraf tot zo iets bereid, en mij duidlijk voorge-
 steld had, hoe ligt men zich aan zo eene onvoor-
 zigtigheid schuldig maaken kon? Als ik mijzel-
 ven eerst gevraagd had: „ Hoe zou zich uw Heer
 „ en Meester in zo een geval gedraagen hebben? ”
 of: „ Hoe zoudt gij u gedraagen hebben, als zijne

„ tegenwoordigheid voor u zichtbaar ware ?” Als ik het gemakkelijk antwoord op deeze vraag afge- wacht , en dan mijne gedachten op deezen mijnen Heer en Meester werkelijk gericht had : —

„ Ach , Heer ! druk het beeld uwer zachtmoedigheid diep in mijne ziel ! Laat uw Geest in den mijnen leeyen ! Schenk mij de schoonste aller gaaven in hemel en op aarde ! — Uwe geneigdheden !” — Als ik dan in deeze goedsgestalte op mijne kamer gegaan , — (maar 'er niet binnen getreden ware , toen ik nog de minste onrust , of de geringste neiging tot toorn in de diepste schuilhoeken van mijn hart waarnam) — en dan tot mijne dienstmaagd zeer ge- laaten gezegd had : „ Het schijnt , dat u een klein ongeluk ontmoet is ! Nu ! Ik geloof niet , dat het voor deeze reize veel te beduiden zal hebben ; en , bijaldien het ook verdrietige gevolgen had , — ik wil 'er toch niet om kijven , Katrijn ; ik weet , dat gij het niet met voor- dacht , niet met opzet gedaan hebt , en dat gij in 't toekomende voorzigtiger zult zijn.”

O God ! Hoe gerust , hoe bedaard zou ik thans geweest zijn ! Hoe veele kwelling zou ik mij gespaard hebben ! Met welk genoegen zouden de heilige engelen , — zou Christus Jesus mij aangezien hebben ! Hoe zou ik door eene en-

ke-

kele zodaanige overwinning zo ver gekomen zijn! Welke kracht voor eene volgende reize zou ik mij verworven, welk een voorbeeld gegeven hebben!

Deeze voorstelling maakt den diepsten en werkzaamsten indruk op mijn hart! Deeze voert mij geheel in weemoedigheid en klagten weg. — Ach, God! in wien ik leef, mij beweeg en ben, bewaar toch deeze voorstelling leevendig in mijne ziel! Wapenze met deeze bevindingen tegen alle aanvallen der verzoekingen en hartstogten? —

Nu verdien ik ook nog de verootmoediging, eene verootmoediging voor mijne eigenliefde zo krenkende, om de droevige vertooning tot eene steedsduurende waarschouwing mij voorteteken.

C. Philips Sc.

XXIV.

DEN VIER EN TWINTIGSTEN
JANUARIJ.

Nog vol van mijne overhaasting van den vorigen dag, ontwaakte ik omtrent zes uur; en wendte mij met onrust, schaamte, angst en vreeze voor mijzelven in mijn bed om. — Nu eens begon ik, zacht te weenen; dan ontgleed mij een luide bange zucht; eindelijk ving ik aan, opzetlijk te bidden, en nu werd ik bedaarder en vrolijker.

Mijne wederhelft wekte mij op, en bad met mij het lied *:

*Heer! uw geduld is nimmer afteemeten!
Hoe veel hebt gij vergeeven en vergeten!
Ai! sterk mijn hart toch steeds met uw genade,
En vroeg en spade.*

Ik

* ZOLLIKOFERS gezangboek, No. 458.

Ik vloeide bijkans in traanen weg, toen wij tot deze afdeeling kwamen :

*Ach, Jefus! dat ik u geleek! — 'kbelijde,
Dat ik nog vaak met drift en toorne ftrijde,
En mij voor u zeer ligt door eigen wraake,
Verwerplijk maake.*

Ik befloot, den geheelen ochtend in ftilte, en, zo veel mooglijk was, met mijzelven doortebren- gen.

Nadat ik thee gedronken had, ging ik de ka- mer op en neer, en prentte mij het beeld van mijnen gekruisten Verlofer in het gemoed, toen hij uitriep: „Vader! vergeef het hun; want zij „weeten niet, wat zij doen.”

Ik plaatfte mij aan eene tafel, en begon deze bijzondere omftandigheid, zo goed ik kon, te tekenen.

Ach!

Phil. 2. 15.

Ach! wat ik somtijds daarbij ondervond! —
Ontzaglijke pijn, de verregaandste spot, en eene
boosheid zonder voorbeeld, bragten u, eeuwige
Liefde in menschlijke natuur! niet uit uwe gezet-
heid; boezemden u niet wraak, neen! medelij-
den in. Ik omarm uw kruis en bid u aan. —
Geef, schenk mij uwen Geest, dan word ik uw
leerling! * —

(*) Men heeft zich hier wederom genoodzaakt gevou-
den, de tweede helft van deezen dag weg te laten. *Aanm-
des Hoogd. uitg.*

XXV.

DEN VIJF - EN TWINTIGSTEN
JANUARIJ.

Dewijl ik heden niet veel te doen heb, wil ik mijnen tijd besteeden aan deeze of geene overweelingen, welke dienstig kunnen zijn, om mij in de deugd te versterken, en mij tot godzalige bevindingen optewekken.

Ik las het vijf en twintigste hoofdst. van MATTHEUS met stille aandacht, veel gevoel en waare stichting.

De gelijknis van de *tien maagden* verstaai ik niet geheel; ten hoogste het voornaame doelwit daarvan. — Wat wil het beduiden: *Zij vielen alle in slaap?* ook *de wijzen?* —

Gaat tot de verkoopers. — Ook dit verstaai ik niet. Ik weet wel, dat men in eene gelijknis niet op iederen trek een gewigt, of een' bijzonderen nadruk leggen moet; — maar — van de wijsheid des hemelschen Leeraars verwacht ik

ik toch, dat ieder hoofddeel der gelijknisse betrekking op iets hebben moet. — Wat? Indien deeze gelijknissen eene foort van voorzeggingen waren, welker waare, en eigenlijke verftand zich eerst in en na de vervulling openbaarde? — — —

Zo waakt dan; want gij weet den dag niet, noch de uur, in welke des menschen Zoon zal komen, vs. 13. — Ach God! Mogt ik steeds in zo eene bereidheid zijn, voor u! — O staa stil, mijn geest! en overdenk dit onuitputbaare voor u, — voor u — mijnen Schepper — Vader — Rechter — Verlosfer, — voor u te verschijnen, die alleen onsterfelijkheid bezit; die een ontoegankelijk licht bewoont, dat niemand ooit gezien heeft, noch zien kan. —

Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal ik u zetten: gaa in in de vreugde uws Heeren, vs. 21. — Hoe zinrijk! Hoe onuitspreeklijk opwekkend! — Van God voor goed en getrouw verklaard te worden! Van dien, wiens oordeel
al.

alleen naar waarheid is. — *Getrouw over weinig* — *brenge heerschappij en recht van eigendom over veel.* — Christus wil den getrouwen over veel zetten! dus hem voor waardig en bekwaam erkennen, om een groot deel van zijne belangen en van zijn koninkrijk in de toekomstige wereld te bestieren. — Zijns Heeren vreugde zal de zijne zijn.

Gij booze en luie dienstknecht, gij weet, dat ik maaië, daar ik niet gezaaid heb, en van daar vergadere, waar ik niet gestrooid heb, vs. 26. — Hoe veele menschen lasteren de godlijke goedheid, en schroomen echter niet eenen God te hoonen, en opzetlijk tegen de geboden van eenen God te handelen, dien zij toch voor onmaatig hard en streng houden!

Een iegelijk die heeft, dien zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben; maar die niet heeft, van dien zal genomen worden ook dat hij heeft, vs. 29. — De waarheid deezer uitspraak ligt in de natuur der zaak. Alléénlijk door het gebruik wordt iets bezeten. Als ik het
zwak-

zwakke licht, dat God mij laat schijnen, niet-
ten nutte maak, — zal het ras gantschlijk uit-
dooven. Niet gebruik is verlies.

*De Zoon des menschen zal komen in zijne
heerlijkheid, en alle de heilige engelen met
hem; — en voor hem zullen alle de volken
vergaderd worden, en hij zalze van elkander
scheiden gelijk de herder de schaapen van de
bokken scheidt, vs. 31, 32. — Als de toeko-
mende gelukzaligheid in geenen opzigte wensch-
lijk, en de verdoemenis in geenen opzigte schrik-
lijk ware, zo zouden zij het wegens deeze schei-
ding zijn! — Welk een hemel, — daar en-
kel goeden; — Welk een hel, — daar en-
kel boozen zijn! Hoe veel duizendvoudig zal door
deeze afzondering en samenordening het verge-
noegen der eenen, en de ellende der anderen ver-
meerderd worden!*

*Komt gij gezegenden mijns Vaders, beërft
het koningrijk, welk u bereid is van de grond-
legging der waereld, vs. 34. — Welk een ko-*

ningrijk, welks heerlijkheid van eeuwigheid af door den Oneindigen uitgedacht is, — en door godlijke toerustingten van veele eeuwen tot zijne rijpheid moest komen!

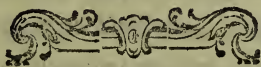

*Ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij te eeten gegeven, vs. 35. — Hier ontglijdt mij eene traan. — Heere Jesus Christus, mij armen aardworm is het vergund, u te eeten te geeven! Bron van al voedsel, leeven van alle leeven! — O als ik dat geloofde, steeds geloofde, hoe veel meer en hoe veel anders zou ik goed doen! Als een koning onbekend ging bedelen; en ik had 'er zeker bericht van, dat ik den koning voor mij zag; hoe zou ik hem bejegenen, hoe zeer ik het ook verheelen wilde of moest, dat ik het bemerkte, den koning voor mij te hebben? — Ach! Ik wil het toch maar belijden; ik geloof het maar zelden, zelden in waarheid, dat Christus zegt: *voorwaar ik zeg u; voor zo veel gij dit aan een van deeze mijne minste broederen gedaan hebt; hebt gij het mij gedaan!* — *Voorwaar ik zeg u; voor zo veel gij dit aan een van deeze minsten niet gedaan hebt, hebt gij het mij niet gedaan!* vs. 40. 45 — Het enkel
niet*

nietdoen trekt dat verpletterend donderwoord na zich: — *Gaat weg van mij, gij vervloekten in het eeuwig vuur, welk den duivel en zijnen engelen bereid is*, vs. 41. — Het gezelschap der vijanden van God, der waarheid, der deugd, der gelukzaligheid, des menschlijken geslachts, wie zal het in hetzelfde, zonder ten uiterste ellendig te zijn, uit kunnen houden! Ach, God! ontfem u mijner! — De bloote nietdoenders der Christlijke bermhartigheid *zullen in de eeuwige pijn gaan; maar de rechtvaardige in het eeuwige leven!* vs. 46. — Gerechtigheid, dat is, liefde van Christus in zijne leden, — en eeuwig leven behooren weezenlijk bij een. — — — — —

(*)

(*) Het overige deel des huidigen dagboeks durf ik den lezer niet mededeelen. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

XXVI.

DEN ZES EN TWINTIGSTEN JA-
NUARIJ.

Ik las de drie eerste hoofdstukken van **MARKUS** Evangelij, en verkoos tot mijne dagspreuk: *Die gezond zijn hebben den medicijnmeester niet van nooden, maar die ziek zijn; ik ben niet gekomen om te roepen rechtvaardigen, maar zondaars tot bekeering.*

Geduurende den geheelen morgen had ik veel te doen. Doch ik bleef bedaard, en, eenige ras voorbijgaande inwendige kleine opwellingen uitgenomen, bijkans steeds vrolijk.

Ik deed mijn middagmaal schielijk; las de grondregels weder eenmaal over, schaamde mij over mijne nalaatigheid, iedelijkheid en onstandvastigheid, en bad met geen gering vertrouwen. — Tot omtrent vier uur had ik eenige brieven te schrijven. Ik kon veele goede gedachten, die mij zeer natuurlijk toevloeden, gereedlijk aanbrengeu. Ik dankte God onder het schrijven, en zuchtte, dat hij

ze door zijne kracht aan de harten mijner vrienden van leeven en nadruk wilde doen zijn. — Een en andermaal wilden 'er eenige bewegingen der iedelijkheid in mij opborrelen; maar met diepe schaamte en verachtende stoutheid wees ik ze af, en sloeg 'er, zonder mij met haar intelaaten, onvertzaagd door.

Des avonds was ik gantsch alleen, en gevoelde een zachte neiging tot godsdienstoeffening. Ik begon te zingen: *Dikwijls klaagt uw hart enz. en Na een proef van korte dagen enz.* Mijn gemoed werd innigst bewoogen, en mijn stille vreugde klom allengs tot een daadlijke verrukking op. — De eene vreugdetraan rolde na de andere. 't Ging mij zo onuitspreeklijk goed, dat ik op mijn aangezicht neerzank, alles rondom mij vergat, en niets dan God gevoelde. Ik ondervond mijne diepe onmagt, mijne leedigheid, mijn niets; — en God — ach! hoe onuitspreeklijk ondervond ik u, gij leevend Weezen! — God, alles in allen! — Ik bad met eene zo magtige, doordringende, Godomvattende kracht, met zo eene ootmoedigheid, aandacht, vuurigheid, blijdschap, dat ik mij geheel in een nieuw leeven overgezet te zijn geloofde. Onuitspreeklijk klaar werden mij eenige waarheden en plaatsfen des godlijken woords. Bijzonder

was ik geheel door en doordrongen van de woorden: *In hem leeven wij, beweegen wij ons en zijn wij.* Hier, hier, daar ik bid, is de Oneindige! *Mijn Schepper!* (O hoe onbeschrijflijk veel ondervond ik bij dit woord: *Mijn Schepper!*) Hier — de Geest aller geesten, die van eeuwigheid tot eeuwigheid leeft, — de Schepper aller waerelden, — die, die met Abraham en Mofes, en Jefaja, en Paulus en Johannes fprak, de Vader van allen, — hij, wiens adem ik ben, — mijn — mijn Schepper; — hoe veel duizendmaal heb ik u vergeeten! Vader in het verborgene! Tegenwoordige! Onzichtbaare! --- Mijn gebed was ook van zo omvattende kracht. --- Alle mijne huisgenooten, vrienden, medeburgers, vijanden, alle Christenen, menschen, waren daarin begreepen; ik vloog tot aan de afgelegenste zeen; — drong in de diepste mijnen, gevangenisfen; — ik omvatte in mijnen geest al wat mensch heet, — tegenwoordige en toekomstende tijden, — en natien, — kinderen in de baarmoeders, — gestorvenen, — verdoemden, — ja — den satan zelven; — allen droeg ik ze God met de innigste liefde, en met een diep gevoel van mijn niets, onder eenen stroom van heete liefde- en vreugdetraanen, den Oneindigen, die ons zo nabij is, voor; — hij

mogt

mogt zich over allen, allen eeuwig ontfermen; —
 gij zijt toch de liefde — de liefde — de lief-
 de —, en hebt u ook over mij, den onwaar-
 digsten aller onwaardigen, ontfermd. — Schep-
 per van allen! Vader van allen! Liefde, Lief-
 de! worde ras alles in allen! — En nog veel
 veel meer, dan ik uit kan spreken, ondervond
 ik. — Maar dan greep mij ook dikwijls eene
 rilling, eene duistere voorspelling aan; deeze ge-
 lukkige gemoedsgestalte gaat schielijk voorbij, en
 dan zink ik in mijne voorige ongevoeligheid we-
 der te rug. — Ook deswege zuchtte ik vuurig
 en hartgrondig tot God, en smeekte hem met
 heete traanen, mij gestaadig bij zodaanige geneigd-
 heden te bewaaren, opdat ik met genoeg en
 dankzegging aan deeze uur te rug mag den-
 ken.

Ik weet, dat, wanneer ik van deeze gelukkige
 gestalte aan iemand iets verhaalde, het eerste
 woord, of de eerste uitdrukkende houding of ge-
 baarmaaking van hem, dien ik het zeide, mij niet
 zeer gunstig zou weezen. Deeze houding zou
 mischien zo veel als de luide zucht, *Dweeperij!*
 te verstaan geeven. Dan, — ik weet ook,
 dat mijn hart en mijn hoofd even ver van dwee-
 perij vervreemd zijn. Leevendige gevoelens der
 waarheid, of gevoelens, welken het zuiverste en

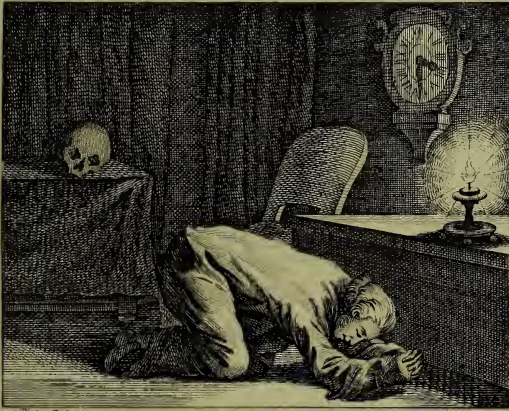
bedaardste vernuft der waarheid betaamlijk en gepast zou vinden, al mogten zij ook niet in onze magt staan, kunnen onmogelijk dweeperachtig of verdacht zijn. 't Is volstrekt onmogelijk, dat ik ooit te ootmoedig, ooit te opgetoogen bij de oneindige liefde Gods kan weezen. Christus heeft zulke geneigdheden jegens mij; hij heeft zo oneindig veel voor mij gedaan, dat ook de diepste aanbidding en de brandendste wederliefde nimmer in de behoorlijke evenredigheid daartegen komen; — zelfs het koudste vernuft zal nog steeds onevenredigheid tusfchen Christus liefde en de onze vinden. Het komt slechts, voor zo veel ik voor God inzie, daarop aan, of *waarheid* bij de *bevinding* tot een grond ligt. Ik ken de natuur mijner ziele zo min, als den aart en de wijze, op welke de alomtegenwoordige Godheid op geesten werken kan. — Als God wil, dat ik eene bevinding als *zijn onmiddelaar* werk aan zal zien, dan zal hij ze van alle, natuurlijker wijze mooglijke, bevindingen genoegzaam weeten te onderscheiden. Genoeg, iedere bevinding, die mij aan de betrekking, in welke ik jegens God in Christus staa, nader brengt, moet God, de bron van alle goed, op de eene of andere wijze tot haaren oorsprong hebben. *Hem* alleen dank ik 'er voor, en — kan mij niet overreeden, dat,

wan-

wanneer ik mijne onmagt, mijn niets, de alomtegenwoordigheid, de algenoegzaamheid van God, de oneindige barmhartigheid van Christus met diepe aanbidding, met traanen van blijdschap gevoele, en in dit gevoel bijna weg schijne te smelten, dat zulke gewaarwording dweeperij, valsche inbeelding, of zo iets verwerplijks zij. Zo lang ik aan deeze bevinding plaats bij mij gun, zo lang ben ik in eene gestalte, in welke ik God onmogelijk mishaaagen kan. Alleenlijk moet ik 'er mij wel voor hoeden, deeze gelukkige gestalte als een volstrekt kenteken van mijnen genadestaat, dat is, van mijne persoonlijke en bestendige vatbaarheid voor de hemelsche gemeenschap met God, aantezien. — Hoe goed, hoe verheven, hoe godlijk, dezelve immer moge zijn, zou zij echter veel meer tot mijne verdoemenis dienen, als zij mij niet deugdzaamer, redelijker in mijne handelingen, werkzaam, ootmoediger in mijn gedrag, enz. maakte, gelijk iedere deugdzaame handeling wel daardoo niet ophoudt, eene goede handeling te zijn, als ik naderhand weder onrecht handel, maar toch ook tot mijne zaligheid voor zich alleen niet toereikende is, als niet steeds nieuwe goede handelingen, uit de zuiverste bronnen voortvloeiende, daarop volgen.

Ik dank God dus met innigst bewoogen hart

voor de onuitspreeklijke genade, daar hij mij onwaardigsten heden mede verwaardigd heeft, en ik twijfel niet, of deeze bevinding, met de waarheid zo door en door volkomen overeenkomstig, is op de eene of andere wijze zijn werk. — Maar bidden wil ik hem, dat hij ze, naar maate de natuur der omstandigheden het toelaat, in mij onderhoude, en eene versche overvloeiende bron van verhevene deugden doe zijn. Mogt ik toch het reine, het hemelsche vergenoegen deezer uure nimmermeer vergeeten! Mogt zich deszelfs geheugen zo diep, zo vast in mijn hart inprenten, dat het mij ook dan, als ik het niet in denzelven trap van gevoeligheid kan genieten, tot opwekking en tot troost verstrekte, en iedere twijfeling aan de hooge waardij der godsdienstoeffeninge en vroomheid in hare geboorte verstikte. Om dit oogmerk des te beter te bereiken, wil ik deeze omstandigheid in 't ruuwe schetzen.

Philipsz

XXVII.

DEN ZEVEN EN TWINTIGSTEN
JANUARIJ.

MIJN GEBOORTE - DAG

*Des morgens vroeg ten
zeven uur.*

Ik weet het, dat voor den Eeuwigen alle dagen gelijk zijn; maar wij menschen moeten toch zekere dagen uittekenen, en met opzet bij uitnemmenheid aan zekere overweelingen en bevindingen toewijzen. — De dag, die ons door zijnen naam en zijn getal zo natuurlijk, zo eigenaartig aan onze geboorte erinnert, verdient buiten twijfel deeze zedelijke en Christlijke viering. — In dat oogpunt heb ik dien nu reeds langer dan twaalf jaar beschouwd. Hij had reeds overlang iets zeer opwekkends en plechtigs voor mij. Hoe verder ik in mijnen levensloop vorderde, hoe

ge-

gewichtiger, hoe heiliger hij, naar 't scheen, voor mij werd. Van mijnen eenen geboortedag tot den anderen ondervond ik de kortheid en vergankelijkheid mijns levens leevendiger. Van mijnen eenen geboortedag tot den anderen leerde ik mijzelf veel beter kennen; ondervond ik den hooggen trap mijner zwakheden en gebreken, de diepte van mijn zedelijk verderf, en teffens de onvermijdbare noodzaaklijkheid van een hooger trap van heiligmaaking sterker. In den grond nogthans, — O diepbeschaamende en echter toch al te waare gedachte! — bleef ik steeds even dezelve, tot op dezen huidigen dag, mijnen drie en dertigsten geboortedag. — Twee en dertig jaaren van een leeven, welk ten hoogste zeventig of tachtig jaar duurt, — veelligt heden een einde neemt, — twee en dertig volle jaaren zijn mij op heden voor eeuwig ontvlooden! Mijn leeven mag nu — slechts nog éénen dag duuren, of het hoogste toppunt der tachtig jaaren bereiken, veel meer dan het derde-deel is nu zeker, zeker, en eeuwig onherroepelijk weg.

En hoe snel, hoe nauwlijks bezefbaar snel weg? — Zullen de dagen of jaaren, welken ik nog te leeven zal hebben, minder snel zijn? Zal hunne duurring mij langer dunken, dan even hetzelfde getal van

van dagen of jaaren, welken ik reeds geleefd heb? Naar alle mijne gedachten en ondervindingen nog sneller, veel korter. — Meer bezigheden, betrekkingen, verbindtenissen, enz. zullen veroorzaaken, dat mij mijne toekomende dagen nog korter, nog sneller zullen voorkomen, dan de voorleedene. Op iedere reize, bij iedere nieuwe levenswijze, bij ieder werk, heb ik waargenomen, dat mij het tweede derdedeel korter schein dan het eerste, en het derde korter dan het tweede. — Ik vroeg oude lieden, en zij zeiden mij eenpaarig, dat hun ieder jaar korter schein, dan het vorige.

Twee en dertig jaaren leg ik dan met den huidigen dag af. Twee en dertig jaaren van een leeven, welk mij niet zo wel om zijns zelfs wil, als om eens anderen, hooger, langer leevens wil geschonken is; welk niets anders, dan een leertijd, een uur van opvoeding en voorbereiding, een zaai-tijd voor een eeuwig en eindeloos leeven is. — Twee en dertig jaaren, die u, mijnen Schepper, Vader en Verlosfer, — dat is, aan de waare en eeuwige gelukzaligheid van mijzelven, en van andere medeschepselen, behoorden toegewijd te zijn, — zijn nu weg — vervloogen, — en aan 't einde moet ik bekennen, ik mag willen of niet; anderen moogen van mij denken of oordeelen, wat zij

zij willen; ik moet, als ik naar waarheid spreken wil, met schaamte bekennen, dat ik in den grond nog even dezelve ongodlijke verdorven mensch ben, dien ik reeds in 't begin van mijn redelijk leeven duidlijk ondervond te zijn; welks aanblik mij op elken mijner voorige geboortedagen zo zeer beschaamde, mij zo veele heete traanen, zo diepe; en, naar ik geloof, redelijke zuchtingen uitperste, die ik reeds zo dikwerf en zo zeer bejammerde en verfoeide.

Ik wil het ondertusfchen voor mij niet verbergen: in veelen opzigte is mijn karakter, over 't algemeen merklijk verbeterd. Mijne inzigten zijn in veele takken der kennisfe uitgebreider geworden; — het uitwendige van mijn gedrag mag 'er over 't algemeen ernstiger, gezetter, wijzer uitzien; — maar ik wil het voor mij ook niet verbergen: ik heb in deeze laatste negen of tien jaaren zeer veel goeds, in redelijke doeleinden, niet zelden met ootmoed en eenvoudigheid, met blijdschap en iever voor God in Christus gedaan. — Deeze traanen, die hier neerrollen, zijn getuigen mijner aanbeddende dankbaarheid, o mijn God! voor iedere goede, vroome gewaarwording, die gij in mij gewrocht hebt. — Maar nog veel minder mag ik het dan bij dat alles voor mij verbergen, — ik ben toch in den grond steeds nog
de

de oude, zondige, verdorven, ongodlijke mensch, mijne eigenlijke temperamentszonde, gemaklijkheid, traagheid, zinnelijkheid, is toch nog in hare gantsche kracht aanwezig, en wordt ten hoogste maar door uitwendige, menschlijke, staatkundige gronden van groove uitlaatingen terug gehouden. Eerzucht, iedelijkheid, toorn, valsche schaamte, en niet zelden (wie zou het gelooven) eene geheime, maar voor mij echter zeer merkbaare onredelijkheid, en verheffing tegen de stem des gewetens, — dat alles beweegt zich nog sterk genoeg in mij.

Liefde tot God en Christus boven alles; liefde tot mijnen naasten, als tot mijzelven; — neen, gij vervult en bezielt mijn hart niet! Dagen en weken gaan 'er voorbij, in welken ik, midden onder alle bezigheden ter uitbreiding der eere van God en ter bevordering der menschlijke gelukzaligheid, — geen uur achter een slechts zodaanig eene werkelijke liefde tot God en mijnen naasten gevoel, als ik dikwijls gantsche uren en dagen lang jegens mijne echtgenoote, en thans jegens mijnen ontslaapen vriend gevoel. Ik weet het zo zeker, en ik ondervind het zo onmiddelijk, als ik ooit of ooit iets in de waereld weeten en ondervinden kan, dat deeze geneigdheden in verre na niet heerschende in mijne ziel zijn; en al zeide het

ook

ook de geheele waereld, zo zegt het toch mijn hart niet. Mijn hart veroordeelt mij; en de lofspraak eener geheele waereld kan bij mij in geene aanmerking komen, als mijn eigen hart mij veroordeelt. Ook zie ik, ik ondervind en weet met de leevendigste zekerheid, dat de verbetering van mijn hart het werk niet van een oogenblik, niet van eenen dag, nog van eene week is. Ik ondervind het gantsch zeer, hoe onuitspreeklijk zwaar het valt, meester zijner hartstogten, zijner gewooheden, zijner neigingen of afkeerigheden, kortom, heer over zichzelven te worden. — En dit, dit is nogthans het groote werk, dat mij opgedraagen is; dit moet echter eens, als mijne hoop ten aanzien mijner eeuwige zaligheid niet op een' zandgrond zal gebouwd zijn, volstrekt tot stand gebragt worden. Ik moet, als ik Christus toe wil behooren, mijn vleesch met de lusten en begeerlijkheden gekruist hebben.

O God! mijn Schepper, zo bid ik u dan; ach! Schepper mijns levens en mijner ziele! Oorsprong van alle mijne krachten! Bronwel van alle ligchaamlijk en geestlijk leven! Vader van mijnen Heere Jesus Christus en mijn Vader! Ik werp mij voor u op mijn aangezigt neer, en bid u ootmoedig: verleevendig toch mijn traag hart op deezen dag, op deezen voor mij zo]gewig-

tigen en voor eeuwig onvergeetbaaren dag, opdat ik met nieuwen iever over mijzelfen waake, aan mijne eigen verbetering en waare eeuwige gelukzaligheid in U arbeide! Wek mijne ziel op; om u liefdehebben! U liefdehebben boven alles, dat ik in de waereld liefheb! Niets dan u, en wat ik liefheb, alleen in u en om uwent wil liefdehebben! U meer dan alle menschen te gelooven, en door Jesus Christus, uwen Zoon, in de leevendige kracht van den alomtegenwoordigen Geest mij innigst en heiligst met uzelfen te vereenigen, eenige, eeuwige, onuitputbaare bron des lichts en der waarheid, der deugd en des eeuwigen levens?

Gij hebt mij, o goedertierenst Weezen aller weezens! mijn tijdelijk leven, zonder mijn bidden gegeven! Zoudt gij mij het godlijk leven, het leven der ziele, in erkentenis der waarheid en oefening der deugd — gij mij dit op mijn ootmoedigst innigst smeeken weigeren kunnen? — —

Maar, ach! zo dikwijls heb ik u reeds, bijzonder op mijnen geboortedag, daarom aangeroepen, — en ik ben steeds nog even dezelve? — Ach! alle de vertrekken van mijn huis, en bijzonder ook deeze plaats, daar ik thans voor uw aangezicht met beeving en schaamte mijne zwakke

ge-

gevoelens opschrijf, getuigen tegen mij! Welke geloften daar en hier! — en ach! ik ben steeds nog even dezelve? Heden nog, gelijk voor vijf, tien, vijftien jaaren moet ik met diep beklemden, beschaamd en boezem uitroepen en zuchten: „Ach! wie zal mij verlossen uit het ligchaam deezes doods!” — Ik gevoel mij onmagtiger, dan ooit. Ik weet, en ondervind het diep, dat ik mijzelven niet helpen kan; en echter moet ik geholpen zijn. — Wie kan mij helpen, dan gij, Vader van mijn leeven? Wie kan mij van de heerschappij der zonde en des doods verlossen, dan gij, door Jesus Christus? — O gij mijn Vader! die mij in mijn moeders ligchaam geformeerd, en mij uwen onsterflijken adem ingeblaazen hebt; — O gij mijn Vader! die mij van mijns levens eerste oogenblik af tot op dit oogenblik met onuitspreeklijke liefde geleid hebt; mag ik daaraan twifelen, of gij mij ook verhooren zult, als ik u om niets, dan om geloof en liefde, om niets, dan om den heiligen godlijken Geest aanroep?

Des avonds na zes uur.

Ach! hoe meer ik over mijzelven, en over mijn leeven nadenk, hoe meer ik zie, hoe wijd ik nog van de waare gevoelens van eenen Chris-

ten vervreemd ben; ach! en reeds is deeze dag al ras weder voorbij, en ik heb nog niet recht tot mijzelven kunnen komen; — en slechts nog weinig oogenblikken zie ik voor mij, die ik nog aan de stille eenzame overweeging toe kan wijen. Ach, mijn God! laat toch deezen dag niet voorbij gaan, zonder dat ik eene nieuwe verlevendigende opwekking tot waare innigste vereeniging met u ondervind; maar eene opwekking, mijn God! die niet slechts in de verbeeldingskracht en in het bloed, maar diep in de ziel kleeft, en in het eeuwig leeven voortduurt! Ach, Vader mijns leevens! die mij iederen ademtocht schenkt, schenk mij ook door uwen alomtegenwoordigen Geest de godlijke vlam des nieuwen geestlijken leevens! Zet mij met uwe magtige hand in het koningrijk des Zoons uwer liefde over, een koningrijk, dat niet in woorden, maar in kracht bestaat; welk is gerechtigheid, en vrede, en blijdschap door den Heiligen Geest! Dat ik eerst gisteren in onuitspreeklijke aanbidding uwer godlijke majesteit en beminnenswaardigheid ondervond, die wijduitgestrekte, het gantsche menschlijke geslacht omvattende gevocelens van waare liefde des geestes, laten die niet slechts als een bliksem door mijne ziel stralen! Laaten zij

zij mij steeds tot groote werken der zelfsverloochening en weldaadigheid bezielen!

Ach, Vader! mijn leeftijd vliegt daarheen! — Ik gevoel het! — Ik dank u, Vader! voor deeze leevendige en heilzaame erkentenis en gevoelen; — doch dit zelve gevoelen drijft mij naar u, dat ik niet uitstelle, niet draale, — maar genade, genade van u smeekte, — en daadlijk verkrijge.

O mijn alomtegenwoordige God! Ik wenschte u beter te kennen, dieper te eeren, kinderlijker te lieven! Ik wenschte in u, in u alleen, eeuwig zalig te zijn! Heden mogt ik gaarn nog in deeze godlijke gemeenschap treden! Heden nog, Vader der barmhartigheid! Ach! anders vindt mijne ziel geene rust! — Deeze mijn geboortedag, ach! mogt hij de dag mijner geestlijke wedergeboorte, en de eerste dag van een nieuw geheel godlijk en hemelsch leven worden! — (Ach! waarom kan ik thans niet zo ootmoedig zijn, als gisteren, thans niet die wellust van aanbidding genieten, die gisteren mijne ziel doordrong!) — Doch ik roep u aan, zo goed het mij thans mogelijk is! „Dien, die heeft, zal gegeven worden.” — Ach! Vader van allen, in allen, door allen, die in duizend heme-

len, in alle de ontelbaare zonnen en waerelden tegenwoordig, door de geheele onmeetbaare schepping leeven en gelukzaligheid onuitputbaar uit doet stroomen; veele millioenen engelen en verheerlijkten met onuitspreeklijke vreugde drenkt en verzadigt; duizend menschen, die thans het licht deezer waereld voor de eerstemaal aanschouwen, met genadige oogen aanziet; en duizend, die thans deeze waereld verlaten, door uwe alomtegenwoordige kracht ondersteunt en verkwikt; — ja ook den worm in het stof der aarde tot een getuige uwer heerlijkheid voortbrengt; — Vader van alle geesten; eeuwige Vader van mijnen geest! gun mij ook heden weder een duidlijk leevendigmaakend gevoel uwer godlijke vaderliefde! Geef u, uzelfen aan mij te kennen! Laat ik de onschatbaare gelukzaligheid ondervinden, maar ze ook als een bestendig eigendom bezitten, „ u in geest en in waarheid aantebidden.”

Verwek, verleevendig, voed, sterk mijn geloof in u, en in hem, dien gij gezonden hebt, Jesus Christus.

Ach, God! ik heb mij onderwonden, om met u te spreken, schoon ik stof en asch ben! — Ach, verwaardig mij, uw schepsel, eenen adem uws monds, uw kind, eenen broeder van Jesus
Chris-

Christus, — mij, voor wien Jesus Christus gestorven is, — verwaardig mij armen, zonder u onmagtigen dooden, — ach! verwaardig mij met uw antwoord! — Geef mij den Geest der wijsheid en der openbaaringe in uwe kennis, en verlichte oogen des verstands, om de verhevenheid mijner roeping en mijner bestemminge diep inte zien en te gevoelen; ook te ondervinden de liefde van Christus, die alle verstand te boven gaat. —

Ja, Vader mijns leevens! schenk mij den Geest des geloofs en der liefde! Wek mij van oogenblik tot oogenblik krachtdaadiger op, om in den geloofstrijd niet te vertragen, tot dat ik u met mijn gebed, en met mijne traanen, gelijk eens Jakob, overwonnen heb; tot dat ik mij van u gantsch doordrongen, en met alle volheid Gods vervuld gevoel!

Ach! verwek mij ten leeven, opdat ik magtig en ieverig zij, om ook anderen met mij ten leeven op te wekken, en met mij tot uwe allerzalgigste gemeenschap op te leiden; dat ieder mijner toekomstige dagen overvloedig zij in godlijke werken, die eeuwige vruchten der zaligheid voortbrengen door Jesus Christus, mijnen eeuwig gezegenden Heiland, Amen!

Des nachts ten elf uur.

Nu, mijn God! ik besluit deezen dag; — maar ik wil hem niet besluiten, zonder u met allerdiepste aanbidding uit al mijn hart den tedersten dank voor mijn aanwezen toetebrengeu, en nogmaals de oprechtste beden om den Geest des geloofs en der liefde aan uwe vaderliefe optedraagen. —

Ik dank u voor de eerste en grootste van alle uwe weldaaden; — voor mijn aanwezen, dat gij mij door Jesus Christus gegeven, tot op dit oogenblik bewaard, en eeuwig, zo lang gij zelf zijn zult, te onderhouden beloofd hebt!

Ach, Vader! geef, dat ik eeuwig mijn aanwezen met blijdschap, en in uwe gemeenschap genieten moge! Ach, ik heb oogenblikken, in welken ik het geluk van mijn aanwezen met vreugdetraanen ondervind; — mogt deeze zoete, zalige gewaarwording steeds in mijn gemoed tegenwoordigen leevendig zijn! Ach, Vader! ook dit staat in uwe magt! Open gij mijn hart voor deeze en alle andere goede bevindingen! Lei mij steeds door uwe waarheid tot deugd, door deugd tot zaligheid!

Laat ik het nooit vergeten, dat ik door u

ben, om eeuwig met en in u zalig te zijn door
Jesús Christus. Amen!

Nu wil ik mij neerleggen, en nog eeni-
ge oogenblikken mijn hart tot u verheffen!
Ontferm u mijner, en schenk mij den Geest
des geloofs en der liefde door Jesús Christus.
Amen!

XXVIII.

DEN ACHT EN TWINTIGSTEN
JANUARIJ.

Veel bezigheden! Veel genade! — Ik heb nauwlijks tijd om mijn dagboek te schrijven. — Derhalve slechts met een paar woorden. ---

Brieven aan M * * * en O * * * Tien rijksdaalders voor gezangboeken, ingepakt, verzonden.

Mijns overleedenen vriends doopkind. Van den zaligen. Van de keuze eener levenswijze enz. enz.

Na het eten bezoeken van vrouwe * * * (ik deed haar belofte, om haar aan te beveelen, en volbragt het terstond door een briefje) en daarna van * * * Hij bragt mij tien rijksdaalders terug, welken ik hem geleend en vergeeten had. Ik wilde ze hem schenken; maar hij namze niet
aan:

aan: ik konze beter befteeden. Naderhand be-
kroop mij de verzoeking, om ze voor mijzelven
te behouden, omdat ik heden tien rijksdaalders
uit had gegeven. Ik werd fchaamrood. Daar
fteeg als een damp voor mijne oogen op. Heere
Jefus! bewaar mij voor gierigheid. Ik draalde
niet lang. Zij moesten weg. — Gode zij dank!
Ach! vergeef!

Ik bad; las mijne grondregels, en zong nog
eenige liederen met mijne echtvriendin; at een
weinig te fchielijk en te veel bij het avondee-
ten. —

XXIX.

DEN NEGEN EN TWINTIGSTEN
JANUARIJ.

Traager, dan behoorlijk was, stond ik eindelijk op. Ik werd echter ras opgewekter, en bad; doch, voorwaar niet zonder allen tegenstand van mijn hart; — maar ik beefde 'er voor, en begon 'er mij doortelsaan. Het gelukte mij, en — traanen vloeiden uit mijne oogen, — traanen over mijne onwilligheid om te bidden — om te bidden! Ach, Schepper! wie heeft u toch uw schepsel vergiftigd? Wie hetzelfde afkeerigheid tegen u, beminnenswaardigste Liefde, in kunnen blaazen? — —

Ik las het zes en twintigste hoofdstuk van MATTHEUS Evangelij met mijne lieve huisvrouw; en verkoos tot onze huidige dagspreuk: *waakt en bidt dat gij niet in verzoeking valt; de geest*
is

is wel gewillig maar het vleesch is zwak. —
 Waakt! Niet traag, niet slaaperig moet ik zijn.
 De slaap der traagheid verhindert in het gebed,
 en doet in verzoeking vallen. Waaken moet ik
 in allen opzigte, en steeds omzien, of 'er geen
 vijand tot mij nadere, of 'er geen engel des sa-
 tans in de gedaante van een engel des lichts
 nabij zij. —

Mij waren onder het leezen van dit hoofdstuk
 eenige aanmerkingen ingevallen, die ik thans in
 eene ledige halve uur optekenen en mij onver-
 geetbaar te maaken goedvind.

*Voorwaar zeg ik u: overal, daar dit Evan-
 gelij gepredikt zal worden in de geheele waereld,
 zal ook tot haare gedachtenis gesproken worden,
 wat zij gedaan heeft; vs. 13.* — Tot hoe
 veele godzalige gevoelens; tot hoe veele
 daaden van liefde en vereering van Jesus, mag
 dit voorbeeld van tederheid reeds in zeventien
 eeuwen bij nadenkende en gevoelige zielen aan-
 leiding gegeven hebben! — Welk eene beloo-
 ning voor de godvruchtige vrouw, dat haare lief-
 dedaad, volgens Jesus bevel, aangetekend en
 overal verhaald wierd! Hoe veel zegen zal zij
 ten

ten dien dage daarvan inoogsten! — Zou het dan een onedele wensch zijn, dat mijn gedachtenis op een voortgelijke wijze na mijnen dood in zegen mogt blijven?

Deeze plaats komt mij ook als een taamlijk beflisfend bewijs voor, dat het merkwaardigste van Jesus geschiedenissen, ingevolge zijnen uitdruklijken wil, tot de nakomelingschap voort zou geplant, en, dewijl schriftlijke berichten de zekerste en geloofwaardigste zijn, in geschrifte begreepen worden.

Ja, is het niet ten deele ook uit deeze woorden van Jesus, waarschijnlijk, dat de godlijke Zaligmaaker op die gebeurenissen, welke bij uitneemheid voor de nakomelingschap bestemd waren, een bijzonder zegel zal gedrukt, dat hij ten minste na zijne opstanding zijne volgelingen aan deeze gebeurtenissen bij uitstek en boven andere erinnerd, en ze hun naderhand door zijnen geest sterker ingeprent, en nader aan de pen gelegd zal hebben, dan andere.

Is het dan verder niet merkwaardig, dat met deeze zalvingsgeschiedenis nu in de Christenheid bijkans overal het begin der lijdenspredikationen gemaakt, en dus het woord van den alweetenden Jesus in eenen vollen zin vervuld wordt: *Voorwaar ik zeg u: overal, daar dit Evangelij gepredikt zal worden in de geheele waereld, zal ook tot haare gedachtenis gesproken worden, wat zij gedaan heeft.*

Wee

Wee dien mensche, door welken de Zoon des menschen verraa den wordt; het ware hem goed, zo die mensch niet gebooren ware geweest; vs. 24. — Ontzaglijk vonnis over den ongelukkigen verraader! — maar ook over mij, bijaldien ik u, uwe waarheid, uw Evangelij, aan uwe vijanden prijs geeve; bijaldien ik u door opzetlijke zonden; waardoor ook anderen tot geringschatting en lastering van uwen naam verleid worden, gelijk als van nieuws kruisige! — Ach! schenk mij toch den Geest der redelijkheid, mijn getrouwe Verlosser, dat geene, geene hartstocht ooit magtig genoeg zij, om mij tot eenigerhande soort van verraaderij te verleiden!

Doe spoogen zij in zijn aangezigt, en sloegen hem met vuisten; en anderen gaven hem kinnebakslagen; vs. 67, 68. — Dit is waarheid, o mijne ziel! — Hij, die nu aan Gods rechterhand zit; — Hij, dien alle Gods engelen aanbidden; — Hij, die zeggen kon: „ Door „ mijne schelding maak ik de zee droog; ik „ stel de rivieren tot een woestijn; ik be- „ klee den hemel met zwartheid, en stel eenen „ zak

„zak tot zijn dekfel (*);” die vervult het woord eener aloude voorzegginge : „ Ik geef mijnen rug „ dien, die mij slaan, en mijne wangen dien „ die mij 't hair uitplukken; mijn aangezigt ver- „ berg ik niet voor smaadheden, en spreek „ fel (**).” — — — — —

Hij — wiens naam onuitspreeklijk is; — liet zich door de laagste zielen op de beschimplijkste, smertlijkste en walglijkste wijze mishandelen, — en *hij zweeg!* — Geen straal zijner godlijke almacht trof zijne schepsels ten dood. Hij verborg zijne kracht, die waerelden schiep. — Welk gevoelen, welke famenloop van gevoelens is toereikende, om het hooge deezer godlijke deugd aanbedden, op eene waardige wijze aanbedden! — Ik moest dagen en nachten schrijven, als ik alle mijne gewaarwordingen (en hoe zwak en niets zijn zij in vergelijking van dat zij behoorden te zijn!) over dit bedrijf onderscheidenlijk voor wilde stellen. — Heere Jesus! Heere Jesus! Laat ik u in den Geest aanbeddend omvatten, als ooit een gedrag in de waereld mij tot toorn hitzen en aanprikkeljen wil! — Welk een
ver-

(*) JES. L. 2, 3.

(**) JES. L. 6.

verheven eenvoudig uitlegger over het gebod: „
 „ maar ik zeg u; wederstaat den boozen niet;
 „ maar zo iemand u op de rechter wang slaat,
 „ keer hem ook de andere toe. ” — Hoe
 klein, hoe onvatbaar voor het gevoel van waare
 grootmoedigheid, komen mij alle de zodaanigen
 voor, die lang en breed zin kunnen twisten, dat
 men dit gebod niet naar het strenge der letter
 moet verstaan! — Maar — hoe ontzaglijk
 klein moest ik dan mijzelven voorkomen, die ik zo
 denk; en nogthans — (Heere Jesus! hoe schaam ik
 mij voor u!) — over de geringste belediging, eene
 overhaasting, eene onvoorzigtigheid, zo misnoegd,
 zo oplopend, zo geneigd tot wraak ben. —

Des namiddags ten drie uur.

Ik had eens weder lust, de *Bevindingen van
 den Christen* te lezen. Ik las zonder ophouden
 voort van de opdragt aan den hofprediker SACK
 tot aan het einde. — Waar kwam het toch
 van daan, dat ik somtijds zo ongemeen wei-
 nig daarbij ondervond? Hoe dikwijls, dacht ik,
 moet verbeelding bevinding heeten! Verbeelding,
 die veelligt slechts modewoorden, modebeelden

van een zeker tijdstip met eenige weinige gedachten en halve beyindingen te verzetten weet! — Bij dat alles beefde ik over den schrijver, of veel meer over de menschlijke natuur. Indien dat aan het groene hout geschiedt, wat zal aan het dore wedervaaren? — Vertrouw niet te zeer op uzelfen, o mijn hart! Wees niet hovaardig; vrees, waak en bid, roept mij mijn huidige dag-spreuk toe, opdat ook gij niet in verzoeking valt! — Die staat, zie toe, dat hij niet valle.

Twaalf jaaren geleeden, schreef deeze beroemde schrijver (*) „ De grootste deezer lievelingen der natuure is, door uitwendige omstandigheden of hartstogten, en de aangebooren neiging tot uitspoorigheid verleid, uit zijne beperkte loopbaan uitgetreden, en heeft zijn vernuft, zijnen enthousiasmus, en de tedere kiescheid zijner gevoelens, tot een verheven doeleinde ontvangen, aan onwaardige voorwerpen, zelfs aan hersenschimmen verspild. Ik meen hier niet slechts deeze ellendelingen, die hun schaamteloos vernuft ter aanprijzing der grootste en

(*) Men heeft goed gevonden, deeze plaats, in het dagboek van onzen schrijver slechts in weinig regels bijgebragt, hier geheel intelaschen. *Aann. des Hoogd. uitg.*

„ leevende, dichters, welke door de waarachtig-
 „ ge, oneindig verhevener en gewigtiger open-
 „ baaringen van God zich niet hebben laten aan-
 „ spooren, iets dergelijks te beproeven, 't welk
 „ P I N D A R U S aan de oude overleveringen van de
 „ verschijningen der goden, en van de daaden der
 „ halvegoden gedaan heeft.” —

Twaalf jaaren geleeden schreef deeze zelve schrij-
 ver: „ Hoe weinig kan zich een verheven geest in
 „ zijn waare licht vertoonen, als 'er geene evenre-
 „ digheid tusfchen zijn vernuft en zijn voorwerp is!
 „ Wat zullen wij derhalve van dien geheelen zwerm
 „ van anakreontifche zangers zeggen, welke, fe-
 „ dert dat een zeer vernuftige geestrijke bol een,
 „ helaas! al te gelukkig begin heeft gemaakt,
 „ in gelijken toon zich bemoeien voorttegaan, en
 „ hun oorspronkelijk voorbeeld wel in schoonheid
 „ niet evenaaren; maar in stoutheid zeer verre, en
 „ tot fchaamteloosheid toe overtreffen? wat van
 „ deeze sprookjesvertellers, die in gladheid met
 „ L A F O N T A I N E om den prijs dingen? wat van
 „ deeze zwermende aanbidders van Bacchus en Ve-
 „ nus, die men aan de vuurige aandacht, waar-
 „ mede zij die ellendige goden vreezen en hemel-
 „ hoog verheffen, voor eene bende epikurifche
 „ heidenen zou houden, die famen hebben ge-
 „ zwooren, om al wat heilig en plechtig is, be-
 lach-

„ lachlijk te maaken en de geringe gevoelens voor
 „ God, die in het hart der ligtvaardige jeugd flui-
 „ meren, ten volle uittedelgen.”

Twaalf jaaren geleeden schreef de schrijver der
 bevindingen van een Christen, van wien zich gods-
 dienst en deugd met recht zo veel beloofden: ”

„ O hoe lang zullen wij het zo stil en gerust aan-
 „ zien, dat zulk eene onzinnigheid onder Chris-
 „ tenen voortsluipe? Ja nog meer, dat zij open-
 „ lijk onder hen geleerd en verdedigd worde?

„ Of is het te verontschuldigen, dat men deeze
 „ predikers der wellust en roekeloosheid verschoo-
 „ ne, omdat zij geest hebben? Een ieder, dunkt
 „ mij, die zich de onverschilligheid jegens den gods-
 „ dienst voor geene eer rekent, behoorde ook aan
 „ de slechtste oude en nieuwe kerkgezangen bo-
 „ ven het verrukkendste lied van eenen UTZ onein-
 „ digmaal den voorrang te geeven.” — — En

tegenwoordig schrijft even deeze strenge boetpre-
 diker der wellustigheid, *Agathone*, *komische*
vertelsels, *Musarion*. — — Mogt ik den gang
 zijner ziele weeten, en uit den val van eenen groo-
 ten geest staan leeren zonder te vallen! — Ach,
 God! die zijn en mijn Schepper zijt! Gij kunt het
 niet afkeuren, als ik voor eenen medesterveling en
 medeonsterveling mijn aangezicht tot u wende, en
 u met stille zuchtingen om ontferming voor eene

ziel smeekte, die zich van u vervreemd heeft, en die mij erinnerde, om niet van u af te wijken. — Vader! u is alles mogelijk! ook mogelijk! dien tot u terug te brengen, die eens uit kon roepen:”

„ Dan roep ik de sterren, en de onsterflijken tot; „ getuigen, en zeg! *Indien ik van hem wijk,* „ *die mij denkend en eeuwig schiep; indien ik* „ *ooit of ooit ophoude, hem gewillige gehoorzaa-* „ *men, dan verbergt uw aangezicht voor mij,* „ *gij sterren; en gij Seraphim noemt mijnen* „ *hemelschen naam niet meer*.* ”

De huidige dag was, Gode zij dank! een van de besten deezer maand! Hoe gerust, hoe vrolijk, leg ik nu mijne pen en mijn ligchaam voor God, mijnen Vader, neer!

(*) XXV. bladz. 121. der uitgaave van 1757.

XXX.

DEN DERTIGSTEN JANUARIJ.

Eens weder ter rechter tijd opgestaan, met gantsche aandacht gebeden, en met lust — de grondregels en het zeven en twintigste hoofdstuk van MATTHEUS geleezen. Ontzaglijk lijden, welk het Godslam, met godlijk geduld, zachtmoedigheid en liefde droeg! Hoe weinig achten wij het! Hoe weinig tijd vergunnen wij ons, om bij Jesus kruis te vertoeven! — Daar behoorden wij, benevens veele andere dingen, ook te leeren, smaad en spot te verdraagen en te verachten. Het zwaarste offer voor mijne eerzucht; ik beken het; maar ik moet het hem toebrengen, die zijnen mond niet opdeed. — —

Ik verkoos heden tot een voorwerp mijner stille overdenkingen de onnaarvorschlijke woorden: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt gij mij verlaaten?*

Aan mijne bezigheden gaande, schreef ik brieven

ven aan N. en aan mijnen broeder. GHLMP kwam en verzocht mij om eene aanbeveeling aan N. „ Ik doe ongaarn aanbeveelingen; liever „ geef ik, ” zeide ik hem. — En inderdaad is het zo. 't Is zeer verdrietig, met aanbeveelingen te komen bij menschen, die niet grootmoedig zijn, om zonder aanbeveelingen natelaaten, of wel te doen. Ik had medelijden met den goeden man. Ik was van zijne redelijkheid veel sterker overtuigd, dan ik vertrouwen, of mij belooven durfde, eenen anderen daarvan te overtuigen. Waarom ontstond 'er dan zo een strijd in mijnen boezem? zo eene geheime pooging, om het voor mijzelven te verbergen, dat ik, ik zelf hem helpen kon en moest? 't Is waar, ik had geen geld genoeg in voorraad, om hem terstond te helpen. Maar verscheiden middelen, om mij de zaak gemakliker en mogelijk te maaken, vielen mij in, ja drongen zich mij om zo te spreken op. — Boeken, tabatieres, eenig zilverwerk, alle dingen, die ik jaar uit jaar in, nooit of ten hoogste eenmaal, en dan nog zonder redelijk oogmerk gebruikte; — hoe veele dingen derhalve, door welker verkoop ik den eerlijken man uit zijne groote verlegenheid redden kon; — indien ik maar recht wilde !!! Zo dacht ik snel bij mijzelven, en God werkte in mij het willen en het

vol-

volbrengen: " Kom morgen weder; en gij zult „ geholpen worden! " Hoe goed was het mij, toen ik deeze woorden uit had gesproken! Voorwaar, ik was nog vergenoegder, dan hij — in 't weggaan, hoe groot ook zijne tevredenheid, zo 't schein, was. — Ik zocht mijn geld, en nog tot voltalligmaaking eenige oude rijksdaalders bij een; liet deeze laatsten wisselen; pakte het geld in, en zond het terstond met een briefje ter gehoorige plaatse. — — — — —

Des avonds ten zeven uur.

Ik las nog BASEDOWS *Voorstelling aan menschenvrienden.* enz. Eene groote wijduitziende gedachte! Ik verwonder mij over den man. Hoe redelijk! Hoe verstandig! Hoe werkzaam! Hoe stout en onderneemende! 't Is waar, zijne theologie behaagt mij niet geheel en al, schoon ik aan haar ook hier en daar gewigtige oplosfingen en diepwijzende wenken te danken hebbe. Ik moet den man genegen zijn; hij onderzoekt; hij denkt zelf; spreekt niet blindeling na, gelijk zo ontelbaar veelen doen. — Hij dwaalt? — Zo komt het mij voor? — Maar hij is een mensch, gelijk ik, al is hij ook verstandiger en deugdzaamer, dan ik. — God zegene hem, en leide zijne

ziel *alleen* ter *waarheid*! En ook mijne ziel lei gij, mijn God! door uw woord en Geest ter *waarheid*! — Uit zijn groote voorneemen mag iets worden of niet; enkel de gedachte, om zo iets uittevoeren, verdient eene eerezuil. Doch, wat eerezuil! Zegen gij hem, beste Vader, en laat door hem der betere kennisfe en der *waarheid* een open en gebaande weg bereid worden!

Wij zongen na het avondeeten nog een en ander avondlied bij het klavier.

XXXI.

DEN EEN EN DERTIGSTEN
JANUARIJ.

Ik stond wederom laater op , dan ik behoorde optestaan ; bad zeer haastende , tot dat mij deeze gedachte leevendig op 't hart viel : 't is de laatste dag der maand. Daarop las ik de grondregels , en het laatste hoofdstuk van MATTHEUS Evangelij. Tot mijne dagspreuk verkoos ik dit gebod des Zaligmaakers : *Gaat heen , onderwijst alle de volkeren (maakt ze tot discipelen) — leerende hen onderhouden al wat ik u geboden heb , en ziet , ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der waereld.*

Dit woord van Jesus is de eenvoudige sleutel tot verstand van alle de zedelijke en godsdienstige geboden van Jesus. Allen zouden volg- en leerlingen van Jesus worden , allen alles onderhouden , wat Jesus den apostelen bevolen had , enz. enz.

- - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -

Des avonds ten vijf uur.

Nu, zo heb ik ook den laafsten deezer eerste maand bereikt. Ik wil deeze stille eenzaame avonduur daartoe aanwenden, om mijne zedelijke rekening over mijn hart eens op- en famentetrekken. Ik wil mijn dagboek van den eersten dag deezes jaars tot op deeze uur doorlezen. —

Na zes uur.

O God! Hoe veel is 'er in deeze maand gebeurd! — Mijn vriend! mijn vriend! — U heb ik verlooren, en halve, ja geheele dagen zijn 'er voorbijgestreeken, dat ik, — is 't mogelijk? — dat ik weinig of niet, in 't geheel niet, aan hem gedacht heb! — Schaamte bedekt mijn aangezicht. — Ik heb reden om te wenschen, dat de onsterflijke niets daarvan moge weeten, dewijl ik hem — hem — dikwijls in zo korten tijd eenen geheelen dag heb kunnen vergeeten.

Voor-

Voorwaar! Ik weet niet, waar ik aan zal vangen, mijzelven te beschuldigen en te bestraffen!

Hoe ontzaglijk onbestendig, hoe veranderlijk was ik! Hoe schandelijk ongelijk aan mijzelven!

Hoe veele goede, blijde, zoete, zalige uren! — Maar, ach God! hoe veele traage, ligtvaardige, verpraate, vergaapte, verbeuzelde, verflापene!

Als ik alle deeze verscheidene gesteltenissen, richtig getekend, voor mij had, — hoe zou ik ze aan durven zien? hoe ze met elkander vergelijken? — Ach! mogten zij zich toch dikwijls in haare waare gestalte aan mijnen geest ter waarfchouwing voorstellen, en mogt ik toch aan deeze waarfchouwing steeds gehoor geeven! Neen! Niets kan mijn hart verootmoedigen, dan deeze jammerlijke onbestendigheid van mijzelven!

Hier op de kniën, — daar snorkende in het bed, als ik waaken, als ik bidden, als ik werken moest.

Hier bij het sterfbed van eenen verheven vriend, — daar eene ledige uur onder des hairkrullers handen, — voor den spiegel, — aan eene maaltijd, — op eene sleedevaart. —

Hier bij de doorkist van eenen ontslaapen vriend, vol heilige beloften, — daar om eene
klei-

kleinigheid toornig , opvliegend , onzinnig zou ik zeggen , — V. A. T. H. D. G. — Neen ! Het moet toch duidelijk en zonder verborgen karakters uitgeschreeven worden , opdat ik het bij het snel doorbladeren ligtlijk bemerke , — *vee!* — En dit heb ik mensch e enen mensche, ik Christen e enen Christen gezegd? Hoe afschuwlijk komt het mij thans voor? — De tong, met welke ik aan het sterfbed, aan de doodkist, bij het opstaan en te bed gaàn bad, — deeze tong — noemde eenen mensch, die naar Gods beeld gemaakt is, een *vee?* — Ik durf mijzelven niet meer aanzien ; ik durf mijnen mond niet meer openen, mijne oogen niet meer opheffen.

't Is waar, ik heb in deeze maand taamlijk veel goeds geleerd, geleeraard en gedaan; veele godzalige, redelijke, menschlievende geneigdheden gehad, en in eenvoudigheid des harten geuit. — Ik heb deeze bijna allen opgeschreeven; maar niet alle, waarover ik mij voor God en voor mijn geweeten moet schaamen.

Menige gedachte is mij door de ziel gevloogen, die veelligt mijn ergste vijand van mij niet zou gedacht hebben. 't Is waar, — ik verfoeide ze ras. — Ondertusfchen laaten zij mij toch met schrik ondervinden, hoe onrein, hoe verdorven nog de grond van mijn hart zij.

Mijne

Mijne grondregels? — Ach, hoe zelden heb ik die geleezen, en van nieuws, gelijk ik toch voor had genomen, overlegd? Hoe gaarn vergat ik ze? Hoe menigmaal ontweek ik het, en zocht allerhande uitvlugten, als het 'er op aankwam, om ze weder, gelijk ik toch had behooren te doen, in overweeing te neemen?

Hoe zelden bemerkte ik bij het fluiten van den dag die grondregels uitdruklijk, welken ik niet in gemoede onderhouden had?

Hoe veel meer had ik, bijzonder ook over dag, kunnen en behooren te bidden, en gemeenzaam met God omtegaan?

Werken van liefde en weldaadigheid? — 't Is waar, ik heb verscheiden gcoeffend, — meer dan voorheen in twee maandèn; maar ik had sommigen van die met een edeler en reiner hart, — ik had over 't algemeen nog meer behooren te oeffenen. Ik had het kunnen doen. Ik heb mischien meer gedaan, dan anderen, die voor grootmoedig worden aangezien; maar — ik heb zekerlijk niet zo veel gedaan, als ik had kunnen en moeten doen.

Jegens mijne echtvriendin was ik teder. Doch ik had haar, God weet 't, hoe veel nuttiger kunnen zijn? Ik weet niet, waarom ik mij met haar, die toch naar ieder goed woord zo hong-

rig is , zo zelden omftandig van onze gemeenfchaplijke groote belangen onderhouden heb. Ik vrees , dat eene verdoemlijke gemaklijkheid de oorzaak daarvan zij. —

Over 't algemeen dunkt mij : ik ben nog niet op den rechten Christlijken toon met mijne echtgenootte. Uuren zijn 'er geweest , in welken ik het was , of veel meer zij met mij. — Maar deeze waare vertrouwlijkheid , deeze gemeenfchaplijke deelneeming aan een en hetzelfde grootte belang , is ons toch nog niet ligt , nog niet vaardig genoeg.

De pligt , — maar dit woord is van eenen vriend jegens zijne vertrouwdste hartvriendin al te hard , — het vergenoegen , haar te onderrechten , te verlichten , haare begrippen optehelderen , met elkander te verbinden , om 'er eene zekere zelfftandige vastheid aan te geeven , komt mij niet zelden als al te moeilijk voor. — Verdoemlijke gemaklijkheid ! moet ik al weder zeggen , — en even zo verdoemlijke verftrooiingszucht ; gij , gij zijt de vijandin mijner deugd en mijner zielenruste ! —

Doch wat is verftrooiing ? — Al wat mij het doelwit van mijn aanwezen en van mijn leven uit de oogen rukt of verduiftert ; al wat mij belet , op eene wijze , met mijne beftemming

over

overeenkomstig, te doen, te spreken, te denken, en mijne eerste en naaste pligten ter oeffening te brengen. — De ernstigste zaaken kunnen mischien verstrooiing voor mij worden; en die, welke als de onverschilligste voorkomen, zijn het veelligt niet. O mijn hart! Wees redelijk in de beslissing van dat, welk u uw gantsche doelwit uit de oogen rukt. Leer de allergemeenste en onverschilligste zaaken, leer zelf dat, welk eigenlijk slechts uw ligchaam en uwen uiterlijken welstand betreft, tot dit doeleinde neigen, en overeenkomstig hetzelfde gebruiken. — Maar laat ook het leezen der ernstigste schriften, laten ook de deugdzaamste daaden u niet van dit doelwit aftrekken, of aan de opmerking op uzelfen verhinderen: want, voorwaar slechts dan, en slechts zo lang zult gij het doeleinde van uw leeven met een eenvoudig en vast oog opmerken, zo lang gij uzelfen, en den gang uwer gedachten en gewaarwordingen opmerkt, uzelfen in stilte geniet, uzelfen gevoelt, in u inkeert, in u woont. — O mijn hart! Ik weet het, gij verstaat deeze spraak, als gij wilt; — denk niet op tegenbedenkingen, maar op het gehoorzaamen!

Ach, Heere! hou toch mijnen geest in toom. Laaten mijne begeerten aan de reden, en alle mijne daaden aan het geweeten, door uw woord

R

en

en Geest verlicht, onderdaanig zijn! Uwe alomtegenwoordige Voorzienigheid stelde mij alle dagen, en van alle zijden, de groote waarheid in helder licht voor de oogen: dat ik niet zo wel om mijns zelfs, als om anderen wil, en ter vrijwillige vervulling uwer oogmerken in deeze waereld leevè; dat ik noch weinig noch veel mijzelven, maar gantsch en alleen u toebehoore; dat alle mijne krachten, alle mijne have, alle mijne vermoogens, en alle mijne oogënblikken de uwe zijn; dat ik op geenerleie wijze gerust, en in de eeuwigheid zalig kan weezen, dan alleen door u, en met u, en in u.

Zo lang gij mijn Schepper zijt, en ik uw schefsel; zo lang zal het de onveranderlijke natuur der dingen blijven, dat ik alleen door u en in u vergenoegd en gelukzalig kan worden.

*Na het avondeten
ten tien uur.*

Maar niet vergeeten moest ik ook, o mijn getrouwe God! mij, nog eer ik mij aan den laaften dag deezer maand te slaapen neerleg, de gewigtigste der bijzondere weldaaden, die gij mij

in

in den loop deezer eerste jaarmaand beweezen hebt, leevendig voortestellen, en aan de gevoelens van blijdschap en dankbaarheid bij mij plaats te geeven.

Ik doorblader mijn dagboek, en vind, benevens de ontelbaare algemeene weldaaden, die ik aan uwe vaderlijke genegenheid en goedheid te danken heb, alle dagen nog bijzondere en uitsteekende bewijzen uwer onvermoeide en tedere bermhartigheid. Hoe menige opwekking! Hoe menige goede bevinding! Hoe menige aanleiding tot goede daaden! Hoe veele leeringen, — leeringen mij zo bijzonder nuttig, zo onontbeerlijk! Hoe veel verschooning bij mijne afdwaalingen! Hoe veel licht en verleevendiging uit uw woord in bijzondere omstandigheden en verzoekingen! Hoe menige gelegenheid om mijzelven te leeren kennen! Hoe veele ophelderingen mijner inzigten in den godsdienst! — En gij, sterfbed van mijnen vriend, welke weldaad zijt gij! welke duurzaame weldaad voor mijn hart, — als het u recht genieten en zich ten nutte maaken wil! Zelfs mijne overhaasting, mijne afwijkingen, hebt gij tot weldaaden voor mij omgekeerd. De satan, of ik, dacht kwaad over mij; maar gij hebt het ten goeden bestierd. Hoe heilzaam zijn mij de verootmoedigingen, bepeinzingen, gebeden

den, traanen, waartoe zij, onder de leiding uwer genade, zo veele aanleiding hebben gegeven! — En welke heerlijke bevinding hebt gij eerst weinig dagen geleeden, in mij verwekt? — — — — —

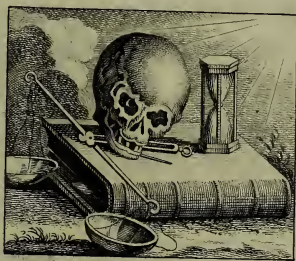
Dank, oprechte dank, zij u, goedertierenst Opperweezen! voor deeze en alle andere kenbaare en onnaarvorschlijke weldaadigheden, die gij mij geschonken, en op mijn perfoon, op mijne lieve huisgenooten en mijne vrienden gebracht hebt! — — Gij doet meer, dan wij bidden of denken kunnen!

Ach! geef toch, dat ik uwe weldaaden zo min, als mijn aanwezen vergeete; dat mijn hart krachtdaadig tot u getrokken worde; dat mijn vertrouwen op u, en mijne blijdschap in u, van den eenen dag tot den anderen bestendiger, leevendiger en heerschender worde! —

Ach! ik kan mij niet neerleggen, voor dat ik het besluit in mij nieuw en leevendig gevoel, om de volgende maand u nog meer te heiligen; nog dieper in de gemeenschap met u intedringen; nog meer over mijzelven te waaken; mij nog redelijker in de manlijke zelfsverloogchening te oeffenen; mijne sterfelijkheid en onsterfelijkheid nog meer te

on-

ondervinden; mij nog oprechter en standvastiger aan het Evangelij alleen vast te houden; — en alles op de weegschaal des doods en der Schrift te weegen; gelijk mij thans mijn doodshoofd, dat op mijnen Bijbel staat, daaraan erinnert. — Ja, van nu af aan! van nu af — (in deeze stille uur der wijze en bedaarde overpeinzinge zij het u, mijn onzichtbaare, doch steeds bij mij tegenwoordige Vader! van nieuws met opzet beloofd —) van nu af aan wil ik mij beneerstigen en daaglijks oefenen, om alle mijne daaden, woorden, gedachten en wenschen op de weegschaal des *doods* en der *Schrift* te weegen. Hoorder mijner geloften, wees de Verhoorder mijner oprechte wenschen, om ze te vervullen!

The first part of the history is a general account of the
 state of the world at the beginning of the world. It
 describes the creation of the world, the fall of man,
 and the dispersion of the human race. It also
 mentions the various nations and kingdoms that
 were founded in the world, and the progress of
 the human race towards civilization. The second
 part of the history is a particular account of the
 history of the British nation. It describes the
 various kings and queens that have reigned
 over the British nation, and the various events
 that have happened in the history of the
 British nation. It also mentions the various
 wars and battles that have been fought by
 the British nation, and the progress of the
 British nation towards greatness. The third
 part of the history is a general account of the
 state of the world at the end of the world. It
 describes the final judgment, the resurrection
 of the dead, and the eternal life of the
 righteous. It also mentions the various
 punishments of the wicked, and the eternal
 happiness of the righteous.

The fourth part of the history is a general account of the
 state of the world at the end of the world. It
 describes the final judgment, the resurrection
 of the dead, and the eternal life of the
 righteous. It also mentions the various
 punishments of the wicked, and the eternal
 happiness of the righteous. The fifth part of
 the history is a general account of the state of
 the world at the end of the world. It
 describes the final judgment, the resurrection
 of the dead, and the eternal life of the
 righteous. It also mentions the various
 punishments of the wicked, and the eternal
 happiness of the righteous.

mij voorkomt, te bloo en schaamde mij, van mijne (daarenboven reeds weder taamlijk verdonkerde) vreugde over een doodshoofd een woord te spreken. Vervolgens vertelde ik van den man, dien ik op den weg ontmoet had; en zo kwam ik ongevoelig aan 't praaten, en eindelijk inderdaad aan 't babbelen, en zelfs aan 't — lagchen.

Mijn gewisfen bleef daarbij niet gantsch gevoel-
loos. „ Vergunt mij, mijne freulens, dat ik een
„ pijp rooke. Gij hebt het mij op andere reizen
„ ook al vergund? ” — O! waarom niet? Ik stak mijne pijp aan, gebruikte een glas wijn; — en in het eerste stille oogenblik, toen 'er niets meer gesproken werd, durfde ik mijzelven nauwlijks meer aanzien. — Mijn huidig oordeel over de ruuwe gasten in de herberg, — o goede God! — hoe deedt gij mij dat op mijn hart vallen! — Ik zweeg eenige oogenblikken stil. Alle namen zij eene ontsteltenis in mij waar, schreeven ze aan mijne herinnering van 't verlies van mijnen vriend toe, — en troosten mij zeer ontijdig. Ik ging schielijk naar mijne kamer, en tekende, — God zij gedankt! dat ik het kan, — tot mijne leering en beschaaming, het gezelschap in de herberg, — en het gezelschap van deezen avond. — En waarin is dan nu, dacht ik, het

het onderscheid tusfchen beiden? Zij lachten op eene lompenner wijze, in eenen ruuwer toon, — gij op eene beschaafder wijze, in eenen zachter toon; — zij hadden bierkannen voor zich, — gij eene fles rooden wijn; — zij korte pijpen, gij eene lange; — zij spraken van nietswaardige zaaken, vergaten hunne sterflijkheid en onsterflijkheid, — en kwamen niet van het sterfbed, niet van de begraafnis van eenen vriend, — gij komt van daar, spreekt daarvan, — en vergeet dan in weinig oogenblikken, zo wei als zij, uwe sterflijkheid en onsterflijkheid, — en, nog meer dan zij, — uwen vriend en uwe belofte. —

J. C. LAVATERS

G E H E I M

D A G B O E K.

TWEEDE DEEL,

BEHELZENDE

ONUITGEZOCHTE STUKKEN

UIT HET ZELVE.

INDIEN WIJ ONS ZELVEN OORDEELDEN

ZOUDEN WIJ NIET GEOORDEELD

WORDEN.

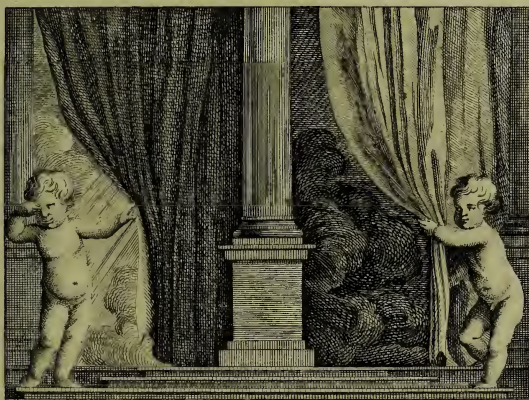
J. C. L. W. A. T. E. R. 'S

GEHEIM

DAGBOEK.

Uit het Hoogduitsch.

TWEEDE DEEL.

C. Philips, Jacobs, fecit

TE AMSTERDAM,

By M. DE BRUYN.

MDCCLXXX.

ONUITGEZOCHTE STUKKEN

UIT

J. C. LAVATERS

DAGBOEK.

DINGSDAG.

DEN TIENDEN NOVEMBER.

1772. *

Toen ik tegen den avond met mijne vrouw thee dronk, klaagde ik over de menigte mijner bezigheden, en overleide met haar, mijne briefwisseling naauwer te bepaalen. — Ik nam voor zonder noodzaake, geene nieuwe met iemand te beginnen. — Slechts eene nog, zeide ik, met eenen man, dien gij niet kent; die moet mij,
be-

(*) Tot op deezen dag des avonds had ik lang nagelaaten, mijn dagboek voortzetten.

II. DEEL.

A 2

behaagt het Gode, nog gelukken; zonder dien kan ik niet voortkomen; voor dien heeft mijn hart reeds meer geklopt, dan ik zeggen durfde; dien wilde ik reeds tienmaal ſchrijven, maar dewijl ik niet wist, waar hij was, omdat ik op eenen brief voor vier jaaren aan hem geſchreeven, geen antwoord gekreegen had, en voornaamlijk, dewijl het, naar mijnen dunk, onbeſcheiden was, zonder nadere aanleiding zulk eenen man te bemoeien, liet ik het na; en deeze was — N.

Eene vriendin kwam, dewijl ik een weinig onpaſſijk was, mij een uurtje bezoeken. — Wij ſpraken veel goeds, welk ik thans geenen tijd heb te herhaalen. Leonard bragt mij een' brief van de poſt. — Eene onbekende hand. — „Weder een nieuwe brief, zeide ik bedaard aan „mijne vriendin, en eerst deezen avond nam ik „voor, zonder noodzaake mij in geene nieuwe „briefwiſſeling intelaaten!” — Ik opende den brief, — zag naar het onderſchrift; — N.! riep ik tweemaal uit; N.! O gij goede, goede God! Is 't mogelijk! Ik wilde leezen, en kon niet; — verhaalde, — ſtamelde, — leide den brief weg. — O gij vaderlijke, vriendlijke, tedere voorzienigheid van mijnen God! — De verborgenſte wenſchen mijns har-

harten laat gij mij wedervaaren, eer ik ze uit had gesproken. —

Ik ging te bed; las den brief, — beefde van verlangen, om het P. te zeggen; doch hij kwam niet meer. Ik schreef nog — geen antwoord, — slechts uitboezeming mijner blijdschap, — een blad vol oprechtste hartlijkheid aan N. (*)

Hier zijn eenige plaatsen uit zijnen brief: „ Zekerlijk heeft zich een koele, krachtlooze toon, „ gelijk over veele andere dingen, zo ook over het „ Christendom uitgebreid, en de zedekunde is, „ bijzonder ingevolge Engelsche filosoofhen in „ de godgeleerdheid, meer eene zekere gezonde „ staatkunde van buiten, en bloote rust van binnen geworden, dan het, ik wil niet eens zeggen, „ naar den geest der religie, maar zelfs naar de „ gesteltenis en de vorderingen der menschheid, „ die toch voorwaar niet zo een koel *abstractum*, „ maar één geheel van zeer veele werkende krachten is, zijn moest. Zelf in uwen vriend N., „ hoe

(*) Ik voeg 'er uit den ontvangen brief eenige plaatsen bij, die mij zo leerrijk voorkomen, dat het ongerechtigheid en ondankbaarheid jegens de voorzienigheid van mijnen God zou zijn, indien — — iedelijkheid — mij terughield, omze den lezer met het dagboek medetedeelen,

„ hoe zeer ik hem fchatte, is dat de erfzonde
 „ van alle zijne fchriften, waarmede hij tegen zijn
 „ wil zo veel kwaad ftift; fchoon wij 't nog niet
 „ erkennen; — doch over dat alles op een
 „ andermaal. Nu flechts bij het hoofdoogmerk
 „ van uw boek ftaan gebleeven; en mag ik daar-
 „ bij vooraf (niet van mijnen kant vrijheid; die
 „ moet gij mij toeftaan) maar van uwen kant die
 „ uitboezeming van uzelfen, die verloogchening
 „ van u fmeeken, zonder welke gij, gelijk ik
 „ uit veele plaatsfen van uw boek zie, alle zaaken
 „ als tegen u gezegd, aanziet. Dat is onder-
 „ tusfchen niet recht, hoe zachtmoedig gij ook
 „ antwoordt. — Men ziet, gij spreekt (bij
 „ voorbeeld; in de voorrede des tweeden deels
 „ enz.) fteeds over de eeuwigheid, als *over uw*
 „ *eigen werk*, en niet als een werk van God.
 „ Over 't algemeen heeft u de langduurige be-
 „ zigheid in deeze zaak reeds in het tweede deel wijd
 „ vervoerd. Men ziet, gij zijt niet meer ziender,
 „ befchouwer van godlijke geheimnifen; maar
 „ wilkeurig bouwmeester van eigene, dikwijls
 „ zeer laage onweezenlijke en kleine denkbeelden;
 „ gij verheugt u over gevaarten, die tot het ge-
 „ bouw in het geheel niet behooren. Lieve La-
 „ vater, *eigen zin* — is metterdaad reeds een
 „ ftaat van ftraf, en gij weet, wat 'er op volgt,
 „ als

„ als men *daarin overgegeeven* is. De eeuwig-
 „ heid is een groote, ja de grootste zaak van God,
 „ die wij, liefste Lavater, allereerst en meest daar-
 „ door vereeren, dat wij ze met alle verloogche-
 „ ning van eigenvinding aanschouwen, bijgevolg
 „ maatig zijn, ook ter rechter tijd de oogen
 „ neerslaan, en niet weten willen. Dat is daad-
 „ lijke vereering, waartegen alle woorden niets
 „ zijn! Wat kan God in eene, in de kleinste,
 „ in alle waerelden doen? En wat kan Lavater
 „ raaden?

„ Gij ziet, hoe zeer deeze stille wenk over het
 „ geheel en bijzonder in het tweede deel van uw
 „ boek wegsnelt, daar het enkel in 't blinde ge-
 „ schermd en (hoe diep en onschuldig het ook
 „ zitten moge!) het vernuftig zijn eens kinds is

- - - - -
 - - - - -

„ Blad en tijd is ten einde, en ik heb nog ei-
 „ genlijk niets gezegd, wat ik zeggen wil-
 „ de. — — — — Als wij het slechts
 „ eerst over het oogpunt, waartoe zich alles
 „ alleen schikken zal, eens zijn, hier alleen den
 „ aanstaanden engel in ons te verwekken, en
 „ wegens al het andere ons met volkome-
 „ ne overgifte, Gode alleen opteofferen lee-
 „ ren. ”

Ik betuig voor God, dat, hoe veel vernederendes ook deeze brief voor mij behelst, ik nogthans niet de minste, ook niet de verborgenste onwilligheid, zelfs niet bij die weinige plaatsen, die naar mijnen dunk onrichtig zijn, ondervonden, maar God innigst voor deezem, voor mijnen uiterste leerzaamen, brief gedankt heb. — Niets verootmoedigt mij meer; niets verheft mij meer; niets geeft mij meer zedelijke sterkte en verhevenheid, dan zulke tedere bewijzen der godlijke goedertierenheid over mij.

Nu — zou ik dit niet aantekenen? . . . Ach! had ik toch meer tijd, om veel, zeer veel daarvan opteschrijven, dat God aan mij doet. . . . Hoe dikwijls zou ik van achter mij verwonderen, hoe dikwijls aanbidden! Eene nieuwe opwekking, om mijn dagboek, zo lang verzuimd, weder voorttezetten!

AAN DE VROUWE B.

DEN 12 NOVEMBER. 1772.

Is 't mogelijk, mijne waarde vrouw B. (ik antwoord op uw briefje aan onze geëerde vrouw H.) dat gij — bij eene zo goede voorzienigheid Gods — zo ongeloovig kunt zijn?

Nu — wat zal ik u zeggen? — Zult gij dan de eenigste weezen, die God^d zonder vaderlijk oogmerk kastijdt? Zal hij allen niet van harte bezoeken, — en u alleen met onverbidlijke grimigheid vervolgen?

Gods goedertierenheid zou het zijn, die u een kind — door de natuur — gegeven heeft? En niet deeze goedertierenheid zou het zijn, — die het u door den weg der natuure ontnomen heeft?

Vingt gij toch slechts aan, de daadlijke, de onloochenbaare bewijzen der godlijke goedertierenheid, die gij daaglijks, die gij zelfs nog heden ontvindt, u voortetellen; — zal dat kleine beetje tusfchengemengd schijnkwaad iedere vonk van

geloof, — die zich op tien duizend bewijzen vestigen kan, in u verdooven?

Kortzienigheid — blooheid — eigenwillige rechthebberij tegen God zou het zijn; — als gij in ernst staande wildet houden: — Dat gij vergenoegder en gelukkiger zoudt weezen, indien uw kind nog leefde. — Ach! Dat zoudt gij niet weezen; dan zou uw kind nog leeven. — Vraagt alle lijdende ouders, of medelijdende kinderen troost of last zijn?

O mijne lieve goede vrouw B.! geloof toch dit slechts, — God is uw beter vriend, — bemint u meer, dan vrouw Sch., of eenig ander mensch een mensch beminnen, dan een des anderen vriend zijn kan. Te huis, den 12 November. 1772.

J. C. LAVATER.

A A N H A S E N C A M P .

D E N 14 N O V E M B E R . 1772.

Leeft HASENCAMP nog? Is hij nog uw vriend? —
Deeze vraagen deed ik mij dikwijls. — Eene gedruk-

drukte voorrede zegt mij, ja. — Dank, mijn broeder, voor deeze voorrede. OETINGERS, geschrift over het hoogepriesterschap van Christus begin ik in dit oogenblik te leezen, want eerst heden ontving ik het. Ik wil het werk redelijker wijze beproeven. Ondertusfchen openbaart het zich ras, dat de geest van overtuiging, die in Jesus en Paulus was, niet in hem is. Hij dringt met zijne trotsche denkbeelden overal door, of stoot veel meer overal aan. Was dat ook Jesus Christus handelwijze? Hij deed ten vorschijn komen, 't geen 'er was; bouwde steeds op dat geen, 't welk gezond verstand en geweeten toestonden; verbond de nieuwe waarheden met de erkende; en toonde de overeenkomst van die met deeze.

Anders heb ik 'er verheven begrippen in gevonden, die ik onlangs, door Gods licht, ook ten deele — ontdekt heb. Doch dit zal nog geene beoordeeling zijn.

Het derde deel der UITZIGTEN is naar Duisburg op weg, en verwacht van den redelijken, vrijen, verlichten HASENCAMP zijn oordeel.

Ik ben niet volkomen gezond. P., de eerstling mijner hartevreugde, is bij mij, — en groet onzen broeder; hij op den laaften dag van zijn vijf

vijf en twintigste, ik op den laatsten dag van mijn een en dertigste jaar (a).

(a) Volgens deezen brief was de heer LAVATER den 15 November 1772 een en dertig jaaren oud; maar volgens het eerste deel van dit dagboek, bladz. 221 had hij reeds den 27 Januarij 1769 den ouderdom van twee en dertig jaaren bereikt: want men leest daar eene stichtlijke bedenking over zijnen drie en dertigsten geboortedag. Ik heb deeze strijdigheid hier wel kunnen opperen; maar, hoe ze te vereffenen, daartoe zie ik geene kans. *Aanm. des Nederd. vert.*

Z O N D A G.

DEN VIJFTIENDEN NOVEMBER.

1772.

Ik had, dank zij u, mijn goede Vader! een' goeden, gerusten nacht, en mijn hoest ontrustte mij niet in 't allerminste.

Ik ontwaakte voor zes uur, en geraakte in groote verwondering over mijn leeven, Gods leidingen, mijne bestemming, mijn ontstaan en sterven. — Ik bad overluid, en zacht met bevinding.

't Was acht uur, toen ik opstond. De hoest was sterk, en hij maakte mijn hoofd bedwelmd. Er werd juist naar de kerk geluid. Het was mij iets ongewoons, zo eenzaam en stil onder het gelui in huis te zitten; en iedere nieuwe, ongewoone omstandigheid had invloed — zeer merklijken invloed — op mijne gewaarwordingen. Een zoete, zachte droefgeestigheid trok ziddend mijne borst door. — Leeraars en hoorders gingen voor mijne gedachten voorbij. — Ik zelf,

zelf, als leeraar en hoorder, nam waar en schaamde mij, en verheugde mij." Zo veel goeds wordt „ toch heden gehoord! Zo veele ligtvaardigen „ worden toch hier en daar tot nadenken op- „ gewekt! Zo veele siftingzoekende harten „ verkwikt! — Tot hoe veel kwaads zou ook „ reeds de bloote verwaarloozing van den gods- „ dienst en het nietprediken over 't geheel aan- „ leiding geven, zulks bevorderen en vermeer- „ deren? — Waarom zijn wij jegens deeze „ zegenrijke inrichting der Voorziénigheid zo on- „ gevoelig? — Waarom ik, leeraar, zo ge- „ voelloos? En ik, hoorder, ook, schoon ik „ in de kerk, die ik bezoek, grootdeels zeer nut- „ tige en aan mijzelfen zo gezegende leerredenen „ hoore! ”

Het gelui hield op. Ik dronk mijne kruider-
 thee, en ging een half vierde uur bedaard in mij-
 ne kamer op en neer. Mijn kleine zoontje hield
 mij goed gezelschap. Mijne vrouw had bij haa-
 re kranke zuster overnacht. Ik sloeg de nieuwe
 Zurichfche Bijbeluitgaaf op, en las I CHRON.
 XV en XVI. Hoe lief werd mij David op
 nieuw! Hoe zeer ondervond ik de waarheid zij-
 ner godlijke aanblaazinge! *Dat zich het hart der*
geenen, die den Heere zoeken, verblijde!
Vraagt naar den Heere en zijne sterkte! Zoekt
zijn

zijn aangezigt geduuriglijk! — Dat de hemelen zich verblijden! Dat de aarde zich verheuge! Dat de zee bruische met haare volheid! Dat het veld huppele van vreugde, met al dat daarin is! Looft den Heere, want hij is goed: want zijne goedertierenheid is in der eeuwigheid.

Hoe had ik hem wel willen omarmen, dien Godgezalfden koning, toen hij zich voor den Heere stelde, en zeide. *Wie ben ik, Heere Heere? en welk is mijn huis? dat gij mij tot hiertoe gebragt hebt? Daartoe is dit in uwe oogen nog klein geweest, Heere Heere, maar gij hebt ook over het huis uws knechts gesproken tot van verre heen: en dit (naar) de wet der menschen, Heere Heere! En wat zal David nog meer tot u spreken? want gij kent uwen knecht, Heere Heere! —*

En wat zal ik tot u zeggen, Heere, mijn God! op deezen mijnen een en dertigsten geboortedag! Wat hebt gij van mijne jeugd af, tot op dit oogenblik, aan mij gedaan! Boven hoe veele duizenden hebt gij mij bij uitstek gezegend! Hoe groot is zelfs de menigte uwer uitgelezenste weldaaden! Hoe veel hebt gij mij door vrienden en vijanden, door geschriften en omgang, hoe veel door uw Evangelij geleerd, verlicht, verder gebragt! Hoe veel vrolijker, vrijer, getrooster ben ik! 't Is waar, mijn hart is niet altijd, niet geheel

het

het uwe! Maar, ik zoek u nogthans met meer toeverlaat, met meer verzekerdheid, om u geheel te vinden! Mijne gebeden om verlichting en wijsheid, hoe oogschijnlijk hebt gij ze verhoord! Hoe veel meer zie ik u in alle dingen! Hoe veel geopender is mijn oog en hart, om in alle, ook uitwendige, ook de geringste veranderingen der dingen u waarteneemen, te vereeren, lief te krijgen! — Hoe verre ik nog van het wit, daar ik naar jaagen moet, vervreemd ben; hoe zeer ik daaglijks ondervind, dat nog andere driften, dan de liefde tot Christus en zijne lieve menschen in mij leeven, onder mijne betere driften heimlijk insluipen en ze vergiften; hoe zeer ik nog reden heb, om over mijne bijkans onoverwinbaare traagheid, ach! bijzonder ook met betrekking tot het gebed, te klaagen: zo bemerk ik nogthans, bij dat alles, wasdom in 't geloof, in de liefde, in de hoop; het wordt mij steeds ligter, om mijnen wil aan den alwerkenden en allerbesten wil der Voorzienigheid overtegeeven; te gelooven, daar ik niet zie; te lieven, daar ik niet geliefd word.

O hoe innig verheug ik mij over de waardevolle woorden van Jesus! — *Alle ranke, die in mij vrucht draagt, reinigt mijn Vader, opdat zij meer vrucht draage.*

Ondertusfchen ben ik zekerlijk in veele stukken

ken niet eens zo goed, als de menschen gelooven, als mijne vrienden mij verzekeren willen. — Inderdaad niet zo liefderijk, niet zo bescheiden, niet zo maatig! Neen! Ik ben het niet! God weet het, dat ik hun niet uit valsche bescheidenheid tegenspreeke. Ik weet het; ik ondervind het; ik moet het bekennen. Ik schaam mij! Maar, ik wil niet moedeloos zijn! God heeft tot hiertoe boven verdiensten geholpen! Hij zal verder boven verdiensten helpen! zal dat goede werk, welk hij in mij begonnen heeft, tot op den dag van Jesus Christus weeten te voleinden.

Doch, voorwaar! zelfs die gedachte is voor mij onverdraaglijk, dat ik zo veelen beter schijne, dan ik ben. Ach! het is voor ons zo vergenoegd, als wij dat inderdaad zijn, daar wij voor aangezien worden; als wij nog meer voor God zijn, dan wij voor de menschen schijnen te zijn; en tot dat ik in waarheid meer voor God ben, dan ik voor de menschen schijn te zijn, wil en kan ik niet met mijzelven te vrede zijn. Maar nooit wil ik het geloof aan Gods verdere hulp, de hoop, dat ik alles kan worden, 't geen God wil dat ik worden zal, van de zo billijke, zo natuurlijke ontevredenheid met mijzelven scheiden.

Als ik slechts dikwijler en aanhoudender bad!

— Ach! mijn God! hoe veelen uwer kinderen stellen zich wel voor, dat ik geheele uren (*) bij dag en bij nacht voor u staa; — en ach! hoe ongemeen zeldzaam geschiedt zulks? — Ik weet Vader, een oogenblik des kinderlijken geloofs, is een dag des woordlijken gebeds (†). Maar! Het is echter traagheid, gemaklijkheid, afkeerigheid van u; mangel aan erkentenis, aan liefde, aan be-

(*) Geheele uren lang zich met godsdienstoeffeningen, met overdenken, leezen, bidden, enz. bezig houden, is zeer goed en heilzaam; maar geheele uren alleen met eigenlijk gezegd bidden doorbrengen, is in de allermeeste gevallen noch mooglijk, noch raadzaam, als men niet in het gebrek van herhaalingen of iedele woorden vervallen wil, waarvoor Jesus ons waarschouwt *MATTH. VI. 7.*
Aanm. des Hoogd. uitg.

(†) Ook eene goede, Gode behaaglijke, den naasten nuttige, uit een oprecht hart verrichte daad is meer waard, dan het langste woordlijke gebed, welk ons niet tot doen aandrijft, of zelfs daarin verhindert. Dwaal niet, Christen lezer. Het gebed is slechts een hulpmiddel tot vroomheid en rechtschapenheid, maar niet de vroomheid en rechtschapenheid zelve. Hij, die het gevoel zijner afhankelijkheid van God in zich onderhoudt, en naar zijnen toestand en beroep den wil van God gaarn en gewillig doet, omdat hij weet, dat het Gods wil is, bidt zonder ophouden. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

bevinding uwer zaligende beminnenswaardigheid, dat ik zo zelden, zo ter loops bidde.

Hoe dikwijls en hoe lang zal ik nog deeze klagt moeten herhaalen!

Hoe noodig is het, dat ik een' bijzonderen tijd daartoe bepaale, dewijl ik anders over deeze allergewigtigste, allernatuurlijkste en zaligste oeffening steeds heen stap, tot dat ik des avonds wegens vermoeidheid den slaap niet meer weeren kan.

Als God mij nu reeds zo zeer zegent, hoe veel vatbaarer zal ik voor zijnen zegen door aanhoudender gebedsoeffeningen worden (*).

Mijn kleinste zoontje stoorde mij dikwerf met vraagen. In 't eerst wilde ik 'er een weinig ongeduldig over worden, maar liet het hem nogthans niet bemerken, en antwoordde hem steeds; en op het einde was hij en ik beter te vrede.

Ik las nog in KLOPSTOCKS Oden, en bad met hem:

O

(*) Niet slechts het gebed, maar iedere rechtmaatige, getrouwe aanwending der bekwaamheden en krachten, der gaaven en goederen, ons van God verleend, maakt ons voor eenen hooger graad en eene rijker maat derzelven vatbaar. Het gebed moet ons niet boven de menschheid verheffen, maar ter vervulling der pligten, die wij als menschen, als Christenen te betrachten hebben, gewillig en bekwaam maaken. *Aann. des Hoogd. uitg.*

*O, laat me leeven, dat in 't bereikte doel
Ik sterve! Dat eerst, wen het gezongen is
Het lied van u, ik triomfeerend*

Over het graf den verheven weg gaa!

*O, gij mijn Meester! Die gij geweldiger
De Godheid leerdet! Wijs me de wegen toch,
Die gij toen gingt! Waarop de zienders,
Uwe verkondigers, blijdschap zongen!*

*Toon mij de loopbaan, daar in 't verre doel
De palmentak waait! Dat mijn gewijde arm
Van 't alter Godes vlammen neeme!*

Vlammen in 't hart der verlostten stroome!

Ik schreef aan het dagboek, speelde met mijn kleine dochterken, en hield het middagmaal.

De dienstmaagd kwam, om naar mijn zoontje te zien. Wij riepen hem, zochten hem en vonden hem niet. Angst bekreep mij. Ik gevoelde, ik gevoelde, hoe zwaar het mij vallen zou, om hem — aan mijns Vaders wil opteofferen. — Ik zond haar heen, en men vond hem bij zijne mama, naar welke hij zonder hoed in het zouthuis gelopen was, omdat hij haar niet te huis gevonden, en, tegen zijne gewoonte, den gantschen voormiddag nog niet gezien had.

Na de tafel schreef ik naar Frankfort, en las verder in KLOPSTOCKS Oden. Ik sloeg sommigen over, en las en heil'as alleen die, welke ook ten aanzien van haaren inhoud verheven zijn: den *Verlosfer*; den *Alomtegenwoordigen*; het *Aanschouwen Gods*; het *Lentefeest*; den *Ontfermer*; de *Waerelden*; de *Gesternten*. Geene andere, dan zulke Oden wenschte ik van hem, hoewel ook in zulken meer nieuwe lichtgedachten. Geene, die met alle verhevenheid der dichtkunst een slechts klein, schoon ook onschuldig, vermaak schildert. Ook behaagt mij de invoering en wederopwekking der oude Duitfche mythologie en bardentaal, hoe zeer zij in de moode komt, en alleen poëtische ooren behaagen mag, geheel en al niet. Als oeffening mogten dergelijke stukken doorgaan! Maar zij moesten niet het algemeen, — tot eene blinde navolging steeds zo bereidwillig, — van eenen Dichter voor worden gelegd, wiens groote aanzien niet anders dan zeer verleidende kan zijn. Van harte verblijdde ik 'er mij over, dat bij de navolgingen van het oude *Slagtlid*, het *Drinklied* en het *Minnelied* in deeze voortreffelijke verzameling weggelaaten, en dus, gelijk ik hoop, door den vroomen dichter verworpen zijn. Inderdaad waren het volstrekt onverschoonbaare

stukken, waarover zich zekerlijk de groote dichter, deeze vertrouwing der engelen, dikwijls genoeg van harte geschaamd zal hebben.

Mijne vrouw kwam te huis, en leide haar moeders en zusters zegen met den haaren liefderijk op mijn aangezicht neer. Wij zaten eene wijle tijds bij elkander, hand in hand, en spraken niet veel. De hoest had mij vermoeid. Zij ging tot de kinderen. Ik las onder de avondpredikatie den BRIEF AAN DE EPHESIERS. Hoe vol verhevenheid, groote wenken en heerlijke voorstellen is hij! Hoe omvattende en overal indringende zijn de kundigheden, die 'er in heerschen! — *God heeft ons in Christus voor de grondlegging der waereld uitverkooren, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor hem in de liefde.* — Hoe oncindig veel ligt in deeze woorden! Welk wijsgeer van den opgang tot den ondergang spreekt in deeze taal! Waar vindt men anders zo veelbeduidende, zinrijke uitdrukkingen, kundigheden, wenken, voorstellen, als bij voorbeeld deeze uitdrukkingen behelzen (*): *Weeten, welke*
de

(*) Hoe waar en voortreffelijk alle de volgende leeringen en voorschriften der apostelen, en hoe zeer zij eenen van God bijzonder verlichten leeraar der menschen ook waardig zijn; zo neem u echter, Christen leezer, voor de schaadelijke
dwaas-

de rijkdom zij der heerlijkheid van Gods erfnis in de heiligen; — welke de uitneemende grootheid zijner kracht zij aan hun die gelooven; — de gemeente (het genootschap van alle door Christus goedgewordene menschen) is Gods ligchaam; de vervulling des geenens, die alles in allen werkt. — God, die rijk is in barmhartigheid, heeft ons door zijne groote liefde, daarmede hij ons lief heeft

dwaaling zorgvuldig in acht, als of de woorden der Schrift betekenden, 't geen zij betekenen kunnen; of, als of iedere spreuk des Bijbels eene onuitputlijke bron van bijzondere begrippen en openingen in religiezaaken was. Dit zou de regelrechte weg zijn, om de Schrift tot een ongeemeen duister en onverstaanbaar boek te maaken. Wilt gij ze verstaan; dan vraag niet: wat laat zich, of wat kan ik bij deeze spreekwijze of bij deeze plaats denken? Maar vraag: wat mag en moet toch wel bij voorbeeld PAULUS, die voorheen een Joodsch geleerde was; wat mogen en moeten toch wel de EPHESIERS, de KOLOSSERS, enz. die nieuwbekeerde Christenen uit de Jooden of Heidenen waren, daarbij gedacht hebben? Ontkleed teffens, als gij beter onderrecht zijt, de spreekwijzen, die een weinig vreemd luiden, van het Hebreeuwfche gewaad, welk zij nog in onze overzettingen draagen. Dan zult gij, bij voorbeeld, ontdekkén, dat *den rijkdom der godlijke erfnisse onder de heiligen te erkennen* niet wel iets anders betekenen kan, dan: te erkennen, welke groote voordeelen de Christenen boven andere menschen bezitten. *Aann. des Hoogd. uitg.*

heeft gehad, mede opgewekt en mede gezet in den hemel in Christus. — Hij wilde ook in de toekomstende eeuwen den uitneemenden rijkdom zijner genade, door de goedertierenheid over ons in Christus betoonen. — Wij zijn zijn maaksel, geschapen in Christus Jesus tot goede werken, welke God voorbereid heeft.

Wij hebben alle door den Zoon den toegang door eenen Geest tot den Vader. — Wij zijn niet meer vreemdelingen en bijwooners, maar medeburgers der heiligen en HUISGENOOTEN Gods. —

Wij moeten tot eenen heiligen tempel opwassen in den Heere. —

Den overheden en magten in den hemel zou door de gemeente de veelvoudige wijsheid Gods bekend worden gemaakt. —

In de liefde moeten wij geworteld en gegrond zijn; — bekennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat; — tot alle de volheid Gods vervuld worden. —

God is magtig, meer dan overvloediglijk te doen boven al dat wij bidden of denken. —

Een ligchaam is het, een Geest, eene hoop, een Heer (b), een geloof, een doop, een God en
Va-

(b) In twee bijzondere Hoogduitsche uitgaaiven van dit Dag-

Vader van allen, boven allen, door allen, in ons allen; — daarom moeten wij in alle ootmoedigheid, en zachtmoedigheid, en langmoedigheid, elkander verdraagen in liefde. —

Wij moeten alle komen tot kennis des Zoons Gods; — tot eenen volkomen man, — tot de maat der grootte der volheid van Christus. —

De waarheid betrachten in liefde; — jegens elkander goedertieren zijn, bermhartig, vergeevende elkander, gelijk ook God in Christus ons vergeeven heeft; — Gods navolgers zijn, als geliefde kinderen; — in de liefde wandelen, en ons Gode voor elkander opofferen, gelijk de Zoon Gods zich Gode voor ons opgeofferd heeft. —

Een licht in den Heere zijn; — verstaan welke des Heeren wil zij; — vervuld worden met Gods Geest; — spreken onder elkander met psalmen enz. — God altijd danken; — elkander onderdaanig zijn in de liefde.

Voorts de echtgenooten liefhebben, gelijk ook Christus, de gemeente lief heeft gehad; — al-
les

Dagboek, te Leipzig in de jaaren 1772 en 1773, in klein en groot octavo uitgekomen, lees ik *ein hertz of een hart*: maar, dat zulks eene drukfout zij, en hier *een Heer* gelezen moete worden, zal niemand ontkennen, die de plaats zelve EPH. IV. 5 naziet. *Aanm. des Nederd. vert.*

les met oprechtheid des harten als den Zoone Gods doen; — steeds op den Heere in den hemel, bij wien geene aanneeming des perfoons is, ons oog te richten.

O mijn hart! Hoe hebt gij toch ooit deeze plaatsfen, deeze uitdrukkingen kunnen leezen, zonder te gevoelen, dat dit de taal der verhevenste waarheid, de stem van hem is, wiens werk gij zijt, en dien gij nooit zoeter en zaliger geniet, dan wanneer gij hem eenvoudig, onbaatzuchtig, bemint, hem, die alles bezielt, in uwe broeders en zusters bemint. — Die uit de waarheid is, hoort, verstaat en volgt Gods stem.

Ik schreef eene Ode. — *Mijne wording.* — Daarna aan het dagboek, en zat nog een kleine wijl stil, — een paar minuten bij mijne moeder. Ik werd beneden geroepen, las eenige hartelijke, beschaamend goedaartige zegenwenschen, en antwoordde met een regel of twee nagenoeg op deeze wijze: „ Ach! gij lievende, geliefden! Gij zijt al te goed! Ik durf uwe goedheid niet aanneemen, voor dat ik mij door en door aan u vertoonen durf; voor dat 'er niets meer in mij overig is, 't welk zich voor u zoekt te verbergen; dan ben ik uwe liefde en uwe wenschen waardig.”

Sommige vriendinnen kwamen ons bezoeken.

— Wij

— Wij lazen in KLOPSTOCKS Oden; spraken van de eigenzinnigheid en de kwaade luim der kinderen. Omgang met meerderen en minderen is hun deswege zeer nuttig, opdat zij zich gewennen te begrijpen, dat andere menschen, grootere en geringere, met hun in gelijke rechten staan. Ik zend mijnen zoon in de gemengde school bijkans alleen om deeze reden, ten einde hem gezellig te maaken; hem aan menschen te doen gewennen; al leerde hij 'er ook anders niet het minste; ja, al zou hij 'er ook, daar ik niet aan twijfel, veel onaartigs en kwaads leeren. — Dit kwaad komt, naar mijnen dunk, in geene vergelijking met het schriklijk kwaad der ongezelligheid, der menschen schuwende, menschen verachtende luimen. Enkele onaartigheden en gebreken, welken hij mede naar huis zal brengen, en die gemeenlijk terstond bij hun eerste ontstaan, of kort daarna te bemerken zijn, laten zich veel gemaklijker van tijd tot tijd, naar maate zij waargenomen worden, uitroeien, dan de schroomlijke neiging van een geheel karakter tot menschenhaat, kwaade luimen en schalkachtigé grillenvangerij. Daarenboven, dunkt mij, moest dit niet vergeeten worden, — dit een bestendig oogmerk zijn van allen, die over de opvoeding schrijven, en zich met de opvoeding bezig houden, — gelijk het

over

over 't algemeen het bestendig oogmerk van alle leeraars, van alle zedekundige schrijvers moest weezen, te weten: „Wij moeten toch de wae-„ reld neemen zo als zij is.” Wij kunnen haare orde en inrichting niet veranderen. 't Zij de omstandigheden en verbindtenissen, in welken wij ons bevinden, goed of kwaad zijn; zij zijn toch altijd zo, gelijk zij zijn. 't Is derhalve dwaasheid, die te willen veranderen; en, als men ze niet veranderen kan, zich daarvan aftezonderen, en los te rukken. Men moet dus menschen en kinderen gewennen, in die waereld, in die omstandigheden, die nu toch niet zijn te veranderen, wijs te zijn, en goed te doen. Om deeze reden moet men de kinderen niet slechts gewennen, *alleen en te huis* gezeglijk en deugdzaam te weezen; niet gelooven, dat men ze wijslijk opvoede, als men ze steeds van het gezelschap, van het gedruisch der kinderen afgezonderd houdt. Zij moeten leeren en zich oeffenen, om onder kwaaden goed te zijn; dewijl het onmooglijk te vermijden is, dat zij niet onder kwaaden geraaken. Zij moeten, als zij wijs en gelukkig zullen zijn, eene eigene, van wetgeevend opzigt vrije en onafhankelijke, zedelijke vastigheid en zelfstandigheid hebben; maar deeze kan hun geene soort van kunstige opvoeding geeven.

Ik doorlas nog OETINGER over *Christus hoogepriesterschap*. Eenige weinige, maar in lang na niet genoeg ontvouwde, groote denkbeelden uitgezonderd, heb ik 'er weinig in gevonden, minder dan de redelijke en anders van verstand en van harte zo gezonde HASENCAMP mij daarvan liet hoopen (*).

Maar, o mijn hart! — Waarom verheugdet gij u niet zo zeer, van OETINGER, als van eenen geliefden man, genoemd te worden? — Waarom kan ik mij van een heimlijk afkeer, van eene ongemakkelijkheid, van eene donkere, zich voor mij schaamende, en deswege snelvoorbijgaande ontevredenheid niet ontdoen, als ik mijnen

(*) Dewijl ik OETINGERS schriften niet geleezen heb, kan en mag ik 'er ook niet over oordeelen. Ondertusfchen zijn zij, zegt men, naar 't oordeel van verstandige en onzijdige rechters zeer duister, en ten deele gantsch onverstaabaar. Des zal ik ze ook wel ongeleezen laten. En dat wilde ik ook iederen ongestudeerden Christen welmeenend raaden. Die slechts weinig tijd aan 't leezen besteed kan, en geen zogenaamde geleerde is, moet in de keuze der boeken, welken hij leest, zeer behoedzaam wezen, en zich alleen aan zodaanigen houden, die hij zonder groote moeite verstaan, en tot zijn onderwijs en verbetering gebruiken kan. Het gewigtigste en nuttigste in den godsdienst is altijd ook het ligste en begrijpelijkste. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

nen naam gedrukt nevens OETINGER en BENGEL vinde? Is dat niet iedeleid? niet kinderachtige bekommernis, om als hun aanhanger bespot te worden? — En nogthans zegt mijn hart mij, dat zij beiden redelijke, vroomen, en in veelen opzigte verdienstlijke diepdenkende mannen zijn; — zegt mij met luide stem, dat, niettegenstaande al mijnen stijlroem, ik hun noch in godzaligheid, noch in gelaatenheid evenaare; — dat hoe veel zwakheid, eigenheid en duisterheid zich ook in hun karakter en hunne schriften gemengd mag hebben, hun Gods zaak en Christus koningrijk nog meer ter harte gaad, dan mij; — dat ik nog veel afleggen, en mij (naar de broederlijke vermaaning van mijnen broeder HASENCAMP) veel meer van alle bevlekking des vleesches en des geestes reinigen moet, als ik in de andere wereld, daar de Hartekenner ze gewis zal voor den dag doen komen, en met heerlijk licht omstralen, dicht bij hen, mij in hunnen en onzen God over hen van gantscher harte eeuwig verheugen zal.

Ach Heer! Reinig mijn hart van allen schuim der iedeleid, der zelfszucht, en des zielverderwenden nijs! — *Alleen die, welke rein van harte zijn, zullen u zien.*

P. kwam nog, en verblijdde zich, ons zo vertrouwlijk en stil bij elkander te vinden. Wij sprac-

spraken van de vrouwe B . . . , die nog steeds over het verlies van haar eenigste kind, haare eenigste vreugde op aarde, ontroostbaar was. Ik was van meening, om, als men misfchien nog eene schriftlijke pooging gedaan had, dan weinig meer te zeggen, haar niet meer uitdruklijk en regelrecht te troosten: veelligt zou zich de smert dan eer verliezen. Men kan inderdaad somtijds door troostgronden, die niet wel treffen, de droefheid bijkans onoverwinbaar maaken. Hij, die over zeker, reeds geschied kwaad, dat niet meer te veranderen is, recht droevig is, wil eigenlijk niet getroost zijn. Wegzinken in droefheid is zijne wellust. Iedere pooging, om hem aan deeze wellustige droefheid te onttrekken, is nagenoeg eene soort van gewelddaadigheid, tegen welke zich zijne geheele ziel verheft.

P. zeide mij, dat hij het eerstvolgende maal over deeze woorden wilde prediken: *Wie onderscheidt u? Wat hebt gij, o mensch! dat gij niet ontvangen hebt?* Wij kunnen de gedachte: al dat aan ons is, is slechts ontvangen, niet genoeg doordenken. Het is, in een' eigenlijken zin Gode geroofd, als wij ons ook slechts het allerminste aanmaatigen. In den alleruitgebreidsten zin is het letterrijk waar: *Wij zijn niet bekwaam iets goeds te denken, als uit ONS ZELVEN, maar*

ALLE onze bekwaamheid is uit God. Het behoort mede tot de zwakke uitlegkunde onzer in veelen opzichte zo zeer als mogelijk is onphilosophische eeuwē, dat wij spraakkunst en geleerdheid oproepen en verkwisten, om de algemeenste waarheden, alleen daarom, dewijl zij door Christus, of de apostelen bij gelegenheid op een bijzonder geval zijn toegepast, tot eenen plaatslijken zin te bepaalen, en hen, die eene algemeene waarheid deswege niet tot eene plaatselijke waarheid vernederen, dewijl zij op een bijzonder geval toegepast is, met eene soort van verachting belaaden (*)!!!!

Ons

(*) Zou dat ook onphilosophisch zijn, als men aan iedere Schriftuurplaats eenen zin, naar de spraakkunst, naar het oogmerk en den samenhang der reede, en naar de bijzondere omstandigheden des hoorders naauwkeurig bestemd, zoekt te geeven; en niet uit allen alles maaken, of alles in allen vinden wil? In die spreuk: *Wij zijn niet bekwaam van ons zelve* enz. spreekt toch de apostel openbaar van zich en zijne medeapostelen, en van hunne bekwaamheid tot het evangelisch leeraarampt. Waarom zou ik ze dan niet daarvan, maar van eene andere zaak, die, schoon waar, echter hierheen niet behoort, verklaaren? Dat alle onze bekwaamheden en krachten van God komen, en door hem onderhouden worden, zal niemand loogchenen, en die dit van harte gelooft en ondervindt, kan onmogelijk ho-

Ons gesprek geraakte op PAULUS verheven uitspraak: *Alles is uwe! Gij zijt Christi! Christus is Godes!* God heeft aan Christus, Christus aan de zijnen alles afgestaan, en nogthans behoudt ieder zijne rechten! 't Geen God heeft, heeft Christus, 't geen Christus, de gantsche gemeente van Christus (†). — Ach God, open onze

ze

hovaardig zijn. Maar volgt daaruit, dat wij daarmede niets kunnen uitvoeren, ten zij God bestendig op eene buitengewoone wijze op ons werkt? Wij apostelen, zegt PAULUS in de gemelde plaats, hebben onze leer niet zelve uitgevonden; zij komt van God. Mag ik nu daaruit besluiten, dat ook alle mijne goede gedachten op even dezelve wijze en in even denzelfen zin van God komen, en gevolglijk godlijke openbaringen zijn. *Aanm. des Hoogd. uig.*

(†) Zou deeze plaats, in haar verband met het voorgaande en volgende overwoogen, wel iets anders aanduiden, dan: Volgt niet op eene partijzuchtige wijze ooit eenen bijzonderen leeraar. Roemt u niet des eenen zo, dat gij de overigen veracht, en 'er u van scheidt. Wordt niet dienstknechten van menschen. *Alles is uwe:* Alles, wat God door ons spreekt en doet, heeft uw welzijn ten doelwit, en gij kunt en moet u alles ten nutte maaken, hoe onderscheiden ook onze gaaven en voorstellingen mogen zijn. *Gij zijt Christi*, zijne leerlingen, zijn eigendom, en niet leerlingen of dienstknechten van PAULUS of CEPHAS of van iemand anders. *Maar Christus is Godes:* Hij zelf is Gods gezant, die alleen dat geen leerde en deed,

ze oogen, om onze waardigheid en den rijkdom van de heerlijkheid der erfnisse der heiligen te kennen!

Ik was voor het avondëeten nog een wijle tijds alleen. Ik hoestte zeer sterk. Het uitwerpsel smaakte naar bloed. Zulks gaf tot doodsgedachten aanleiding. Zachte, kinderlijke onderwerping streed met heimlijke begeerte om langer te leeven; eerst nog dit of dat op aarde te volbrengen. Niet, 't geen ik was, wilde ik thans zien; niet, 't geen ik deed; — maar, 't geen ik had kunnen doen; 't geen ik had behooren te zijn. O God! Hoe ootmoedig behoorde ik te weezen!

Ik spijsde met mijne ouders des avonds, was bedwaard in mijnen geest; doch somwijlen mengden 'er zich bijna traanen onder deeze gedachte:— „ Wat dan? indien ik nu van tijd tot tijd mijne levenskrachten weg moest hoesten!”

't welk God hem te leeren en te doen opgedraagen had, en die niet zijne eigene, maar de eere zijns hemelschen Vaders zocht. *Aanm. des Hoogd uitg.*

M A A N D A G.

DEN ZESTIENDEN NOVEMBER.

1772.

Bij het ontbijt gaf ik mijne vrouwe de voorrede voor OETINGERS *Hoogepriesterschap van Christus* te leezen. „'t Zou mij 't liefst weezen, „ zeide zij, als men niets goeds en niets kwaads „ van u schreef!”

Ik schreef eene en andere kleinigheid; veresfende sommige huislijke zaaken met mijne vrouwe; en verzocht P., die juist voorbijging, mijne beurt in het weeshuis te vervullen. Ik verzocht hem, iets onder mijne papieren te zoeken. Hij vond het niet terstond. Ongeduld wilde zich in mij roeren. Hetzelve bejegende mij een vierde van een uur daarna met mijnen dienstknecht. Ik maakte de versen voor de weezen, en rustte mischien nog een half uur onder gemengde gedachten in 't bed; stond na negen uur op en voltooide mijn dagboek van gisteren; ontving eenen uitvoerigen

brief van cene mij bekende , arme verdienstlooze perfoon. Zij meende mij beleedigd te hebben , of bij mij gelasterd te zijn , omdat ik zo lang niet naar haar gevraagd , haar zo lang vergeeten had. Ik nam terstond voor , haar te schrijven , leide den brief ter zijde , en wilde den BRIEF AAN DE PHILIPPIERS leezen , maar werd gestoord. Voorheen zou zulks krenkend voor mij geweest zijn ; maar nu niet meer. Het gaat 'er mij zeer goed onder , als ik ook hierin geen' eigen wil hebbe , en mij gantschlijk en kinderlijk aan den wille der Voorzienigheid onderwerpe. Hoe minder ik wil , hoe minder eigenwil ik zelfs ten aanzien van het goede , of veel meer ten aanzien van de keuze des goeden heb ; hoe meer ik mij hierin blindeling aan iedere stem der Voorzienigheid overgeef ; des te geruster , des te oogschijnlijker gezegend ben ik.

De helft mijner *Leerredenen over JONAS* kwam van de *Visitatores librorum* met de approbatie ; en mijn handschrift voor *Dienstbooden* van eenen mijner vrienden met aanmerkingen en bijvoegfels terug , die zeer bruikbaar en gepast waren , en welken ik terstond inlaschte en mij ten nutte maakte.

Juffrouw A. kwam. Zij klaagde zacht , bescheiden , en vol traanen over de ligchâamlijke
en

en zedelijke verdorvenheid haarer natuure.
 Zij bleef tot omtrent den middag. Ik zocht haar optewekken, en haar geloof in God door geloof aan menschen in te boezemen.

Een pakje van Leipzig kwam met het tweede stuk der verhandeling over de *Physiognomiekunde*. Ik ziddere altijd een weinig, zo ras ik iets nieuwgedruks van mij onder 't gezigt krijg. *Gedrukt* maaken mijne eigene opstellen een' gantsch anderen indruk op mij, dan geschreeven. Ik beoordeel ze ook gantsch anders. Ik doorbladerde de verhandeling, las de voorrede en de aanmerkingen; schrikte wegens etlijke bladzijden, die uit vergissing gantsch leedig waren gelaaten; schreef nog een briefje; en ging aan het middagmaal. Men sprak van den zieken heer kameraar SCHMIDLIN, hoe veel zijne gemeente aan hem verloor, en hoe zeer haar, indien hij sterven mogt, een wakker man te gunnen ware. Inderdaad is hij een goed, redelijk, dienstvaardig man. Zijne muziekgaaven weet ik niet te schatten; doch heb ik eenige compositien van hem met uitnemende aandoening gehoord. Zijn *Stof bij 't stof* enz. heb ik van mijne zangkundige vrienden reeds voor mijn sterfbed verzocht.

Na de tafel bragt mij eene burgervrouw eenes brief van haaren armen man om ondersteuning ter

voortzetting van zijn handwerk. Ik kon 'er haar weinig hoop toe geeven; beloofde haar, met mijnen vader te zullen spreeken, en haar het antwoord te laten zeggen. Mijn vader gaf mij iets voor haar. — Ik schreef aan mijn dagboek, en verzond etlijke exemplaaren van de physioognomiekunde.

Mijne vrouw kwam met mijn kleine dochterken bij mij. — Die kleine onschuld en liefde! — Wie gaf haar de onschuld en liefde! — Voor hoe veele millioenen kinderen heeft de Vader van allen — bevalligheid, onschuld en liefde in voorraad! Heere God! . . . Wie heeft ooit een kind op zijnen arm kunnen neemen en de grouwelgedachte, die ik eens in eene predikatie!!! hoorde, verdraagen kunnen: „ De kleine kinderen zijn „ eene woonstede der duivelen.” Dat wij zulks zullen worden, zal toch de Heiland niet willen, als hij ons beveelt *kinderen te worden!!!*

Ik las den BRIEF AAN DE PHILIPPIERS. Ik wilde gaarn alle plaatsfen, gedachten, uitdrukkingen, die mij bijzondere aandoening geeven, en mij eene naauwkeurige overweeging bij uitstek waardig schijnen, optekenen. Wij springen gewis zeer veel, dat van groot belang is, voorbij. Onze Christlijke smaak behoorde daardoor gevormd te worden. Hoe veel beduiden, bij voorbeeld,

beeld, de volgende uitdrukkingen en betuigingen! Hoe zeer verhoogden zij onzen zedelijken smaak, als wij ze niet ons oor voorbij laten glijden! *Oprecht te zijn, en zonder aanstoot te geeven, tot den dag van Christus; — vervuld met vruchten der gerechtigheid, die door Jefus Christus zijn tot heerlijkheid en prijs van God. —*

Als Christus slechts op allerleie wijze verkondigd worde; als hij slechts altijd in mijn ligchaam groot gemaakt worde, 't zij door leeven, of door dood. — Christus is mij het leeven; sterven mijn gewin; welk mij ook zeer verre het beste is. — Ach, Heere! Heere! Deeze geest, deeze eenvoudigheid, deeze reine vriendschapl ijke iever vervulle alle uwe knechten! Vervulle mijnen geest! Beziele mij, zo dikwijls ik handele, spreek, schrijve, bidde, leide, eere en geëerd worde! — — Oogenblikken zijn 'er, in welken ik meen, zo iets den apostel in eenigen afstand na te mogen zeggen; maar duizendmaal verschrik ik nog, als ik op de heerlijkheid en liefde van Christus om hoog zie. — Daar ik ben, zegt de hemelsche Waarheid, zal ook, zal ook alleen mijn DIENAAR, mijn navolger zijn!

Ik kan den man niet genoeg schatten, niet genoeg met verwondering beschouwen en beminnen, die aan menschen, voorheen in onweeten-

heid en misdaden weggezonden, — schrijven kon: — *Uit genade is het u gegeven in de zaak van Christus, niet alleen in hem te gelooven, maar ook voor hem te lijden.*

Door ootmoedigheid achte de een den anderen uitneemender dan zichzelf! Dat gevoelen zij in u, welk ook in Christus Jesus was!

Zijt onberispelijk en oprecht, onstraflijke kinderen Gods in 't midden van een krom en verdraaid geslacht! —

Verblijdt u in den Heere alle tijd; wederom zeg ik u! verblijdt u! —

Uwe bescheidenheid zij allen menschen bekend! —

Weest in geen ding bezorgd: maar laat uwe begeerte in alles, door bidden en smeeken, met dankzegging bekend worden bij God!

De vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, bewaare uwe harten en zinnen in Christus Jesus.

Al wat lieflijk is, dat zelve bedenkt. —

De genade van onzen Heere Jesus Christus zij met u allen!

Hoe kunnen wij leeraars, ik leeraar van het Evangelij, de schoone en slechte trekken — van godlijke en ongodlijke leeraars, zonder diepe ontroering leezen: *Zij zoeken alle het hunne, niet dat Jesus Christus is.*

Epa-

Epaphroditus is om des werks van Christus wil tot nabij den dood gekomen.

't Geen mij gewin was, heb ik om Christus wil voor schaade gerekend.

Ik jaag 'er naar, opdat ik Christus kenne, en de kracht zijner opstandinge, — en zijnen dood gelijkvormig worde. —

Ik vergeet 't geen achter is, en strek mij uit naar 't geen vooren is.

Ik zeg het al weenende, dat veelen vijanden van Christus kruis zijn. Hun God is de buik; hunne heerlijkheid is schande; hun einde verderf; zij bedenken slechts aardfche dingen.

Als wij den apostel hooren zeggen: God heeft Christus uittermaate verhoogd, en heeft hem een naam gegeven, welke boven allen naam is; opdat in den naam van Jesus alle knie zich zou buigen der geenen die in den hemel, op de aarde, en onder de aarde zijn; en alle tong zou belijden, dat Jesus Christus de Heere is, tot heerlijkheid van God den Vader. —

Ach! — Hoe durven wij, leeraars zonder Christus, wij, bij welken Christus niet de eerste en laatste is, hoe durven wij nevens deezen, door Christus, door niets dan Christus, bezielde apostel — ook slechts de oogen opslaan? —

't Is te vergeefs, en wanneer ook de geheele

waereld, en wanneer de verlichtste hersenen zich des naams van Christus schaamen, en terstond van onverstand en van geestdrijverij spreken, als Christus, Christus zelf genoegzaam met geweld ten voorschijn gebragt, en op de hoogte gesteld wordt: — Het moet geschieden; en mijn oog wil ik niet sluiten; en deeze hand zal niet verstijven; Jesus Christus moet ook nog in mijn ligchaam groot gemaakt worden (*); 't zij door leeven of door dood!

Ik beantwoordde nog den brief, dien ik deezen morgen vroeg ontvangen had. Naar de strengste waarheid kon ik zeggen, dat niets dan mijn onvermoogen schuld was, dat ik haar niet verder ondersteund had, en haar gantschlijk schein vergeeten te hebben.

Geduurende een vierde van een uur was ik zeer stil, dacht over den vervallen toestand der godgeleerdheid in Duitschland, — en zuchtte tot mijnen Heer in den hemel!

P.

(*) Heet dit iets anders, dan om Christus wil lijden, en martelaar voor zijne leer worden? Doch daarin mogen wij niet onnoodiger en geweldiger wijze loopen. Men kan zekerlijk een regtschapen Christen weezen, zonder als Christen te lijden. *De godzaligheid heeft*, in onze dagen nog veel meer dan ten tijde der apostelen, *ook beloften des tegenwoordigen leevens. Aanm. des Hoogd. uitg.*

P. kwam. Ik verzocht hem, om bij mij te blijven. Hij willigde het in. Wij lazen met elkander den tweeden en derden brief van JOHANNES, en daarna nog eene verhandeling van BENSON, uit het *Britsch theologisch magazijn*, van de *opgewekte heiligen*, die na Christus opstanding aan veele heiligen te Jerufalem verscheenen waren. De stelling, dat het enkel Christenen of geloovigen in Jesus, en dus kort te vooren overleedene geweest zijn, die van de hunnen nog hebben kunnen gekend worden, en dat zonder deeze kennis de indruk, dien zij zouden gemaakt hebben, vruchtloos zou geweest zijn; en de reden daarvan, omdat zij heiligen worden geheeten, en deeze naam in het Nieuwe Testament alleen aan Christenen gegeven wordt, waren; naar onze gedachten, nog lang niet waarschijnlijk genoeg gemaakt; dewijl het toch openbaar is, dat Moses en Elias van de drie apostelen op den heiligen berg gekend wierden, en hunne verschijning nuttigheid genoeg voor hen had, niettegenstaande deeze beide mannen veele honderd jaaren voorheen de aarde verlaaten hadden; en dus voorheen nooit door de apostelen waren gezien geweest. — Benson is een neerflig schriftonderzoeker; maar, mijns dunkens, slechts daglooner, voorwaar een zeer
bruik-

bruikbaar daglooner, in de uitleggkunde! Hoe kortzigtig! Hoe weinig gevoel!

Bij deeze gelegenheid erinner ik mij, in EUSEBIUS verhaal nopens den brief van Christus aan Abgarus geleezen te hebben, dat de apostel Thaddeus tot dien koning gezegd had: „ Alleen daal, de de Heer uit den hemel neer; en met veele, duizend heiligen keerde hij in denzelven te rug.”

AAN DE VROUWE B.

DEN 16 NOVEMBER 1772.

MIJNE GOEDE VROUWE B.

Ik ben genegen, om, zo veel het u behaagt, u toeteftemmen, dat gij onuitspreeklijk lijdt. — Maar, gij hebt mijnen raad niet gehoorzaamd; hebt aan de hoofdzaak van mijn laatste briefje niet beantwoord. Gij moet eerst proeven doen; en dan eerst staa ik u toe, dat gij ontroostbaar zijt.

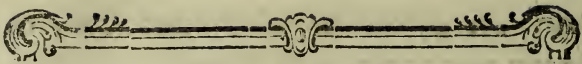
Gods ontelbaare weldaaden, die hij u bewezen heeft, en nog daaglijks bewijst, moet gij u zo duidlijk als mooglijk is, beginnen voortetellen. — — Zo lang gij slechts op de weegschaal der lijdingen u toelegt, slechts op deeze staart,

staart, zijt gij onrechtvaardig jegens God, en daarom voor geen en troost vatbaar.

Ook hebt gij, mijne bedroefde vrouwe B., daarover aan onze vriendin niet geantwoord, — dat het eene zekere waarheid is: God heeft meer, dan hij aan enkele menschen geeven kan. — Meer magt, meer wijsheid, — en ook eindelijk meer liefde, dan geen uwer vrienden hebben, en van hem ontvangen kan. Wat moogt gij van de zon verwachten, als een straal der zonne verzadigen kan? *God is grooter dan ons hart.* Dit hebt gij niet overwoogen!

Ach! ik moet op de waarheid blijven staan. — Dat ik hard ben, denkt gij toch niet. Ik gevoel uwe ellende. — — Maar, wilt gij rust hebben, dan kan en moet ik u alleen daarheen wijzen, daar zij te vinden is.

DINGSDAG.
DEN ZEVENTIENDEN
NOVEMBER.

1772.

Eenige merkwaardige voorvallen van deezen dag kan ik niet aantekenen; — Maar dit moet ik tot mijne leering aanmerken, dat ik aan etlijke vrienden, die een' en anderen persoon, welken zij bij mij aantroffen, voor onredelijk wilden houden, ten uiterste onrecht deed; ten uiterste onvergenoegd over hen in mijn hart was; — onschuld, gelijk ik meende, verdedigen wilde, en daardoor mijne veel onschuldiger vrienden in 't hart greep, ten minste naar het diepste stille oordeel van mijn verhit gemoed.

Ik kreeg des avonds een' brief van den redelijken KRAMER uit Dudelsheim. Deeze zieke en bedrukte rechtschapene — maakte mij door zijne al te dankrijke vriendschap beschaamd. — Ach! Ik meende, hem het derde deel der UIT-

ZIG-

ZIGTEN, daar hij zo hartlijk naar verlangde, gezonden te hebben, en de goede arme man koopt het uit begeerte, om zich nog voor de eeuwigheid te sterken. Dergelijke verzuimingen en vergetelheid van mijnen kant hebben mij reeds menige krenking veroorzaakt. Maar ik troost mij met het geloof aan het geloof mijner vrienden.

In zijnen brief lag een brief, door den verstandigen en redelijken heer HEBEBRAND uit Budingen aan hem geschreeven, waarin hij over het derde deel der UITZIGTEN, bijzonder de *wilkeurige* straffen eenige voortreffelijke aanmerkingen maakt. Ik moest ze van gantscher harte billijken. Wij zijn het in de hoofdzaak eens. 't Geen ons tegenwoordig wilkeurige straf mogt schijnen, is in den grond echter voor een hooger verderziend Weezen natuurlijke straf. De afzondering des godloozen van den vroomen; zijne verplaatsing in een rampvol oord; moeilijke arbeid; hitte en koude, en dergelijke, kunnen ons tegenwoordig zekerlijk als wilkeurige straffen voorkomen. Zij kunnen echter desniettegenstaande haaren inwendigen natuurlijke grond in de zedelijke en naauw daarmede verbondene natuurlijke gesteltenis des menschen hebben. De verwandschap van ons ligchaam met zekere overeenkomstige, gelijksoortige stoffen kan zijne ver-
plaat-

plaatfing in de allerergfte luchtftreeken der fchepingē natuurlijk maaken; en deeze verwandfchap kan grootdeels van onze zedelijke gefteltenis, en van de indrukken afhangen, die wij hier beneden door onze hartstogten en handelingen aan dat geen, 't welk in onze natuur ter onfterflijkheid beftemd is, gemaakt hebben.

Een weinig ongenoegen ondervond ik, dat de lieve man mijne niet te ftomme wenken met betrekking tot de ftraffen der godloozen, naar 't fcheen, niet begreepen had, ten minfte bij deeze gelegenheid niet merken liet. Niets vervoert mij meer tot ongenoegen, dan misverftand of niet verftand mijner zo klaar en eenvoudig voorgestelde meeningen.

P. kwam, (J. M. was 'er ook) en bragt mij dat deel van de Duitfche bibliotheek der fchoone wetenfchappen, waarin het GEHEIME DAGBOEK beoordeeld is. Ik had de beoordeeling reeds geleezen, en las ze des nu niet geheel. Eenige plaatfen, die ik het eerftemaal, zekerlijk deswege, dewijl ik etlijkemaal fchaamrood werd, en met fommige — aanmerkingen niet te vrede was, over 't hoofd gezien had, troffen mij zeer fterk. Waarlijk ik deed den beoordeelaar bij mijzelven onrecht, en ik fchaam 'er mij hartlijk over. Zekerlijk bevreemden mij
ook

mij ook thans nog eenige plaatsen grootlijks.

P. spijsde bij mij. Ik doorliep het fraaij A b c boekje van WEIZ. Wij spraken van Brands misdaad. Mijn broeder, de dokter, kwam, en deed een verhaal van des heeren Schmidlins ziekte en dood, roemende bij deeze gelegenheid den heer *dec.* E.

P. verlangde naar de uitarbeiding van eenige hoofdstukken der physiognomiekunde. Ik herhaalde hem de gronden, waarom ik het volstrekt niet doen zou, al kon ik ook. „ Al, dat ik nog „ doen kon, zeide ik, zou zijn, gemengde phy- „ siognomische waarneemingen met eenige aan- „ merkingen uittegeeven; en hiertoe zou ik on- „ der mijne tekeningen reeds een schoon stuk „ tekst vinden. — Daarmede wilde ik alle „ twijffelingen door daadlijkheden den mond kun- „ nen stoppen. — Maar ik wil nog eerst meer „ versamelen.”

Ik verloor mijzelven eenige oogenblikken in verwondering over de zedelijke onovereenkomstigheid van een en hetzelfde mensch. . . . „ PFEN- „ NINGER!” zeide ik met eene sterke beweeging, — „ dat wil ik toch ook nog aan de „ waereld zeggen; zo sterk ik kan, wil ik aan „ alle deugdhelden, zedemeesters, schrijvers, „ leeraars, gevoelendrijvers, beoordeelaars, spree-

„ kers en geweldhebbers in 't rijk der deugd toe-
 „ roepen: O gij lieve, goede, vereereuswaardig-
 „ ge, beste menschen! — Indien 'er ook hier
 „ bij u oogenblikken, minuten, vierde uren
 „ zijn, in welken gij uzelfen verfoeien moet,
 „ in welken u de geheele waereld verfoeien zou,
 „ als zij in die oogenblikken, in die minuten,
 „ uw hart door en doorzien kon, — en anders
 „ niets van u wist; — zo niet; o, dan sluit
 „ mij uit uwen heiligen kreits uit, — plech-
 „ tig uit! Ik behoor niet tot u. Ik ben of de on-
 „ gelukkigste, of de ondeugendste man, die op den
 „ aardbodem gaat; want ik ben nog niet verze-
 „ kerd, dat er niet nog iedere week zo eene mi-
 „ nuut, — zo een halfvierde uur bij mij gevon-
 „ den worde.”

— „ Ik wil ook mijnen naam opgeeven,
 „ glimlachte Pfenninger; — ook mij zullen
 „ zij uitsluiten, indien zij niets dergelijks aan zich-
 „ zelve waarneemen. ”

Nog verhaalde mij mijn vriend iets aangaande een nieuw muziektuig, welk in de bibliotheek der schoone wetenschappen aangekondigd was, en boven de tot hier toe gewoone muziektuigen grootliks uitmuntte.

Na negen uur ging hij naar huis. Ik schreef nog een weinig aan het dagboek; en doorliep mijn

mijn huidig gedrag. Ik had te weinig aan God gedacht. 't Is waar, ik was, buiten mijne schuld, in eene gestaadige verftrooijing geweest, en weet mij geene onredelijkheid jegens iemand te verwijten. Nuttig en gezegend was mijne verftrooijing voor anderen. Maar mogelijk en natuurlijk schooner zou het geweest zijn, V . . . zaak meer als eene zaak van God aantezien; — en hoe gemakkelijk zou mij dat geweest zijn, indien ik meer op God mijn gezigt gewend had? — Dat ik niet in de Schrift geleezen heb, en niet daarin heb kunnen leezen, krenkt mij in 't geheel niet. Niet ik, maar de Voorzienigheid wilde het, dat ik heden doen en niet leezen zou. — Eeni-ge al te snelle ongenoegens konden mij ook aan mij niet behaagen. De dienstmaagd kwam mij zeggen; dat mijne vrouw, zo ras zij te huis was gekomen, zich te bed had begeeven. Het misnoegen daarover, dat zij niet nog vooraf, ook slechts een oogenblik, bij mij gekomen was, liep oogschijnlijk het medelijden vooruit, en was kenlijk mijne eerste en sterker gewaarwording; — doch ik verdrong ze echter ras — door mijn geloof aan haar. En hoe natuurlijk handelde het goede kind. Zij had hevige maagpijn. Ik was niet alleen. — Zij was bevreesd, mij be-

kommering te zullen verwekken, en opgehouden te worden. Naauwlijks had zij zich een weinig herhaald, of zij kwam bij mij, schoon haare pijn nog niet ten eenemaal geweeken was. — O hoe hartlijk vervulde mij haare goedheid met schaamte en vreugde!

W O E N S D A G.

DEN ACHTTIENDEN NOVEMBER.

1772.

Bij het ontwaaken was ik zeer laauw en ongenegen tot het gebed. Mij ging of veel meer bliksemde deeze gedachte door de ziel: — scheppel, fel — ongenegenheid tot den Schepper! ” Ik smeekte om geloof en liefde. Mijne vrouw wenschte mij een’ goeden, een stiller dag, dan dien van gister. Zo eenen, als de Voorzienigheid wil, zeide ik; — wasdom in geloof, in liefde, in hoop, in lijdzaamheid; — dat wensch ik ons heden, mijne waarde! —

De kinderen kwamen. Ik onderhield mij met hun; wees hun eenige bladzijden uit het A b c boekskes van Weisz, en vertelde aan den kleinen Hendrik het confectspreekje.

Het *Zakboekskes voor dienstbooden* kwam van mijne vriendin terug, met eenige aanmerkingen en vermeerderingen, die ik zeer goed vond. Ik bragt het opstel aan de heeren en vrouwen voor

het zakboekskén in orde en verbeterde den tekst volgens de aanmerkingen mijner vriendinne.

Een brief van S. Gall van den heer H. — dank voor een versje op hunne zalige moeder (*), en voor de mededeeling mijner gedachten over den staat der ziele na den dood. Met verwondering en blijdschap werd ik aangedaan, overweegende, dat

(*) Onder het portrait eener overleedene vroomer moeder:

Hoe zacht ontsliep de hoogbedaaide,
Die smerte leed, en weinig klaagde!

In God en ramp en leed verdroeg.

Zij hield zich steeds aan Gods geboden.

Beleéd en dag en nacht haar nooden.

Tot heilrijk God sprak: Nu genoeg!

Haar geest, die zich al lang bereidde,

Vernam des Vaders stem, en leide

Het uitgeteerde ligchaam af.

Met welk een brandend groot verlangen

Verhief zij zich, om dien 't ontvangen,

Die haar een eeuwig leeven gaf!

Ai! Wacht u naauwe, vroomer spruiten!

Uw oog in traanen nu 't ontsluiten!

Met zaligheid is zij bekleed

Hoe blijde zullen wij met hoopen

Vol vreugd de zaal'ge tegenloopen,

Die hier geloof en liefd beleed!

dat deeze goede lieden over zo veele vooroordeelen hunner plaats verheven waren. Ik las ook hunnen brief aan mijne vrouw. *Er is overal nog zout.* O hoe veele duizend verlichte en uitmuntende zielen zal ik nog kennen leeren!

Ik schreef een briefken aan vrouw — — —

„ Gisteren was ik voor het eerstemaal niet met
 „ mijne vriendin te vrede; niet met het blik van
 „ ontkenning, van mistrouwen met betrekking
 „ op de redelijkheid der vrouwe van B. Het eer-
 „ stemaal, dat onze bevindingen niet op gelijken
 „ voet loopen of schijnen te loopen. Niet met
 „ het oog eens koopmans, al ware hij ook de al-
 „ lerbeste op aarde, moet mijne vriendin waar-
 „ neemen. Niets dan de mensch moet waarnee-
 „ men. Niets dan de mensch moet zien. Niets
 „ dan den mensch moet zij zien. Ach! waarom
 „ ondervondt gij toch niet, dat de redelijkheid
 „ niet sterker spreken kan, dan deeze Vr.? O
 „ vriendin! Ik verzeker u, dat, als deeze per-
 „ soon niet de grootste aanspooringen tot deugd
 „ heeft, alle mijne vreugde aan eerlijke men-
 „ schengezigten, alle mijne vreugde aan uwe ge-
 „ zigten een einde heeft.”

De heer E. kwam, en verhaalde zijne omstan-
 digheden, die beklagenswaardig genoeg zijn. —
 Ach God! Waarom gaaft gij mij zo veel gevoel

van medelijden, zulke sterke driften om te helpen, en zo weinig magt! Ik heb nog geen hooger, in eenen eigenlijken zin, godlijker vergenoegen kunnen bedenken, dan 't geen uit de overeenkomst en de evenredigheid — van den wil en de magt, om goed te doen — ontstaat; — indien de toekomst mij deeze zaligheid niet schenkt, dan wordt mijne liefde, hier versameld, — een schat des toorns voor mij. — Hellekwaal — is liefde — zonder magt.

Ik ontving een briefje van E. — tot antwoord op het mijne van heden: „ Niet met het oog „ des besten koopmans wil ik zien, maar met het „ uwe. — Vergun mij, dat ik mij schaame, en „ mij verheuge, dat gij gelijk hebt. — Ach! „ Hoe beklemd is mijn hart! Zeg mij, dat gij al „ le mijne gebreken verflinden en vernietigen „ wilt!” — — Ter staaving der waarheid, en mijner schande, moet ik het bekennen; dat deeze vriendin gelijk, en ik ongelijk had. — Ik hield den schuldigen voor onschuldig, — en veroordeelde deswege den onschuldigen als schuldig. — Aan mij, aan mij staat het des, afbede te doen, en behoedzaamer te zijn.

Mijn jongskens kwam schreiende bij mij. Hij was niet op het eerste roepen zijner mama van de straat te huis gekomen, en zijne mama had hem

tot mij gebragt. Hij deed beloften; ik wilde geene aanneemen, en zeide slechts: Ik wilde 't hem vergeeven; maar ik kon niet gelooven, dat het hem ernst ware, voor dat ik 'er bewijzen van zag.

Ik beantwoordde het ontvangene briefje. Elkan kwam, om kopij van het dienstboodenboekje te haalen. Ik doorliep 'er een paar bladzijden van, — en schreef aan het religieontwerp voort. Dewijl de heer JAKOB HESS, schrijver der geschiedenis van Jesus, toen juist bij mij was; spraken wij van dit ontwerp. Eer wij iemand in den godsdienst onderwijzen, moeten wij hem te verstaan geeven, dat hij zodaanig een onderwijs van nooden heeft. — Gevoel van behoefte is de eerste drijfveer van alle menschlijke handelingen, — en dan geloof of vertrouwen, dat iets deeze behoefte weg zal neemen. — Jesus heeft deswege zijn geheele godsdienstleer wijslijk in twee woorden begreepen: *Bekeert u, en geloof het Evangelij.* Gevoelt het verderf, waarin gij zijt; — en vertrouwt, dat God u door den Mesias uit dit verderf uit zal redden.

De heer Hess gaf mij een werkje van zijnen behuwdbroeder, heer SCHINZ, *Elogium sacerdotis Jacobi Pancratii Bustelli.* Een voortreffelijke inval van eenen hervormden leeraar, om op een' wakkeren Roomschegezinden priester eene

welverdiende lofspraak te doen, en hem zijnen Roomschgezinden broederen ten voorbeelde aan-
teprijsen.

Vr. — zond mij haar portrait om het te be-
zien. Ik bragt het aan mijne vrouw. — Het
jongskens schreide nog steeds bij haar. Ik wees
hem het portrait niet, om hem niet te verstrooi-
en, — leidde hem zeer zacht in de zijkamer,
liet de deur open, — en sprak met mijne echt-
genoote over het portrait. — — Daarna zette
ik mijn ontwerp voort.

Eene vrouw van F. — kwam mij haare ar-
moede, en de droefgeestigheid van haaren man,
waarmede hij, sedert veele jaaren, in de lente en
in den herfst gezetlijk bezocht was, klaagen.
Doch de hoofdzaak was, zeven of acht gulden van
mij te leenen. — In oprechtheid had ik ze
niet, en wist ook terstond niemand, dien ik haar
kon voorstaan, dewijl ik mijne naaste weldaadige
vrienden reeds te veel gevergd had.

O hoe veele stille diepe beklemmingen heeft
het mij al dikwijls veroorzaakt, dat ik tot mijne
lieve hoorders over 't algemeen zo weinig ver-
trouwen hebben kan of mag, om hun met alle
bescheidenheid deezen of geenen hardgedrukten
medechristen toetuzenden! — Doch mischien
doe ik hun ongelijk. Ik moest veelligt niet over
hun-

hunne onbeproefde ongenegenheid tot zulke foorten van weldaaden, — maar over mijne blooheid, vreesachtigheid, over mijn wantrouwen in hunne bereidwilligheid zuchten!

De heeren SCHINZ en VOGELI kwamen tot het onderwijs. Wij spraken van de schuldige en onschuldige behoeftheden der menschlijke natuure, bijzonder van den dood, en van het geringe natuurlijke aanschijn van de leevende voortduuring des menschen na den dood en de ontbinding des ligchaams. Ik had veel moeite om te spreken; het zat mij vast op de borst.

Een briefje van F. M. Ik voltooide mijn dagboek van gisteren, en ruimde, terwijl ik naar een papiertje zocht, mijne schriften een weinig op. — Ik hoestte zeer sterk, en het spreken was mij bijkans onmoglijk.

De heer — kwam; wij spraken van den armen Z. — . . . O Heere God! Bewaar in mij mijn geduld met menschen, welk menschen niet verstaan! De eerlijke man zeide in 't weggaan: „ Dank God, dat gij niet zo veele voorbeelden „ van booze menschen en booze handelingen van „ nabij behoeft te zien, als ik. “ Ik zie, hervatte ik, zo veele boozen, als ergens een mensch; maar, Gode zij dank! ook zo veele goeden, als weinigen zien kunnen; daaglijks ook eenige zeer
goe-

goeden, die mij beletten, dat ik niet zo ligt een menschenhaater kan worden.

Ik zette het dagboek voort. P. kwam. Hoe is 't met u? — Ik ben moe, zeide ik, en niet wel te vrede. Moede, omdat ik veel gesproken; en niet wel te vrede, omdat ik te vergeefs gesproken heb. Ik verhaalde; hij zuchtte. — — —

Onder het avondeten schudden wij onze harten jegens elkander uit over verscheiden onmenselijkheden en laauwheden, die dikwijls onder ons zo weinig geacht worden. Etljkemaal kon ik mij van de bitterste traanen niet onthouden. — Eens ontviel mij eene uitdrukking, die een weinig harder was. Komt die ook in het dagboek? — vroeg P. liefderijk glimlagchende. — Neen! zeide ik, — geschreeven zou zij inderdaad nog veel harder schijnen, dan in deezen drang des gevoels van zo veel onrecht — uitgesproken. — Voor 't overige geef ik u toe, dat men, al neemt men het zich ook nog zo vast voor, in zijn dagboek echter zo min al het kwaade, dat men gedaan, gesproken en gedacht heeft, schrijven kan en mag, als al het goede, al meenden wij ook ten volle verzekerd te mogen zijn, dat niemand het onder het gezigt zou krijgen.

AAN

AAN DE VROUWE F. —

MIJNE LIEVE VROUWE F —!

Vergeef mij voor alle dingen, dat ik uwen laa-
 sten zusterlijkgoedaartigen brief, met een zo
 gantschlijk onverwacht en onverdiend geschenk
 verzeld, nu eerst beantwoorde. 't Was nauwlijks
 eer mogelijk. Uw genegen aandenken vervulde
 mij grootlijks met blijdschap. Ach! Indien ik niet
 steeds van zo veele goede zielen gedraagen wierd,
 waar zou ik zijn? Hoe veelen, welken ik ken en
 niet ken, ben ik dank en hartlijke liefde schuldig! —
 O, dat ik allen deezen ook slechts iets meer dan
 een doode letter ware! Wanneer zal toch eens
 de geest der kracht, der liefde, en der hemelsche
 wijsheid met zulk eenen bezielenden glans uit mij-
 ne arme hut doorstraalen, dat het leeven van Je-
 sus in mijn sterflijk ligchaam openbaar worde. —
 Ach! Geloof mij toch! — — ten einde
 gij op wordt gewekt, om des te ieveriger voor
 mij te bidden, — dat ik nog onuitspreeklijk
 veel zwakker ben, dan gij u in uwe liefde jegens
 mij verbeeldt. Maar ik wil u daardoor in 't gering-
 ste

ste niet neerflagtig of moedeloos maaken. Het onbegrensde geduld en de langmoedigheid, die God aan mij bewijst, geeft mij veel moed en vrijheid, — om aan alle ook de zwakste zielen moed in te boezemen, en zijne barmhartigheid aanteprijzen. Ik heb reeds meer dan eens tot mijne vertrouwelingen gezegd: „ dat alle zonden, welken ik bedreeven heb, weldaaden voor mij, en zegen voor anderen worden, zodat ik God ook voor deeze (*) danken moet. ”

Alles drijft ons tot hem, — in wien Gods wijsheid, kracht en liefde allerheerlijkst uitblinkt; — tot hem, wiens naam Hulp en Heil is. O laat ons op hem zien, ons in hem verblijden, zijnen Geest door het geloof in ons verwekken! Christus Geest is overal. Hij is in mij — en is in u; hij is in allen, ook in de schriklijkste zondaaren (†). — Maar die alleen hebben hem, bespeu-

(*) Men misbruike deeze plaats niet! De schrijver dankt God niet voor de zonden, welken hij bedreeven heeft; maar daarvoor, dat God door zijne wijze en goede voorzienigheid uit die zonden veel goeds heeft doen ontstaan. Doch wee dien, die kwaad doet, opdat'er goed uit gebooren worde! *Aann. des Hoogd. uitg.*

(†) De schrijver verstaat hier door den Geest van Christus zekerlijk iets bijzonders, iets ons onbekends. Want

speuren hem, genieten zijne levenskracht, die gelooven, dat hij in hun is. Hij, die dat recht gelooven kan, leeft, is bekwaam, om Christus gelijkvormig te worden, en des eeuwigen Vaders Evenbeeld op aarde uitdrukken.

Laat mij in uw gebed, in uwe liefde en in de gemeenschap van uwen geest aanbevolen zijn.

Gods liefde openbaare zich in u, naar de maat van uw geloof, welk God vermeerdere!

Leef gij tot eere van Christus, gelijk Christus tot eere van zijnen Vader! Ik ben uw zwakke broeder en dienaar Lavater.

Naschrift. Zo ras mijne leerreedenen gedrukt zijn, zal ik 'er u een exemplaar van zenden. Veelligt komen zij nog voor het nieuwe jaar. Beveel mij, met verzekering mijner beschaamde dankbaarheid, aan uwe huisgenooten. God verlichte ons allen, om zijne aanbidenswaardige heerlijkheid in den persoon van Jesus Christus zo te aanschouwen, gelijk zij is. Christus Jesus worde in ons dat geen, 't welk hij buiten ons, voor ons was, — het offer der liefde; — niets voor zich; alles voor God, om der waereld wil.

Neemt

al dat in de heilige Schrift gemeenlijk daardoor verstaan wordt, kan alleen in goede menschen plaats hebben. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

Neemt toch, lieve zielen! mijne korthed niet kwaalijk op. — Ik heb nog verscheidene brieven te schrijven. De genade des Heeren Jesus Christus zij met u allen! Amen.

AAN DEN HEER SP. — TE C.

DEN 9 DECEMBER. 1772.

MIJN WAARDSTE HEER PROFESSOR!

Waarlijk, gij beschaamt mij door uwen al te genegen brief ongemeen zeer. Zonder omweg moet ik u zeggen, dat gij u gantschlijk verkeerde gedachten van mij maakt. Ik ben net zo een arm zwak schepfeltje, als gij. Over 't algemeen, mijn waarde! moeten menschen zich niet over menschen, allerminst Christenen over Christenen verwonderen. In eene lijn staan wij voor God. De geest, die in mij is, is ook in u. Gij zijt eene wooning des Almagtigen. Ik ben een adem des Almagtigen. . . . Twee wormen nevens elkander op eenen zandhoop, zullen die elkander verheffen, naar elkander omhoogzien? Zich over elkander verwonderen?

O mijn waarde! Laat mij toe, dat ik u wel voor uwe goedheid danke, maar u ook bidde, om
het

het voor zuivere, waare, natuurlijke oprechtbeid aan te willen zien, als ik u zeg, dat ik mij zo min voor eenen van de beste stervelingen kan laten houden, als gij u daarvoor zoudt willen laten aanzien. Niet alles is verwerplijk aan mij. God heeft veel aan mij, en door mij gedaan; maar voorzeker ben ik nogthans een zo zwakke worm, dat ik mijne oogen dikwijls ook slechts voor half-goede menschen naauwlijks op mag slaan.

Ik smeek u nu nog om een ding. Tien uren lesfen te houden des daags, — dat is ten minste de helft te veel; dat is niet uittehouden; het koste, wat het wil, gij moet afbreeken. De bloote voorstelling 'er van maakt mij krank. Ik kan het niet doorstaan. Als gij familie hebt, bezweer ik u tienvoudig; maar zeventvoudig ook, als gij geene hebt; of ik verftoute mij, om aan uwen vorst te schrijven, en hem om 't leeven van eenen mensch te bidden, die hem beminnenswaardig noemt, en zijn leeven niet spaaren wil.

Gij wordt, klaagt gij, zo dikwijls door de wae-reld weggerukt? Veelligt krenkt gij u over dingen, die onschuldig, of die enkel beschikking zijn? Doch als gij het ook in den ergsten zin klaagdet, mijn antwoord is kort: *Vrees niet; geloof slechts*. Het is u reeds vergeeven; geloof het slechts! Uwe zonden zijn reeds weggezou-

ken. Gods heilige Geest is reeds in uw hart. Geloof het slechts! Gij zijt Gode liever, dan gij u verbeelden kunt! Geloof het slechts! — kunt gij van uwe waardigheid niet klein genoeg, dan kunt gij van uwe waarde niet groot genoeg denken. Gij verdient niets, en hebt alles. Ook de krankste prins is nog prins; ook de grootste zondaar (en wat is zonde anders, dan krankheid en verval der menschlijke natuure) is Gods schefsel. God kan zijn schefsel nooit haaten: alleenlijk dat haat hij, waardoor zijn heerlijk schefsel mismakt wordt; en dit uit de menschlijke natuur uitteroeien, is Christus werk. Laat ons gelooven, en ons over hem verheugen. Al moet gij u ook duizend- en tienduizendmaal verachten. . . . Deze boetbevinding is heilzaam; dan, blijf daarbij niet staan! Gaa voort tot het geloof! Tot het geloof voort!.. Een mensch, voor wien Gods Zoon ook slechts eenmaal eene sijllabe, eene lettergreep, gebeden heeft; een mensch, voor wien hij zich aan 't kruis liet hechten, is in Gods oogen meer waard, dan tienduizend waerelden zonder zielen; — en hoe veel moet eene waereld voor dien weezen, die ook een zinkend hairtje met zijne magt en wijsheid geleid! *Vrees dus niet, geloof slechts!*

Neem dit kleine gedenteken van mij aan. Beveel mij aan allen, aan welken God mijnen geringen

gen arbeid zegent. Ik ben uwe oprechte dienaar
en broeder in den Heere.

J. C. L.

AAN DE VROUWE D. . . .

DEN 19 DECEMBER 1772.

MIJNE LIEVE VROUWE D. . . .!

Gij hebt volkomen gelijk, dat 'er weiniger zielen zijn, die in geduld, in stille lijdzaame deugd, in lijdende gehoorzaamheid getrouw zijn, dan zodaanige, die in de beoëffenende, daadlijke deugd uitmunten. Hoewel ook de oeffenende deugd, indien zij niet eigenwillig, maar eene kinderlijke dienaares der Voorzienigheid is, onophoudlijke aanleiding tot de lijdende gehoorzaamheid heeft.

'Er zijn, gelijk gij zegt, weinig harten, die voor eene waare gemeenschap van geneigdheden en van uitwendige goederen vatbaar zijn. Ondertusfchen zal hij, die zelf voor zo eene gemeenschap vatbaar is, gemaklijk eene gelijkvormige ziel vinden. Want God werkt geenen wensch, dien hij niet vervult.

Mag ik 'er een exemplaar van mijn Nieuwjaarsboeksken bijvoegen? Vaarwel, en vergeet mijner

niet gedurende het aanstaande heilige kersfeest, waartoe ik mij 1 JOH. I: 1-5 tot een text verkooren heb. O God! Welk een deksel ligt op onze oogen! Hoe weinig weten wij, wat wij aan God en Christus hebben!

Mijne lieve vrouw begint van haare zwaare ziekte een weinig op haar verhaal te komen.

Ik ben uw gantsch toegenegen
vriend en broeder
Lavater.

AAN DEN HEER G.

DEN 23 DECEMBER 1772.

MIJN LIEVE HEER G.!

Laat mij het ook gedurende deeze kersdagen ondervinden, dat gij om wijsheid, kracht en zalving voor mij bidt. 't Geen gij voor mij bidt, bidt gij voor u. 't Geen ik ontvang, geef ik weder. — Mijne lieve vrouw is steeds nog zeer ziek! Maar een lam in geduld en goedheid; vol zielenrust, zonder eigenwilligheid, — in den schoot der hemelsche liefde rustende.

J. C. L.

AAN

AAN DEN HEER E. GP.

DEN 23 DECEMBER 1772.

HOOGGESCHATTE HEER EN VRIEND!

Slechts twee regels. Mijne lieve vrouw beleeft heden (federt dat ik aan haar vader een regeltje geschreeven heb) den allerergsten haarer leevens - en ziektedagen. Inderdaad kan alleen eene godlijke lijdzaamheid uithouden, 't geen zij uithoudt.

Des lieven bischops hart heeft eene zeer schoone zijde. Maar ik vrees; dat gebrek aan licht, zwakheid des geloofs en eigenzin merklijk aan hem bespeurd worden. Over 't algemeen merk ik hoe langer hoe meer aan, dat de beste zielen nog zo eigenzinnig zijn. Zulks is eene schriklijke zaak; en de willelooze eenvoudigheid van een kind integendeel eene heerlijke Godszaak. Wij heerschen toch voorwaar slechts naar maate wij dienen. Wij zijn voorwaar slechts naar die maate vrij, naar welke wij ons anderen tot dienstknechten maaken. Die alles wil, moet niets willen (*). Gelooven,
mijn

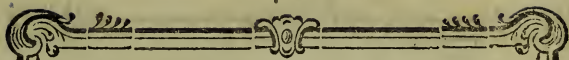
(*) Indien ik mij niet bedrieg, wil de schrijver met deeze uitdrukking niets anders zeggen, dan: „ Wij moe-

mijn waarde heer, is eene zo onuitspreeklijk eenvoudige zaak, dat de meeste zielen 'er alleen deswege niet toe komen, dewijl zij meenen: dat gelooven iets meer zij dan gelooven. Die recht geloofst, weet nauwlijks, dat hij geloofst.

Tégenwoordig, daar ik met bezigheden, lijden en zorgen belaaden ben, ondervind ik Gods sterkende hand. Ik wil niets, en ben te vrede. Ik geloof, en mijn geloof zal overwinnen.

ten ons aan de wijze Voorzienigheid van God gantschlijk, in 't kleine zo wel als in 't grootste, onderwerpen, al wat zij ons beveelt te doen, gewillig doen, al wat zij ons oplegt te lijden, geduldig lijden, en 'er niet aan twijfelen, of haar wil is steeds de allerbeste. *Aarm. des Hoogd. nitg.*

DEN VIJF EN TWINTIGSTEN
DECEMBER.

1772.

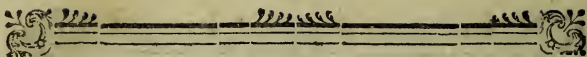
Om ontferming.

*Gij, o eeuwig Opperweezen!
Hoorder der gebeên, te vreezen!
Ach! Des armsten aller armen,
Wanneer wilt gij u erbarmen!*

*Mijne ziel wil in u leeven!
U steeds kennen, u aankleeven.
Op u, vol hoop, vast vertrouwen.
U in uwen Zoon, aanschouwen.*

*Trek mij, trek mij, tot u, Heere!
Dat mij uwe liefde leere
Als ik lijde u te zwijgen!
Als ik bidde, vreugd te krijgen!*

*Ja! O eeuwig Opperweezen!
Hoorder der gebeên te vreezen!
Ja! des armsten aller armen,
Zult gij heden u erbarmen.*

DEN ZES EN TWINTIGSTEN
DECEMBER.

1772.

*In blijd' en in bewolkte dagen,
O J'esus, u in 't hart te draagen!
In u mij gantschlijk te verblij'n,
En vol van u, van u te zijn!
Aan elk met mond en ook met daaden
In mij te toonen uw' genaden!
't Geen gij den menschen waart beneden
Voor God hun offer slechts te treden!
Dit is 't, o Heer! wat 'k van u zucht,
Van uwe liefd', daar heen ik vlugt.*

*Heiland in den hemel boven!
Heiland, waar gij ooit u geeft,
Overal en steeds te looven!
Vriend, gelijk geen ander leeft!
Laat mij uwe goedheid vinden,
Uwe gunst mijn harte binden.
Uwe kracht en liefde zij
Dagelijks mijn ziel nabij!
Ach, bestraal mij, J'esus, nu
Met licht, en die mij ziet, zie u!*

JA-

J A N U A R I J

1773.

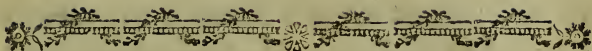

E 5

VRIJ.

1870
1871

V R I J D A G.

DEN EERSTEN JANUARIJ.

1773.

Een volledig dagboek te maaken; daartoe heb ik geenen tijd meer. Ik wil derhalve slechts, zo veel mijne overige oogenblikken, welken ik niet beter aan kan wenden, mij toe zullen laten, mijne merkwaardigste uren, bezigheden, omstandigheden, gebeurtenissen, bevindingen, zwakheden, overhaastingen, gebreken, zo kort, en voor mij zo leerrijk, als het mij mogelijk zal zijn, optekenen; des te omstandiger, hoe meer tijd ik heb; des te korter, hoe minder. Het zal mij niet ontrusten, als ik daarin gehinderd word. Ik wil mij ook in dit stuk zonder eenige angstvalligheid naar de leiding der Voorzienigheid kinderlijk en eenvoudig schikken.

Zekerlijk wenschte ik thans meer aangetekend te hebben, en in het voorige jaar, dat voor mij zo merkwaardig was, minder nalaatig geweest te zijn. — Ondertuschen is het nu, zo als het is.

is. — Ik wil mij over zodaanige dingen steeds minder kwellen; voor het toekomende steeds minder gezetlijk voorneemen. —

Het mag zwakheid, of kinderachtigheid, of onverklaarbaar droefgeestig zidderen over het verlies van een jaar, over het schijnbaar begin eener nieuwe levensafdeeling zijn, — het mag zijn, wat het wil; — ik kon de eerste uur van dit nieuwe jaar niet verlaapen. — Voor elf uur kon ik niet te bed gaan; — en van elf tot twaalf uur had ik, zacht opgewekt door het luiden, het van verre famentreffend luiden, van dorpsklokken, genoeg natedenken. — Ik wilde danken, en kon niet; — wilde bidden, — en bad meer met traanen, en zidderende zoete beklemmingen; — dorstte naar licht en wijsheid in alles — groot en klein. — Mijne moeder, en mijne vrouw en kinderen, en sommigen mijner vrienden hadden het meeste aandeel aan mijne wenschen, — en dan nog eenige bijzondere drukkende zaaken van belang. — Ik viel in slaap.

Eerst een weinig voor zeven uur ontwaakte ik, — en leide mij voor de vaderlijke goedheid van God met begeerte om wijsheid neer. — Ik hoorde de stem mijner lieve echtgenoot; — ging tot haar; — en met de zoetste, zachtste, onschuldigste tederheid zegenden wij elkander, — en
 spra-

spraken van de lotgevallen , welken wij in dit jaar genoegzaam zeker te verwachten hadden. — Ik las het Nieuwjaarslied , buitengemeen opgewekt :

*Geen jaar zij aan dit jaar gelijk!
Zo heerlijk bloei uw vrederijk!*

Ik had mij een weinig te lang bij haar opgehouden , — en stond in groote verzoeking , om al te driftig mij aantekleeden , en dat geen te vorderen , 't welk men vergeten had , gereed te leggen.

„ Ik wil toch het jaar niet onvergenoegd be-
„ ginnen, ” — Deze gedachte trok mij terug , en stilde mij.

Om voor ieder uitgestootene gelukwensching gereed te zijn , — — kostte mij eenige overwinning.

Onuitspreeklijk beschaamde , verootmoedigde mij de zegenwensch van mijnen amptgenoot. O God! Wat zult gij geheel anders oordeelen , dan de menschen! — Zij zien 't geen voor oogen is , maar gij ziet het hart aan.

Ach! — Aan mijne ellendige , met ligchaamlijk lijden overlaadene moeder , wat zou ik haar wenschen! Zo veel geduld , als lijden! Zo veel
ge-

geloof, als donkere dagen! Na het eten — vier cartesblanches voor mijne vrienden. — P. — zond mij eene met zijnen naam 'er onder. Ik schreef 'er in: „ Vergeeting aller dwaas- „ en zwakheden; verdraaging aller koelzinnig- „ heid; daaglijksche voorbede; uitdruklijke op- „ wekking en bestraffing; meer ernst in treffende „ beschaamingen; — meer leerzucht, minder „ achting, meer verootmoediging, minder ver- „ heffing belooft aan zijnen vriend L. —

J. C. Pf.

Toen ik op den kansel stond, werd ik bijna kwaalijk. Hoofdpijn en verhitting dreigden mij sterk. De predikatie gelukte mij echter taamlijk goed. Bij de zegenwenschingen was ik een weinig verstrooid. — Bij het gebed om wijsheid voor mij was ik 't oprechtst en warmst.

Aanprikkelingen tot ongeduld — door nutlooze gesprekken — op eene plaats, daar ik geluk wenschte, — overwon ik — door geloof aan de Voorzienigheid. Onvoorzigtiger wijze haalde ik eenen brief, dien ik even te vooren ontvangen, en nog niet geleezen had, ten voorschijn, las dien overluid, — en eenige snaaksche invallen in denzelfven hadden ligtlijk tot ont-
hei-

heiliging aanleiding kunnen geeven, bijaldien ik ze niet afgekeurd, en het leezen afgebroken had.

Geloof aan de Voorzienigheid — bedaarde mijne verlegenheid, dat ik met eene Christlijke vriendin niet een Christlijk woord kon spreken. —

Mijn zoontje bad op het bed mijner vrouwe zijne --- en eenige andere, buiten mijn weten geleerde, maar mij niet behaagende gebedekens. Gesmoorde ontevredenheid.

Van den Heer G. . . . een brief vol goedaartigheid, — dien ik mijne vrouw voorlas. „Ootmoedigheid is niets dan erkentenis der waarheid, — „ anders niets, — mijn lieve vriend! Geen „ mensch mag minder van zichzelve maaken, „ dan hij is; — doch naar waarheid geoordeeld, — en den Oorsprong van alle goed „ niet vergeetende.”

Besluiteloosheid, om op den eerstkomenden zondag te prediken; — gronden daar voor — en daartegen! Ik bemerkte geene bijzondere oogmerken bij deeze overweeging. — en tot hier toe *geene* overhelling.

Met rust schreef ik tot zeven uur aan dit dagboek. — P. kwam. Wij werden gestoord. Wij konden echter nog een paar oogenblikken met elkander spreken, over de nietkennis, nietwaar-

neeming, voorbijziening van onszelven. — —
Ik bloedde. --- Mijne vrouw bad mij, de predikatie aan eenen anderen optedraagen. --- Nu was ik bepaald, --- en daarbij weltevrede.

Ik las nog des heeren IRMINGERS laatste leerrede van het voorleeden jaar over PRED. XII. 13, 14. met vergenoegen en stichting.

Na het avondeeten lazen wij, in onze volgorde, 2 SAMUEL — . . . David wordt mij steeds liever, hoe meer ik hem bestudeer. — Hoe zeer is hij mensch! En geduurig moet ik het weder zeggen, en kan het niet genoeg zeggen: — Een gewigtiger geschiedboek is 'er in de waereld niet, dan de Bijbel! Welke karakters — steeds in handelingen! Steeds zo menschlijk, zo waar; — zo waar in deugdzaamie en ondeugende gesteltenissen!

Mijn broeder kwam nog. Wij spraken van de omstandigheden onzer moeder, — en het geduld — van andere groote kruisdraagers, die ook hun — *eindelijk* — bereiken mogten, en gewis na hunne verlossing geen heet oogenblik minder geleeden te hebben wenschen. —

Ik schreef nog aan het dagboek, en etlijke rijmen voor mijne smertlijk lijdende moeder. —

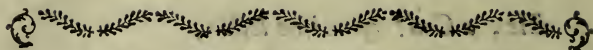
Zie,

*Zie, o God! op mijne leden,
 Gantsch vermoeid, van boven af!
 Sterk, ach! sterk mij hier beneden!
 Wees mijn troost, en hulp, en staf!
 Hoor, ach Vader! hoor uw kind!
 Maak mijn hart, als gij, gezind!*

*Al werd 't nog zo zwak bevonden;
 Nogthans zijt gij God mijn God!
 Zijt vergeever mijner zonden!
 Zijt mijn rots in al mijn lot!
 Hoor het zuchten van uw kind!
 Maak mijn hart, als gij, gezind!*

*Drukt mijn ellend mij ten gronde;
 Nogthans neigt gij uw gezigt
 Tot mij, heft mij, 't allen stonde,
 Als 'k geloof, weér tot uw licht!
 Hoort ook, als gij zwijgt, uw kind!
 Maak mijn hart, als gij, gezind!*

S A T U R D A G .

D E N T W E E D E N J A N U A R I J .

1773.

Een brief van SCHLOSSER. Ik antwoordde. Eenige kundigheden nopens den Bijbel. Alle de geloofsleerstukken zijn geschiedkundig. Het geloof aan de onsterfelijkheid is het geloof aan Christus opstanding; — het geloof, dat God door Jesus Christus ons onsterfelijkheid zal schenken, is het geloof, dat God door hem bereids levenskrachten uitdeelt; enz. Dit gaf gelegenheid, om met eenen vriend over de Joodsche theokratie of Godsregeering te spreken. Onder het gesprek vielen mij eenige nieuwe gedachten aangaande het bereikte oogmerk van God in de opkweeking des Joodschen volks in, die eene verdere proeving en ontvouwing waardig zijn.

Omtrent drie uur bezocht ik een ziek dochterken, welk 'er mij om verzocht had. Ik stelde haar, op haare begeerte, de evangelische leerwijze om den zondigen mensch te bevredigen en te

ver-

verbeteren, allereenvoudigst voor. Zonder toevertrouwen, zonder vriendschap, wordt geen mensch zedelijk gebeterd. 't Geen noch voorschrift, noch wet vermag, vermag het toevertrouwen. Hierom doelt het Evangelij altijd eerst op het toevertrouwen, of het geloof. Dit eenvoudig grondbeginsel, welk in alle andere gevallen zo werkzaam is, behoorde toch van onze hedendaagsche zedeleeraars, die den schijn willen hebben, dat zij zo veel menschenkennis bezitten, niet zo zeer verwaarloosd te worden; zij behoorden 'er zo onkundig niet van te zijn, en het met de gehoorzaamheid, die 'er eerst uit ontspringt, niet zo zeer te verwisfelen. . . .

—P. en ik spraken van de geestdrijverij. Hoe zeer de geheele Schrift met wonderbaare geschiedenissen en met beloften van gemeenschap met God vervuld is; zo wordt echter de geestdrijverij zo veel mogelijk is tegengegaan. De Godheid spreekt nooit dubbelzinnig; nooit, gelijk de inbeelding: zij spreekt door daaden, van welken het gantsche menschengeslacht, van den filosooph af tot het boerenkind toe, weeten moet — dat zij alle menschen krachten te boven gaan. De dweeperij verheft iedere natuurlijke gebeurtenis tot eene wonderbaare en bovennatuurlijke. — Zij noemt de verkwikking van eenen

in flauwte gevallen — de *opwekking eens dooden*; — maar de hemelsche wijsheid zegt van den dooden: *Hij is niet gestorven, maar hij slaapt.*

Wij spraken nog over zekere nieuwe klasfe van geestvolle fchrijvers, dien men al te zeer aan kan zien, dat zij zich in 't bezit der waarheid meenen te zijn, en zich inbeelden, van dit hemelsch licht, enkel uit genade, vonken te kunnen laten uitgaan, zo veele zij willen; — die met hunne onvergelyklijke fcherpzinnigheid dikwijls te moedwillig zegepraalend daar heen treden; en bij alle hunne aanprijzing van verdraagzaamheid jegens verfeiden eerlijke en verdienstlijke, — maar zwakke menfchen zeer onverdraagzaam zijn; — die zeer verheven bevindelijk fchrijven, — en echter in hunne beoordeelingen weinig fpooren der gemeene, natuurlijke, ongeveinsde broederlijkheid vertoonen; — die wegens louter grootheid en verhevenheid zeer dikwijls de eerste grondbeginfels der billijkheid geheel uit het oog verliezen.

Ik roemde hem nog het blad van de *Duitfche bouwkunst*.

Mijne moeder was, naar 't fcheen, zwakker. — Ach! Hoe onmágtig ben ik, zijn wij allen, om haar te helpen! En waarom is mijn hart zo belem

lemmerd, om verlossing voor haar te smeeken?

Ik las nog eene leerrede van P. over 2 P E T R. III. 13, 14, en schreef 'er de volgende plaats uit op: „ Waarom leiden wij toch uit al dat „ geen, 't welk de heilige Schriften ons van de „ vreugde des hemels zeggen, niet deeze natuur- „ lijke gevolgen af, dat wij al dat geen, 't welk „ ons hier onschuldige vreugde veroorzaakt, in „ zeer overtreffenden trap en maat aldaar genieten „ zullen? Bij het gezigt van ieder schoon schep- „ fel, bij ieder aangenaam uitzigt, bij den hel- „ deren hemel, bij iedere onderlinge overeen- „ stemming, die onze ooren vermaakt, en ons „ hart vervrolijkt, bij iedere aanwinst van nutti- „ ge kennis, bij ieder aanblik van een gelukkig „ mensch, bij iedere zoete bevinding der vriend- „ schap, enz. mogen wij toch vrijelijk denken, „ dergelijke vreugden zullen wij eens veel meer, „ veel leevendiger, veel grooter en ongestoorder, „ onbelemmerder en onvermengder genieten.”

Heden moet ik mij van traagheid beschuldigen. — Ook was ik niet meer zo kinderlijk eenvoudig in het gebed. . . . Verstrooid en eenigzins ongeduldig. — Nogthans was deeze dag niet zegenloos. —

W O E N S D A G .

DEN ZESDEN JANUARIJ.

1773.

Ik ontwaakte met de gedachten aan mijne goedsgesteltenis, die het laatste deel van dezen dag, een jaar geleeden, uittekende. — In-nigst moest ik 'er mij over schaamen, dat ik, een gantsch jaar door, nooit weder drie zulke goede uren gehad heb, als toenmaals. — Ik bemoedigde mij; bad. — — — De geheele dag ging met gelukwenschingen en bezoeken voorbij. 8. — Ik heb geen tijd, om 'er iets van te herhaalen.

S A T U R D A G.

DEN NEGENDEN JANUARIJ.

1773.

Open mij mijne oogen, Vader des lichts! Geef mij wijsheid om te kennen, te bidden en te doen! — Zo zuchtte ik, toen ik mijne oogen deezen ochtend opende. . . .

Met eenige ongerustheid zag ik tegen de bezigheden van den huidigen dag op, en bespeurde eenige onwilligheid, om mijnen kleinen zoon, die bij mij kwam, mijne belofte van gisteren te vervullen, en hem het *Onze Vader* te verklaren. — Ik deed het echter met rust en met vreugde, — zette de zondagspredikatie voort, was verkoud en met vliegende kiespijn gekweld, en werd zeer onvergenoegd, omdat men tweemaal zonder noodzaake de kamerdeur tegen mij over open bad gelaaten. Deeze onvergenoegdheid mag veelligt ook door eene onbescheidenheid, die ik te verkroppen had, vermeerderd zijn. Maar — nu zou ik de leerrede over de blijdschap, door den

godsdienst te weeg gebragt, voortzetten; met dit hart! Dit kan niet zijn! Dit moet niet zijn! —

Ik schreef derhalve mijn dagboek; — en middelerwijl had ik tijd, om te bedaaen en mij te herhaalen. Moederlijke scherts met mijn dochterken, welk ik achter mij hoorde, vervrolijkte mij wederom. Ook kleeedde ik mij warmer. Reeds dikwijls heb ik aangemerkt, dat nalaatigheid en gebreklijkheid in 't aankleeden des morgens niet voordeelig voor mij is, en mij verdrietig maakt; bijzonder ook, dewijl het mij in verlegenheid brengt, als ik geroepen word om zonder uitstel ergens te komen.

Ik kreeg een antwoord, welk mij toonde, dat ik de straksgemelde onbescheidenheid te hoog opgenomen en onrecht verstaan had. — "On-, „erkentenis, misverstand, onweetenheid, „schreef ik toch op datzelve oogenblik in mijne predikatie,“ is eene onuitputbaare bron van „ellende, treurigheid, misnoegen, zwaarmoed-, „digheid, en droefgeestigheid.“ — Voorwaar, dit is in den alleruitgestrektsten zin zeker. — Hoe noodig derhalve de bede om een eenvoudig, gezond oog; om stille hemelsche wijsheid!

De heer H. . . . kwam. Van 't schrijven en de gedaante der letteren; en de pligt en menschlijk-

lijkheid om leesbaar te schrijven. — De leesbaarheid berust op den afstand der regelen; de hoogte der lange letteren, en het ligchaam der korten.

Ik verzond etlijke brieven, eergisteren reeds geschreeven, en schreef aan den heer ISELIN, die mij naar mijne gedachten over Eberhards apologie vroeg:

„ EBERHARDS *Apologie* is een welgeschreeven boek, vol waarheid en licht, welk in menigen opzichte treflijk *neerwerpt*; maar *niet opbouwt*. — Een schrijver, die op den tijtel van zijn boek zet: *Leeraar*, behoorde toch te bedenken, dat de billijkste leezer van hem begeeren zal, om daar, waar hij ongerijmde schoolbegrippen, die toch steeds in de Schrift hunne eerste aanleiding, of naderhand hunne ondersteuning gevonden mogen hebben, gelukkig bestrijdt, betere 'er voor in de plaats te stellen, van de richtige Schriftuurbegrippen niet gantschlijk onkundig te zijn, en als niet voorhanden te zijn te beschouwen. Over 't geheel, mijn waarde vriend, hoe zeer ik aan alle vrolijke, opgewekte en opwekkende geesten in Duitschland genegen ben, zo gevalt het mij echter in geenerleie wijze, dat zij bijkans eenpaarig tot ontbeerlijkmaaking en

„ vernedering van den heilrijken persoon van Chris-
 „ tus door spreken en zwijgen zo bezig zijn. Hij,
 „ Hij zelf, het groote doel van alle Gods open-
 „ baaringen, wordt hoe langer hoe meer in het
 „ donkere gestooten! Zijne leer, — dat is,
 „ eenige stukken zijner leere worden ten koste
 „ van zijnen persoon verhoogd! Maar zijne
 „ leer, mijn vriend, is niet Hij zelf. Hij geeft
 „ ons onsterfelijkheid; niet zijne leer. De *op-*
 „ *standing* en het *eeuwige* *leeven in een hemelsch*
 „ *ligchaam* is eene *phijfische* zaak, die zijne
 „ (phijfische) *schepperskracht* ons geeft, en
 „ niet een zedelijk voorschrift.

Ik ontving brieven en etlijke gedrukte bladen mijner predikationen van Frankfort. Ik moest mij bedwingen, om ze niet te leezen. — Wat heeft het toch iets aantreklijks — iets ontzaglijkaan- treklijks; als een schrijver zijn handschrift in den druk omgegooten voor de eerstemaal ziet!!!

Ik schreef nog eenige briefjes en ging aan de tafel. Mijne moeder zat 'er reeds aan, maar at niets, en sluimerde bijna gestaadig. *Midden* in het *Onze vader* verschrikte ik over de aandachteloosheid, waarmede ik — niet bad, — slechts de woorden opzeide.

Ik schreef nog aan den heer STEINER. Eenige baa-

baalen kwaalijk uitgevallen al te dik papier, welk wij tot de leerreedenen over JONAS gebruiken wilden, noodzaakten mij te overleggen, hoe de schaade te mijden ware. Ik geraakte op de gedachte, dat het zeer goed zou zijn tot een boek, welk het landvolk in de hand moest gegeven worden. Reeds overlång gevoelde en beklagde ik het gebrek van een klein, goedkoop, zeer bruikbaar gebedeboeksken voor de landlieden. Ik sloeg hem derhalve deezen uitweg ten aanzien van het papier voor; welk tot dit oogmerk uitneemend goed is. — Naderhand — aan de zondagspredikatie. — — Ondertusfchen etlijkemaal naar mijne moeder, die steeds sluimerde. — — Ik zocht de feestpredikatiën, aan den heer Brönnner beloofd, bij een. Sommigen vond ik niet. Ik moest mij bedwingen, om niet ongeduldig te worden. Ik heb volstrekt geen' tijd, om alle mijne fchriften in goede orde te houden, hoe zeer ik anders ook de orde beminne. Ook deeze bron van kwaade driften, de doodvijandin der liefde, moet nog gestopt worden. Dit wil ik ook mede in 't oog houden, als ik God om wijsheid smeek.

Men verhaalde, dat 'er een godshuis te Parijs afgebrand, en alle deszelfs inwooners in de vlammen omgekomen waren. — Terftond wendde

ik

ik mijne gedachten tot iets gantsch anders, — toen men zeide: dat 'er veele blinden in geweest waren. — Ik kon het — Voor ditmaal heb ik lijden genoeg op mij. Thans ook, terwijl ik dit schrijf, staat het in mijne magt, om mij aan deeze al te zeer pijnigende gedachten te onttrekken. — Gode zij dank! Het is voorbij! En helpen kan ik niet. — Maar wee den opzetlijken of onvoorzigtigen veroorzaaker dier schriklijke vlammen!

Ik zette mijne leerrede voort, en voleindigde ze, niet geheel, gelijk ik wenschte! Welk eene kunst, steeds en naauwkeurig slechts dat geen te zeggen, 't welk men zeggen wil. Ik las mijne vrouw een gedeelte der leerrede voor. Ik liet mijnen ABRAHAM van TOBLER haalen. Met zekerheid kan ik zeggen, dat het mij verheugd zou hebben, als hij tijd had gehad, om 'er zeer veel aan te verbeteren; — maar hij had dien niet; doch hij was 'er, naar 't scheen, over 't algemeen wel mede te vrede.

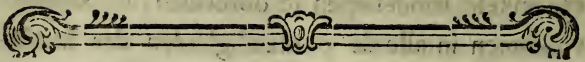
— — Na het avondeeten lazen wij Davids geschiedenis bij Achis. — Het onverklaarbaarste in Davids geschiedenis. — Hij is, naar 't schijnt, een muiteling jegens zijnen koning en zijn vaderland, of een verraader van zijnen weldoener geweest. — Doch het is bezwaarlijk, o-

ver

ver enkele handelingen te oordeelen, als men niet volkomen in alle de omftandigheden des handelenden in kan dringen. — De godlijke Voorzienigheid belette ondertusfchen David, het eene of het andere daadlijk te zijn.

't Is merkwaardig, dat onze gewaarwordingen zelfs van de geringfte kleinigheden afhangen. Mijne muts had ik wegens het kruiderkusfentje, welk ik op mijne gezwollen wang leggen moest, vast toegebonden, en had dus bij het gebed de handen, met welken ik anders de muts hield, gantsch vrij. Ik wist eerst niet, wat mij fcheelde. De aandacht won 'er ondertusfchen oogenbliklijk bij. Mijne houding was vrijer en natuurlijker, en de gewaarwording van 't geen ik deed, onbelemmerder. —

Ik doorlas en verbeterde nog de leerreede; fchoer mij, en bevond, dat de wang merklijk dikker geworden was. — Wat kon toch slechts zo eene toevalligheid de phijsiognomie mismaaken, en iets onedels, iets schiefs over het gelaat verfpreden! — Hoe zeer behoort mij dit in het oordeelen over phijsiognomien zorgvuldig en voorzigtig te maaken, die door dergelijke toevallen tot haar nadeel mismaakt zijn.

Z O N D A G .

DEN TIENDEN JANUARIJ.

1773.

Mijn broeder verhaalde mij deezen morgen van eene vrouw, wier man gisteren begraven, en die nu ook schielijk doodkrank geworden was. —

Woe tkdi wefs ekf mfkdfso volptufo wkfm nfm
ls bfoluf bmt wefs efs wfsmwtu kist nboot —

— — — Ik deed mijne predikatie taam-
lijk gelukkig. Sommige plaatsen gingen mij recht
zeer van harte. Onder het gebed had ik eens
over de ontzaglijke laauwheid, waarmede wij
voor onzen gemeenschaplijken Schepper en Va-
der stonden, mogen schreien! Ach, hoe is al-
les geschal en ligchaam! Waar is geest? Waar
natuur? Waar leeven en gevoelen? —

— — — Onder het middagmaal sprak
men van den smertlijken toestand der tante. Zij
smeekte ons, God om haare verlossing te bid-
den. Ach! Wanneer zal mijn hart liefderijk en
omvattend genoeg zijn, om vreemden nood als ei-

gen

gen dringenden nood den Heere voortedraagen. Ik schrik als iemand zich aan mijne voorbede aanbeveelt. Zo veel ontbreekt mij nog aan de liefde, aan 't geloof, en aan de leevende erkentenis Gods, om aan de verwachting mijner broederen en zusteren, die mij te veel toevertrouwen, ook slechts eenigermaate te beantwoorden. — Ik ging eenige oogenblikken bij mijne vrouw, die eenen vrij goeden dag had; daarna weder bij mijne moeder, die sluimerde. Juffrouw A . . . kwam. Ik kon weinig met haar spreken; nogthans iets bij gelegenheid mijner huidige leerrede: Hoe de blijdschap in God in ons te verwekken zij. Zij is het natuurlijk gevolg des geloofs of der erkentnisse. Zie op de straalende bewijzen van Gods alomtegenwoordige goedheid, welke voor uwe oogen liggen. — Aanmerk de voordeelen, die u daaruit toevloeien. — Stel u in de omstandigheden van een mensch, dien zodaanige bewijzen ontbreeken. — Gebruik slechts uwe kennis wel; en gij zult van zelfs gevoelen! Geloof — op 't geen gij ziet; en gij zult u verheugen over 't geen gij nog niet ziet! — Mijn oom kwam. Eene stadsgebeurtenis. Ik hoorde ze met die opmerkzaamheid aan, als of ik anders niets in de waereld te hooren of te doen had, en daardoor werden veele goede, door den

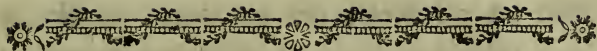
tijd

tijd bruikbaare aanmerkingen in mij veroorzaakt. Over 't algemeen bespeur en ondervind ik met eene zekerheid, die geenen twijfel bij mij overlaat, dat dit eenvoudig hooren bij de alleronverschilligste reedenen, deeze onderwerping aan de leiding der godlijke Voorzienigheid ook bij de allergemeenste dingen deezer waereld, eene onvergelyklijke zaak, eene voortreffelijke school der menschlievende ootmoedigheid, een heerlijk middel is, om anderen nuttig te zijn, en van anderen nuttigheid te hebben. — — —

Heer S. kwam nog. Wij spraken van Toblers avondpredikatie, dat men geheel Gods moet zijn, en redelijker wijze niet zeggen kan: ik wil slechts middelmatig goed zijn. — — — —
Daarna van de bijkans algemeene, en zelfs goede harten beheerschende, eigenzinnigheid; van de grove en fijne rechthebberij; van de oneindige schaade deezer zo weinig erkende gebreken; van de verbinding der onoverwinbaarste standvastigheid met de allerkinderlijkste toegeeflijkheid, enz.

Toen wij weder alleen waren, ging ik bij mijne moeder, en wij lazen uitgeleezene Schriftuurplaatsen voor zieken. Zij was, naar 't schein, ten uiterste zwak en krachtloos, maar echter zeer opmerkzaam op 't geen geleezen werd. - - -

MAAN-

M A A N D A G.

DEN ELF DEN JANUARIJ.

1773.

De heer Burkli zond mij eene lijst van alle mijne schriften om ze overtezien. Ik moest ze afschrijven, om ze in orde te brengen, en volledig te maaken. Ik verschrikte inderdaad wegens de menigte mijner uitgegeevene werken, en werd etlijkemaal schaamrood, dewijl ik mij de haastigheid, waarmede ik, bijzonder in den beginne, sommigen opgesteld en uitgegeeven had, erinnerde. Reeds menigmaal is mij deeze gedachte door het hoofd gegaan, dat het goed zou weezen, als ik ze eens scherp toetste, en ze of zelfs weder uitgaf, of ze naar mijnen dood uitgegeeven verordende. Ook kwelde en verdroot het mij een weinig, bij deeze gelegenheid te zien, dat door de schuld van mijnen boekverkooper, schoon onschuldig, mijne nuttigste werken, bijzonder die voor *kinderen*, in Duitschland zeer onbekend zijn. Ik schaam mij, dat men 'er tot hiertoe

niets van mij heeft, dan gedichten, of werken voor geleerden; — en zulks nog zo veel te meer, dewijl ik zeker weet, dat ik veelen enkel als een geruchtmaakend schrijver, die niets dan schrijver is, en slechts geleerden behaagen wil, voor moet komen, en inderdaad voorkome.

Daar kwam een bedelaar met zeer gescheurde kleederen. — Maar, ach hoe gaarn ik ook wilde, kon ik hem nogthans niet dan zwak troosten. —

Kort daarna kwam Sn. F. over — S. S. klaagen, en met grond. Ik ontstelde en verschrikte over het menschlijk hart. De zaak betrof eenen tuchting in het tuchthuis. — —

Terwijl mijn broeder, de artz, over eenige verzachtende middelen voor de lieve zieke moeder met mij sprak, wenschte ik hem tot zijnen naamdag van harten geluk. Inderdaad verdient hij het. — Hij kan voorzeker nog veelen menschen tot zegen worden. Hij zeide: Tante zou het gaarn zien, dat ik haar heden nog bezocht.

Ik hield mij nog een paar oogenblikken bij mijne moeder op; ging vervolgens naar mijne tante en vondze stil en gelaaten. Ik was alleen bij haar, en had een gezegend half uur. Zelden vloeyde het mij bij eenen zieken zo toe.

Te huis komende, vond ik mijnen ABRAHAM op de tafel, met een briefken van de vrouwe B. ;
 „ Voorzeker zou ook slechts eene vonk van A-
 „ brahams geloof sterkte en troost in mijne ziel
 „ brengen; dan, waarop zal ik mijne hoop gron-
 „ den? — Mijn offer is volbragt; ik zie niets
 „ dan asch, in plaats van mijnen eerstgebooren.
 „ God heeft meer dan mijn hart, meer dan mijn
 „ leeven ten offer genomen. — Ik kan slechts
 „ in het stof aanbidden, en weenen. ”

L. Z. was bij mijne vrouw. Zij hielden goede gesprekken. Ik wilde vrouw B. antwoorden, dacht ik; — maar ik voltooide vooraf nog de lijst der boeken en een briefje. — — —
 Ik ging om mijn middagmaal te houden. Mijne moeder zat aan den disch; doch zij sliep bijkans altijd. Wij spraken zeer weinig. Ik nam haar nauwkeurig waar, en het ging mij etlijkemaal bij zekere aanmerkingen, die in mijne ziel helder werden, onuitspreeklijk goed. God te kennen is het eeuwig leeven. — Hoe onbegrijpelijk waar is dat! Maar, men kan 'er noch van spreken, noch van schrijven. Gevoelens hebben geene beelden in de natuur; en wat zijn woorden anders dan beelden. Ik wandelde nog een half uur bij mijne sluimerende moeder op en neer. Daarna schreef ik aan mijn dagboek; ging met

ne vrouw, die weder taamlijk hersteld was, in de kamer heen en weer, en sprak met haar over eenige huishoudlijke zaaken. Zij las in den **ABRAHAM**. Ik sloeg, op een geringe aanleiding, den Mufen almanach van 1771 op, maar leide hem ook ras weder weg. Dit gaf mij gelegenheid om den Gottinger almanach, in de Frankforter geleerde berichten, die zekerlijk geen slecht boek prijzen zullen, zo zeer gepreezen, te laten haalen.

De vrouw St. kwam om haars mans wil bij mij. Ik had het papier, welk zij mij overhandigd had, verlegd, en schrikte des eenigzins over haar. Onorde, — welke bron van onrust, van liefdeloosheid, van onvriendlijke bejegening. . . .

Een onzer doopkinderen, C. D., bragt ons een Hoogduitsch en Latijnsch schrift tot eene proeve zijner naarstigheit. Wij verwonderden ons over des kinds opene physiognomie, en gaven hem *Gebeden en Lieder en voor kinderen*.

Mijn behuwdbroeder T. en zijne vrouw bezochten ons, en bleeven omtrent een half uur bij mij en mijne vrouw. Eene stadsgeschiedenis. Over eene verkeerung van onze moeder. Van de tante. Van den jongen Br. die naar Marseille zou gaan. Met eenigen drift zeide ik, dat ik dit
voor

vóór zeer kwaalijk gedaan hield. 't Is bijkans onmogelijk, dat een jong mensch zonder openlijk en bijzonder onderwijs in den godsdienst, en zonder vriendschap met beproefde goede menschen, ontbloot van alle zedelijk opzigt, ook zelfs taamlijk goed blijve, al brengt hij ook nog zulke goede grondstellingen mede. Zij betuigden hun leedweezen, dat het nu te laat was.

Ik beantwoordde het briefken van de vrouwe B. op deeze wijze: „ 't Is waar, gij ziet niets „ dan asch; maar het geloof ziet onsterfelijkheid. — „ Gij kreegt toch geen bevel, om uwen eenig- „ gebooren' te slagten. Indien het of- „ fer in geloof volbragt was, dan zoudt gij, — „ schoon uw kind in 't graf mogt blijven, — „ echter Gods heerlijkheid zien. Maar gij wilt „ inoogften, eer gij gezaaid hebt; God zien, „ eer gij hem geloofd hebt. Op dat geen, 't „ welk gij van hem in de natuur, in uw hart, „ in de Schrift ziet, had gij oorzaak genoeg, om „ hem te gelooven, daar gij niet ziet. ”

— — — Dewijl de behuwdbroeder Qu — S. bij ons kwam, en mijn ABRAHAM juist op de tafel lag, las ik 'er hem de twee eerste bedrijven van voor. Ik ben anders in 't geheel niet gewoon, mijne opstellen iemand voor te leezen. Ik vind het nogthans voor den schrijver zeer voordeelig. Hij gevoelt dan het sterke

en het zwakke van zijnen arbeid zelf veel fijner , dan 't hem geen kunstrechter zeggen kan.

P. kwam. — Bij gelegenheid van — H. Ov. spraken wij over de dweeperij. Zij verwerpt alle middelloorzaaken. Zij heeft eenen afkeer van de natuur, — schoon echter de geheele natuur bewijst, dat God door de natuur, gelijk onze geest door het ligchaam, werkt. — Waar verwerpt de Schrift de middelloorzaaken? ” Als „ de Schrift eene gewigtige grondstelling leert, „ zeide P. zeer richtig, ontbreekt het haar niet „ aan duidelijkheid, kracht, leevendigheid, beel- „ den, gelijknissen, om ze zo te zeggen, dat „ ieder redelijk opmerkzaam lezer dezelve vin- „ den en verstaan moet; en bijaldien de verwer- „ ping van alle middelloorzaaken, die toch, naar de „ meening der dweeperije, de hoogste wijsheid „ moest zijn, zulks inderdaad ware, hoe duidelijk „ had zich de Schrift daarover moeten verklaren? „ Maar zij doet overal net het tegendeel. ” — Wij konden het niet begrijpen, dat die geenen, welke ons tot dit gesprek aanleiding gaven, nog zo veel van de Schrift hielden, zo veel, dat zij behalve de Schrift niet het geringste zouden lezen. Het zou nog, waren wij bezorgd, daartoe komen, dat zij ook dezze allengs verwerpen, ten min-

minste als iets voor hun zeer wel te ontbeeren, aanzien zouden.

De leevende erkentenis van God, zeide ik, is van zodaanige werkzaamheid ten aanzien van liefde, van menschlijkheid, dat zij, die daartoe gekomen zijn, geheel ootmoed, geheel lijdzaamheid, inschiklijkheid, liefde, overgeeving van zichzelf zijn, — en zulks alles op eene zo regelrechte, eenvoudige, ongeveinsde, zeer natuurlijke, overeenstemmende, overal toepaslijke wijze, — dat zij zelfs dan, als zij niet nagevolgd worden, als zij onverdraaglijk zijn, — echter niet belachlijk worden.

Men riep mij tot het avondeten. De goede moeder sliep in het bed, — ontwaakte, — en had hevige pijn. Ik durfde mij in haare smerten niet verzetten. — Ik was bedwelmd. Ellend, die al te na is, bedwelmt. Als ik haare omstandigheden hoorde verhaalen, en zij mij niet aanging, zou ik veelligt hartlijker over haar weenen, voor haar bidden kunnen. Thans is mijn hart zo gedrukt, dat ik geen van beiden kan, gelijk zij het verdient.

Wij deeden ons avondgebed, en lazen het eerste hoofdstuk van SAMUELS tweede boek. Hoe groot, hoe koninglijk is Davids treurlied over zijnen vervolger Saul!

Toen ik aan mijne moeder een' goeden nacht wenschte, zeide zij nog: " Denk morgen ook „ weder aan arme kranken ! Vergeet het toch „ niet ! Stel het niet uit ! . . . ”

Ik schreef nog aan mijn dagboek; las de proef van het tweede blad der leerredenen over Jonas; en zocht eenen brief, welken ik deezen avond ontvangen, en vergeeten had te leezen. Ik vond dien niet; maar eenen anderen van eenen Wurtembergfchen wijngaardenier M. H. aan den heer S. , dien ik nog las. De volgende plaats verwierf mijne aandacht: " Als ons leven van lou- „ ter deugden blonk en glinsterde, en een ieder „ ons prijst en goed van ons spreekt; ook onze „ eigen inbeelding ons laat denken: het kan niet „ anders weezen; ik moet zekerlijk zalig zijn; „ maar de Heiland zodaanig eene ziel niet goed- „ keurt, en hij ze niet prijst; dan ftaat zodaanig eene ziel in een gevaarlijken ftand. De „ Heiland weet altijd eene oorzaak, waarom hij „ eene ziel niet kan prijzen, fchoon alle men- „ fchen haar prijzen; — en hij, de Heer, „ weet oorzaaken, waarom hij eene ziel prijzen „ en roemen kan, indien ook alle menfchen haar „ mogten fchelden. ” Doch ik moet bekennen, dat de overige toon van deezen brief mij niet verlicht

licht, niet zuiver evangelisch genoeg was (*). Daar zijn zo zekere aangenomen spreekwijzen en uitdrukkingen, uit Bijbel- en gebedeboeken en postillen te samengefsmolten, die aan ontzaglijk veel misverstand bloodgesteld, en tegen den eenvoudigen, gezonden, evangelischen en apostolischen toon gantsch strijdig zijn, hoewel zij somtijds, in billijkheid en toegeeflijkheid beoordeeld, ook niet zo onrichtig gemeend zijn, als zij naar den dunk van een' strengen logischen kop schijnen te zijn.

(*) Hetzelve oordeel zou men op de bovenbijgebragte plaats uit deezen brief toe kunnen passen. De schrijver wil waarschijnlijk zo veel daarmede zeggen: God oordeelt niet altijd zo van ons en ons gedrag, gelijk de menschen daarvan oordeelen; en aan het welbehaagen Gods is onsechter meer gelegen, dan aan de goedkeuring der menschen.

Aanm. des Hoogd. uitg.

DINGSDAG.

DEN TWAALFDEN JANUARIJ.

1773.

Ik ontwaakte eerst te half zeven uur. De ellend mijner moeder was mijn eerste gedachte! Wederom een jammernacht doorgestaan! Ja wel een jammernacht! Mijne zuster kwam 'er ons bericht van geeven. Ik kon het naauwlijks meer uitstaan, haar aantehooren;

— — — — Nadat ik mijne moeder bezocht, en haare ellend met de innigste aandoening beschouwd had, las ik den eersten brief aan TIMOTHÉUS in 't Grieksch; de eerste hoofdstukken alleen, de anderen met mijne vrouw, die in 't Hoogduitsch nazag. Neen! Ik kan het niet uitspreken, hoe ik altijd, zo dikwijls ik het N. T., bijzonder deeze brieven van PAULUS aan TIMOTHÉUS en TITUS, lees, de godlijkheid van het Evangelij ondervind, de onmooglijkheid ondervind, dat een bedrieger, of dweeper, zo schrijven kan; en altijd geraak ik in tegenzin, in verbaasd-

baasheid wegens de menschlijke natuur, die van bedrog, van dweeperij spreken kan, slechts daaraan denken kan, als zij menschen dus met menschen hoort spreken. En ik weet niet, of het onedel en zuurdeeg der onverdraagzaamheid is, als ik in deeze oogenblikken der innigste zedelijke vreugde over de zo eenvoudige, zo verstandige stem der hemelsche waarheid die menschen met verachting aan moet zien, die bij zulke uitlaatingen des vrolijksten vernufts, en der innigste gevoeligheid koud blijven, en — spotten, of trotschlijk daarover lagchen kunnen.

— — — — Na het eeten verzond ik eenige zaaken, zag de revisie van een blad na, en las in BRECHTERS *aanmerkingen over* BASEDOWS *elementairboek* met nut en vergenoegen; hoewel ik zeker het eene en andere uit de oogschijnlijke ondervinding wederleggen kon. Het ziet 'er voortreflijk menschlievend op het papier uit, de roede te verbannen. Geen grooter vijand der roede kan 'er weezen', dan ik. Ik heb mijnen zoon nog nooit daarmede getuchtigd. Slechts uit vreeze van al te driftig te worden, liet ik het altijd aan mijne veel zachtmoedigere vrouw over. Mijn kind heeft het beste hart van de waereld; en nogthans mogt ik zonder roede voor de vier eerste jaaren geen vader zijn, gelijk de

de hedendaagfche artfen zonder china geene artfen mogten zijn. Het ziet 'er voortrefflijk op het papier uit: „ dat, men ze aan de gevolgen hunner handelingen blootftelle.” — Goede God! die met kinderen omgaat, zal weeten, dat dit onder duizendmaal eenmaal en meer niet mogelijk is. Zelfs dat geen, 't welk als zo natuurlijk bij deezen regel voorkomt, maakt de opvoeding kunstig. Ik ben hier in van SALOMONS geloof: *die de roede inhoudt, haat zijnen zoon.* Ik moet, bij voorbeeld, fchaar en pennemes op de tafel liggen laten. 't Is onmogelijk, ze altijd te bewaaren. En al ware het mogelijk, ik deed het echter niet. Waarom niet? De uiterlijke omftandigheden behooren zich niet naar mijne kinderen, maar mijne kinderen zich naar de omftandigheden te fchikken. Zij moeten niet leeren, — geen pennemes te neemen, daar geen is; maar zij moeten geen neemen, daar tien zijn. Aan het natuurlijk gevolg hunner ongehoorzaamheid zou ik ze hartlijk gaarn blootftellen, als ik verzekerd ware, dat zij zich flechts weinig zouden bezeeren. — Maar als zij een oog of de hand al te zeer kwetften; — o gij al te wijze kindervrienden, waar bleeven wij dan? — Wilkeurige straffen kan ik zo zeer maatigen, als ik wil, natuurlijke niet. — Wat doe ik alzo? Ik verbied hem, het mes aart-

teraaken; en als hij er naar tast, trek ik het weg en geef hem een' gevoeligen slag. Hoe gevoelig deeze slag op de hand mag zijn, is hij nochtans eene zachter straf, dan de geringste kwetzing. Over 't algemeen, dunkt mij, als men de zaaken aanzag, gelijk zij zijn, en niet naar afgetrokken begrippen aanzien wilde; dan zou men duizendmaal gelegenheid hebben, om deeze waarneeming te doen, dat de Schepper der natuure wilkeurig straft, (ten minste zo te straffen schijnt) en dat, bijaldien alles door natuurlijke straffen te verbeteren ware, ten minste Hij, de Alwijze, geene wilkeurige zou gebruiken. Hoeveel duizendmaal kan door eene in schijn harde wilkeurige straf een afgelegten tienmaal harder natuurlijk kwaad afgewend worden.

Ten aanzien der kwijtscheldinge van gedreigde straffen denk ik ook een weinig anders, dan de heer BRECHTER; en wel andermaal door de ondervinding geleerd. Gods psychologie, welke hij in de opvoeding van het menschengeslacht volgt, is een richtsnoer voor mij bij de opvoeding mijner kinderen. Mijn zoon weet, dat hij geen scherp mes aan mag raaken. Onlangs vond ik mijn scheermes vol schaarden. Ik wilde opvliegen; maar ik bedaarde mij terstond: —
 „ Hebt gij het scheermes zo gehavend? ” —

vroeg

vroeg ik in eenen ernstigen toon. — „ Ja!
 „ Papa! ” — „ Nu, dewijl gij de waar-
 „ heid gezegd hebt, wil ik u niet kastijden. —
 „ Zie! Hoe ongelukkig had gij kunnen worden,
 „ als gij u eenen halven of geheelen vinger af
 „ hadt gesneeden. ” — Had ik 'er hem bij
 aangetroffen, dan had ik hem zonder genade ge-
 kastijd, of laten kastijden. Maar nu, dewijl
 'er mij alles aangelegen is, dat mijn zoon niet
 liege, of met andere woorden, dewijl op-
 rechtheid en waarheidsliefde de deugd aller deugd-
 den is, heb ik de straf, welke ik op zulke
 overtredingen gedreigd had, niet uitgevoerd.
 Kinderen zullen zekerlijk niet anders, dan uit
 vreeze voor de straf liegen. Liever de straf kwijt-
 gescholden, dan hen aan de al te sterke verzoek-
 ing ten prooi gegeven. Ik ben ook in het ge-
 heel niet bezorgd, dat de kinderen deswege slecht
 zullen worden. Men betrapt ze altijd nog genoeg
 op overtredingen, wanneer men de droevige aan-
 leiding heeft, om de bedreigingen te volvoeren,
 en ze dus werkzaam te maaken. Straf, zonder voor-
 afgaande bedreiging, is, dunkt mij, wreedheid. En
 in 't geheel niet straffen, wilkeurig straffen, kastijden;
 — dit is, of onmogelijk, of gevaarlijk. Ik wilde
 mij hierover gaarn eens, veelligt mischiën in de
Mengelschriften, breedvoeriger verklaaren; en
 mij

mij alleenlijk op de ondervinding van alle vaderen, die vaders zijn, beroepen. Over eenen misflag van mijnen bedienden was ik toornig; doch slechts een paar oogenblikken.

De boekdrukker Z. kwam. \odot er
 \odot ng +erge+ \odot []+.

Ik ontving een briefje, en liet onder het leezen bemerken, dat ik 'er ontevrede over was, stond op, en wilde antwoorden: —” Ik zou mij maagtig, — mijn schat, — liever tegenwoordig niet terstond geantwoord,” zei mijne liefste vrouw. Ik werd terstond bedaard, en liet in mijn antwoord niets van mijne ontevredenheid blijken.

— — — Ik kreeg eenen brief van den redelijken HEBEBRAND, waarin hij mij KRAMERS dood en armoede meldt. — Nu is mij weder een last, eene halve ten minste ontnomen. Dikwijls maakt mij de bedwelmings, waarin mij de ellend van geliefde personen brengt, zeer bang, of het niet hardheid, ongevoeligheid, koelheid is; — Maar, ik kan echter, zonder mij te vleien, zeggen, dat mij reeds eene geringe ellende, en eene kleine onbehaaglijkheid, die eenen mensche treft, moeite veroorzaakt; — en dat ik altijd, als zodaanige ellende, die mij meer bedwelmde, dan bewoog, een einde neemt, mijn hart van een' zwaaren last ontheven gevoel, en God dikwijls met tranen

voor zodaanige verlossing dank, al kon ik ook wegens de leevendige ellende, bijzonder als ik ze zag, of als zij mij van nabij aanging, geene traan storten.

Ik ben nu stil, — (maar juist nu rust te veel ellende op mij, dan dat ik ze zo gevoelen kon, als of ik minder nader lijden had) dat de redelijke Kramer zijn doel bereikt heeft. Ten aanzien zijner nagebleevenen (deezee hoop heb ik op God) zal ook voorzorg gebruikt worden. Ik kan weinig, of niets doen. Als 'er ook slechts nog eenige gemeenschap onder de Christenen plaats had, zou het zeer gemakkelijk zijn, zijne boeken zonder schaade voor de nagebleevenen te verkoopen (*). Nu ik wil wachten, wat God mij in den zin zal geeven.

Ik rustte een weinig; ging de kamer op en neer. Mijne wang was vuurig. Mijne vrouw bezag ze en vond ze gevaarlijk. P. en mijn broeder, de artz, kwamen. Men onderzocht ze, en was voor een tandfistel bezorgd. Hoe aandoenlijk ik ten aanzien van smerten ben, en hoe weinig sterkte ik mij ook, om de geringste operatie te ondergaan, toe durf schrijven, zo dat ik onmogelijk besluiten kon, eene kies, vooral eene zo diep,

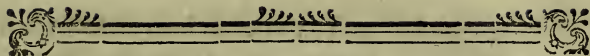
(*) Dit is nu door de bewerking van eenige zeer eerwaardige personen inderdaad geschied.

diep, overgroeide, reeds afgebrokene uit te laaten trekken; — zo was ik nogthans voor deze waarschijnlijke kwaal niet bevreesd. — Het lijden mijner moeder geeft mij waarschijnlijk deze sterkte. Daarenboven, hoe zeer ik ook in den beginne, en bij de eerste opkomst eener ziekte tot ongeduld overhel, ben ik echter altijd van het oogenblik af, dat ik te huis blijven of mij te bed leggen moest, bedaard geworden; en alle mijne ziekdagen zijn de stilste en gelukkigste dagen mijns leevens, en waare rustdagen voor mij geweest. Ik heb mijzelven, mijne vrienden, nooit meer en eigenlijk kunnen genieten, dan in dezelve; en altijd ben ik nog in staat geweest, om ten minste iets te verrichten. — Ik wil des afwachten, wat God over mij beschikken zal. Ik wil niet bezorgd zijn voor den volgenden dag. Over 't algemeen had ik, hadden mijne vrienden al dikwijls de aanmerking behooren te maaken, dat het mij, als ik inderdaad meer Christen ware, dan ik ben, ligt moest vallen, dat te zijn, 't geen ik ben; — dewijl ik met allerlei soort van vreugde en vergenoegingen omgeeven ben; en al 't geen ik te lijden heb, noch met mijne menigvuldige vreugde en vergenoegingen in vergelijking komt, noch ook aan mijn vermoogen om te lijden evenredig is. —

Ik wil hier niets bidden, niets afbidden. — Voor tweeërleie ligchaamlijke lijdingen alleen heb ik eene ongemeen groote onoverwinlijke vrees, — voor wondheelers operatien, en voor hals en keelziekten. Wat ik geduurende den tijd van ZIMMERMANS operatie in Berlijn uit heb gestaan, — en hoe zeer mij de ellende der zieke vrouwe S... aan 't hart gaat, — dat zou ik niet kunnen zeggen. Op het oogenblik, in welk ik dit schrijf, erinner ik mij, dat eene vriendin mij heden gebeden heeft, verzachting voor de arme geduldige lijdere van God te smeeken. — Waarom is het mij gemaklijker dit te doen; schoon, helaas! ook niet met het teder gevoel van een gantsch broederlijk hart; — dan voor mijne arme moeder? — En zij riep mij toch, en mijnen broeder, deezen avond, toen wij afscheid van haar namen, toe: — Ach, bidt toch ook voor mij! — Nu, in Gods naam; ik wil heen gaan; alles liggen laaten, — en Gods ontferming voor deeze lijdere zoeken. — —

Sie rsc hic h⊙e r□D rnD che ine hsl res
 +⊙n +e⊙ Drh er2 ite ine r⊙e rge ili che
 nΔi n+I sch eni esc hse ffit ig⊙ ng!

W O E N S D A G.

DEN DERTIENDEN JANUARIJ.

1773.

Ik kon het bericht wegens den toestand mijner moeder in deezen nacht naauwlijks afwachten. — Ach, hoe drukkend, hoe bekommerend was het! Hoe verfoeide ik mijne traagheid in het bidden!

Ik sprak met mijne vrouw over onze kinderen: „ Ik had om zo te spreken een voorgevoel, zei- „ de ik, dat zij niet oud zouden worden, al wa- „ ren zij ook over 't geheel recht gezond. ” Ik werd zeer merklijk gerust gesteld, toen zij met volkomen overgift zeide: „ Nu, het gaa, zo als „ God wil! Gode zij dank, dat zij toch aanwezig „ zijn! Zij zijn niet te vergeefs aanwezig! Zij „ zijn Gods en de onzen; zij moogen leeven of „ sterven. ” — 85 Mijne wang stak mij etlij- kemaal hevig; en, toen ik opstond, stootte ik 'er met de hand aan, en had 'er zwaare pijn van; — echter bleef ik bedaard.

Mijne moeder zat van ellende beevende buiten het bed, toen ik haar een goeden dag wenschte. Ik kon haar niets zeggen, dan een mijner lijfstukjes uit KLOPSTOK:

*Nog zal 's Heeren gunst mij wachten;
Schoon verborgen voor 't gezigt!
Verder in het dal der nachten
Is mijn Helper en mijn licht!
Mij zal ginder God bejeegnen!
Ginder mij zijn aanschijn zegnen!
Nu, nu is 't beproevings tijd!
Nu, mijn ziel, wees sterk in strijd!*

Ik ontving eenen brief van den heer H. van S. Gall over de *physiognomiekunde*, de *uitzigten* en over *geestlijke ondervindingen*. Veel goeds; maar zelfs de bloote gedachte om te antwoorden was bij mijne tegenwoordige omstandigheid vermoeiende voor mij; en niet te antwoorden, zal voor onbescheidenheid en hoogmoed aan worden gezien.

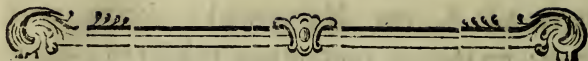
Ik schreef nog een briefje aan den heer Haas te Bazél om een kleine *zakdrukkerij*, ten einde mijnen zoon eene aangename en nuttige bezigheid daardoor te bezorgen.

Ik las mijnen vader eenen brief voor van den
lie-

lieven pfr S. van Hohentwiel; daarna eene proef; en maakte voor eenen redelijken, doch niet zelden twijfelmoedigen en verlegen, vriend in een' gedrukten rand de volgende rijmen:

*Mijn hart, beïroomd door twijfelyloed,
Weet niet, waarom het bidden moet
Des smeek ik u (wil 't niet afslaan,
O Vader!) steeds om wijsheid aan.
Als kind gestaag op u te zien!
Den eigen wil vaarwel te biën!
Geloof en liefd' en hoop en rust,
En blijdschap is, o God! uw lust.
O schenk mij toch den geest der vreugd'
In u, door hoop, geloof en deugd!
Ai Vader! Die uw kind verblijdt,
Ook als gij dreigt, als gij kastijdt!
Behoed toch den te zwakken geest
Veelal bekommerd en bevreesd,
Voor ieder soort van sufferij!
Voor angstig vroome kunstnaarij!
Dat ik mij als uw kind verblij!
Vol hoop, geloof en liefde zij!*

Ach! wat leed niet mijne moeder onder het middagmaal. — Ook mijne pijn nam toe. — Na de tafel een paar briefkens in vriendschappelijke rijmen. — — — —

D O N D E R D A G.

DEN VEERTIENDEN JANUARIJ.

1773.

Ik had, Gode zij dank! eenen bovenverwachting goeden nacht. Ik ontwaakte na zes uur, en de pijn aan de wang was zeer draaglijk. — Mijne eerste gedachte was mijne moeder; en mijne beklemdheid en mijn onvermoogen, om voor haar te bidden. Ik bad nogthans om verzachting haarer smerten, maar zonder geloof, zonder kinderlijkheid. — Mijn zoon, die ook een weinig ziekelijk was, kwam bij mij, en ik gaf hem eenige tedere vermaaningën. —

Ik stond niet lang voor acht uur op; las de geschreeven nieuwstijding van H. — meestal treurgevallen behelzende; liet den L. papier vouwen, en deed het hem, dewijl hij het ongeschikt ter hand nam, met eene haastigheid, die hem beschaamd maakte, voor; — toen hij het weder niet goed deed, — zachter. —

Ik wenschte mijne moeder een' goeden dag.

Zij

Zij leed ontzaglijke pijn. Men hielp haar uit het bed. Hoe weinig ik haar, wegens mijne eigen ongemakken, helpen kon; en hoe zeer mijn gewond hart, anders met ongeduld strijdende, door dit gezigt gekrenkt werd; zo kon ik echter niet weggaan. 't Is den lijder veelligt reeds eene laafnis, ook slechts eenen getuige zijner ellende, al is hij ook ten zijnen opzigte gantsch hulp-en troostloos, voor zich te zien. Toen zij weder op bed was, ging ik naar mijne kamer. — Verscheidene famenloopende berichten en antwoorden, die ik geeven moest, hadden mij bijkans weder tot ongeduld weggesleept. Maar ik overwon mij. Ik schreef des de antwoorden, en nam daardoor wraak over mijn geheim ongeduld, dat ik den jongen, die voor mij stond, een klein geschenk gaf. Teffens vervrolijkte mij een briefken eener vriendinne: „Mijn God zal u gewis niet laten zinken; den vreugderijken boodschapper op den „zondag.” Ik schreef aan mijn dagboek; — ging bij mijnen zoon op het bed zitten, en zeide hem, (BRECHTER had mij gisteren weder daaraan erinnerd) dat ik nu een wit en een zwart boeksken voor hem maaken wilde; geen voor zijn goede, dit voor zijne slechte daaden. Een eereboeksken en een schandboeksken. Hij liet het zich welgevallen. Ik maakte

ze terstond voor zijne oogen; en de moeder was 'er ook zeer wel mede te vrede. Ik hoorde eene vrouw voor mijne deur zuchten. . . Ik vermoedde, dat zij aan wilde kloppen, maar het niet waa- gen durfde. Ik ging des zacht aan de deur, en gaf haar iets weinigs; — en wel te vrede ging zij heen.

L. Z. kwam. Wij hadden een zeer vergenoegd halfuurtje . . . van de enkelvoudigheid des daadlijken Christendoms. Alles is liefde. Wijze godzaligheid, en wijze zelfsverloogchening is niets dan liefde. God is niets dan liefde. Niets dan liefde behoorde de mensch te zijn. Iedere zelfsverloogchening, welker doelwit niet goedheid is, welke de goedheid niet bevordert, is deugdpedanterie, lichaam zonder geest. *Al gaf ik mijn ligchaam over, opdat ik verbrand zou worden, en had de liefde niet, zo zou het mij geen nut doen.* Dit is mijn geliefkoosd denkbeeld, welk ik bij mij, bij alle mijne toehoorders, bij alle de lezers mijner schriften, bij alle mijne vrienden gaarn ter beoeffening brengen, zo begeerlijk maaken wilde, dat het onmogelijk ware, verder daarover zin te twisten. — Dit bij gelegenheid van sommige angstvolle goede harten, die gelooven God te eeren, God te verblijden, als zij zichzelve wilkeurige onthoudingen en vermoeijingen huns
lig-

ligchaams, zonder door liefde daartoe bezielde te zijn, ook zonder het vernuftig oogmerk te hebben, om zichzelve sterkte ter opoffering van zichzelve om anderen wil te verwerven, opleggen, en dan uren lang daarover treuren en zich benaauwen kunnen, en meenen, Gods genade weder met vreezen en beeven te moeten insmeeken, als zij veelligt aan zulk een eigenwillig voorschrift niet op het gemoedlijkste beantwoord hebben. — Is dat ook een evangelische, kinderlijke geest? Is dat ook opene verlichte kennis der waarheid? Er waren ook tijden, of liever weinige dagen, in welken ik ook zo slaafsch dacht; maar nu weet ik iets van deeze spreuk: *Daar de geest des Heeren is, is vrijheid.*

Ik ontving eenen brief van den wakkeren heer president ULYSSES VAN SALIS, die eenen armen, mij door hem aanbevolen, verzorgd had, en mij teffens om eene lijst van alle mijne uitgegeeven werken verzocht, waarvan mij juist de boekdrukker eene proef zond. . . . Blijdschap, dat ik weder van eenen armen ontslagen was, en mischien ook het verzoek om eene lijst — mijner uitgegeeven boeken, welke ik terstond verbeteren zou, wekten mij merklijk op. Te gelijk ook nog eenen brief van den boekverkooper Haller — met eene bijlaag,

die mij zeer aangenaam was. Op dat zelve oogenblik kwam 'er ook een eerlijke Zwaab, met eenen brief uit Herblingen. Ik hoorde hem in zijne naïve taal met genoeg: " God, de Heer, „ heeft eene roepstem aan mijn hart laten uitgaan; „ ik nam de stad Zurich niet daar voor!" . . . En toen ik voornaamlijk zijne liefde beproefde, zeide hij zo natuurlijk, ongedwongen, eenvoudig: — „ Ach! zeide hij, dat is het juist, de liefde „ ontbreekt; doch het betert steeds. Een buur- „ man hieuw mijnen zoon een duim diep met een- „ ne bijl in 't lijf. Als eene vloot had ik hem in „ mijnen toorn willen verpletteren; — maar; „ toen ik het laatstemaal geslagt heb, heb ik „ hem een stuk daarvan gezonden, en laten zeg- „ gen; wij willen goede vrienden zijn. Nu is „ alles weder goed." Ik gaf hem eenige erinneringen, met de innigste overtuiging, dat ik meer nut van hem, dan hij van mij had. —

Ik had nog een paar korte bezoeken. Mijn peet N. verzocht mij, hem eenig geld te wisselen. Hij dankte mij nog voor eene kleine som, die ik hem geleend, en vergeeten had, en bad om geduld — met gronden, die niet te verwerpen waren. Zijne bescheidenheid en armoede lieten mij geen oogenblik in bedenking, om hem deeze reeds vergeeten kleinigheid kwijtteschelden.

M. kwam. Van het lijden, gebed, en de ware kennis des ongekenden Gods: maar, ach! — voor ditmaal, bijkans louter woorden!

Ik ging bij mijne vrouw. Wij zaten in de schemering, tot dat het licht kwam, vertrouwlijk bij een. Mijne gezwollen wang was de helft geflonken, en de pijn volkomen opgehouden. . . . Het ging mij zo wel. Zo dikwijls ik iets te lijden had, was altijd de daarop volgende lijdenlooze toestand — niet slechts lijdenloosheid, maar wellust. — P. kwam. Ik liet hem aan mijne wang tasten, en, gelijk de liefde zelve, lachte zijn oog, toen ik zijne hand hart daaraan drukte, om hem te toonen, dat de pijn gantschlijk verdween was. Wij spraken nog van het onderwijs der kinderen in den godsdienst. Hun, zonder allen dwang, met het natuurlijkste vrolijkste gelaat, alles van God en Christus verhaald, voorgeschilderd, zinlijk gemaakt, 't geen vertrouwen en liefde verwekken kan; — hun den Heiland, dan eens op den weg met ellendigen, welken hij helpt, omgeeven; dan met zijne leerlingen in zachte vertrouwlijke gesprekken; dan in een nedrig gesprek met eene gemeene vrouw; dan bij eene maaltijd; dan met het uitdeelen van brood onder duizend hongerigen bezig; dan met kinderen in hartlijke onderhandeling, enz. kort en gevoelig voorgesteld

steld; — — weinig leeringen gegeven; veele geschiedenissen, — die het zedelijk gevoel opwekken, naar zich trekken, met het zijne samenmelten, eigen gemaakt; — goede God! hoe veel meer zou daarmede, dan met het eeuwig drooge dogmatizeeren uitgevoerd zijn. Wij geraakten beiden in een' bijna onverdraagzaam tegenzin tegen alle katechismussen, waarin net het weezenlijkste, de zedelijke schoonheid eener naar 't leeven uitgebeelde geschiedenisfe, gantschlijk ontbreekt. . . .

Mijne zuster kwam mij zeggen, dat zij eene merklijke verandering aan onze lieve moeder meende waarteneemen. Ik nam afscheid van P. — en vond het ook zo. Ik vroeg haar, of zij pijn had? „ Neen in 't geheel niet meer, ” zeide zij. — Als van nieuws bezielde stond ik op dit woord aan haar bed. — Maar zij zag 'er zo betrokken bij uit, dat wij haare ontbinding als nabij zijnde vermoedden. Nu werd mijn hart tot het gebed ontslooten; — tot het gebed, dat God door al het lijden van deezen tijd, en al 't geen nog in haar om mogt gaan, haare ziel van al ongodlijk weezen reinigen, en haar door eenvoudig geloof met reine hemelsche liefde vervullen mogt.

Ik schreef nog een paar briefjes aan vrienden

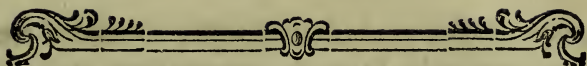
wegens de omftandigheid mijner moeder, en beval ze aan hunne voorbede; en nog eenen brief aan den heer pf. S. — in handen van mijnen broeder. Zij gebood ons allen ons ter rust te begeeven. „ Wij zouden haar flechts laaten flaa-
pen. God zegene en behoede u. — Ik wil
„ mij alleen aan God houden.” — Doch zij was, naar 't fcheen, niet volkomen bij zichzelve.

Dewijl zij meende, dat het reeds middernacht was, drong zij 'er op aan, dat wij ons ter rust zouden begeeven. Wij aten derhalve des avonds in de achterkamer. Ik ging edlijkemaal bij haar; en toen zij de oogen opende, verwonderde zij zich, dat ik weder op was geftaan. Ik zeide haar eenige fchriftuurplaatfen langzaam voor. Doch het bleek niet, dat zij 'er veel acht op gaf. — Zij haalde diep adem, en riep: „ Adem! adem!” Ik meende, dat haar eind nabij was. Ik zeide het mijnen vader en mijnen broederen en zusteren. Zij kwamen. Ik bad. . . . Zij wilde opftaan. „ 't Is nog geen fterven,” zeide zij. Mijn lieve oude vader fchreide overluid, als een kind. — Zij werd weder te bed gelegd; zeer opgeblaazen. — Ik bad nog eenige liederen; en verzocht mijne zuster, nu wat te gaan liggen, omdat wij nog geene verandering zagen. Mijn broeder en ik wilden bij haar in de
al-

alkove blijven. 2ei nez ②4② th② nga nsi ege
 rad eie tzn Dch z② + er2 ②tto erho era bzu ge-
 ho ens she sie beo ihr en② mst aen +en f②r in+
 isc ret anu ndd ies ese rre gte ein ekl ein ee2
 pfin+l oich kei tal lei nic hkD nnto esie nic
 ht② er□ sss enb isD ic② D□□ kD24 men ber
 ②hi gtw aro.

Toen ik weder bij mijne moeder kwam, vond ik haar zeer onrustig. Zij zuchtte bijkans den gantschen nacht door in ligchaamlijke beklemdheid. Tot elf uur zat ik in den armstoel, meestal voor haar zuchtende. Daarna gingen wij te bed. 't Was mij onmogelijk geweest, altijd te waaken, te bidden; zo vermoed en uitgeput was ik.

V R I J D A G.

DEN VIJFTIENDEN JANUARIJ.

1773.

Ach! Waarschijnlijk de sterfdag mijner lieve moeder. — Met deeze gedachte rechtte ik mij in mijn bed op, en begon overluid te bidden; doch zij gaf 'er, naar 't schein, geen acht op. —

Ik ging naar boven bij mijne vrouw, en bleef bijna een half uur aan haar bed. Wij beloofden elkander —

Vervolgens sprak ik met mijnen goeden, goeden vader over deeze en geene huislijke zaaken; beantwoordde kortlijk eenen brief; gaf eenige berichten; — en dan bij mijne moeder, die in den armstoel taamlijk zacht sliep; — de rest des dagboeks van gisteren; — alles met zachte rust; zonder angstigheid en drift. — Ik verzocht prof. mijne beurt in het weeshuis waarteneemen; bragt den Tutlinger boer bij mijne vrouw; — gaf hem een briefje; — en ging weder bij mijne moeder; — — zeide haar eenige

nige plaatsfen uit de Schrift voor; en maakte met mijnen broeder D. eenige aanmerkingen over leeven, fterven en onfterflijkheid.

Ertlijkemaal zeide mijne moeder: „ Verlaat „ ook den H. niet. Vergeet alle gebreken! Al- „ le! Werpt hem niets voor!”

Ik ontving eenen brief met twee kerstijdpredika- tien van eenen proponent uit het Bernfche gebied ter beoordeeling. Ik las flechts eene bladzijde, en leide ze tot een gelegener tijd weg.

Een zeer vriendlijk briefken van eene vriendin, welk ik met een paar regels beantwoordde: „ God „ zegene u, was het, met den gantfchen zegen „ des huidigen dagboeks (in het jaarboekfken.) (*)

Omtrent den middag dachten wij, dat nu eindelijk de laafte lijdensuur onzer lieve moeder gekomen was. Ik bad met traanen, maar niet zo, gelijk veelligt anders ook bij minder gewigtige en niet zo aandoenlijke omftandigheden. — Mijn broeder bad het gebed voor eenen ftervenden uit het liedboek. Nu kon ik reeds een weinig hartlijker bidden; maar, ach! — nog lang zo niet, als het rechte kinderlijke geloof bidt. —

De lieve moeder kwam allengs weder bij. Men plaatfte haar in den armftoel. Ik hield haar zwakke

(*) PSALM XXX: II.

ke hoofd een wijle tijds vast. — Zij fluimerde, en werd weder te bed gebragt. Ik schreef nog eenen brief aan mijnen jonger broeder over den toestand en de laatste woorden onzer moeder; een briefken aan den heer *antistes*, of ik hem verzoecken mogt, in dit stormachtig weér bij ons te komen? Hij kwam schielijk. — Vooraf sprak ik nog *Zeitm eine mbr* ⊙ + *erv Dn* ⊙ nser *Zeit* ⊙ steroo.

De heer antistes kwam, doch kon niet veel met de lijderes spreken. Zij verstond nogthans, zo 't schein, alle woorden. Hij bad des voor haar; wij baden na. De menigte der omstanders maakte haar, naar 't schein, bang. Wij verwijderden ons derhalve een weinig, en hielden nog een half uur nuttige gesprekken. — „Hoe „weinig kunnen wij,” moesten wij elkander genoegzaam als uit eenen mond zeggen, — „hoe „weinig kunnen wij bij de sterfbedden uitvoeren! „Hoe weinig eigenlijk treffende laat zich met eenige vertrouwelijke hoop zeggen, bijzonder, als „wij de kranken niet op het naauwkeurigste gekend, en ons niet aan eenen gemeenzaamen „toon met hun gewend hebben.” — —

Nog eenige andere aanmerkingen over den zegen der onverschilligste en op zichzelve onvruchbaarste handelingen en gesprekken, die naar de omstandigheden, in welken wij ons bevinden, in

eenvoudig geloof aan de albestierende godlijke voorzienigheid en in gehoorzaamheid aan onze pligt geschieden, enz.; verder over zelf veroorzaakte verkwenselingen van onzen korten leeftijd. —

Toen hij weg was, moest ik de revisie van een blad leezen; en leidde, op des heeren antistes raad, mijne vrouw, die zeer vermoeid was, weder naar haare kamer, — werwaard ik haar, na een kort gebed met mijne moeder, volgde. —

De redelijke, bescheiden, verlichte Sch. H. uit den Hirzel was bij mij. Ik had een zeer gezegend half uurtje bij hem. Van het gebed om wijsheid; van het niet zorgen voor den volgenden dag, ook ten aanzien onzer zedelijke verbetering; van het wezenlijke van geloof en bekeering, als het wezenlijke van alle en iedere handeling; naamlijk, gevoel van gebrek, en verwachting, dat dit gebrek door 't geen wij in 't werk stellen, weg kan genomen worden. — Eindelijk nog van onevangelische benaauwdheid en dweeperij. — Ten aanzien van 't geen ik zeide, heb ik mij wel niets te verwijten; maar de eenvoudigheid en nederigheid van Christus, — gantschlijke belangloosheid — ontbrak mij nog merklijk genoeg daarbij.

Mijne vrouw erinnerde mij weder aan mijne moeder, die op het oogenblik, toen ik terug kwam, uit het bed genomen werd. Ik liet mij-

nen

nen vriend P. binnengaan. Zij kende hem niet; ten minste zeide zij niets. Half leevend en half dood zat zij neer. Wij gevoelden beiden even sterk de onmogelijkheid eener zedelijke werkinge op een zo krank, zo lijdend mensch. 't Geen het ziet en hoort, maakt bijna zo weinig indruk op hetzelfde, als op eenen dooden. Eenige andere aanmerkingen over den toestand der ziele, of liever des onzichtbaaren menschen, na den dood. — Ik verhaalde hem eenige schoone trekken uit het karakter mijner moeder. —

Ik ontving eenen brief van de Christlijke weduw G. . . te S. — Zij vroeg daarin naar de voortzetting van het geheim dagboek. — Ik beken, dat, sedert dat ik weder, hoewel afgebroken, een dagboek schrijf, deeze gedachte, dat het geen gantsch onnut en vergeefs werk zij, reeds etlijkemaal in mij opgeklommen is. Wat mij aangaat, zeide ik tot mij, ik ben verzekerd, dat ik geen zucht tot onredelijkheid daarbij heb; en zeker mijne gebreken en zwakheden, in zo verre anderen nut daardoor kunnen hebben, zonder schroom, ja ik mag wel zeggen, liever dan het goede bekend maak. Doch, op een andermaal wil ik hierover nadenken. Ik las mijnen vader den ontvangen brief voor. — — —

Onder het avondeeten verhaalde ik van den

Tütlinger, die heden bij mij geweest was. „ Dat
 „ hij reeds zo veele harde beproevingen gehad
 „ had; een zijner kinderen was van den oven
 „ dood gevallen; een ander, doch zonder schaamde,
 „ uit het venster; een derde was met een
 „ bijl zwaar gewond; over hemzelfen was; doch
 „ zonder merklijke schaade, een wagen gereeden.”
 „ Ook zeide hij (o, hoe floeg, hoe beschaamde mij mijn hart, mijn dikwijls zo kleingeloo-
 „ loovig, tot het gebed zo traag hart!!) „ dat hij
 „ eenen zeer roekloozen zoon gehad had, die,
 „ gelijk hij zeide, harder was, dan deeze kagchel;
 „ die hem niet eens eenen goeden dag gewenscht
 „ had; maar, dat hij God innigst om zijne be-
 „ keering gesmeekt had; en dat hij nu het beste,
 „ gehoorzaamste, zachtmoedigste, liefderijkste
 „ mensch, en één hart en ééne ziel met hem
 „ was (*). . . .” Ik

(*) Bid voor uwen boozen, verdorven zoon, broeder, vriend, enz. Christlijke leezer. Dit gebed, als het redelijk en ernstig is, zal u des te gewilliger en bekwaamer maaken, om met zachtmoedigheid en onvermoeiden jever aan zijne betering te arbeiden. Maar denk niet, dat uw bloot gebed zijne bekeering op eene wonderdaadige wijze uit zal werken. Dit heeft God ons nergens beloofd; en als het gebed deeze kracht had, moesten reeds overlang alle menschen vroom en deugdzaam weezen. Waarschijnlijk is de eerlijke landman, van welken hier de reede is, door zijn ernstig

Ik ging nog een weinig bij mijne vrouw. Men had ondertusfchen de lieve moeder eens weder uit het bed genomen, en met fmert ontdekt, dat zij haar ligchaam op verfcheiden plaatfen doorgelegen had. . . Doch ras begon zij weder te fluimeren.

Vcsf kol wsa fst usf kuf ost boe wef sfk ofn nkt twf stu bfo eok ttx fmd ift efs wbu fsi pdi bwg obi nkd ilp oos fnk usf dis fos tdi wme khf okd hef ibw qsf sff stua wwf stk dis mkd ieo onk ufk ofn ifg guk hfo bcf sxb isf *ohp uux fht fte* btt thd ief swb ufs kss fkd ifs tdi sbd ieb kdi tbi fxx ftf isf teo xbu fst din fsu auf. — *Die in woorden niet struikelt, is een volmaakt man, magtig om ook het geheele ligchaam in den toorn te houden.*

Wij lazen in onze dagorde 2 s A.M. VI. en VII., en baden het lied voor kranken enz. . . . Mijn goede vader fprak nog zeer hartlijk en Christlijk met de moeder, en stortte menigte bittere traanen.

ernstig en aanhoudend gebed bewoogen, zijnen zoon te naderen, zachter en liefderijker met hem omtegaan, en zich door vergeeffiche poogingen niet af te laten fchrikken; en zo is het hem, onder den zegen der godlijke Voorzienigheid, gelukt, zijn hart te vermurwen, zijne wederneliefde te winnen, en zijne voorftellingen en vermaaningen eenen goeden ingang bij hem te doen vinden. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

nen. Naar allen schijn zou het nog wel vier en twintig uren duuren. Daarom begaven zich de meesten ter rust. Ik bleef nog op, niet zo zeer om mijn moeders wil, vooral dewijl ik haar niets kon zijn, maar om nog een gebed, *belijdenis der zonden*, welk mijn vader mij verzocht had voor hem te schrijven, ten einde te brengen. Ach! Al wat ik schreef, trof mij; maar leevendige beleving was het echter nog lang niet.

Mijne moeder riep in bange smerten; doch zij was altijd buiten zichzelf. — Zij verstond, naar den uiterlijken schijn, niets, wat men haar ook voorbad. Zij wilde nog eens van het bed; — ach! behaagt het Gode, — het laatstemaal! — Nu sliep zij een half uur geruster; en ik kon voor haar stiller zuchten; maar — s ⊙ u ʒ c ⊙ i q ⊙ e o c —; o o o. — ei, nez. ⊙ f s e; [] l i g e : r ⊙ u e i s . e e n : t b . [] D e ; s s t ! e i ⊙ s — t e ! i n ; e r ⊙ u ; s e r ; t e ; r i ; n n z ! e r s — t r ; e ⊙ e ; e t e m ; i c h ; e i ! n ⊙ ! u e n i ? g d ? D c ; h r i ? s s i ? c h ! ʒ i c ; h b s , I d ⊙ ! ⊙ i e ; + e o : r l o . s o o .

S A T U R D A G.

DEN ZESTIENDEN JANUARIJ.

1773.

DE STERFDAG VAN MIJNE MOEDER.

Ach! Hoe veel had ik te denken, en hoe weinig kan ik denken! — Het allergemeenste mensch zou mij veelligt beschaamen. Maar, ik heb echter ook niet schuld aan de verwarring, die mij van alle kanten omringt . . . Thans in dit middaguur wil ik mij neerzetten, om de geschiedenis van deezen gewigtigen dag te schetfen . . . Als het Gode behaagt, zal ik deezen namiddag toch een weinig tot mijzelven kunnen komen.

Terstond na vier uur kwam de dienstmaagd: — „Zij meende, dat het zich veranderen zou.” — Ik stond haastig op; (mijne vrouw was zeer verschrikt) ik gaf haar nog de hand en kwam, en zag haar, — door welke God mij in deeze waereld invoerde, — diep adem haalen — haare oogen verduisteren — — en

ontferming Gods riep ik over haar . . . Mijne oudste zuster bad . . . Ik ging mijnen vader wekken, en bad . . . en dacht, wat ik haar meer had kunnen zijn, dan ik haar geweest was; — bad vuuriger bukte ik over haar, en riep haar langzaam met mooglijkstverstaanbare stem, zo veel de traanen het toelieten, de troostrijkste beloften Gods in haare ontvliegende ziel; . . . en ten half vijf uur lag zij ontziend voor ons. — Wat ik tot de omstanders gezegd heb, weet ik niet meer; maar dit weet ik nog, dat ik hen aan hunne sterfelijkheid en onsterfelijkheid met kracht te erinneren zocht. Ik las daarop, 't geen uit het *affcheidslied eens stervenden* voor ons geschikt was Wij gingen uit elkander. Men deed haar het doodkleed aan. Ik ging naar mijne vrouw; vervolgens naar mijnen vader. Ik had geen tijd, om aan mijzelven te denken. Mijn lieve vader was nu mijn eerste doel. Wij hadden verscheidene zaken te verordenen. - - - -

Ik schreef een paar briefjes aan vrienden; — ging weder voor eenige oogenblikken bij mijne vrouw, die ons jongskén, welk een weinig ziekelijk was, bij zich had” Ja, zeiden wij tot „ elkander, in ieder enkel oogenblik willen wij „ zo handelen, als wij in den dood wenschen „ zouden gehandeld te hebben; bij iedere, ook „ de

„ de allerwaereldlijkste bezigheid bedaard zijn, als
 „ zij gedaan zijn moet; — en iedere bezigheid
 „ zo goed doen, als of wij niets anders dan die
 „ in de waereld te doen hadden, en als of zij de
 „ laatste ware.” — —

Ik kreeg een briefje uit den Sch — — ” God
 „ zegene door u ook nu bijzonder alle de uwen!
 „ Menig woord des eeuwigblijvenden zegens
 „ vloeie uit uwen mond over hen! — Ach, ver-
 „ hef ze over deeze nietigheid — en dan leer
 „ zelf leeven, en leer hen leeven, opdat gij uwe
 „ vrienden veelligteens met onuitspreeklijke vreug-
 „ de ziet sterven.”

Ik schreef aan de neeven S. te Bern, en aan
 mijnen broeder te H. bekendmaakingsbrieven,
 met korte vermaaning.

Ik zou iemand iets afeschrijven geeven, en
 verloor bijkans een vierde van een uur met ver-
 geefsich zoeken. — Het ongeduld begon zich
 geweldig te roeren, — en openbaarde zich ten
 minste door strengere blikken. Daar kwam nog
 eene andere kleine aanleiding bij. Maar ik be-
 daarde mij terstond. Als ik mijn die oogenblik-
 ken slechts van het spreekken kan onthouden; dan
 is alles ras overwonnen.

Van Straatsburg ontving ik eene kleine verhan-
 deling: *Izaaks opoffering*; welke ik, omdat zij

flechts een blad groot was, en ik ook gaarn een weinig rusten wilde, schielijk, maar juist niet met veel verheffing des harten doorlas. Ik vond 'er echter eenen regel in, welken ik in mijnen Abraham over wil neemen.

Etlijke korte bezoeken. — Troost eener zwaarmoedige . . . door de gedachte: " Wat „ ik kan, dat kan God. God is grooter dan „ mijn hart!"

Een briefken van de juffer van M. — " „ Slechts dit alleen; onuitspreeklijk heeft mij reeds „ dikwijls het versken verkwikt:

Heil, zo rijk als milde regen,

Schenkt u God, en dag en nacht!

Wat hij geeft en neemt, is zegen!

Trouw u gantschlijk aan zijn magt!

Blijf, o ziele, stil, en schouwe

's Besten Vaders liefd' en trouwe!

Gunst is 't, wat hij spreekt en doet!

Alles, alles maakt hij goed! —

Toen ik aan tafel ging, zeide mij mijne vrouw, dat ons kleine zoonken doorziek begon te worden. Inderdaad zag hij bleek uit. Ik kan wel zeggen; de last, welke God mij door de verlossing mijner lijdende moeder uit haare ellende en jammer

mer af had genomen, maakte mij zo wel te vrede, dat zijne ziekte mij weinig aandeed. Hij is altijd in Gods handen.

. . . . Na de tafel bezocht ik tante. Zij kwam mij ten uiterste zwak voor, en was, naar mijnen dunk, niet verre van haaren dood. Ik geef haar slechts nog weinig dagen Ik sprak en bad met haar zo goed ik kon, dat is . . . zwak . . . Sterk genoeg ware het geweest, indien het meer eigene, leevendige, tegenwoordige bevinding geweest ware. . . Ik moest mij eenige oogenblikken afzonderen. . . . Mijn oom verhaalde mij ondertusfchen het beloop haarer ziekte. . . Ik hoorde het naauwlijks, . . . zo veele andere dingen vloogen mij door het hoofd. . . .
 „ Ook ik ben eene schaduw, door Gods licht be-
 „ zoomd, . . . eene handvol stof, door eene
 „ onzichtbaare, onnaarvorschlijke kracht be-
 „ zield.” . . . Dat was thans waarheid in mijne ziel. . . Men riep mij weder naar boven. Ik bleef nog eene wijle, en toen ik zag, dat zij zich tot den slaap neigde, beval ik haar aan Gods genade.

Terstond nadat ik te huis was gekomen, ging ik naar den kunstschilder, die mijne moeder, welke zo gerust, als eene verlostte, die overwonnen heeft, in de doodkist sloop, uittekende. . . .

„ Voor-

„ Voorwaar, als ik niet aan Jesus opstanding ge-
 „ loofde, (moest ik hem zeggen,) dan kon ik gee-
 „ ne onsterfelijkheid gelooven. De eerste mensch,
 „ die aan het geheele menschengeslacht een phy-
 „ sisch leeven in een nieuwbezielt ligchaam ver-
 „ kondigt en belooft, — stierf allerzekerst,
 „ was zo dood, gelijk mijne moeder hier in de
 „ doodkist, — en staat weder leevend op.
 „ Hier wordt alle overnatuurkundige redenka-
 „ veling op eenmaal afgesneden, welke, tegen
 „ alle ondervinding, van leeven zonder ligchaam
 „ spreekt; van ziel als ziel; en altijd scheidt 't
 „ geen God altijd en overal samen heeft gevoegd.
 „ Hier wordt den oogten ondervinding, daadlijk-
 „ heid, opstanding eens dooden voorgelegd (*).”

Ook

(*) Zekerlijk heeft Jesus door zijn Evangelij en door zijne opstanding, leeven en onsterfelijkheid aan 't licht gebracht. Eene weldaad, waarvoor wij hem nooit genoeg danken kunnen! Alle andere bewijzen voor de onsterfelijkheid zijn voor de meeste menschen te zwaar; en zelfs die geenen, welke ze begrijpen kunnen, worden niet altijd ten volle daardoor bevredigd. Dan deswege mogen wij nogthans deeze bewijzen niet verwerpen, niet vernederen, noch verzwakken. Zij komen even zo wel als die uitdrukkelijke godlijke beloften van God, en zij hebben voordien mensch, die over God, zichzelf en zijnen tegenwoordigen toestand natedenken geleerd heeft, eene zeer groote kracht.

Ook slechts van deeze zijde beschouwd, welken dank verdient de eerste verkondiger en het eerste bewijs der onsterfelijkheid, niet der ziele, maar des menschen; des menschen. —

Mijn zoontje verzocht mij, hem de grootmama te laten zien. Ik droeg hem naar beneden. Hij beschouwde ze nauwkeurig — zonder een woord te spreken. Ik sprak ook niet tot hem, „maar ten laatste zeide ik: „Dat is een ligchaam „zonder geest; daarom heet het dood. Dat „geen, welk dit ligchaam bezielde, schoon men „het ook niet met oogen zag, is de geest.” — „Waar is nu de geest? vroeg hij: — Bij den „lieven God, zeide ik, van wien hij zijnen oorsprong heeft. ”

Huislijke zaaken . . . Daarna beschreef men de ellende eener zieke. — Ik meende nu van alle ellende vrij, en sterk genoeg te zijn, om alle vreemde en eigene ellende te verdraagen, dewijl God mij de ellende mijner moeder af had genomen. . . . Maar ach! de ellende van vrouw S. — die alle menschen om medelijden smeekt, is nog grooter dan die, onder welke mijne nu verlostte moeder bijkans verfmachtte.

Ach!

kracht. Het Christendom moet de menschlijke reden niet ontbeerlijk of verachtlijk maaken, maar ze ophelpen en op den weg der waarheid leiden. *Aann. des Hoogd. uitg.*

Ach! Geef mij toch ook, mijn onuitspreeklijk goede God en Vader! een recht zuiver, edel, menschlijk, liefderijk hart, welk door de ellende van anderen zo bewoogen, en zo zeer, als bij zijn eigen, op hulp, laafnis, verzachting bedacht is! Daar is nog een zuurdeeg in mijn hart, die mij de hooge zaligheid eener reine onvervalschte broederlijke liefde nog zo dikwijls ontfleelt. Is 't traagheid, is 't iedeleid, is 't te hooge verbeelding van mijzelven; wat is 't, dat mijne liefde zo dikwijls als boeit?

De vrouw van prof. Pf. was omtrent een vierde van een uur bij ons. — Wij spraken van ellendelingen, kranken en stervenden. . . .

— Toen ik weder boven kwam, kreegen wij bij gelegendheid van een ligtvaardig mensch in het tuchthuis aanleiding, om van verscheiden trappen van misdaden, en van de onzedelijkheid van zekere zonden te spreken; daarna een paar minuten van den Engelschen predikant DUCHAL, van de gelukkige eenvoudigheid, om zich in alle dingen aan den albestierenden wil van God te onderwerpen, en naar denzelfden te schikken. Hoe meer wij gehoorzaamen, hoe luisterrijker wij heerschen, — niet slechts eerst daar; hier reeds! Geen leeven is geruster, is oogenschijnlijk gezegender, dan het eenvoudige, werkzaame, zich naar

naar iederen wenk der godlijke Voorzienigheid snel richtende kinderleeven (*). Doch dit zal ik met Gods hulp bij eene andere gelegenheid beter in het licht stellen.

P. was ook nog bij ons gekomen. *Ⓞ*Dni ac-
Dih efs. *Ⓞ*ond er \mathcal{L} *Ⓞ*tt ers psrhs fen . . . Van de
geenen, welken de Schrift *godloozen* noemt; van
de inwendige natuurlijke gezondheid der ziele bij
de

(*) Zekerlijk moeten wij ons naar de uitwendige omstandigheden schikken, dezelve in haare afhankelijkheid van God en zijnen wil aanmerken, en iedere gelegenheid, om anderen nuttig te zijn, gaarn aangrijpen en getrouw gebruiken. Maar altijd kunnen en mogen wij ons echter niet enkel naar uitwendige omstandigheden richten. De reden onderwijst ons even zo wel, en gemeenlijk nog zekerder, nopens 't geen God wil, dat wij in ieder bijzonder geval doen zullen, dan de uitwendige dingen, die ons omgeeven. Wij kunnen en moeten verder zien, dan kinderen zien kunnen. Deeze richten zich enkel naar het tegenwoordige: wij moeten ook op de gevolgen onzer handelingen letten, en het tegenwoordige met het toekomstige vergelijken. Ons gedrag kan dus aan het hunne niet volkomen gelijk zijn. Het kind laat zich door zinlijke indrukken regeeren: de man volgt de grondregels, van welker duchtigheid hij eenmaal overtuigd is. En hoe veele pligten van stand, ampt en beroep zijn 'er niet, in welker naauwkeurige en stipte vervulling ons geene uitwendige omstandigheden verhinderen mogen? — Doch de schrijver zal dit alles veel beter in 't licht zetten, als hij eens zijne belofte, hier boven gedaan, vervult. *Aann. des Hoogd. uitg.*

de liefde. Bermhartigheid is minder dan liefde. De bermhartigen zullen bermhartigheid ontvangen. De lievenden zullen geliefd worden. Van geene zaak in de waereld ben ik zekerder, dan dat de liefde het wezenlijkste der menschlijke natuure is. Liefde kan ons nooit verleiden, nooit verdriet en walg baaren. — Liefde is vreugde in anderen. Anderen vreugde te willen veroorzaaken is het onmiddelijkste middel der reinste vreugde voor ons. Alle liefde, die ons berouwen kan, moet laag, baatzugtig geweest zijn, hoe weinig zij zich veeligt ook daarvoor erkende. Alle woordkennis, woordgebed, al symbolisch beeldlijk weezen is slechts toefstel, slechts over de ziel geworpen, slechts tijd- en plaatswerk. De liefde is bevinding en leeven, niet beeld en woord. Al bijwerk, alle tekens moeten in den dood wegvallen. De liefde moet blijven. Zo veel liefde iemand met zich in de eeuwigheid neemt, zo veel en meer niet neemt hij zaligheid met zich; alleen in zo verre het geloof zedelijker wijze liefde werkt, slechts als middel, niet als oogmerk, heeft hij waardij. Het geloof werkt slechts zedelijker wijze. . . . En wat is alle geloof, welk het Evangelij vordert? Vertegenwoordiging van Gods liefde: — *Wij hebben geloofd en erkend de liefde, die God jegens ons heeft. Als ons God nu zo lief gehad heeft,*

moeten wij ook elkander liefhebben, God is liefde, dat moeten wij gelooven; — en dan kunnen, dan zullen wij liefde worden, gelijk hij liefde is; dan geeven, gelijk hij geeft; dan vergeeven, gelijk hij vergeeven heeft. — Onder het avond-eeten van de lieve mama.

. . . 24ei nkn sie r⊙⊙ D[] led iegr Dss 24s 24
+ ⊙rchs ger eth⊙⊙i e +er[]er en +ig24 schē
noo

Ik schreef nog aan het dagboek. Mijne oogengingen toe, dewijl ik in den voorigen nacht weinig geslaapen had. Ik moest mij naar bed haasten. Eerst las ik echter nog eenen brief, door een jonge juffer aan haaren onderwijzer in den godsdienst geschreeven, en mij door een vriend te leezen gegeven. Een der voornaamste gedachten daarin is deeze. . . . ” Nooit zullen mij de
 „ drie voornaame bronnen der deugd — *de*
 „ *geduurige vertegenwoordiging des doods, —*
 „ *de erkenning der Godlijke voorzienigheid ook*
 „ *in de kleinste gebeurtenissen; — en de be-*
 „ *minnenswaardigheid der geheele religie, uit*
 „ den zin komen. Aan deeze gedachten, die
 „ de bronnen aller deugden zijn, wil ik mij vast-
 „ houden; dezelve nooit uit den zin verliezen;
 „ dan hoop ik op God, dat uwe arbeid in den
 II. DEEL. K „ Hee-

„ Heere niet vergeefsch zal zijn. ” — Het was elf uur, toen ik te bed ging.

*Ach Vader! Verre van mijn oogen
Zij toch de sluimer in deez' nacht,
Tot dat, door liesd' ik opgetoogen,
Der lijd'ren voor u heb gedacht!
Verminder uwer kind'ren sinart!
Vervul met rust het bange hart! . . .*

Z O N D A G

DEN ZEVENTIENDEN JANUARIJ.

1773.

— — — **T**erstond bij het ontwaaken liet mijne tante mij bij zich roepen, dewijl zij zo zwak en beklemd was . . . Ik kleedde mij terstond, en ging heen. Ik vond haar inderdaad zeer zwak en troostloos. Doch de natuur haarer ziekte brengt het mede. — Ik moest mij opwekken, om de slaapzucht, die op mijne oogen lag, afteweeren. — Ik bad haar de *belijdenis* van zonden voor, welke ik gisteren op had gesteld. Ik bevind metterdaad, dat als men niet op het allervertrouwlijkste met zieken recht toe recht aan spreken kan, (een geval, welk ten uiterste zeldzaam is) men door middel van gebeden en liederen, zonder te beleedigen, en zonder zich van het onontbeerlijk vertrouwen des zieken te berooven, — alles zeggen kan; wat men behoorde te zeggen, en nogthans niet zeggen durfde; wanneer slechts de natuurlijke voorzigtigheid daarbij in acht genomen wordt, dat

men van het algemeene een begin maakt, en allengskens bijzonderder en treffender wordt.

— — — — Toen ik weder alleen was, peinsde ik een weinig op begraafnis, graf en aangrenzende dingen. Ik kwam onschuldiger wijze op de gedachten aan vcx mdh mdf qza rbg qhë set dql hbg . . . Hier is rhdo.

Vas.

- „ Efs ekftfo Tubwe efs Fsef hkfcu,
- „ Fs xbs hftffhofs woe hfmkfcu.
- „ Fs ibssf efs Wotufsemkdilf ku.
- „ Ko tfkofs Obdiu tkdi pgu hfgsfwu!
- „ Ft gsfwf tkdi, xfs ekftft mkftu,
- „ Ebt F_s, hmfkdi kin wotufsemkdi ktu.

Eenige ten deele noodzaaklijke huislijke gesprekken met mijnen vader en broeder ⊙ Dm +- tr 4 ⊙ u ⊙ fsuft ub 4 fo u + f s 4 ⊙ uu fsw o + efot dixf + fso + ⊙ ikt ⊙ f ifo b[]-mf kox ktakh, s + fs[] . .

Mijn behuudbroeder Sch. kwam. Men sprak van eene handeling, die naar den eersten schijn zeer laag was. In 't eerst werd ik 'er op hem verstoord om; . . . dan, een bedaard nadenken toonde mij, dat ik mij overijld had. Ik stelde mij ten dien einde slechts in een gelijk geval, en

en vroeg? — Men moest bekennen, dat veel van de schijnbaare onbillijkheid verdwijnt. Het behoort mede tot de gemeenste iedelijkheid van betere harten, dat zij zich over zekere handelingen, en zekere soorten van gedrag te schielijk en hevig ergeren. — Het ziet 'er zo zedelijk en zo gevoelig uit, — *bij zekere gebreken van andere menschen* een verachtend gelaat aanteneemen; — maar, ach! hoe meesterlijk verbergt zich hovaardij en bedilzucht onder dat gelaat! . . . Liever wil ik mij gewennen, om mij altijd in des anderen plaats te stellen, de naamen te verwisfelen, — en bij de beoordeeling van anderen mijzelven nooit uit het gezigt te verliezen.

Ik las de revisie van een half blad. ☉D 1fr s☉
kst riw ei fs ☉ n+ki ens sto.

Na het middageeten kleine bezoeken. Dagboek. Onderdrukt misnoegen, dat ik mijnen bedienden vier of vijfmaal vergeefs geroepen had, en dat een verwacht vriend, beschroomd om mij bij de tegenwoordige omstandigheden ongelegenheid te zullen doen, mij een briefken schreef, dat hij niet komen wilde. . . . P. kwam: „Hoe ik toch ge-
„moed was?” Ik wist het zelf niet. Zeer bedaard ten aanzien der thans verdweenen ellende mijner moeder; — maar dan echter nog in veelen opzigte niet zonder bekommering. Van den toe-

mij stil nevens haar, liet aan mijne gedachten haaren loop, . . . en was stille aandachtige zoete overdenking en gebed. . . .

Mijn vader liet mij roepen, om hem en mijnen behuwbroeder eene leerrede voortelezen. Hoe zeer ik mij op dit stille uurtje verheugd had; hoe na ik reeds aan het hartlijkst gebed en de zaligste verrukking in God was, — stond ik echter na weinig oogenblikken op. Iedere roepstem der Voorzienigheid (dit is sedert eenigen tijd mijne ernstige pooging) zal van mij zo schielijk, zo gaarn, zo kinderlijk, als Gods onmiddelijkste stem, op worden gevolgd. Ik zocht onder mijne leerreedenen eene gepaste op, en vond eene over de woorden: *Daarom waakt; want gij weet noch den dag, noch de uur, in welke de Zoon des menschen komt.* Ik las ze. . . . en mijn hart sloeg mij. . . . Neen! Ik slaap dikwijls; ik waak zelden. Hoe dikwijls moest ik nog voor mijnen Heer schrikken! Hoe dikwijls vond hij mij niet in zijne zaaken!

— — — — Ik sprak met eene vriendin, die bij mijne vrouw gekomen was, van de avondpredikatie, — van mijnen toestand (met onverschilligheid); — van den loop mijns harten bij het lijden en sterfbed mijner moeder. Zij kon niet begrijpen, hoe ik deezen dood, en den dood mijner beide allerliefste hartevrienden had kunnen aanschouwen. . . . Ik zeide: veel eer aanschouwen,

dan niet aanschouwen. De verbeelding schildert zich de zaak altijd vreeslijker, dan de natuur is. Daarenboven zijn 'er altijd zo veele omstandigheden, die de aandoening maatigen, bezig houden, verstrooien, enz. dat ik het altijd wel uithouden, — zeer dikwijls niet schreien kon, schoon ook allen rond om mij schreiden; . . . maar dan naderhand in de stilte ontwaakte het verlangen der liefde, en de droefgeestigheid der verlangende naween. . . . Zat ik eenzaam bij hen; dan genoot ik hen, zo goed ik kon, en kon de gedachten van hunnen dood, hun wegzijn, hunner onzichtbaarheid niet verdraagen. . . . Bij de begraafnis van FELIX HES had ik in traanen willen smelten; en ik had echter nog zijnen broeder overig. . . . Ons beiden was het verlies naderhand bijkans onlijdlijk. Het ontbrak ons ter rechter-, en ter linkerhand. . . . Maar, toen ook de tweede broeder stierf, . . . toen was ik bedwelmd. — Over 't algemeen staan de aandoeningen niet in onze magt. . . .

Nog van andere gewigtige dingen, van leeven en dood, en hoop en twijfel, Christus en onsterfelijkheid spraken wij . . . ooi 3h 2 4sr 24ig esi sir 2n ostogo . . . 8.

De vriendin ging weg, en de heer HELFER TOBLER kwam. Een zeer vergenoegd uur met hem. Ik wenschte tijd te hebben, om alle onze
ge-

gesprekken te kunnen nahaalen. Veel van het lijdē der overleedene, van haare goede zijde; haaren dood; haar waarschijnlijk lot na haaren dood; van de diepe onkunde, in welke wij ons ten aanzien van de natuur des onzichtbaaren bezielenden deels der menschen bevinden; van de oneindig bedarende geschiedkundige waarheid van Jesus opstanding; . . . van de natuurlijke twijfelingen, in welken ieder nadenkend mensch bij het gezigt van eenen zieken en stervenden met betrekking op onsterfelijkheid en wederleevendigwording vallen moet; van de ondersteunende kracht der evangelische openbaaringe op dit stuk; — — van krankbezoeken; van ons onvermoogen over onze bevinding; van de bevinding, welke uit de aanschouwende kennis natuurlijker wijze ontstaat; van het gezonde eenvoudige oog, alles te zien, gelijk het is, en niet gelijk wij wenschen, dat het zijn mogt; van de wijsheid, om zich steeds aan de Voorzienigheid opteofferen, en aan haare geringste wenken overtegeeven; van het treffende in de geschiedenis van Jesus, welke zich op deeze wijze steeds aan de Voorzienigheid overgaf; van de eenerleiheid des zedelijken lijdens en doen; — verder — van mijnen vader, zijne goedaartigheid zijne uitmuntende billijkheidsliefde, zijne tederheid, om geen mensch te krenken, en gestaadig

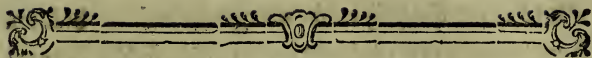
naarspooren, of een ieder zijne zaak richtig, — en nog altijd iets daarboven gekreegen heeft; enz.

Toen hij weg was, schreef ik bij mijne vrouw nog een weinig aan het dagboek. De menigvuldige onnutte vermoeiende vraagen, waarmede mijn kleine mij ontrustte, maakten mij bijna ongeduldig.

Onder het eeten werd, eenige huislijke zaaken uitgezonderd, niets van eenig belang gesproken. Maar mijne gedachten waren bij mijne moeder. „ Heeft zij voor dien Rechter — „ of zijne heilige wachters niets tegen u te klaagen?“

— — — Toen ik te bed ging, en mijnen zoon, dewijl hij juist ontwaakte, goeden nacht wenschte, zeide hij mij: „ Papa! Weet gij, wat ik „ denk? . . . Ik overdenk al dat goede, welk „ mijn grootmama mij gedaan heeft.“ Ik verheugde mij, en zegende hem.

M A A N D A G.

DEN ACHTTIENDEN JANUARIJ.

1773.

DE BEGRAAFNISDAG VAN MIJNE MOEDER.

Ik ontwaakte te zes uur, en zocht mij met GELLERTS lied: *Mijn leevenstijd verstrikt* enz. te bemoedigen. Ik was ontzaglijk traag, en enkel — ademende, als of ik geene ziel had, lag ik eene wijle daar neer. De gedachte aan mijnen afwezenden broeder, die nu de tijding van den dood onzer moeder zal vernomen hebben, en buiten twijfel de bitterste traanen daarover storten, — maakte mij gevoelig, wekte mij op, om voor hem en voor mij te bidden.

— — — — Ik ging naar mijnen vader Een zwaare dag voor hem. Ik wilde hem voorloopig overreeden, om te huis te blijven, als het weêr, gelijk het den schijn had, te slecht mogt zijn. Maar hij wilde 'er niets van hooren. Hij gebod mij uit het gebedeboek van

WEISS het *daaglijksch morgengebed* te bidden. Eenige duistere uitdrukkingen, die, gelijk ik maar al te wel verzekerd was, niet verstaan werden, verftrooiden mij een weinig Na het gebed ging ik nog naar de doodkist, die men uit de alkove nam, en in den gang plaatste. Ik ligtte de spreij op, en vergoot een kinderlijke traan Wij lietenze nog niet toefchroeven; dewijl zij, onze moeder, het ook zo met alle haare dooden onderhouden had.

— — — Ik fchreef aan het huidig dagboek. Men riep mij tot het ontbijt Bijkans tot vreugdentraanen toe was ik bewoogen bij de fraaie groep: Mijne lieve vrouw in het bed; de kleine Hendrik aan haare linkerzij bij haar; Netken op den kinderstoel aan haare rechterzij voor het bed. Zij gaf beiden foep Schielijk nam ik potloot en papier, en fchetste het familiefstuk met een paar ftrecken ”
 „ Maar een; zeide mijne vrouw vriendlijk lagchende, vergeet gij. — Het behoort 'er ook toe, en heeft met ons vreugde.” Nu was mijne blijdfchap volkomen God zegene u, gij lieven! De Vreugdegeever God God zegene u! Terftond, nadat ik mijn ontbijt genomen had, fpoedde ik mij weg, om deeze vertooning onvergeetbaar voor mij te maaken.
 ken.

ken. 't Is al te aangenaam, zich dergelijke bijzonderheden te erinneren, vooral wanneer zij op zulke dagen invallen, die nog door andere omstandigheden in ons leeven uitmunten.

Een briefken aan S. nsbctdiskgs. — — —
 Bij tante, die ik bezocht, spraken wij van stichtelijke boeken en TRESCHOS sterfbijbel, die open op de tafel lag. Ik bladerde en las, daar het boek opgeslagen was Ik oordeel zeer ongaarn over boeken van deezen aart; ik mag bijkans geene aanprijzen en geene verwerpen. 't Is wreed, eenen zieken een boek te ontzeggen, waaruit hij troost en stichting trekt; en echter ook

ook zeer bedenklijk, een boek aanteprijzen, welk zo veele duistere, verwarde, onevangelische, en aan zo veele misvattingen blootgestelde zaaken behelst, en over 't algemeen niet in den gezonden, vrolijken, manlijken toon van het Evangelij, welk geest en hart teffens verheft, geschreeven is; — en nogthans daarbij ook veel goeds en uitsteekends bevat, veelligt zwaar genoeg, om tegen alle gevreesde schaade opteweegen. — Maar, welk is volmaakt? Altijd geraak ik in verlegenheid, als ik deeze vraag beantwoorden moet. Alle de boeken, die ik in zekeren opzigte in gemoede aan kan prijzen, als bij voorbeeld TOBLER, SPINKES, eene en andere versameling van liederen, de verhandelingen van het ascetische genootschap, zijn echter in verre na dat geen niet, 't welk men noodig heeft en wil, en dat bij aanhoudenheid zo wel verlicht, als verwarmt. Daar zijn zo veele dingen, die de weinigste kranken zich met nut kunnen laten voorleggen; zo veel dat niet trefst, of al te bijzonder, of in eene den zieken al te vreemde, of al te bekende en gemeenzaame taal is. Voor lieden, die gewoon zijn te leezen, zijn zij grootdeels voortrefflijk; — maar onder honderd zieken zijn geene twee geoeffenden. Men behoorde voor de zieken geen gebed, geen lied, geene overdenking bekend te maaken, voor dat zij

zij zich aan het ziekbed beproefd getoond, en, indien ik zo spreken mag, tot op het aanpassen klaar gemaakt had. Ik heb reeds verscheidene opgesteld, maar de weinigsten gantsch bruikbaar gevonden. Ook in deezen opzigte moet ik God om wijsheid bidden.

Ik ontving een briefken van eenen boekbinder. Een weinig verdrietig over de gemeente onbescheidenheid, dat hij mij op deezen dag stoorde, zeide ik bij het openen: „ Heeft hij dan niet „ eer tijd gehad, dan heden! — ” Doch het was eene ontschuldiging, dat hij de lijkstaatsij niet bij kon wonen; dewijl zijne vrouw krank was. Terstond veranderde ik van toon en schaamde mij een weinig. . . Over de middagstafel. Van de onverschilligheid, welke onze lieve moeder op haar ziekbed omtrent alle huislijke zaaken betoonde; van de geestlijken bij de sterfbedden; van de gaaven van den heer prof. N. om met zieken en stervenden omtegaan. . . .

Na het eeten ging ik, om toch een half uurtje of een vierde van een uur mij het gewoel te onttrekken, in de benedenkamer, daar ik gantsch eenzaam was; eerst schreef ik een weinig aan het dagboek; daarna. . . .

Men maakte de doodkist toe. Ik ging derwaard. Zij was nog ten eenemaal onveranderd;
de

de tekening van haar gezigt schooner en bepaalder, dan ik ze bij haar leeven ooit waargenomen heb. Ik leide mijne hand nog eenmaal, .. voor het laatstemaal, op haar koud voorhoofd. . . . Mijn broeder stond stil met natte oogen aan de zijde; ik aan het hoofdend; mijne oudste zuster nevens mij; — en nu floot men toe. — Nog eens schoof ik het deksel te rug, toen de anderen weg waren; — en nu maakte men het toe. Ik leunde op de doodkist, die in het achterhuis op eene tafel stond, . . . en dankte God met traanen voor al het goede, dat hij mij door mijne moeder, thans in hem rustende, bewezen had. . . . Ach! Hoe veel meer had ik het haar kunnen vergelden. . . . Vergeld gij Ontfermer, en doe 't geen ik niet meer doen kan! — *Vergeef! Zij heeft ook vergeeven!* . . . Deze was mijne eerste gedachte, en mijne tweede” Wanneer zal men mijne doodkist „ toeschroeven? Wanneer zullen mijne vrienden, „ mijne zusters en broeders om mijne doodkist „ staan? En wat zal ik dan zijn, als zij dus rond „ om mij staan? ”

*Mijn engel mat bereids de plaats in Gods gewelven,
Daar mij verrotting zal in diepen nacht bedelven.
Veelligt is reeds de boom tot mijne kist geveld,
In welk den mijnen mij de dood ter zijde stelt*

Mét

*Met hun te rusten uit, en weêr met hun t'ont-
waaken.*

*'t Geen God ontsterflijk schiep, zal hij niet
sterflijk maaken.*

Men droeg de kist naat vooren; bedekte ze met een wit en een zwart kleed. Iedere speld, waarmede men ze vastmaakte, ging deeze gedachte na: . . . Weder een tred verder van mij. . . Zo zult gij eens bedekt worden. . . .

— — — — — Ik ging in de vergadering der rouwdraagenden, was stil en nadenkend; maar men sprak van de alleronverschilligste dingen. . . . Treurig ging ik tusfchen de zwarte kleeden de trap neer, en stijf als een steen stond ik voor het huis. Het weêr was slecht. . . Men bragt het lijk ten huize uit. — Bijkans schreide ik van verdriet daarover, dat ik bij een gezigt van deezen aart niet uit liefde schreide. Doch de bedwelming was ligt te verklaaren. Ik zocht mij voor 't overige zo weinig mogelijk te verstrooien. Ik bad zo goed ik kon in de kerk, en onder het naar huis gaan.

— — — — — Onder het avondeeten sprak men van moeders ziekte: van het sterven; van het oordeel na den dood. . . . Deeze gedachte kwam mij geduurig weder te binnen: . . . „ Wij „ allen. . . . en dan wandelde mijn oog van den „ eenen naar den anderen. . . . een ieder van

„ ons zal eens aan eene ziekte of schielijk, of
 „ voor mij, met mij, of na mij sterven;
 „ en hoe zullen dan de stervenden, de gestorve-
 „ nen, de overblijvenden te moede zijn! Ik
 „ beschouwde het een oog om het andere; gij
 „ zult eens breeken; gij u eens fluiten; niet meer
 „ zien; en niet meer gezien worden;
 „ zeide ik zachtjes bij mijzelven tot een ieder; —
 „ en dan volgde de diepe zucht: O God! open
 „ toch mijne oogen, om te zien, wat ik ben, en
 „ wat van mij worden zal.” —

Wij baden de liederen uit **ZOLLIKOFFERS**
 versameling: *Heer, ik heb uit uwe trouw, enz.*
 en, *Waarom beeft gij, o mijn ziel enz.*

C. Philips 1764

D I N G S D A G.

DEN NEGENTIENDEN JANUARIJ.

1773.

„ **I**k ontwaakte; het eerstemaal zonder eene
 „ moeder, 't zij levende of doode, meer in mijn
 „ huis te hebben Ik zoek haar te vergeefs,
 „ haar, die bij alle haare zwakheden eene bui-
 „ tengewoon redelijke moeder was. . . Zelfs
 „ geene schaduw meer zie ik van haar. Hoe veel
 „ heeft zij aan mij, — hoe zeer weinig ik aan
 „ haar gedaan! Hoe ras (hoe lang ook haar lijden
 „ voor haar, de lijdende, was) hoe ras is zij mij
 „ verdweenen; voor altijd verdweenen, zon-
 „ der dat ik haar, zonder dat zij mij genoo-
 „ ten had, gelijk eene moeder met deeze ei-
 „ genschappen, en een zoon van mijne geneigd-
 „ heden elkander in de vliegende dagen van
 „ een leven vol moeite behoorden te genie-
 „ ten! . . . Ach! Had ik meer bekwaamheid,
 „ ach! had ik een toegeevender hart gehad, om
 „ haare zwakheden te verbeteren, en mij haare

„ voortrefflijke eigenschappen ten nutte te maa-
„ ken. . . . Thans zou de kennis van het mensch-
„ lijk hart, welke ik eener betere ondervindinge
„ te danken heb, mij hebben geleerd, meer het
„ goede, welk ik zo overvloedig in haar waar-
„ nam, aangrijpen; meer op deezen grond te
„ bouwen, dan slechts het gebrekkige met gelaat
„ of woorden, of ontevredenheid te bestrijden ...
„ en nogthans heb ik dit zeer zelden gedaan; ---
„ en kan het nu niet meer doen. . . . Welke
„ verwijtingen zou ik hierover van mijn hart aan
„ moeten hooren, als ik redelijk en ootmoedig
„ genoeg was om ze aan te hooren . . . Nu —
„ dewijl ook dat thans niet meer te veranderen,
„ en met betrekking tot haarzelve niet meer te
„ herhaalen is; — Ik heb nog vijf zusters en
„ broeders, kinderen van deeze moeder, die
„ ons nu voor altijd ontvloogen is; — Ik heb
„ nog eenen ouden goeden redelijken zwakken
„ vader; — deezen wil ik dan nu met mijne
„ beste poogingen zoeken des te meer verge-
„ noegen aantedoen, hun nu des te nutbaarer te
„ zijn; aan deezen dat geen te vergoeden, 't welk
„ ik in zo veelen opzigte aan mijne moeder, die
„ nogthans zo ongemeen veel van mij hield,
„ en mijnen omgang op eene voor mij be-
„ schaamend vleiende wijze zocht en waardeer-
„ de,

„ de, — op eene naauwlijks verantwoord-
 „ lijke wijze verzuimd heb. . . . Ik wil, --
 „ want Gods ontferming is niet slechts binnen
 „ weinig dagen bepaald; — want Jesus Chris-
 „ tus is de Heer over dooden en leevenden; —
 „ ik wil ook nu nog den Vader aller geesten kin-
 „ derlijk mijne eenvoudige gebeden toebrengen,
 „ dat hij haaren geest in den dag van Jesus Chris-
 „ tus onstraffijk daarstelle (c). ” — —

Dee-

(c) Voorwaar een vreemd voorneemen, schrandere, maar ook met groote vrijheid denkende en schrijvende LAVATER! Een voorneemen, niet minder vreemd, dan het zeldzaam gebed, welk gij, volgens het eerste deel van dit dagboek bladz. 212 enz. den 26 Januarij 1769. deed! Hier neemt gij voor, om voor uwe overleedene moeder te bidden. En, omdat gij het zo plechtig voornaamt; omdat gij 'er nog twee redenen vooraf laat gaan, maar redenen, die mijns dunkens niet genoegzaam zijn, om uw voorneemen, om uwe daadlijke in 't werkstelling van dat voorneemen goed te maaken; twijfel ik niet, of gij zult het ook ter uitvoer hebben gebragt. Trouwens omtrent vier jaaren te vooren badt gij niet slechts voor ééne overleedene, maar voor de — gestorvenen, voor de verdoemden, voor den — satan zelven. Om mijne aantekeningen niet te vermenigvuldigen, stelde ik mijne aanmerking daarop tot hiertoe uit. Gelijk deeze zaaken hier en ter gemelde plaats niet beweezen, maar slechts met een woord geopperd zijn, zo richt ik ook mijne aantekening daarnaar in. Ik geloof niet, dat gij het uit dien grond doet, uit welken in eene andere kerk de gebeden, openbaare en bijzondere, voor de over-

Deeze en dergelijke gedachten en gewaarwordingen zou mij waarschijnlijk de waereld, zouden

redenen gedaan, geduld, geboden worden. Maar, gij hebt echter ook uwen grond, uw *πρωτον ψευδος*, welk u tot deeze uwe zonderlinge gebedsoeffening aanleiding geeft. In uwe **UITZIGTEN IN DE EEUWIGHEID**, uitzigten vol allervreemdste onderstellingen! geeft gij 'er geen' onduidelijken wenk van. Immers zoudt gij het kwaalijk neemen, als wij het niet opmerkten; gelijk gij het eenen uwer vrienden kwaalijk naamt, dat hij het niet op had gemerkt, volgens uwe eigen aantekening in dit dagboek, op den 17 November 1772. Uwe hierboven bijgebragte gezegden, die gij als redenen om de billijkheid van uw voorneemen te staaven, wel gaarn zoudt willen aangezien hebben, loopen ook daarop uit. Ik wil nu niet met u daarover zintwisten. Maar ik zal hier slechts eene algemeene aanmerking over het bidden voor uwe overleedene moeder maaken. Ik vraag u alleenlijk: heeft het Evangelij u zulks geleerd? Heeft Christus het u geboden? zijn de Apostelen des Heeren 'er u in voorgegaan? Dewijl gij zelf verklaart, alles, ook uwe liefste meeningen, aan Gods woord te willen onderwerpen, vraag ik u nog eens, gelijk gij bij zekere gelegenheid, den 5 Junij 1773, aan uwen vriend **HASENCAMP** vroegt: waar staat zo iets in het Evangelij? En, dewijl gij dat niet zult kunnen toonen, is dan deeze uwe godsdienstoeffening niet, geene ingebeeelde, maar wel degelijk eene werkelijke *εθελουθησκεία*, een inderdaad zelfverkooren godsdienst? Ik doël op uwen brief aan **HASENCAMP** van den 5 Junij 1773 in dit dagboek. Ik weet wel, dat **TERTULLIAAN**, dat andere kerkvaders, al vroeg, reeds in de eerste eeuwen des Christendoms

den ten minste mijne vrienden, in den eersten ochtendstond, daar ik mijne moeder niet meer, noch dood noch leevende, in huis vind, toeschrijven; zo iets met alle recht van hem verwachten, die aan zijn vaderland en aan de geheele waereld in onrijm en in rijm predikt, en des eeuwigen zedeleerens niet moede wordt; — maar de waereld en mijne vrienden zouden zich ontzaglijk bedroogen vinden. . . .

Op deezen eersten moederloozen morgen ontwaakte ik zonder alle gedachten, zonder alle aandoening; traag, gelijk een zielloos stuk vleesch; hard gelijk een steen. — — Wanneer zal ik uit deezen sluimer ontwaaken? Ik kon naauwlijks opstaan. . . . Allengs herhaalde ik

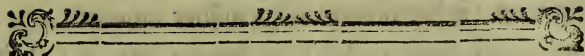
doms zulke gebeden gedaan hebben. Maar ik weet ook wel, dat zo min gij ATHANASIUS en KALVIJN voor mannen van een godlijk, van een geweeetenverbindend gezag houdt, gij ook even zo min TERTULLIAAN of andere kerkvaders daarvoor aan zult zien, of u op hen beroepen; maar dat gij alleen de heilige Schrijvers van de boeken des Ouden en Nieuwen Testaments daarvoor acht. Gij zoudt des, indien gij deeze plaats en die van 26 Januarij 1769 uit uw dagboek weggelaaten hadt, geen aanstoot daardoor gegeven, en beter gedaan hebben, indien gij eenvoudig gezegd hadt, uit het onherstelbaar pligtverzuim aan uwe overleedene moeder, volgens uwe eigen bekentenis, voorzigtigheid voor het toekomstige te zullen leeren. *Aann. des Nederd. vert.*

ik mij een weinig, en ging aan mijn werk . . . Bijkans den geheelen dag huislijke zaaken; die mij weinig tijd overlieten, om aan mijzelven te denken.

Na het avondeten begon ik nog aan eene rekening, die mijn vader mij opgedraagen had te maaken. Na elf uur ging ik te bed. . . ⁸ . . . vol ontevredenheid over mijzelven, en — nogthans niet zonder hoop —

ie⊙g Dt tsc hDn
 ⓄngⓄ n + e r1sr 4enz ofi nod eonō.

W O E N S D A G.

DEN TWINTIGSTEN JANUARIJ.

1773.

Ik ontwaakte ten half zeven uur, uit schriklijke droomen, — en vermoeid. ” Ach, Heer! „ Open toch mijne oogen, om te zien, wat ik „ zien zal (†) ! ” Een blik op het aanwee-

(†) Verwacht niet, Christlijke leezer! dat God u door droomen onderrechten zal. Hij heeft het u nergens beloofd. Wij hebben zekerder middelen, om-zijnen wil te leeren kennen, dan deeze zijn. Die op droomen acht geeft, is in groot gevaar, om door zijne inbeeldingskracht bedroogen en op dwaalwegen verleid te worden. De ziel kan zich wel bij den slaap des ligchaams zekere dingen duidlijker en leevendiger, dan anders, voorstellen, of ook op zekere denkbeelden vallen, welken zij in den staat van waaken niet gevonden had. Maar het aanstaande kan zij nog in den eenen, noch in den anderen staat met zekerheid voorzien. Meer heeft ook waarschijnlijk de schrijver met deeze plaats niet willen zeggen. Hij schat de reden en de Schrift te hoog, en kent den gang der menschlijke ziele te wel, om veel op droomen acht te geeven. *Aann. des Hoogd. uitg.*

weezen en het nietmeerzijn mijner moeder; . . . en ik gevoelde, dat mijn leeven aan een hair hangt. . . . Ik zocht mijn hart tot God te verheffen; maar . . . hem vond het al te belaa-den, al te verftrooid hart niet. Ik moest opstaan, en mijn werk van gisteren voortzetten; bijkans met tegenzin;— maar het moet zijn

Dikwijls geftoord volbragt ik het aangevange-ne, en hielp in mijne kamer opruimen. Van elf tot twaalf uur was ik alleen in mijn vaders kamer, en maakte een klein ontwerp in den oeconomifchen tak. Eene vriendin zond mij een briefken, eenen brief aan de vrouw G., en een klein aanhangfel voor dezelve. — Ik las den brief. — God weet, hoe zeer mij mijn hart veroordeelt, als ik boven verdienfte, ook met de beste, oprechtste oogmerken gepreezen word; want, gefteld ook, dat al het goede, welk men van mij zegt, inderdaad waar was, waaraan echter steeds nog zeer veel ontbreekt; . . . waarom zwijgt men dan van het gebrekkige, van het booze, welk nogthans bij de vertrouwlijkheid van mijn hart, bij het opene van mijn karakter, mijnen nabestaa-den in de oogen moet vallen. Of, als men het niet zeggen wil; waarom maatigt de kennis dee-zer zwakheden de befchrijving niet, welke men van mij geeft? Zou het mogelijk weezen, dat ie-
mand

mand mijner vrienden het onbestendige, het ligginnige in mijn karakter, de bewijzen van icdelheid, traagheid, nalaatigheid, zinlijkheid, die nog in zo groote menigte, en tot mijne verootmoediging, in mij zijn, geheel en al voorbij kon zien; — dan moest niet slechts de liefde, maar ook de vriendschap moest blind zijn Ik schreef nog eene halve bladzijde, — en ging om te eeten Over tafel sprak men van gewooheden; van tabaksnuiven; van het vermeerderen en verminderen onzer nooddruftheden; van den zaligen heer prof. SCHMIDLIN; van de toebereiding en het nut des azijns; van den wijngeest; van beider vermenging; van de verbetering des wijns; van dergelijke verbeteringen, enz.

P. kwam, en bleef omtrent een half uur. Van WIELAND; hij wilde nu een nieuw tijdschrift, hij alleen uitgeeven. Ik verheug 'er mij op. Dan zal hij ernstig schrijven, — en zijn vernuft, zijne geleerdheid, zijn' smaak, zijne eigen inzigten, zullen ons veelligt het beste, oorspronlijkste tijdschrift leveren.

— — — — De heer prof. HESS bezocht mij, om van zaaken, het weeshuis betreffende, met mij te spreken. Hij had een paar zeer goede voorstellen omtrent de betere opvoeding der meisjes op het tapijt gebragt. Nog iets van het tucht-

tuchthuis. — — — — De vrouw Gemeldde mij haare verlegenheid wegens het kostgeld voor haaren zoon, een' zeer wakkeren jongen. De gantsche zaak bedroeg vier gulden. . . Ik gaf ze haar terstond, (van het geld, dat mijn vader mij uit last van mijne moeder voor de armen gegeven had) en zij nam het met dank aan. Nog een paar woorden van haaren ouderen zoon . . .

Ik ging weder om mijne zaaken in orde te brengen. Hoe dikwijls moest ik mij aan deeze gedachte: Het moet, het moet geschieden, vasthechten . . . Geen grooter liefdewerk kan ik doen, dan dit; niet alleen, omdat ik 'er mijne ordelievende vrouw veel genoeg mede geef; niet alleen, omdat ik 'er in staat door gesteld word, om een' ieder, die mij schriften of boeken geleend heeft, en veelligt te hofflijk of te nalaatig is, om mij onhoflijken en nalaatigen aan de teruggaaf te erinnern, het zijne weder ter hand te stellen; — maar voornaamlijk daarom, dewijl het steedsduurend zoeken mij tijd en goede luim ontsteelt. Moeilijkheid is het gevaarlijkste vergift voor de liefde. Moeilijkheid is de eerste natuurlijke uitwerking van zoeken en nietvinden. Zoeken en nietvinden is een gevolg der wanorde, — welke altijd deeze kwaade gevolgen

gen

gen na zich sleept, al was zij ook nog zo onschuldig, nog zo onvermijdblijk. — Maar het gezigt der volle overlaadene tafels, laarafels, stoelen, kisten, — en het uitzigt op de volgende week, wanneer ik naauwlijks een oogenblik meer tijd daartoe vinden zou, en deeze en geene tegenwoordige bezigheden — riepen de kwaade luim met luide stem. Mijn egade vervrolijkte mij.

L. Z. kwam. Ik was er blij om. In 't eerst was ik wel wegens mijn werk, en dewijl ik niet eens eenen stoel bij de hand had, een weinig verlegen. Maar ik bedaarde echter ras, en had een zeer vergenoegd half uurtje met deeze goede waarheidzoekende ziel. Van den godsdienst bij alles. Dat geval zou ik wel willen zien, daar de liefde niet wist intesluipen! Dat doode, ziellooze, drooge werk of werksken zou ik wel willen zien, waaraan zij, de algenoegzaame liefde, niet licht en warmte geven kon (§). . . . Van het geruste,
stil-

(§) 't Is in allen opzigte voortreflijk als ons eene oprechte hartlijke liefde des naasten bij alles, wat wij met of voor hem te doen of te spreken hebben, bezielt, en als zij ons ook de kleinste en onbeduidendste bezigheden en dienstbewijzingen gewigtig en aangenaam maakt. Alleenlijk waarfchouw ik u in des schrijvers naam, Christlijke leezer! dat gij het vriendlijk gelaat, de inneemende gebaarden, den zachten en vleienden toon der stemme, en het uiterlijk lief-
koo-

stille, verzekerde in Christus karakter; enz. Ik wenschte, dat ik altijd de gedachten, die mij bij het stille gemeenzaame gesprek met eenen waarheidlievenden vriend grootdeels veel gelukkiger, dan bij alle opzetlijke overdenkingen, invallen, steeds bewaaren kon.

Over 't geheel kan ik deeze gedachte nog niet laten vaaren, dat ik, bijaldien ik tijd had, voor mijne kinderen, vrienden, en veelligt ook na mijnen dood voor de waereld, naauwlijks iets nuttigers en aangenaamers schrijven kon, dan een omstandig Dagboek. — Maar, hiertoe heb ik volstrekt geen' tijd. Ben ik kort, dan is het nut voor mij altijd nog gewigtig genoeg; maar, dan heeft mijn zoon, hebben mijne vrienden na mijnen dood zeer weinig nut daarvan. En breedvoerig te zijn; daartoe vind ik geenen tijd. Ik heb ook in deezen opzigte reeds zeer dikwijls gewenscht, eens eenen stillen, gerusten dag te vinden, waarin ik opgewekt was, een algemeen verkortingschrift te ontwerpen, welk, als het ons eens gemeen-

koozend weezen, waardoor de liefde zich somtijds uit of uiten moet, niet voor de liefde zelve houdt; en integendeel die geenen ook niet veracht, welke niet op deezen toon gestemd, maar in hun uitwendig gedrag koeler en ernstiger, doch daarbij echter redelijk gezind zijn. *Aann. des Hoogd. uitg.*

meenzaam was, ten minste de helft van ruimte en tijd bespaaren zou. —

Eene van de voornaamste waarheden, welke mij deezen avond met vollen glants toestraalde, (— Zou niet ieder mensch de geboortedagen zijner beste gedachten aantekenen!) was deeze:

„ Op drieërleie wijze laat zich de goedheid, de
 „ gezondheid, de volkomenheid van een Christ-
 „ lijk religiesystema bestemmen. Daar zijn drie
 „ wegen om het te beproeven. *Vooreerst.* Het
 „ moet met het geheele systema, den gantschen
 „ geest van Gods openbaaring door en door over-
 „ eenkomstig zijn. Alle en iedere enkele deelen
 „ der Openbaaringe moeten op de begrippen, wel-
 „ ken men zijne religie noemt, hunne betrekking
 „ hebben. De religie moet niet eenzijdig weezen,
 „ maar aan de allerverscheidenstschijnende wijzen
 „ van voorstelling, waarvan de schrijvers, die door
 „ God daartoe uitverkooren en bevolmagtigd zijn,
 „ zich bedienen, te gelijk beantwoorden. Chris-
 „ tus woord en Geest, zijn voorbeeld en lotge-
 „ val moeten op het eenpaarigste in deeze begrip-
 „ pen samentreffen. — *Ten tweede.* Zij moet
 „ met de edelste, reinste, verhevenste driften en
 „ bevindingen van ieder gezond menschenhart o-
 „ vereenstemmen. — Het allerbeste mensch-
 „ lijk

„lijk hart moet haar oorspronglijk beeld zijn.
 „ *Ten derde.* Zij moet bij alle omstandigheden,
 „ in welken wij ons ooit bevinden kunnen, toe-
 „ paslijk zijn. Zij moet de natuur der dingen niet
 „ willen veranderen, maar ons bekwaam maa-
 „ ken, om bij de natuur der dingen, zo als zij
 „ is, gerust, te vrede en gelukkig te zijn. Zij
 „ moet zich terstond van alle menschen, ten al-
 „ len tijde, aan alle plaatsen, onder alle omstan-
 „ digheden laten gebruiken; zich door doen of
 „ lijden uiten en werkzaam betoonen kunnen.
 „ Niets moet van dezelve uitgeslooten zijn!” —
 Nog onrijp is deeze gedachte; maar zij bekoort
 mij. — Mijne religie heeft dit. —

— — — — Tegens den avond ging ik
 nog voor een uurtje naar P. — Van mijne moe-
 der; van haar lijden; van de vrouw S. . . , die
 nog veel meer lijdt, en onuitspreeklijk ellendig
 is; van de liefde; — van de korthed des lee-
 vens. . . . 8 Pf. schreef juist aan
 eene leerrede over de liefde, waarvan ik de voor-
 naame leerstellingen in mijn geheugen wil pren-
 ten: 1. Opperoffering der goederen, ja zelfs des
 levens, maakt nog de liefde niet uit. 2. In de
 liefde komt het op de gesteldheid van het hart aan.
 3. De liefde ontdekt zich in veelerleie werkingen,
 en

en onderscheidt zich op het duidlijkste van allen valschen schijn der liefde. 4. Zonder liefde is alle Christendom valsch en onnut.

WIELANDS *gouden spiegel* lag op den lesfe-
naar. Eene onvergelyklijke tijtelplaat, eene geluk-
kige familie. Pf. was half betoverd door de schoone
afbeelding van een gelukkig volk, welke hij daar-
in gevonden had. Hij verhaalde 'er mij nog ee-
nige andere denkbeelden uit, die mij zeer behaag-
den. Ik las het werk ongemeen gaarn, als ik 'er
tijd toe vinden kon. Zulke geschriften, in dee-
zen smaak, met deeze hart- en menschenkennis,
met deeze eigenaartigheid geschreeven, — zijn
zeker voor manlijke zielen voortreffelijke spijs. —
Hoe min ik met W. gantsch te vrede kan zijn,
niet, omdat hij vrolijk, maar omdat hij somtijds
uitgelaaten is, en de goede zeden beleedigt; —
zo lees ik echter niets van hem, zonder nut. Ja,
ik zou bekennen, (en ik zou het openlijk doen,
indien ik niet vooruit zag, dat veelen, deels zwak-
ken — deels eenvoudigen, — die bijzonder,
welke W., gelijk ik bij het opslaan vond, een
mengelmoes van huigchelaarij en dweeperij noemt,
mijne bekentenis kwaalijk begrijpen en misbrui-
ken zouden) ik zou bekennen, dat ik uit veele
zo genaamde stichtlijke werken, niet dat zedelijk
nut trek, — (om van de vorming des smaaks,

M

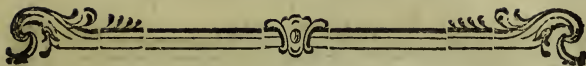
die

die zo oneindig veel invloed op de zedelijkheid heeft, niets te zeggen) als uit enkele stukken zijner schriften. 't Is waar, dat het voor een hart, welk niet gantsch verwilderd is, niet anders dan zeer aanstootlijk kan zijn, plaatsen te ontmoeten, welke zich zonder schaamrood te worden noch overluid voorlezen, — noch voor zich alleen lezen laten. Het *vehiculum* van het daadlijke goede is dikwijls werkzaammer dan de artzenij. Het komt mij net zo voor, als of ik iemand eene bittere artzenij in zoet vergift in wilde geeven. Doch Pf. zeide mij, dat dit laatste werk onvergleichlijk beter en nuttiger, dan alle zijne voorgaande is (*).

DON-

(*) Ik heb sedert dien tijd dit werk geleezen, en met zo een genoeg geleezen, dat het door niets, dan door deszelfs einde, af kon gebroken worden. Geluk den voortreflijken schrijver, en geluk het algemeen, welk zijne oorspronkelijke en bekoorende schriften bijna verslindt, als hij zich nooit meer tot een priester der zinlijke wellust vernederen, maar al zijn vernuft, zijne kracht van zeggen, zijne bekoorlijkheden, zijne geleerdheid en oordeelkunde op wil wekken, — om waarheid, deugd, rust, te vredenheid en zaligheid in het genot der allesbezielende Godheid uittebreiden.

In JUNIJ. 1773.

D O N D E R D A G.

DEN EEN EN TWINTIGSTEN

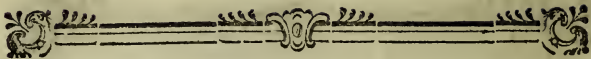
JANUARIJ.

1773.

Ik werd eerst ten zeven uur wakker; wederom ontzaglijk traag, en vol van allerlei verlegenheden Magtige opwekkingen tot het gebed

De heer V C S T. kwam, en bleef omtrent een uur bij mij. Eene gewigtige zaak, welke ik ook niet eens aan mijn dagboek durf toevertrouwen. Zeer leerrijk voor mij. — Ik beloofde, al wat mij mooglijk was, te doen, — en niet zonder hoop. —

D O N D E R D A G .

DEN ACHT EN TWINTIGSTEN

JANUARIJ.

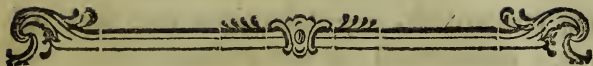
1773.

Het was mij etlijke dagen lang onmooglijk geweest, mijn dagboek voortzetten. Ik wil het heden weder beproeven. Anders zou ik deeze bezigheid, die zo nuttig voor mij is, reeds daardoor alleen zwaarder maaken, als ik ze te lang naliet. Enkel de verzuiming eener goede zaake, hoe zeer zij in den beginne te ontschuldigen, hoe noodzaaklijk zij veelligt geweest zijn mag; enkel deeze verzuiming kan zeer dikwijls de grond worden, waarom wij cene goede zaak in 't geheel niet meer voortzetten, schoon ook de hindernissen, die 'er ons van af hebben gehouden, gantschlijk verdweenen zijn. Wij moogen niet meer beginnen, alleen daarom, dewijl wij opgehouden hebben. Wij schuiven de voortzetting

zo lang op, tot dat wij ons schaamen, weder aantevangen. Dit is bijzonder ten aanzien der beantwoordinge van ontvangene brieven bijna een daaglijksche ondervinding voor mij. Als ik de beantwoording ook slechts eenige dagen op moet schuiven, schuif ik ze gemeenlijk nog veel langer op, dan ik moet.

Ik had P. verzocht, of liever had hij zich aangeboden, om mij in de opruiming en inordbrenging mijner schriften en brieven (waarmede ik reeds eenige dagen, hoewel onder bestendige stoornissen, die mijn geduld bijkans vermoeiden, bezig was) behulpzaam te zijn. Wij begonden terstond na zes uur. Het ging taamlijk goed tot half negen uur . . . Ondertuschen kwam een bekend jóng landman, die, naar mijnen dunk, vrij onrustig, en verstrooid, en niet ver van de verwarring was . . . Hij bleef omtrent een half uur. Hij was zachtmoedig, luisterde toe, maar verstond niet, zo het scheen, 't geen ik hem vroeg. Ik had ook, om de waarheid te zeggen, dewijl ik midden onder geheele hoopen papier stond, weinig lust, om mij met hem intelaaten; te meer, doordien ik ras ontdekte, dat het niet veel baaten zou. — — De vrouw N. kwam ook nog wegens haaren zoon. Zij was vreesachtig, ten minste stelde zij zich zo aan . . . Ik

word door niets zo zeer beledigd, dan wanneer men voor mij beschroomd is. En men kan niet onhoflijker jegens mij weezen, dan wanneer men mij dit kompliment maakt: Ik wil het hart in beide handen neemen enz. Hoe meer men mij toevertrouwt; hoe minder men bidt, des te spoediger help ik. Ik wenschte mij hierover eens recht te kunnen verklaren. De zaak is ten aanzien van den godsdienst van weezenlijk belang. Ieder mistrouwen, iedere schroomachtigheid is eene belediging voor mijn hart. — Deze aanmerking behoorde mij het geringste mistrouwen jegens God, den Oorsprong, den Vader van mijn hart, onmooglijk te maaken. God is grooter dan mijn hart. Dit is de allerzekerste, de allertroostrijkste waarheid voor mij; de allernaaste, die ik steeds aangrijpen, steeds vasthouden kan. En mij dunkt altijd, indien de uitdrukking, die anders zo ongevoeglijk, en aan zo veel misverstand onderhevig is; naamlijk, belediging van God, ooit bij eene gesteldheid gevoeglijk kon worden, dan moest het ten aanzien van het mistrouwen jegens God zijn. Ons geloof aan God zal met het geloof aan ons eigen hart in gelijke evenredighed wasfen

V R I J D A G.

DEN NEGEN EN TWINTIGSTEN

JANUARIJ.

1773.

Niet geheel zonder goede bevindingen ontwaakte ik deezen morgen voor zes uur Mijn hart werd krachtig opgewekt, om God nog meer te zoeken, ten einde door hem aan de menigte menschen, welken ik den weg ter deugd en zaligheid wijzen zou, tot zegen te worden; om mij nog meer te bemoedigen, aantegrijpen, samen te vatten, — en strenger jegens mijzelven te zijn. Onuitspreeklijk ondervond ik het weder, 't geen ik reeds duizendmaal onuitspreeklijk ondervonden heb, dat men mij meer religie, meer Gods- en menschenliefde toekent, dan ik inderdaad bezit; en dat deeze, welke ik bezit, niet in vergelijking komt met die, welke ik bezitten moest en kon. Niet een onmooglijk, maar een mooglijk evenbeeld heb ik mijn hart ingeprent: ik druk

mij verkeerd uit, — mijn eigen hart heeft mij reeds duizendmaal de mogelijkheid eener veel verhevener deugd laten gevoelen, dan die is, welke ik bezit, dan die veel grootere is, welke men mij toekent.

Nadat ik op was gestaan, schreef ik eene halve bladzijde aan het dagboek; het ontwerp voor het weeshuis van de werkdaadige liefde, het begin van de aanstaande zondagspredikatie. - - - - - Ik las nog de twee kerstijdspredikatiën van F., mij voor veertien dagen toegezonden, tekende de plaatsen aan, die mij niet behaagden; bezorgde, dat zonder verder verklaring (en daartoe had ik geen tijd) eenige aangestreepte plaatsen hem bedenkelijk voor mogten komen. Men heeft zich gewend, zekere gewijde zegswijzen, zonder te vermoeden, dat zij veelligt de bewaarplaatsen der grootste dwaalingen zijn, naartespreeken; en 't is bezwaarlijk, dezelve slechts te noemen, zonder zich in eene breedvoerige uitlegging daarover intelaaten. . — —

S A T U R D A G

DEN DERTIGSTEN JANUARIJ.

1773.

Bij het ontwaaken overpeinsde ik den dag van gisteren. Ik liet mij in alle omstandigheden voor mijne verbeelding voorbijgaan. Hoe dikwijls had ik reden om schaamrood te worden! Hoe gantsch anders zien en beoordeelen wij ons toch, als wij ons enkel met de oogen eens onzijdigen getuige aanzien. In deezen opzigte wenschte ik meer tijd en vaerdigheid in het tekenen te hebben, om zo menige omstandigheid mijns leevens, die zich naauwlijks met woorden laat beschrijven, door middel der tekeninge uit te kunnen drukken. Ik ben 'er ten volle van overtuigd, dat eene versameling van getrouwe schilderingen van deezen aart een der allerwerkzaamste verbeteringsmiddelen voor mij zou weezen. Ik wenschte mij ook hierin op de bevinding aller menschenharten zekerlijk te moogen beroepen, dat dergelijke getuignissen en zichtbaare oirkonden van ons leeven van merklijken invloed moesten zijn. Wat? Als

ik dat geen, 't welk ik nu doe, eenen anderen zag doen? Eenen anderen, die zo denkt, als ik nu denk, in de ziel inzag? Als ik deezen bijzonderen toestand door eene tekening bewaarde?... Hoe zou ik mij dan, in de stille uren, in welken de driften zwijgt, voorkomen?

Met deeze gedachten vereenigde ik etlijke zuchten en stond op. Mijne lieve vrouw bevond zich niet wel. Mijne kleine Netken juichte mij te gemoet. Ik moest mij geweld aandoen, om haar niet uit het bed opteneemen, ten einde geenen tijd te verzuimen; want ik wilde mijn dagboek van gisteren voortzetten. Ik schreef eene wijle tijds, . . . maar ik kon niet langer, nam het kind op mijne armen, en bragt het bij zijne moeder, en bij zijnen broeder. De goede moeder kon zich niet wel met het kind bemoeien; zij had pijn. Ik ging een poosje bij haar zitten. Van haare omstandigheden. Van het opruimen. Daarna schreef ik aan het dagboek voort. Een briefken aan den predikant BRUNNER in Moskau voor S., en eenen aan S. naar Geneve. — — — Eenige kleinnigheden wilden mij verdrietig maaken. Mijne vrouw bemerkte het, en bood mij stilzwijgend de hand aan. — „Ik wil goed zijn,” zeide ik haar met eene kinderlijke stem, en was wederom vrolijk. Zij las mij eenen brief van eene vriendin van S.

S. Gall voor, dien zij kort te vooren ontvangen had, aangaande het karakter en den dood van een dertienjaurig meisje, welk tien jaar ellendig, en altijd geduldig en Godgelaaten geweest was. Na eenige kleine bezigheden scheef ik nog aan den redelijken heer SPORLEIN in Muhlhausen, en aan DEINET. — —

Na de tafel ging ik terstond in Sch. H., om daar op mijne leerreede te studeeren, en den aanloop te ontgaan. Ik sprak nog met P. over de zwaarigheid, om toegezondene predikatiën en opstellen te beoordeelen. Men loopt altijd gevaar, om of niet oprecht te zijn, of door oprechtheid te beledigen. Ook in dezen opzichte heeft men wijsheid, wijsheid van broederlijke liefde, van nooden. Ik sprak een vierde van een uur met de vrouw Pf. over den wasdom in het goede. Die goede ziel stortte de schoonste traanen over haare zedelijke zwakheid. Ik kon haar in meer dan eenen opzichte opbeuren. Bijzonder klaagde zij over haare nalaatigheid in het gebed. Zij had voorheen ieveriger en hartlijker gebeden. Zekerlijk was zij in de kennis, en in de kinderlijke vrijheid verder gekomen, had menig vooroordeel, menige kleine benaauwdheid afgelegd; maar de leevendige ondervinding der liefde, het werkzaam geloof aan de alomtegenwoordige Godheid ontbrak haar

nog

nog. Etlijke van mijne voornaamste aanmerkingen waren deeze: . . . Zij was zekerlijk veel beter, dan zij geloofde, Haar iever voor het goede en de goeden nam toch kenlijk toe. Als zij zich gewende, alle haare pligten onder één gezigtpunt famentevatten, — *menschenliefde in geloof aan God*; — als zij in het groote en in het kleine, in alles, Godsleidende voorzienigheid erkende; alle menschen, om Gods wil, naar haare krachten en omstandigheden eenvoudig diende; God in alles eerde en beminde; uit den godsdienst en de deugd niet twee van elkander afgezonderde zaaken maakte; zou zij veel geruster, veel vrolijker, kinderlijker, altijd nader bij God, en nooit verre van den mensch en van haar eigen hart zijn. Ik bevind mij, hoe menigvuldig, hoe diepbeschaamende ook mijne daaglijksche struikelingen zijn, over 't algemeen echter zeer wel bij deeze samenvatting van alle mijne pligten in één oogpunt; mij Gode in de menschen opteofferen met een volkomen vertrouwen, dat het mij daarbij op het einde niet kwaalijk zal gaan; God daarbij steeds naar mijn eigen hart afstemmen (§); . . . op de ontelbaare bewijzen der
god-

(§) De schrijver wil denklijk daarmede niets anders zeggen, dan als ik rechtvaardig, billijk, goedertieren, welda- dig,

godlijke goedheid, bijzonder jegens mijn eigen perfoon, mijne aandacht te vestigen; . . . en van dat geen, 't welk voor oogen is, een besluit te maaken op dat, 't welk men verder van zulk eenen God verwachten mag; . . . alle gedachten, als of God eigenlijk beleedigd kon worden, als of men na duizend en tien duizend struikelingen, hem minder lief was (†), als vooroordeelen vaaren

dig, medelijdend, vergeevende, verzoenlijk weezen; als ik trouw en geloof houden kan; enz. dan moet en zal God, die mijn hart voor deeze goede gevoelens, voor deeze deugden vatbaar gemaakt heeft, dit alles nog oneindig meer zijn en doen. In deezen zelve zin zegt de Zaligmaaker: *indien gij, die boos zijt, uwen kinderen weet goede gaa-ven te geeven, hoe veel te meer* enz. Voor 't overige moeten wij ons zorgvuldig wachten, Gode, het allervolmaaktste Weezen, geenzins menschlijke zwakheden toetschrijven, en ieder, zelfs het beste, menschlijke hart heeft echter ook zijne zwakke zijde. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

(†) Gods liefde jegens ons of zijn welbehaagen aan ons kan zekerlijk niet zo ligt verzwakt worden, als de liefde en gunst van menschen. Hij weet schuld en ongeluk, zwakheid en boosheid op het naauwkeurigste van elkander te onderscheiden. Tien duizend onopzettelijke afdwaalingen en tekortschietingen kunnen ons in zijne oogen niet weezenlijk schaaden; want hij weet, wat maakfel wij zijn; hij denkt 'er aan, dat wij stof zijn. Maar gebrek aan rechtschapenheid, huigchelaarij, opzettelijke zonden, boosheid en verdorvenheden, moeten hem noodzaaklijk steeds mishagen; en schoon hij

ook

ren te laten; . . . God steeds als bereidwillig, steeds als magtig genoeg om te vergeeven aantezien, nadat hij eenmaal deeze bereidwilligheid en magt, om alle kwaade gevolgen der zonde wegteneemen, en al 't geen wij door onze driften in verwarring gebragt hebben, weder in de beste orde te brengen, in Jesus Christus ons geloofwaardig genoeg voor oogen gesteld heeft. — Kon zij haare schuldenaars en beleedigers vergeeven, dan zou hij, die haar hart om te vergeeven geneigd maakte, en alle de liefde, welke zij bezit, haar geschonken had, zulks nog veel meer kunnen doen; enz.

Ik moest haar verzoeken, mij alleen te laten, omdat ik met mijne leerrede nog zeer verre te rug was. —

Deeze gedachte van eenen vriend moet ik niet
ver-

ook daardoor eigenlijk niet beleedigd, dat is, niet beschaadigd, ontrust en vertoornd worden kan; zo moet hem echter een redelijk, vrijhandelend schepsel altijd zo veel liever zijn, of hij moet zo veel meer welbehaagen daaraan hebben, hoe veel onschuldiger en volkomener het is. Zekerlijk ligt bij deeze wijze van voorstelling veelligt nog veel menschlijks ten gronde, en Gods gedachten zijn ook in deezen opzichte niet onze gedachten. Maar wij moeten en behooren menschlijk te denken, omdat wij niet anders denken kunnen. *Aann. des Hoogd. uitg.*

vergeeten opteschrijven: „ Hij vond ook in de natuur eene gelijkvormigheid met de geschiedenis der vroeger opgestaanen, waarvan MATTHEUS bij Jesus dood melding maakt. In de natuur had wel alles zijnen bepaalden tijd tot rijpheid; maar 'er waren nogthans uitzonderingen. Door menschen, dus door redelijke vrije middelweezens, konden verscheidene dingen, zelfs dierlijke schepsels, vroeger ter ontwikkeling en rijpheid gebragt worden.

Ik schreef nu aan mijne leerreede. Men riep mij, om thee te komen drinken. Wij spraken van den heer S. J. Ik hield staande, dat ik in hem dien scherpzienden man niet gevonden had, waarover zo véelen zich verwonderden. Over zijn hart wilde ik niets beslissen. 't Is een onderscheid huigchelen, en uit gewoonte zonder aandoening over den godsdienst spreken. Dit is zekerlijk erg genoeg, en de naaste weg tot huigchelaarij.

Ik ging weder aan mijn werk over 2 COR. V. 1--9. Hoe zou hij spreken, hij aangedaan zijn, die wist, die gevoelde, wat hij zeide, als hij met Paulus zegt: *wij weten, dat, als ons aardfche huis deezes tabernakels yerbrooken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis, niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen.*

Tot half zes uur werd ik dikwijls gestoord;

grs⊙t []eh⊙fi irei sne s⊙ g4k oer s⊙s ⊙ftd. Wij spraken een half uur met elkander. Ik geloofde, dat God mij niet lang meer zou laten leven; maar, bijaldien hij mij nog in 't leven liet, zou mijn leven eerst recht beginnen. Ik was nog niet dat geen, noch aan mijn huis, noch aan mijne toehoorders, wat ik hun behoorde te zijn, en te kunnen zijn mij gevoelde. Ik verhaalde eenige bijzonderheden nopens mijne jeugd. Een aange-naam half uurtje. — +Dscō h[]ftk hssn gsn̄g ⊙us oro . . . Ik schreef tot zeven uur zonder ophouden aan mijne predikatie, tot dat zij gereed was. Nu spoedde ik naar huis. Ik verlangde naar eenige brieven van H. en D., maar 'er waren geene. Ik ruimde nog een weinig op, en doorlas nog et-lijke van mijne brieven, die door mijnen nieuwen klerk afgeschreeven waren, en op den disch lagen. Onder het avondeten sprak men over den dood van den heer H. Mijn vader was 'er droevig om. Ik maakte mij eenige stille verwijtingen, dat ik hem bij het laatste bezoek, welk ik hem in dit jaar gegeven had, niet nuttiger geweest was. Wij lazen I K O N. XI. Ik zocht David en Salomo bij mijnen va-der te ontschuldigen. Over 't algemeen leeren mij deeze geschiedenissen, hoe oneindig zwaar het is, enkele handelingen, bijzonder handelingen van groote en op het geheele ziende mannen, rich-tig te beoordeelen.

Z O N D A G.

DEN EEN EN DERTIGSTEN
JANUARIJ.

1773.

Mijne verbeelding had mij door benaauwde droomen ontrust. Ik was, naar 't mij voorkwam, overleeden, had nog de omstanders duister, en als op eenigen afstand hooren zeggen: „hij is dood!”— en eerst daarna ging een koude rilling door de zenuwen en aderen van mijn hart, en ik wilde, naar mijnen dunk, de handen nog vouwen, — maar vermogt het niet meer te doen, — en ontsliep. Ik ontwaakte. Mijn hart klopte. Ik zocht bedaaring. Eerst wilde ik mij niet bewegen, maar terstond weder in slaap zoeken te vallen, om denzelven droom nog eens te hebben, of deszelfs voortzetting mooglijk te maaken. Want ik heb al dikwijls waargenomen, dat, als ik mij bij het ontwaaken uit eenen droom, hij mag gewigtig zijn of niet, naauwkeurig in dezelve ligging houden, en in die ligging terstond weder in

II. DEEL.

N

slaap

slaap geraaken kan, dezelve droom of hervat, of voortgezet wordt. Maar ditmaal verlangde ik al te zeer naar eenen stillenden toon van mijne lieve vrouw. Ik sliep weder, en nu was ik met vergrootglazen geheel bezig. Ik kon deeze beide droomen bij het ontwaaken bijkans niet uit den zin brengen. Ik voegde reeds glazen bij een, en zou mij veelligt in deeze proefkundige gedachten geheel en al verlooren hebben, indien niet de gedachte aan mijnen dood steeds de overhand had genomen. — „ En, als ik dan nu inderdaad „ eens zo stervend daar neer lig; als deeze laatste „ koude rilling nu eens inderdaad mijne beenderen „ en mijn hart doordringt; — en zo veel, dat ik „ nog doen kon, en naar de driften en geneigdhe- „ den mijner natuure, en de menigvuldige opwek- „ kingen Gods nog behoorde te doen en tot stand „ te brengen, nog niet gedaan, maar door mijne „ eigen schuld verzuimd is; —” . . . Deeze en dergelijke gedachten vloogen mij door de ziel. Ik zocht mij op nieuw voor God te bemoedigen, om aan de zaak van God en den godsdienst boven alle anderen den voorrang te geeven, mij dezelve meer dan al het andere ter harte te doen gaan. Ik bad God om nieuwe kracht, gantschen ernst, gantsche redelijkheid, wijsheid, moed, zegen. —

— — — — — Ik ging naar de kerk. —

De

De heer prof. HESS predikte over MATTH. X. 26, van de huigchelaarij. Zeer veel goeds, waars, treffendes. De woorden: *Daar is niet verbor- gen, dat niet openbaar zal worden; noch heim- lijk, dat niet bekend zal worden*; welken hij met bijzonderen nadruk uitsprak, — vielen ook niet zonder goede uitwerking op mijne ziel. Ik was over 't geheel taamlijk oplettend. (§) —

BESLUIT DEEZER MAAND.

Dus is ook deeze maand, die zo gewigtig voor mij was, voorbij. Hoe veel lijden, hoe veel verlos- sing! Hoe veele zwakheden, hoe veele genaden! — Wat heb ik voorgenomen? — Leevendi- ger aandenken aan mijnen steeds naderenden dood! Meer rust, meer vrijheid des geestes, meer kin- derlijkheid met betrekking tot God! — Maar, nog steeds te zinlijk, te traag, te eigenzinnig, te
ge-

(§) Ik moet nog eens erinneren, dat hier niets met op- zet terughouden of weggelaaten is. — Ik kon niet verder schrijven; en om andere bezigheden niet te verzuimen, kon ik gemeenlijk den volgenden dag niet het gering- ste nahaalen van 't geen ik den voorigen dag verzuimen moest, of veelligt ook uit nalatigheid verzuimd had. Sedert den tienden November 1772 heb ik geen regel dagboek meer voor mij geschreeven, en geen regel minder, dan ik hier den Hoogduitschen uitgeever des eersten deels toezend.

gemaklijk ben ik. Ik geef mij nog te ligt aan mijne luimen en invallen over. Uit gediensfigheid jegens anderen, uit iedelijkheid, uit gemaklijkheid bewaar ik mijn karakter, mijne grondstellingen nog te weinig, te dubbelzinnig. Ik ben nog in verre na niet dat geen, 't welk ik in mijne omstandigheden, met mijne vatbaarheden en krachten toch metterdaad zijn kon. Mijn eigen ik is nog veel te leevendig in mij; of, met andere woorden: mijne liefde is nog niet rein, niet hartlijk, niet werkzaam, niet lijdlijk, niet algemeen genoeg. — Ik mag noch alle mijne woorden hooren, noch alle gedachten en gewaarwordingen mijns harten zien laten. Bijkans alle nachten beef ik nog voor mij en mijn eigen hart, als ik — aan al het verftrooiend geraas onttrokken — mij enkel voor den Alweetenden oordeele. . . . Nog niet eenen dag van dit jaar kon ik volkomen met mij te vrede zijn; en ik vordere nogthans geene denkbeeldige, geene onmooglijke volkomenheid van mij; geene dan die van mijn karakter, mijne omstandigheden verwacht mag worden. Ik weet, wat der menschlijke natuur, en wat mij mooglijk is. Ik weet het niet uit boeken; uit eigene, onmiddelijke, menigvuldige ondervinding, Gode zij dank! weet ik het. Dewijl ik waare liefde ken, zo ken ik ook liefde, die enkel lichaam-

chaamlijk is; het werktuiglijke der deugd. — Ik weet, dat onze aandoeningen niet altijd even sterk en leevendig kunnen zijn, — maar aan de edelere, sterkere, menschlijkere aandoeningen geen plaats te willen geven; dezelve van zijn hart weg zoeken te leiden; meer zinlikaangenaame te overdenken en natejaagen, — als wij met daadlijke uitnoodigingen tot edelere en betere omringd zijn; ach, — hoe wil ik het voor mij verheelen, dat dit niet recht, niet te verantwoorden is?

Neen! Genoeg kan ik het voor mij niet herhaalen: Ik moet mij oefenen, om het meer, om het onmiddelijker met God te houden. Ik moet mijn geloof aan hem en zijne voorzienigheid — door opmerking op zijne werken, zijne leidingen, zijne openbaringen, leevendiger en werkzaamere zoeken te maaken. — Doch opmerking eischt stilte; — en stilte — wordt door het gebed plechtig — en ter opmerking bezielend. Ik moet stiller, bedaarder worden. Ik ben het, God zij gedankt! reeds ten deele geworden; maar in verre na nog niet genoeg. Hoe meer ik aan God geloof; hoe aanschouwender ik het onzichtbaare door de reden en den waarheidszin, of ook door het zedelijk gevoel erken; hoe meer de Allerbeminnenswaardigste, het onmiddelijkste Evenbeeld van God, de Inhoud van alle menschlijke en god-

lijke volmaaktheden, — Jesus Christus, aan mijn gemoed tegenwoordig, hoe nader hij mij is, des te liever zal hij mij zijn, des te liever alles, wat hij wil, wat hem gelijkvormig is, wat zijns Geestes is.

Mijne vrienden — of zij in deeze maand altijd met mij te vrede zijn geweest, weet ik niet; of veel liever: ik weet het; zij zijn het; maar ik verdien het niet. Ten minste heb ik reden, om het met hun te zijn; maar zeer zeker zijn zij toch veel te toegeeflijk jegens mij. Ik laat mij te ligt aan hunne goedheid over, en ben te gemakkelijk, te achtloos, om hun dat te weezen, 't geen ik hun weezen kon en moest. Ik wist hun dikwijls veel te verhaalen, of anders te zeggen 't geen hun aangenaam, gewigtig en veelligt ook nuttig zou zijn; maar ik ben te gemakkelijk, te traag; — en als ik het hun belijde; dan komen zij mij met het al te goedaartig compliment te gemoet: „Gij „ noemt vermoeidheid — traagheid; — rust „ slechts; spreek niets; wij zijn te vrede; — blijf „ toch slechts bij ons.” — Wien zou dat niet vleien? — Maar wien zou het teffens niet opwekken, om hunne goedheid met daadlijke goedheid te vergelden? En ben ik niet in een' eigenlijken zin ondankbaar, niet laag, dat ik mij door hunne toegeeflijkheid zo in den slaap laate wiegen? — 't Is veelligt zonder weergae, wat
on-

onze vrienden en vriendinnen , in deeze en de voorige maand , aan mijne zieke vrouw , voor liefdedienften beweezen hebben. — Ik weet, zij willen geenerhande foort van vergelding, geen dank ; — maar , met hoe weinig moeite — kon ik hun menig hartlijk vermaak meer aandoen, dan ik inderdaad doe? — O vergeeft het mij, lieve zielen! . . . en, als gij eens, na mijnen dood, ook dit dagboek vinden en tot deeze plaats komen zult, — dan neemt deeze belijdenis mijner menigvuldige laauwheid, welke ik u reeds dikwijls gedaan heb, en nu met veel fchaamte aan mijn hart voor God doe, — dewijl gij toch alles, ook het geringfte van mij voor iets aante-neemen gewoon zijt, — ook voor iets aan.

Ik moet nog eene en andere aanmerking maaken.

Ik heb in deeze, en zo veel ik weet, in de geheele voorige maand, misfchien eene voorreede, of een blaadje uitgezonderd, geen regel voor het algemeen gefchreeven; . . . en ik zie echter zo veele aangevangene, onvoltooide, naar mijnen dunk, ten uiterfte gewigtige werken voor mij, die ik onder handen behoorde te neemen. Als ik daaglijks slechts een uur vroeger dan naar gewoonte opftaa; en dat zou mijne gezondheid niet alleen niet fchaadelijk, maar onfeilbaar zeer voordee-

lig zijn; want ik slaap inderdaad nog veel te lang; dan kan ik met weinig moeite veel nahaalen, welk mij anders door 't hoofd kruist, mij verftrooit en ontrust. Als ik slechts zo veel kloekmoedigheid bezat, om dit in 't werk te stellen, dan ben ik volkomen overtuigd, dat ik ieder dag stiller zou worden, bijaldien ik naamlijk daarbij teffens het besluit nam, — om niet nieuws te beginnen — 't zij dan dat ik een onmiddelijk bijzonder beroep daartoe kreeg. Beperken behoorde ik mij meer, niet uitbreiden; ik kon treffender, beslissender, — en daardoor meer werken, hoe minder ik te werken schijnen zou.... Liever mijn dagboek nagelaaten, of slechts met weinig woorden en tekenen ontworpen, dan van dat geen, 't welk ik nu te maaken en te voltooijen een beroep — of bereids eene uitdruklijke belofte gedaan heb, iets verzuimd. Daaronder wil ik het gedicht van de eeuwigheid niet rekenen; dat mag altijd onvoltooid blijven; — maar 't geen ik voor anderen reeds op mij genomen heb; 't geen steeds voor mijne oogen ligt; waarvan de bloote gedachte: het moet gedaan zijn, en is niet gedaan, mij ontrust, mij ten minste oogenbliklijk verdrietig maakt; mij in eene dergelijke aandoening stort, als den schuldenaar overvallen moet, wanneer hij zijnen schuldheer ziet, — dat behoorde allengs voor-

genomen, daarvan wekelijks iets afgedaan te worden.

Bij deeze ontrustende gedachten, die aan mijne deugd, mijne geestesvrijheid, rust, blijdschap, kracht, zo openbaar nadeelig zijn, komt nog de wanorde in mijne brieven en handschriften; maar die ik nu, zonder verder uitstel, zo goed als mogelijk is, zal zoeken wegteneemen, en door eene betere inrichting voor het toekomende te verhoeden. Indien ik slechts dit wijduitgestrekt, vermoeiend, doch voor mij en anderen, en bijzonder voor mijn hart en mijne deugd ten uiterste gewigtig werk niet weder staak, 'er niet moede onder word, tot dat het volbragt is!

In deeze maand is mijne lieve vrouw van haare gevaarlijke en smertlijke ziekte volkomen weder hersteld. — Ook is de gezwollenheid mijner wange, die mij ras pijnlijk genoeg had kunnen worden, gantschlijk verdweenen. Ik prijs u ook daarvoor in 't bijzonder, alzegenende Vader! — en dank u, nog meer, dan voor deeze redding, — voor de stille tevredenheid, waarmede gij aan 't einde van het voorige, en in 't begin des tegenwoordigen jaars, onder deeze en geene zwaare beproevingen, mijn hart vervuld hebt. — Inderdaad kwam het mij voor, als of ik tot iedere overgift bereid zou geweest zijn. Niet hovaar-

dig was ik deswege; maar eene zachte vreugden-
traan ontviel mij, toen ik zo sterk aan u geloof-
de, — dat ik geenen wil meer had, dan den
uwen.

Deeze maand is mij bijzonder door den dood
mijner moeder gewigtig. Eenen mensch te zien
sterven, — wie, dan een lichtvaardige, kan
hierbij onverschillig zijn? En als deeze mensch
onder alle de menschen op den aardbodem die
geen was, met wien wij in de allernaauwste be-
trekking staan, die met veele goede en bemin-
nenswaardige eigenschappen, hoe veele mensch-
lijkheden 'er ook mede onder geloopen mo-
gen hebben, nog dit verbindt, dat hij ons —
ten deele zijn eigen leeven medegedeeld heeft, —
wat voor eenen diepen indruk zou zijn sterven op
ons maaken! . . . Ik heb een teder, aandoen-
lijk hart; — en nogthans is mij het overlijden
mijner moeder, die eene zo uitsteekende liefde
jegens mij had, niet zeer diep ter harte gegaan.
Ik zocht 'er mij wel mede te bevredigen, dat de
groote ongemakken, en bijkans ondraaglijke smer-
ten, waarvan zij door haaren dood verlost was,
de oorzaak mijner koelheid, die mijzelven zo on-
gemeen lastig viel, was: dan, al wil ik dit ook
mede op de rekening zetten; zo had ik mij ech-
ter bij zulk een — in zijnen aart gantsch enkel-

voudig geval, meer aan overpeinzigen moeten overgeeven! — Meer het goede overdenken en optellen, welk mij Gods vaderlijke goedheid meer dan dertig jaaren lang door haar schonk! — Meer haare onloochenbaar goede eigenschappen en haare verdiensten aan ons, welker geheugen ik mij toch zo dikwijls verleevendigde, in het licht stellen en den mijnen aanprijzen! — Dat had, zonder eene andere nuttige bezigheid te stremmen, dikwijls en gemakkelijk genoeg kunnen geschieden. Ik gaf mij al te zeer over aan de bekoorlijke rust, welke uit de vrijheid van de drukkende gedachten aan haar lijden, die, naar 't mij toescheen, dikwijls ook meer enkele aandoenlijkheid en bloot zenuwenlijden, — dan waare rederheid waren, — voortsproot. Veelligt werkte ook de stille voorspelling van meer vrijheid mede. Kortom; mijn *ik* was ook in dit geval nog te leevendig (*). — *Ik* ben mij nog
te

(*) Wees op uwe hoede, Christen leezer! dat gij't geen de schrijver hier en bij andere gelegenheden van den al te grooten invloed zegt, dien het opzigt op hemzelve in zijne bevindingen en handelingen heeft, niet misbruikt, of verkeerd verstaat. Leer *zelfliefde* en *eigenliefde* wel van elkander onderscheiden, en veroordeel niet die terstond met deze. Zo strafbaar deeze is, zo onschuldig is die. Van mijn

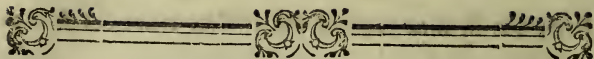
te zeer doelwit , einde, oogmerk, middenpunt. En dat is toch buiten tegenspraak de voornaame bron van alle mijne onrust. Hoe minder ik in mij leef ; des te meer leeven anderen , leeft de liefde , leeft de Godheid in mij Dit zeg ik niet anderen na. Ik heb het ondervonden. Ik weet het , zo zeker ik weet , dat ik gezonder
ben,

mijn *ik* of van mijzelven heb ik de onmiddellijkste klaarste bevinding: alle overige dingen , die buiten mij zijn , zijn mij bijkans niet anders bekend , dan in zo verre zij in zekere betrekkingen omtrent mij staan. Welk eene onnatuurlijke en welk eene vergeeffche pooging zou het dan weezen , indien ik mijzelven genoegzaam vergeeten , of naar de uitdrukking van eenige zogenaamde *Mystiken* , mijn *ik* dooden wilde? Neen ! ook de heiligste zedekunde kan en mag met onze natuurlijke bevindingen en neigingen niet strijden : zij moet ze slechts behoorlijk beperken , en 'er de beste richting aan geeven. Wij kunnen niet altijd *onmiddelijk* en *met oogmerk* ten nutte van het algemeen denken en handelen ; maar wij kunnen nooit aan onze eigene waare volkomenheid en gelukzaligheid arbeiden , zonder teffens daardoor de volkomenheid en gelukzaligheid van anderen middelijker wijze te bevorderen. Enkel *voor zich* en *in zich* , en enkel *voor anderen* en *in anderen* te willen leeven en gelukkig zijn , zijn beiden dwaalwegen , waarvoor wij ons wachten moeten ; dat is laage *zelflicfde* , dit is onmooglijke en onnatuurlijke belangloosheid. De deugdweg ligt ook hier in 't midden. *Aann. des Hoogd. uitg.*

ben, als ik niet te veel eet, dan wanneer ik onmatig ben

Deeze stille overdenkingen, o Vader der waarheid! — ach, mogten zij mij nader bij u en bij mijne volkomen bevrijding van de zonde, die mij nog zo zeer aankleeft, toch brengen! — Mogt ik meer op u, en minder op menschen zien! — Meer hooren en minder spreken! — Meer leeren en minder onderwijzen! — Meer gelooven, om meer te leven! — Amen.

D O N D E R D A G .
D E N V I E R D E N F E B R U A R I J .

1773.

A A N N

Mijn waarde vriend! Als ik eenen vriend geloof, dan reken ik niet meer; — dan geloof ik . . Hij is niet N . . , ik niet L . . , maar hij mensch , ik mensch ; — hij met Gods Geest vervuld , ik met dien zelve Geest vervuld ; — ik bid niet , dank niet , ontschuldig niet , vergeef niet onderzoek niet ; geloof hem slechts , als mij , meer nog dan mij En nu , mijn broeder , vergun mij u te zeggen , dat ik u in veelen gelijk moet geeven . De UITZIGTEN als boek mogen baaten , maar als raadzoekingen zeer weinig . Doch genoeg , dat zij mij u etlijke honderd schreeden nader gebragt hebben . —

Ik heb nog niets — — geschreeven ; maar slechts geleerd , dat ik niets weet , en een dwaas ben ; — en nochtans gaa ik voort te schrijven , 't geen Gods voorzienigheid en mijn hart mij ge-
bie-

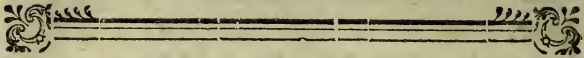
bieden te schrijven, dewijl God mijn schrijven zegent.

Een oogenblik des vrijen aanschouwens, des eenzaam stillen aanschouwens bij den stillen schrik der middernachtsbezielinge, die kleed, en gedaante en naam verzengt, — zwakheden, dwaasheden verzengt, slechts den mensch wekt, — en met menschen samen smelt; — dat verwacht, dat vergeloof ik — en ik ben zalig genoeg. Van dat spreek ik niet; — dat is niet brief; niet inkt en papier; — niets ter mededeeling. —

Aan mijn gedicht nog geen woord, dan eene schets enkel tot een begin in jamben. Over 't geheel is mij het schrijven voor het algemeen veel minder, dan het schijnen moet.

Twintigmaal verheug ik mij over mijn eeuwig zijn, mijne Godegelijkvormigheid, mijne medeonsterflijken, zonder aan mijn gedicht te denken. Ook heb ik dikwijls eene walg van al het opschrijven. Allerbest is het, als ik zonder vooraf denken, zo bij geval onder het schrijven aan vrienden *propio rem Deum*, Gods nabijheid, merk en voortschrijf

M A A N D A G.
DEN ACHTSTEN FEBRUARIJ.

1773.

Aan Ss. . . Eens moet ik toch weder een woord spreken. — Wanneer zult gij oogen hebben, om te zien, ooren om te hooren, dat gij de vijanden des Heeren doet lasteren? Doch 't zal te vergeefs zijn, dewijl gij niet leeren, maar onderwijzen wilt. — O gij hemelsche, evangelische kinderzin, wanneer wilt gij den onverblijken ijzeren eigenzin deezer wettische zielen verslinden! O gij godlijke menschenliefde, eigen straal van Christus heerlijkheid, wanneer zult gij uit haare oogen lichten! O mijn woordenrijk vriend, woordenrijk om anderen te leeren, en hen, die u uit Gods woord onderrichten willen, te verbluffen en afteweeren! Wanneer zal de bede eens menschen, wiens arbeid aan u God gezegend heeft, ik zeg de bede (want bezweeringen zonder grond en zonder

won-

wonder zijn toverformulieren eener opgeblazen eigenliefde en hovaardij, die de schriklijkste verootmoedigingen te gemoet raast) wanneer zal de beide eens geweest broeders slechts een vierde van een uur stil van u gehoord worden? — Lees de geschiedenis van deezen grooten bidder, en vergun mij u te zeggen: als dit aan 't groene hout geschiedt; wat zal aan 't dorre geschieden! —

M A A N D A G .
DEN TWEE EN TWINTIGSTEN
FEBRUARIJ.

1773.

I.

*Wij looven u, o God!
Gij zijt ons deel en lot!
Gij eerste! Laatste! En eenig Heer!
Gij zijt; als gij, is niemand meer!
Op oude en jonge levensspruit,
Stort gij des levens adem uit
Door Jesus Christus! Alles zweeft
In u, die eeuwig, eeuwig leeft!
Gij zijt, gij zijt alleen!
Gij waart! Zult zijn!
In u zal ook met een
Al 't schepsel zich verblij'n!*

2.

*De hemelschaar der engelen
Wil in uw' lof zich mengen.*

*Propheeten en apostels staan,
 En bidden, om uw' troon, u aan!
 De Heer, de Heer is trouw en groot.
 Zingt, wie voor u zijn bloed vergoot.
 En overal weergalmt uw lof.
 Verlosten, ziet uw juichensstof!
 Ook zendt nog voor uw Vaders oog
 Uw volk u prijs van d' aard' om hoog!
 Waar is een volk, dat van u leert,
 En, Opperweezen! u niet eert!*

3.

*Gij zijt Gods eengebooren Zoon!
 Gezeten op des Vaders troon!
 Gij kwaamt met Godes gunst en magt,
 Met heil en licht in onzen nacht!
 Gij Zoon der liefde! Liefde! kwaamt
 Van 's hemelshoogte neer, en naamt
 De stofgestalt des menschen aan,
 Opdat wij moedig tot u gaan!
 Bermhartigheid was ieder schreed.
 Gij leedt, dat nimmer zondaar leed!
 Gij stierft! En gingt, o Majesteit!
 Onsterflijk in de heerlijkheid!
 U baden al de heemlen aan,
 En alles was u onderdaan.*

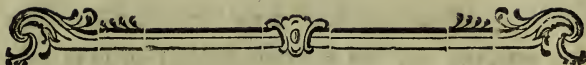
4.

*En nu, schoon hoog verheven, Heer!
Ziet gij nog op den aardbol neer,
Op d' aard, rood van uw hartebloed,
Ontvangt van duizend liefdegloed.
Ja zie, verheerlijkt Vorst, toch af
Van 's Vaders heiltroon op uw graf.*

5.

*Hoe zucht, o Heer! naar u, met smart,
Vervuld met uwen prijs, ons hart!
In uwe hand voorzeker staat,
Staat dood en leeven! Alles gaat,
Naar uwen wensch gestaag! Bewaar
Ons voor verzoeking, voor gevaar!
Blijf steeds ons heilrijk toeverzigt!
In leeven en in dood ons licht!*

V R I J D A G.

DEN ZES EN TWINTIGSTEN

FEBRUARIJ.

1773.

Eindelijk moet ik toch weder aan het dagboek. Deeze geheele maand heb ik, eenige brieven uitgezonderd, nog niets opgetekend, en nogthans had ik eenige zeer gewigtige ontmoetingen, die voor mij zeer leerrijk waren, en welker beschrijving veelligt eens mijnen vrienden, of mijnen kinderen nuttig kon worden. Het is oogenschijnlijk, ach! het is een bewijs van Gods onuitspreeklijke vaderlijke en tederheid voor mij, dat hij mij van alle godsdienstige dweeperij zo krachtig te rugtrekt. — Eerzucht, leevendige verbeeldingskracht en een goed gevoelig hart; — deeze drie dingen te samen, hoe ligt slepen zij ons ter dweeperij voort! — Hoe dikwijls slepen zij mij aan den rand van deezen ijslijken afgrond, uit welchen geen menschlijke hand meer redden kan! Maar van mijne vroege jeugd af, arbeidde 'er de

godlijke Voorzienigheid door vrienden en vijanden aan, om mij van deezen afgrond terug te trekken. — De onoverwinlijke neiging tot duidlijk denken, die God meer en meer in mij sterkte en zegende; de menigvuldige bezigheden; eenige slechts aan mijne vrienden nog bijtijds bekend geworden godsdienstige misgreepen en vroomme buitenspoorigheden; — en voornaamlijk de gebreken van anderen, welken Gods voorzienigheid mij dicht onder de oogen bragt; en het bestendig leezen der Schrift, die, niettegenstaande zij zonder ophouden van buitengewoone en wonderbaare ontmoetingen, aanblaazingen van Gods Geest, godlijke openbaringen spreekt, nogthans het krachtdaadigst tegengift tegen de dweeperij is; dewijl zij altijd de handtastlijkste bewijzen van de openbaaring en de tegenwoordige Godheid geeft, welke zij aan het geloof der menschen voorstelt. — Door dit alles bewaarde mij mijn goede vaderlijke God voor deeze pest der ziele.

Bijzonder was de tegenwoordige maand in zulke schikkingen der Voorzienigheid bij uitstek vruchtbaar; — veelligt ook deswege, opdat ik mij oeffende, zodaanige menschen, die groote deugden met groote dweeperij vereenigden, niet met hoogmoedig lagchen aantezien, maar met nedrig,

drig, bescheiden medelijden, — als een, die bermhartigheid verkreegen heeft.

Een der edelste, geleerdste, vroomste mannen zond mij in deeze maand een gedrukt, en teffens geducht gedenkteken der dweeperije, bij welks leezing ik een en andermaal uit moest roepen: Heere Jesus! — Zo veel waarheid, godlijke waarheid, — schriklijk kwaalijk toegepast, en met de onverdraaglijkste iedelijkheid vermengd. — Ten zelve tijde ontving ik op een waarschauwend briefken, welk ik met het gedrukte werk aan eenen zeer verheven dweeper zond, een antwoord, — zo ontzaglijk stout, zo richterlijk, van den geest der ootmoedigheid, der zachtmoedigheid en liefde van Christus zo geheel en al vervreemd, dat ik, — niet wegens de verwijtingen, die mij gedaan werden, maar wegens de vreeslijke onbroederlijkheid, waarmede zij mij gedaan werden, in ontsteltenis en droefheid geraakte. Ik drong op eene samenspraak en zacht onderzoek aan. Men ontbood mij. Ik ging 'er heen. Ik was in de gesteldheid, om alles aanteneemen, aanteheoren, toetegeeven, wat ik eenigzins kon. — Dan, hoe weinig ik de minste onredelijkheid vermoeden durfde; hoe zeer ik mij over den iever voor God en de deugd, dien ik waarnam, hoe zeer ik mij over de welspreken-

heid en den toevloei van Bijbelsche spreuken en voorbeelden, verwonderen moest; hoe zeer ik mij daardoor beschaamd en vernederd gevoelde: zo was 'er nogthans in het geheele gesprek zo weinig licht en bepaaldheid, zo weinig waare bijbelsmaak, zo weinig waare verlichting, zo weinig menschlijkheid, zo veel verwardheid en tegenstrijdigheid, zo veel ongerijmdheid, dat ik mij van deeze en geene hevige uitdrukkingen niet onthouden kon; met dweeperij en verwardheid dapper in 't rond sloeg; — zodat men noodig vond aftebreeken, en met die belofte van een te scheiden, om voor elkander te bidden. Ik moet het echter niet vergeeten, hier aantemerken, dat de heer F — bij alle zijne billijke achting voor Ss., en bij alle toegene- genheid zijns harten tot de zijnen, een model en voorbeeld eener ongewoone redelijkheid, bescheidenheid en richtige oordeelkunde gegeven heeft. Inderdaad leerde ik veel van hem. 't Is waar, ik mag het voor mij niet verbergen, de overwinning, die ik wel niet behaalde, maar nogthans meende te verdienen; de billijkheid van deezen bedaarderen, wijzen, bescheideneren vriend, die mij etlijkemaal tegen zijne nadere vrienden gelijk gaf, ten minste hun duidlijk genoeg zeide, dat zij mij op mijne klaare vraagen geene klaare antwoorden gaven; — en de hoop, van ten minste

ste zo veel uitgewerkt te hebben, dat deeze wijzer vriend nu alle opzienverwekkende buitenspoorigheden der dweeperachtige denkwijze zijner vrienden, die zij, naar mijnen dunk, zo nabij waren, mijden zou; — en dan ook de voorstelling der tevredenheid, der goedkeuringe, des lofs, welken ik van die weinige vertrouwde vrienden, wien ik deeze gantsche gebeurtenis voorneemens was omstandig te verhaalen, met zekerheid verwachten kon, — vleiden mij op mijnen terugweg, en nog eenigemaal daarna, en gaven aanleiding tot eene — wel ras weder verdreeven — maar nogthans merklijke opgeblaazenheid in mij. Dit alles niettegenstaande verootmoedigde mij echter het geheele geval nog meer; niet alleen daarom, dewijl ik veelligt zelf, etlijke jaaren geleeden, door onbepaalde stellingen en te veel drift, ten minste tot eenige vonken van dit kwaad de aanleiding mag geweest zijn; maar ook deswege, dewijl zo veele verwijtingen, die zij mij deden, gegrond waren. Dit alles verwekte in mij nieuwe besluiten, om God in eenvoudigheid en ootmoed te zoeken, en mij in het bidden en waaken meer te oeffenen.

Weinig dagen na deeze voor mij ten uiterste gewigtige ontmoeting ontving ik van mijnen vriend H. — een groot stuk zijner levensbijzonderhe-

den. 't Is niet te zeggen, hoe voortrefflijk dit stuk was. Honderdmaal had ik den redelijken, den gezonden, den vervolgden, den dwaalenden, den terugkeerenden man wel willen kussen. O als toch alle menschen zo hun leeven beschreeven, — en het dan uitgaven, — dat zou vergenoegen en onderwijs zijn! Ook deeze geschiedenis was zeer leerrijk, en ten aanzien der godsdienstige dweeperije zeer waarschouwende.

Deezen zelven morgen, toen ik gereed was, om deeze aanmerkingen opteschrijven, ontving ik eenen brief van den heer MEIJER, predikant te Pfungen, met sommige bijlaagen van den heer B. van S. over het *dansen* en den *schouwburg*. De heer M. ziet deeze stukken als bewijzen aan, dat de heer van S. krankzinnig is. De lieve redelijke man! Hoe kunnen redelijke, verstandige lieden dezelve zaaken toch zo gantsch ongelijk aanzien! — Ik moet bekennen, ik, die een oogenblik te vooren in mijn dagboek geschreeven had, dat ik den schrijver deezer stukken voor een' dweeper houd, — zou door het leezen derzelven, als zij mij eerst in de handen waren gevallen, genegen gemaakt zijn, om die mannen, welke hem wederleggen, schoon ook redelijke mannen, voor dweepers, en hem S. voor een' verstandigen man te houden. Inderdaad merkte ik dit geval als een'

wenk

wenk der Voorzienigheid aan, om van deezen man met de uiterfte bescheidenheid en zorgvuldigheid te oordeelen. Zo veel vernuft, zo veel kracht van redenkaveling had ik hem inderdaad niet toegekend. Ik schreef aan den heer M.

„ Wat zult gij, redelijk man, van mij denken,
 „ als ik u zeg, dat ik, wel is waar, den heer
 „ van S. voor eenen aartsdweeper, maar deeze
 „ geschriften, op eenige uitdrukkingen en regels
 „ na, voor zeer verstandig houd, en als het te-
 „ gendeel der dweeperije aanzie? Naar deeze
 „ stukken te oordeelen, (hoewel mij noch de
 „ toon, die daarin heerscht, noch derzelve be-
 „ kendmaking in deeze gedaante volkomen be-
 „ haagt) is de heer van S. een zeer verstandig re-
 „ deneerend man. Maar wees toch wel op uwe
 „ hoede, dat hij deeze mijne lofspraak van hem
 „ niet gewaar worde; anders leezen wij in het
 „ volgend stukje, welk de lieve krankzinnige man
 „ uit zal geeven: — *De heer LAVATER* —
 „ (en gewis krijg ik den een' of anderen loflijken
 „ tijtel) *geeft mij in eenen brief aan eenen zij-*
 „ *ner vrienden den lof van een' zeer verstandi-*
 „ *gen redeneerenden man. Maar een man, die*
 „ *verstandig is en redeneert, kan geen dweeper*
 „ *zijn. Dweeperij en redeneering strijden regel-*
 „ *recht tegen elkander. Derhalve ben ik, naar*
 „ *L.*

„ *L. getuignis*, geen *dweeper*. — Want in
 „ waarheid, de goede man kan den geringsten
 „ lof niet verdraagen. De geheele waereld moet
 „ het hem helpen draagen, en voor zeker had ik in
 „ mijnen laatsten brief aan hem, meer goeds van
 „ hem kunnen zeggen, en ook inderdaad gezegd;
 „ indien ik niet beducht had moeten zijn, dat hij
 „ het terstond drukken laten, en als een bewijs
 „ *ex concessis inimici* gebruiken zou.

„ Wat nu de zaak zelve, het *dansen* en den
 „ *schouwburg* betreft; ik denk niet, dat een ver-
 „ standig man daaraan twifelen zal, dat *op zich*
 „ *zelve* aangemerkt beide onschuldig zijn; en
 „ dat beide zeer nuttig zijn *konden*. Maar, of
 „ niet de tegenwoordige gesteldheid des schouw-
 „ burgs het eenigermaate noodzaaklijk maake, dat
 „ men — doch slechts met zachtmoedige wijs-
 „ heid — of liever — door betere verorde-
 „ ningen — daartegen ievere? dat zal wel gee-
 „ ne vraag zijn. Ondertusfchen is het moeilijk,
 „ om van deeze dingen in 't openbaar te spree-
 „ ken. Is men met nog zo veele bepalingen en
 „ behoedzaamheid *daarvoor*, dan schreeuwt het
 „ gemeen, dan schreeuwen alle vrienden van god-
 „ vrugt, alle nietkenners van onschuld: Ziet!
 „ Deeze vroome man, deeze leeraar, verdedigt
 „ de komedie, deeze school des duivels; —

en

„ en , 't geen nog erger is , de meeste menschen
 „ zien alle de behoedzaamheid , alle bepalingen ,
 „ die men 'er bijvoegt , voorbij , en dagvaarden
 „ ons voor het gemeen ; maar dagvaarden ons
 „ valsch , en zonder dat geen te laten , 't welk
 „ wij tot afwending van alle misverstand en wan-
 „ gebruik zeggen . — Is men *daartegen* , en
 „ ievert men nog zo behoedzaam , met nog zo
 „ veele gronden , niet tegen de zaak op zich-zel-
 „ ve , maar slechts tegen de hedendaagsche ge-
 „ steldheid des schouwburgs , tegen de schaade ,
 „ die *nu* bijna onvermijdblijk met den schouwburg
 „ en het dansen verknocht is ; dan zijn de gees-
 „ tige vrolijke snaaken van onzen dertelen leef-
 „ tijd terstond gereed , om hunnen bitfen vloek
 „ over ons uitte spreken , en met het hovaardig
 „ gelaat van gezondheid ons voor zwakken te
 „ houden . En deeze algemeene tolerantiepre-
 „ dikers handelen niet alleen op de allerintole-
 „ rantste wijze met ons ; maar zij verhooren ons
 „ niet eens ; enz. enz. ”

Des namiddags las ik de *Intercession auprès des souverains en faveur du clergé* — met uitneemend genoeg . Hoe veel gezond verstand heeft een schrijver , die somtijds handelt , als of hij alle gezond verstand met voeten trad .

De leer van de zachtmoedigheid , welke ik heden in het weeshuis verklaaren en aandringen moest ,
 had ,

had, naar 't schein, heden eenigen indruk op mijn gemoed. Het viel mij etlijkemaal zeer gemakkelijk, de eerste opborrelingen van toorn te onderdrukken. Ik kreeg 'er aanprikkelingen toe in het weeshuis; maar ik bleef volkomen bedaard. Het gelukte mij vrij wel, eenen nieuwen tuchtling met kracht aantespreeken. Voor het middageeten ontmoette ik den heer P., die mij een bezoek wilde geeven, om met mij te spreeken over eene zwaarmoedige vrouw, die, naar hij zeide, bevreesd was om bij mij te komen. Zij was inderdaad in acht dagen tweemaal bij mij gekomen. Ik zeide haar alles, dat ik haar zeggen kon, maar kort. Lang kan ik mij niet ophouden. En de lieve goede lieden vergeeten het altijd, dat wij weinig tijd hebben, al hebben zij veel. Nu, dat is hun zeer ligt te vergeeven. Maar — eene zekere godsdienstige weekheid; een traag bangzuchtig zitten op zich zelve, verknocht met afkeer van onderwijs en arbeid; een onophoudlijk verlangen om zijn hart te ontleedigen; en eene volkomen onopmerkzaamheid op alles wat men hun tot troost, tot opwekking, tot waarschuwing zegt; eene geheime ontevredenheid met iederen nog zo wel gemeenden en nog zo goeden raad, dien men hun geeft; — deze soort van zwaarmoedigheid, — die gantsch niet zeldzaam is, en waarvan mij bijkans iedere week

Voorbeelden voorkomen, — is voorwaar ingewikkeld en strijdig genoeg, om aan mijn gelaat en mijnen toon eene gedaante te geeven, die aan de eigenliefde niet gantsch behaagt, en ligt iemand kan doen zeggen: „Ik ben bevreesd! Ik durf mij „niet uitlaten.” Ik kan echter in oprechtheid zeggen, dat, als ik ook zo iets in mij bespeur, ik het veel minder laat bemerken, dan ik het inderdaad ondervind of meen te ondervinden.

Ik schreef nog een briefken aan den redelijken Heer G. te Schafh., Hoe meer gij u de menigte „en grootheid der godlijke weldaaden vertegenwoordigt; hoe meer gij u de groote grondwaarheid van den godsdienst, ik mogt haast wel zeggen, de eenige waarheid: *God is liefde*, leevendig zoekt te maaken; hoe meer gij zelf uwe zwakheden, uwe zonden, als dingen aanziet, die, hoe zeer zij op zichzelve verachting verdienen, nogthans van dien God, die enkel liefde is, en alles in zijne hand heeft, terstond tot een zegen voor u en anderen gemaakt worden (†), zo ras „gij

(†) Den geen en, die God liefhebben, moeten zekerlijk wel alle dingen ten goede medewerken, naamlijk: alle, ook de rampspoedigste en onaangenaamste lotgevallen, die hen treffen; maar op de zonden, die zij begaan, laat zich dit wel niet volstrektlijk toepassen. De zonde is en blijft steeds een waar en het grootste kwaad; zij is ons altijd nadeelig; zij verzwakt altijd onze gelukzaligheid, en gemeenlijk lijden

„ gij 'er u over schaamt, — en met deeze schaam-
 „ te het vertrouwen op Christus magt en goedheid

„ ver-

den ook andere menschen meer of min daaronder, al weet God door zijne voorzienigheid dezelve ter bevordering van goede oogmerken te gebruiken. Wacht u derhalve wel, Christen leezer, uwe zwakheden en zonden daarom voor geringer te houden, of u minder daarvoor te hoeden, omdat God uit dit vergift eene heilzaame artzenij voor u en anderen bereiden kan. Gij zoudt in dit geval de opwekkende vermaaning des schrijvers tot een vrolijk en getroost Christendom grootliks misbruiken. Hij wil slechts, dat gij uwen tijd niet in eene angstvallige en onnutte droefgeestigheid verkwisten, maar dien zonder uitstel tot een voorzigtiger en beter gedrag aanwenden, en daarbij de vervulling der godlijke beloften met vertrouwen verwachten zult. *Aanm-des Hoogd. uitg. (d).*

(d) De Hoogduitsche uitgeever gaat, dunkt mij, in deeze aantekening niet ter goeder trouwe omtrent den heer LAVATER te werk. Hij legt daarin, naar het schijnt, onzen dagboekschrijver eene meening te last, die hij niet leert. Onze schrijver zegt niet, dat des apostels uitspraak: den geenen, die God lief hebben, moeten alle dingen ten goede medewerken, op de zwakheden, op de zonden van waare Christenen volstrektelijk toe is te pasfen. Geenzins! Veel meer verklaart hij zelf, dat zij, volstrekt en op zich zelve aangemerkt, verachting verdienen. Maar hij betuigt eigenlijk en alleen, dat, als oprechte Christenen zich door Godlijke genadewerking, hunner zwakheden en zonden schaamen, en met die schaamte het vertrouwen op
 Chris-

„ vereenigt; met een woord; hoe meer moed
 „ gij hebt, des te ligter zal het u zijn, deugd-
 „ zaam te worden. Zonder dit geloof, deeze
 „ blijde verheffing der ziele tot God, dit ver-
 „ trouwlijk zien op Jesus, het zichtbaar even-
 „ beeld der weezenlijke goedheid, zonder dit stil-
 „ le inzinken in Gods liefde, — is 'er geen
 „ waar leeven der deugd mogelijk.”

Ik schreef tot na vier uur des namiddags (etlijke-
 maal door St²en, +encnichg erng si afgebroken)
 aan het dagboek. — — — Ik droeg mijn ziekelijk
 kind omtrent een vierde van een uur op den arm;
 stout daarop, wilde het op geenen anderen arm,
 maar

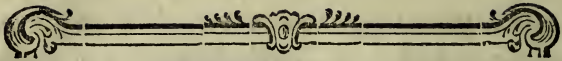
Christus magt en goedheid, dat is, op zijn bloed en Geest,
 vereenigen, gelijk hij 'er terstond bijvoegt, God, die enkel
 liefde is, dezelve dan tot eenen zegen voor hun maakt.
 Dit is de inhoud der zuivere rechtzinnige evangelijleere,
 en ieder oprecht Christen zal het uit eigen bevinding gaarn
 en gereedlijk willen staaven. Doch in dit licht stelt de
 Hoogduitsche uitgeever het gezegde van den heer LAVATER
 geenzins voor in zijne aantekening, welke, zo ik mij niet
 bedrieg, onze Zurichfche Godgeleerde niet goed zal keuren.
 't Is ondertusfchen een blijk zijner verregaande verdraag-
 zaamheid, dat hij eenen man, van wien hij ten aanzien
 der denkingfwijze zo zeer verschilt, gelijk ik door meer
 staaltjes zou kunnen bewijzen, zo veel vrijheid gegeven
 heeft, als in zijne voorreede, voor het eerste deel ge-
 plaatst, te zien is. *Aanm. des Nederd. vert.*

maar steeds bij mij blijven. Daarna ging ik naar REECHBERG. Wij lazen ROM. I tot VI. Ik verklaarde de zwaarste plaatsen, die door de onduidelijkheid onzer overzettinge nog veel duisterder geworden zijn. Te zeven uur kwam ik te huis — De vriendin, welke ik nog bij mijne vrouw meende aantetreffen, was weg. Dat ontrustte mij een paar oogenblikken. Maar terstond verdween mijne onrust, toen mijne vrouw mij zeide, dat zij zo vergenoegd bij elkander geweest waren. Ik zond naar de post met eenig ongeduld naar brieven uit Duitschland. Ik ontving een briefken en gedichtken van STROHLIN. P. kwam. Wij spraken van den heer van S. — en ik weet niet meer van hoe veele andere dingen. Ten minste ook daarvan, dat ik het niet meer uit kan staan, dat ik mijnen vrienden, die mij zo hartlijk liefhebben, zo gantsch weinig ben, en dat ik mij in deezen opzigte dikwijls als eenen bedrieger aanzie. . . .

Men riep mij tot het avondeeten. — Ik las eenige brieven van D. Wij spraken van aanstaande omwentelingen in de staatkundige waereld, en lazen 2 K O N. XI en XII. Met eenig ongeduld zag ik op mijne vrouw, die een weinig fluimerde, en drukte haar liefderijk de hand. Ik las haar vervolgens eene plaats uit de *opstanding der rechtvaardigen*, en een

een lied uit KLOPSTOK voor. Wij gingen te tien uur te bed. O 8. Misschien nog een vierde van een uur bleef ik wakker, taamlijk wel met den huidigen dag te vrede; — schoon nog oneindig ver van eene ook slechts middelmaatige afbeelding van een Christlijk mensch te rug. . . .

S A T U R D A G .
DEN ZEVEN EN TWINTIG-
STEN FEBRUARIJ.

1773.

Ik ontwaakte te zes uur, lag met eene moede en bezwaarde borst nog tot zeven uur onder veelleie goede gedachten, bevindingen en stille zuchten op mijn bed. Bijzonder gingen mij de weeskinderen en de mijnen door het hoofd. Ik stond te zeven uur getroost op, en toen ik bij de overdenking der verscheidene bezigheden, welken ik heden onderhanden behoorde te neemen en afte doen, bijna in onrust en verdrietlijke gemoedsgestalte zou geraaken, plaatste ik mij terstond bij eene tafel, om er eene lijst van te maaken, en dan het eene werk na het andere met de mooglijkste rust te volbrengen. Een middel, welk mij reeds dikwijls tot stilling en vervrolijking gediend had. Ik begon dus zeer gelaaten met de revisie van een blad mijner leerredenen; schreef
aan

aan den heer BRENNER te Bazel een' taamlijk uitvoerigen brief over een boekken: *Weg ter zaligheid*. De hoofdsom van mijn oordeel was:

„ Zo weinig ik mij een goed artzenijboek, of
 „ eene goede aanwijzing ter gezondheid voor
 „ kan stellen, waarin geen woord van de gezond-
 „ heid staat, of waarin de gezondheid niet als
 „ het voornaame doeleinde tot een grond gelegd
 „ wordt: zo min kan ik ook dat boek een ter be-
 „ reiking van zijn oogmerk goed boek heeten,
 „ welk, als een weg ter zaligheid aan willende ge-
 „ zien weezen, nogthans van de liefde, de waare
 „ eenigste gezondheid en zaligheid des menschen,
 „ niet altijd, als van de hoofdzaak spreekt, hoe
 „ veel goeds het anders ook nog bevatten mogt.”

Vrouw Z. kwam met een opstel van haaren man, waarin hij meende te bewijzen, dat PAULUS in den brief aan de HEBREËN op Romeinsche gebruiken toespeele. Ik las het, terwijl zij regenwoordig was, terstond door, om niets op te hoopen. Alles kwam mij ten uiterste gedwongen, en — op het einde — indien hij ook gelijk had — ten uiterste ongewigtig voor. Ik schreef hem dit in een briefje, — en zag de noodzaaklijkheid, om op eene andere bezigheid voor den redelijken, en inderdaad verstandigen en geleerden man bedacht te zijn; dewijl ik wel be-

merkte, dat hij zich anders van zijne meening niet af zou laten brengen. Daarna schreef ik nog een briefken aan den heer STROHLIN, en een ander aan HASENCAMP: „ Dat ik de beoordeeling zijner *oratiuncula* in de Frankforter lettercourant als een fatyre op den recensent aanzie, en het voor een hoofdgebrek van deeze anderschrandere en geleerde kunstrechtters houd, dat zij niet de moeite neemen, om zich in het oogpunt der schrijvers te plaatfen.” —

Eene arme vrouw van W. kwam, — om zich door mij in den godsdienst te laten onderrechten; „ Zij wilde een ander leeven leiden.” — — O God! Hoe weinig ben ik nog die mensch, welke met kracht en licht een ieder, — ook den zwaksten, behoorde tot u te brengen! Altijd schrik ik, niettegenstaande ik mij altijd moest verheugen, als ik zulke perfoonen voor mij zie. . . . Ik sprak ondertusfchen zo goed met haar, als ik kon, en naar mijne gedachten had zij toch ten minste iets daarvan verstaan en opgefameld. Nog eene andere vrouw kwam, naar 't fcheen, met hetzelfde oogmerk: Ik maakte nog mijn dagboek, en zo was de geheele voormiddag in goede orde en rust voorbijgegaan. — Onder het middageeten spraken wij van muntzaaken; — van het menigvuldig ongeluk en lijden
van

van eenen onzer vrienden. — Ik nam 'er minder aandeel aan, dan ik had behooren te doen, en kon 'er echter de oorzaak niet van opgeeven. Of de veele ellenden, de menigvuldige nood, daar ik daaglijks van hooren moet, mij veelligt eenigermaate verharden, of mingevoelig maaken? Ten minste ben ik mij in het tegenwoordig geval niet de allerminste noch middelijke, noch onmiddelijke hartstocht bewust. —

Ik vereffende nog uit mijn vaders naam eene som gelds voor de armen, kleeedde mij, om den aanloop te ontgaan; maar werd nog tot drie uur opgehouden. Ik ging in Schh., las een paar brieven op Pf. lesfenaar. Hij gaf mij een briefje van eenen verstandigen man, het geschrift van S. betreffende, te leezen. „ Ik liet mij door eenige „ voorafgegaane verhaalen, — en door de voor- „ aangeschreeven aanmerking van onzen lieven „ heer D. L. tot het onbedacht vooroordeel weg- „ rukken: deeze man moet een volmaakt dwee- „ per zijn. Dan, nu ik de geheele verhandeling, „ hoewel met een vlugtig oog, doorleezen heb, „ moet ik bekennen, dat ik mij verpligt houde, „ mijn oordeel weder intetrekken, hem den Hee- „ re, en zijne alleen goede en getrouwe leiding „ en bewaaring voor dwaalwegen — — innigst „ aantebeveelen, en middelerwijl met geduld af-

„ tewachten, welk eenen voort- en uitgang deeze „ zijne buitengewoone leiding verder neemen zal.” Ik voeg dit briefje tot mijne leering hier in. Inderdaad ben ik nog te voorbaarig in 't oordeelen, fchoon ik mij daaglijks bevljig en oeffen, om het minder te zijn. Innigst verblijdde mij deeze zachte broederlijke wijze van oordeelen. — En ik was blij, dat zij mij verblijdde, niettegenstaande ik mij reeds zo beflisfend over deezen man uit had gelaaten.

Men fprak van de aanftaande krijgsonlusten. Ik gevoelde mij daardoor op nieuw opgewekt, om het in ernst met God te houden, voornaamlijk ook ten opzigte van zo veele lijdende en verdruchte broeders. — Nu kon ik in ftille eenzaamheid en rust aan mijne leerrede over de verantwoording der apostelen voor den hoogen raad te Jerufalem, H A N D. V. 17-42, voortschrijven. Het vloei- de mij gemaklijk toe NB. NB.!! +e h24⊙ ethi g⊙n+z ittern +iethet e ic hgD ettl iche⊙⊙ srn⊙ng enan.

Ik had een zwaaren hoest. . . Ook dit was mij erinnering en waarschouwing!

Onder het fchrijven aan de predikatie vielen mij de volgende regels in, die ik terftond opfchreef:

Zijt gij niet beter, God! dan ik?

Dan kan ik u niet lieven!

En

*En zijt gij beter, God! dan ik?
Hoe zeer moet gij mij lieven!*

Omtrent zeven uur ging ik bij helderen maanen sterrenschijn over de gracht naar huis. Zoete aandoeningen wegens de majesteit des Oneindigen gingen met diep ontzag door mijne ziel; — maar eene kleinigheid, de *ignes minores* van HORATIUS, die mij bij het aanschouwen der sterren invielen, vervoerden mij eenige oogenblikken tot oordeelkundige bepeinzigen. — Maar ik was ras weder bij mijzelven. Toen ik te huis kwam, bleef ik een wijle tijds bij mijnen vader, — en schreef nog aan de predikatie. Onder het avondeten van den oorlog. Wij lazen 2 KON. X. Indruk maakte op mij deeze plaats: *Maar Jehu nam niet waar te wandelen in de wet des Heeren, des Gods Israels, met zijn gantsche hart.* Over 't algemeen behaagt mij het dubbelzinnige, valsche, in 't karakter van deezen man in 't geheel niet. Welk een mengfel van heerschzugt, en valscheid, en godvrucht, en godsdienstiever! Ach Heer! Louter, reinig mij hoe langer hoe meer; dat alle mijne gedachten en wenschen en handelingen, steeds meer op één ding, op de zuivere liefde van u in alle menschen, van u in Jesus Christus doelen.

Toen wij op onze slaapkamer kwamen, hoorden wij onzen kleinen overluid schreien. Wij gingen in de kamer. Hij was half in den slaap, en wist niet, waarom hij schreide. „Hij is vol, „maakt de vader!” zeide mijne vrouw. Dit heb ik reeds menigmaal aangemerkt, gezidderd heb ik reeds menigmaal bij deeze gedachte: — „Als „hij zo schriklijk veel van droomen lijden moet, „als ik; — en als hij aan die verbaazende af- „gronden van twijfelingen komen moet, aan „welken ik gekomen ben; — O Heere Jesus! „Wat zal hij lijden moeten! Maar! God heeft „mij tot hiertoe zo onuitspreeklijk vaderlijk ge- „holpen! — Zal hij ook niet mijns zoons „God zijn, gelijk hij mijn God was. —? —”

Z O N D A G.

DEN ACHT EN TWINTIGSTEN

FEBRUARIJ.

1773.

Eene ontzaglijke nacht. Ik droomde, zo klaar, als mogelijk is, dat ik onthoofd zou worden. Reeds was ik gebonden. Een terugzigt op mijne kinderen deed mij in traanen smelten; — ende dood — de dood zelf storte mij in ontzaglijke vrees. — Ik knielde neder, en bad tot God, — en ontwaakte. — Half dood zank ik in de armen mijner vrouwe, — en peinsde alleen op den dood. — Sterven zal ik: — deeze gedachte werd mij zo klaar, — dat ik God voor deeze opwekking dankte. Ik sliep weder, en had nog eenen meer verpletterenden droom, maar dien ik niet meer weet. Ik ontwaakte nogthans des morgens taamlijk gerust, maar zeer afgemat. Ik zuchtte, overpeinsde, stond eerst te zeven uur op, voltooide de leerreede, ging wegens mijnen
hoest

hoest niet in de kerk, — en las de twee brieven aan TIMOTHEUS.

De volgende plaatsen en uitdrukkingen teken ik mij thans daaruit op.

Jefus Chrisus — onze hoop! —

Liefde uit een rein hart, goede consciëntie, ongeveinsd geloof.

De wet is den rechtvaardigen niet gezet.

Het Evangelij der heerlijkheid des zaligen Gods.

Als iemand zijn eigen huis niet weet te regeeren, hoe zal hij voor de gemeente Gods zorg draagen?

De verborgenheid des geloofs in een reïne consciëntie houden.

Alle scepfel Gods is goed, en daar is niet verwerplijk, met dankzegging genomen.

De leevende God is een behouder aller menschen allermeest der geloovigen.

Wees een voorbeeld der geloovigen in den woorde, in wandel, in liefde, in den geest, in geloof, in reinheid.

Houd aan in 't leezen.

Verzuim de gaaf niet, die in u is; — opdat uw toeneemen openbaar zij in allen.

Heb acht op uzelfen; — — dat doende, zult gij en uzelfen behouden, en die u kooren.

Die

*Die haare wellust volgt, is leevende gestorven.
Heb geene gemeenschap aan de zonden van
anderen.*

Bewaar uzelfen rein.

Gij, O mensch Gods, — jaag naar gerechtigheid, godzaligheid, geloof, liefde, lijdzaamheid, zachtmoedigheid; — strijd den goeden strijd des geloofs; grijp naar het eeuwige leven.

Houd dit gebod onbevlekt, onberispelijk, tot op de verschijning van onzen Heere Jesus Christus. — Zicht tot een' schat een goed fundament wegleggen tegen het toekomende.

Belofte des levens, dat in Jesus Christus is.

God heeft ons niet gegeven den geest der vreesachtigheid, maar der kracht, en der liefde en der gemaatigdheid.

Het toebetrouwde pand (naamlijk de leer der apostelen, 1 TIM. VI: 20. 2 TIM. I: 12, 13, 14.) door den Heiligen Geest bewaaren.

Lijd verdrukkingen als een goed krijgsknecht van Jesus Christus.

Niemand, die in den krijg dient, wordt in de handelingen des leestochts ingewikkeld.

Indien ook iemand strijdt, wordt hij niet gekroond, zo hij niet wetlijk heeft gestreededen.

Houd in gedachtenis, dat Jesus Christus uit den dooden opgewekt is.

Ik lijd om het Evangelij verdrukkingen tot de banden toe, als een kwaaddoener.

Gods woord is niet gebonden.

Ik verdraag alles om de uitverkoorenen, opdat ook zij de zaligheid verkrijgen, die in Christus Jesus is, met eeuwige heerlijkheid.

Dit is een getrouw woord, indien wij met hem gestorven zijn, zullen wij ook met hem leeven.

Indien wij met hem verdraagen; zullen wij ook met hem heerschen.

Indien wij verloogchenen, zal hij ons ook verloogchenen.

Indien wij ontrouw zijn, hij blijft getrouw: hij kan zichzelf niet verloogchenen.

Beneerstig u om uzelfven Gode beproefd voorstellen, eenen arbeider, die niet beschaamd wordt, die het woord der waarheid recht snijdt.

De Heere kent de geenen, die de zijne zijn.

Den Heere aanroepen uit een rein hart.

Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, maar vriendlijk zijn jegens allen, bekwaam om te leeren, en die de kwaade kan verdraagen.

Onder den satan gevangen zijn tot zijnen wil.

Eene gedaante van godzaligheid hebben, maar de kracht derzelve verloogchenen.

Altijd leeren, en nimmermeer tot kennis der waarheid kunnen komen.

De waarheid tegenstaan.

Alle, die godzalig willen leeven in Christus Jefus, zullen vervolgd worden.

De mensch Gods moet volmaakt zijn, tot alle goed werk volmaaktlijk toegerust.

Wees wakker in alles! Lijd verdrukkingen! Doe het werk van een' Evangelist! Maak dat men van uwen dienst ten volle verzekerd zij!

De verschijning van Jefus Christus liefhebben.

De Heere zal mij verlossen van alle boos werk, en bewaaren tot zijn hemelsch koningrijk.

O Heere Jefus Christus wees met mijnen geest! Amen.

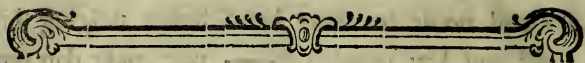
Na het avondeeten schreef ik nog den brief aan H. ten einde toe: „ Ik mag u verzekeren, dat ik „ bij de herdenking van al het goede, dat ik „ doe, — en ik mag zeggen, dat 'er geen dag „ is, in welken de goede Voorzienigheid Gods „ mij leedig doet heengaan, — in 't minst niet „ opgeblaazen word. Ja, niets verootmoedigt „ mij meer, dan het goede, welks volbrenging „ God mij toevertrouwt. Niets wekt mij meer „ op om voorttegaan, en niet te vertraagen, dan „ de herdenking aan 't geen ik reeds gedaan heb. „ Vergelijking met anderen kan mij, ik betuig „ het voor God, zo veel ik mij bewust ben, „ met betrekking op mijn zedelijk goed, in 't „ „ minst

„ minst niet hovaardig maaken; dewijl ik door
„ gestaadige waarneeming van mijzelven, die mij
„ genoegzaam natuurlijk is geworden, daaglijks
„ zo veele zwakke, naakte, gewonde, kranke
„ zijden van mijn hart ontdek, dat ik onzinnig
„ moest weezen, als ik hovaardig kon worden.
„ Hoe meer ik goed doe, hoe ligter mij de ne-
„ drigheid wordt. Maar zo nedrig ben ik niet
„ ten aanzien mijner talenten. Vergelijk ik mij
„ met de grootste geesten onzer eeuwe, dan on-
„ dervind ik wel een' verbaazenden afstand. Ik
„ verberg mij voor hun. Maar, vergelijk ik mij
„ met die menschen, met welken ik meest ver-
„ keer, dan ben ik somtijds dwaas genoeg, om
„ mij eenige oogenblikken aan de toververbeel-
„ dingen der iedeleid ten prooi te geeven. Doch
„ dewijl ik daaglijks zie, dat de zwakste koppen
„ in veele stukken wijzer denken, dan ik; dat jaar
„ uit jaar in geen mensch met mij omgaat, van
„ wien ik niet leer, dewijl ik weet, dat mijn
„ kleine beetje weetenschap en kennis waarlijk
„ niets, dan eene gebedelde aalmoezenversame-
„ ling is; dewijl ik diep ondervind, hoe moeilijk
„ ik leer; dewijl ik zo dikwijls mijne eigen krank-
„ heid en zwakte wegens een verregaande walg
„ naauwlijks verdraagen kan; zo kan ik u ook
„ oprecht bekennen, dat ook deeze soort van hoog-
„ „ moed

„moed nooit tot eene heerschende neiging bij
 „mij aan kan groeien, — niet meer dan ten
 „hoogste een paar minuten in de week mij
 „aankleeft.

„Als ik ooit besluiten mogt, iets van mijn dag-
 „boek uitgegeeven, waartoe ik toch van alle
 „kanten verzocht word; dan wil ik voorzeker
 „oprecht zijn, mij niet verschoonen, en geen
 „verstandig oordeelaar zal mij verwijten, dat ik
 „slechts mijne goede daaden uitbazuin.”

EENIGE AANMERKINGEN.

Veelligt zou deeze tusschentijd, in welken ik deels uit nalaatigheid, deels om andere reden geen dagboek kon maaken, veel gewigtiger en aantekenswaardiger geweest zijn, dan alle de overige dagen en tijden van dit jaar. Ik zou mischien tot het vermoeden aanleiding geeven, met opzet van die dagen iets te ruggehouden te hebben, als iemand het wist, dat ik niets daarover aangekend had. Dan, God weet het, dat het niet met dat oogmerk geschiedde, om gebreken voor mijzelven of voor mijne vrienden te verbergen; die gebreken, welke mij veelligt te last gelegd zijn. Integendeel zou ik zo zeker zijn, als ik van iets in de waereld zijn kan, dat voor mij en mijne verdediging niets beter kon zijn, dan het geheele inwendige mijner handelwijze in eenige bevreemdende gevallen eenen onzijdigen rechter voorteleggen; hoewel ik gaarn etlijke overijlingen zou willen bekennen. Dan, inderdaad ben ik hartlijk moede mijzelven te verdedigen. Mijne vrienden kennen mij. Ik heb in die stukken, welken ik thans op 't oog heb, een gerust ge-

weeten, dat alle oogenblik gereed is om verantwoording te doen aan hem, die rekenschap van mij eischt; — en de waereld zou dit dagboek toch niet zien. Men heeft eenige brieven van mij, God weet het, zonder mijne schuld en tegen mijnen wil bekend gemaakt. — Ik stelde mij met mijn geloof aan de Voorzienigheid gerust, en vergaf het hun, die deeze bekendmaking veroorzaakt hadden. Men oordeelde erbarmelijk. — Ik zweeg — en verhaalde slechts aan weinig vrienden het waare beloop der zaake. Zij werden met ontsteltenis aangedaan wegens de geheime bestemmingsgronden, welken ik hun ontdekte. Maar die zou het algemeen niet weten. Liever wil ik mij laten veroordeelen, dan laagheden begaan, om mij te verdedigen.

Voorts wil ik het ook niet verbergen, dat ik nog niet voorzigtig genoeg, en nog te vertrouwelijk jegens veelen ben, welken ik te veel redelijkheid, geheimhouding en voorzigtigheid toeschreef. Als ik brieven schrijf, vergeet ik de waereld, en doel op het verstand en hart van hem, aan wien ik schrijf; wiens brief ik voor mij heb. Hij, en niet het algemeen, bezielt mij. Hij heeft mij gevraagd; ik antwoord. Hij heeft mij genoodzaakt, om hem iets te zeggen, dat hem voordeelig en niemand schaadelijk is, als niemand

dan hij en ik den brief zien. Deelt hij, of een ander, den brief mede, dan kan ik voor niets staan. Het algemeen heeft niet de oogen van hem, aan wien ik schrijf. Het allergechiktste kan aan hetzelfde ongeschikt, het meest treffende laag en ongerijmd voorkomen. — — En het algemeen hoort slechts den eenen, — — en de ander vindt geen gehoor meer. — — Dat weet ik, en in zo verre ik ook dit als Voorzienigheid aan kan zien, ben ik gerust, dank God, dat ik het ben, en schrijf met groote letters in mijn dagboek: **IK KAN WEL WACHTEN.**

S A T U R D A G.
DEN DERTIENDEN MAART.

1 7 7 3.

A A N N

Eenige bijzonderheden van mijn leeven, mijn waardste! — of van mijn karakter.

Van mijne vroegste jeugd af tot heden toe houdt God éénen weg met mij. Ik was altijd zwak en stout, — dwaas en gelukkig, — kinderachtig en sterk, — zachtmoedig en driftig, — beide telkens in een' uitsteekenden graad; — ten uiterste teder ging God met mij om. Mijne grootste gebreken waren altijd slechts aan mij, slechts aan weinige vrienden bekend. — Mijn goede bragt God altijd aan 't licht, hoe zeer ik 't ook verheelen wilde. Mijne verborgenste wenschen vervulde hij, — als ik 'er niet meer aan dacht. Daar ik uit behoefte, daar ik met nedrig stoute kinderlijkheid om bad, dat gaf hij mij. — Gij kunt nauwelijks gelooven, hoe stout ik in 't bidden was, — eer ik theorie, bespie-

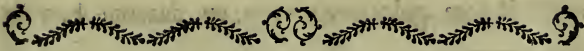
gelende kennis had. — Met het toeneemen der theorie — nam de stille hooge hartverheffende bevinding af (†). De geest vervloog. — Ik wilde hem uit erkentenis zoeken, maar hij heeft geen oor, dan voor de stille eenvoudige warme bevinding. Daar was een tijd, in welken ik dezen schat enkel in mijne borst droeg — mij — almachtig — Gevoelde — aangreep — wat ik wilde — mij uit iederen nood verhefte —
 in

(†) Bevindingen van deezen aart, die geene theorie, dat is, geene richtige en bepaalde begrippen van de menschlijke natuur en de wijze van werken van onzen geest tot een' grond hebben, zijn altijd bedrieglijk. Zij kunnen ons veel vreugde veroorzaaken; maar zij kunnen ons ook op gevaarlijke bijwegen verleiden; en die vreugde houdt toch de proef niet altijd uit. Hoe meer wij ons alleen aan sterke, leevendige gewaarwordingen houden, des te meer hangt onze gemoedstoestand en ons zedelijk gedrag van de tijdelijke gesteldheid van ons ligchaam, en van uitwendige toevallige dingen af, en des te meer afwisselingen is onze deugd en gelukstaat onderworpen. Hoe meer wij ons in tegendeel gewennen, naar duidelijke inzigten en richtige grondstellingen te handelen, des te vaster en zekerer zullen wij op den weg der Christlijke loopbaane voortgaan, en des te meer vrolijkheid en gemoedsrust zal ons op onzen weg verzellen. De heer SPALDING heeft in zijn voortreflijk boek van *de waarde des gevoels in het Christendom* deezee zaak in een helder licht gesteld. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

in iedere duisterheid met edelen heldenmoed en zwijgend geloof het licht, welk nabij was, schoon ik 'er geene vonk van zag, in 't gemoet triumfeerde. — Ach! — Naauwlijks een hartevriend, naauwlijks mijn zalige HESS, vernam in de uren des zoetsten zidderens der onsterfelijkheid in de borst — aan den donkeren avond iets van het groote geheimnis des geloofs (††); en dan sloeg mijn hart reeds. . .

Doch

(††) Het grootste geheimnis, of liever het sterkste bewijs van het geloof in God bestaat wel daarin, dat ik 'er niet aan twijfel, of God, als de wijste en liefderijkste Vader, zal mij alles schenken, 't geen mij naar mijne omstandigheden en vatbaarheden nuttig en heilzaam is, in zo verre zulks met de orde der dingen, door hem vastgesteld, met het beste zijner overige kinderen, en met het ons onbekende, maar zekerlijk onverbeterlijke ontwerp zijner regeeringe bestaan kan. Als ik dit vast geloof, en mij dan alle Gods schikkingen laate welgevallen, zou ik dan niet met mijne zwakheid en afhankelijkheid van hem veel overeenkomstiger handelen, dan wanneer ik mij verstoute, om hem genoegzaam voorteschrijven, hoe hij mij en anderen regeeren, wat hij in dit of dat bijzonder geval doen zal? Ken ik toch of mijzelven of anderen, of het tegenwoordige of het toekomende zo, gelijk ik dit alles kennen moest, als ik op eene onbepaalde wijze zekere bepaalde geestlijke of ligchaamlijke voordeelen en goederen voor mij of anderen volstrekt van God begeeren zou? *Aanm. des Hoogd. uitg.*

V R I J D A G.

DEN NEGENTIENDEN

MAART.

1773.

AAN DE VROUWE S. E. G.

MIJNE LIEVE VROUWE G!

Ik wilde de nevensgaande predikationen met een enkelen regel verzellen, en verzocht juffrouw M. om voor mij te schrijven.

Nu ontvang ik uwen waarden brief aan haar en mij. Ik zal dus wel tot eenige regels meer den tijd af moeten zonderen: want de verzending der predikationen met de misgelegenheid — beneemt mij ieder oogenblik, welk ik uit kan spaaren.

Neemt derhalve mijne korthed voor niets anders op, dan voor noodzaaklijkheid.

Ik ben in allen opzigte arm. — Dit moeten alle mijne vrienden en vriendinnen op mijn woord gelooven. Ik heb te veelen, die aan mij-

nen rijkdom gelooven; — en daarom ben ik arm. —

Laat toch, schoon ik ook geheel buiten staat ben, om u, naar mijnen besten wil, ondersteuning in uwen dringenden nood te bezorgen, — den moed niet zinken. God is aan mij niet gebonden. Hoe minder wij zien, hoe taaier, proefhoudender, helderder ons geloof wordt.

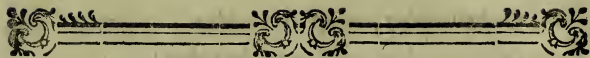
Ik voeg 'er de begeerde kleinigheden bij. Ik heb nu van alle mijne schriften, eenige weinige *brochures* uitgezonderd, geen exemplaar meer, dan het mijne. Ik heb reeds sedert langen tijd zeer hevig, doch niet zo dikwijls als voorheen, mijnen droogen hoest. Mijne bezigheden nemen steeds toe; maar God heeft mij sedert eenigen tijd een' helper gezonden, dien ik waarschijnlijk niet lang zal kunnen behouden.

Gods vaderlijke genade straal u uit het aangezicht van Jesus Christus te gemoet.

Ik beveel mij aan uwe liefde en voorbede. Mijne vrouw groet u hartlijk. Ik ben met broederlijke liefde;

Uw toegenegenste LAVATER.

S A T U R D A G.

DEN TWINTIGSTEN MAART.

1773.

MIJNE LIEVE VROUWE D.

Ik wist 'er niets van, dat gij ziek waart. Ach!
 Waarom liet gij mij geen en wenk daarvan gee-
 ven? Nu — Gode zij dank! dat gij betert!

Gods leevendig maakende kracht worde van
 den eenen dag tot den anderen aan uwen uit - en
 inwendigen mensch zichtbaarer! Ik ben ook niet
 volkomen gezond . . . De hoest kwelt mij sterk.
 Het beste is, dat wij allen in de beste handen
 staan. Veelligt, mijne vriendin! zucht gij gaarn
 somtijds:

Gij, gij zijt des zwakken sterkte!

Gij een licht in ieder nacht!

Gij, dien zich mijn oog uitmerkte!

Gij, op wien ik daaglijks wacht!

Gij, — gij duizendmaal genoemde,

Onuitspreeklijk veel geroemde,

On-

Onbevonden, diep verachte,
 Aangebeden, vol van krachte!
 U, gij groot' en trouwen Helper,
 U, Ontfermer, Zondenstelper,
 U, Gods allerreinsten glants,
 U begeert de ziele gantsch!
 U, mijn leeven, naar te leeven,
 Zij het doel van al mijn streeven!
 Tot ik leef, gelijk gij leeft;
 Vrolijk geef, gelijk gij geeft;
 Tot ik, als gij leedt, ook lijde;
 Ben ik nimmer oprecht blijde.

Gods genade zij met u. — Ik ben —

ZURICH DEN TWINTIGSTEN MAART.

1773.

AAN HASENCAMP.

In dit oogenblik lees ik de bladen, de *Christelijke religie*, van OETINGER. — Ik hebze in dit oogenblik ontvangen.

En wat zeg ik 'er van? Vriend — ik zeg het u. Het is naauwlijks te verantwoorden, dat men zulke drooge buitengewoone onverduwlijkheden voor *Christelijke religie* het algemeen op wil

wil dringen , en het voor martelaarsmaad aanzien , als men deswege uit wordt gejouwd. Wien zal hij daardoor stichten en winnen? Zal hij niet veel meer schaade , dan nut doen? Eene Christlijke religie — in weinig stellingen , waarin geen woord van de *liefde* , — dit eenigste en geheele der wet en der propheeten , van Jesus en de apostelen , — staat , noem ik eere *lastering* , dan eene aanprijzing der Openbaaringe. — Ik schrijf voor God — niet uit eenzijdigheid , maar uit liefde tot de waarheid en u.

ZURICH DEN TWINTIGSTEN MAART.

1773.

A A N N.

Zo zeker het is , mijn vriend ! dat de Vader van alle liefde niet dan lieven kan , zo zeker kunt gij u nooit valschlijk troosten *†. Wij hebben
steeds

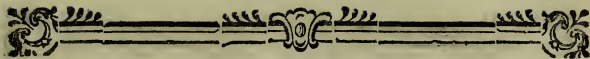
(*†) Let wel , Christen leezer , dat de schrijver hier niet iemand spreekt , van wiens oprechtheid hij ten volle overtuigd was. Zo iemand kan zich zekerlijk niet valschlijk troosten ; hij mag op Gods gunstrijkste versooning vertrouwen. *Indien ons hart ons niet veroordeelt , hebben*

steeds nog die begrippen, — als of wij God onmiddelijk beleedigen konden, als of hij door onze terugwijkingen gekrenkt wierd, — van onze kindsche jaaren af in ons. Dat beneemt ons dikwijls onze vreugde, en laat ons niet recht tot God komen. Maar ook deeze duisternis is, al omringt zij ons ook ten einde toe, nogthans zegen, hoewel ik iederen broeder en iedere zuster daarvan bevrijd te zien wenschte.

Dit al verstaat hij, die den kinderzin heeft. In deezen is oneindig veel begreepen.

ben wij vrijmoedigheid tot God. Maar, die zich Gods beloften toeëigent, en echter niet ernstig en standvastig aan de vervulling der voorwaarden, daarmede vereenigd, arbeidt, troost zich zekerlijk valschlijk. Hij verwacht voordeelen en zaligheden, voor welken hij niet vatbaar is. Voor 't overige kan God gewis in een' eigenlijken zin noch beleedigd, noch gekrenkt worden; maar wij beleedigen en krenken onszelven; onze gemoedsrust en onze volmaaktheid lijden door iedere terugwijking tot zonde. Derhalve, die staat, zie toe, dat hij niet valle. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

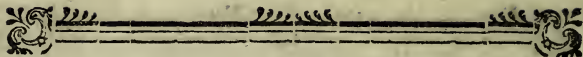

D I N G S D A G.
 DEN DRIE EN TWINTIGSTEN
 MAART.

1773.

*Alch! Hoe dorst mijn angstig harte
 Naar 't genot van Godes licht!
 Schenk ter stilling mijner smarte
 Heil in Christus aangezigt!
 Laat m'in mijne duisternissen,
 Jesus! uw genaë niet misfen!
 Ai! ontdek mij uwe magt,
 Uwe goedheid in mijn kwijnen!
 Wees mijn troost in alle pijnen!
 Wees een licht mij in den nacht!*

S A T U R D A G .
 DEN ZEVEN EN TWINTIGSTEN
 M A A R T .

1773.

Hier , mijne lieve vrouw Gr. . . . , is een tekenken mijns leevens en mijner vriendschap. Ik heb geenen tijd , — en mijne gezondheid , door eenen gestaadigen droogen hoest verzwakt , laat mij niet toe , veel te schrijven. — Zijt van mij in den Heere hartlijk gegroet. Denk geduurig aan mij in uw gebed , dat Gods — des onbekenden Gods — heerlijkheid aan mij en door mij ter beschaaming des ongeloofs en versterking des geloofs openbaar worde ! — O , hoe onbekend is God zelfs den geenen , die zich verlicht achten (§)!

MAAN-

(§) Wij begrijpen God zekerlijk niet zo als hij is; dat kunnen wij niet doen. Maar , als wij op het onderwijs der reden en der Schrift letten , begrijpen wij hem zo , als hij wil , dat wij hem begrijpen zullen. Gelijk wij eigenlijk geen ding naar zijn weezen , maar enkel naar zijne betrekkingen jegens ons kennen , zo weten wij ook niet zo wel , wat God aan en voor zichzelf is , als wel , wat hij ten aanzien van ons is. *Aanm. des Hoogd. uitg.*

M A A N D A G.

DEN NEGEN EN TWINTIGSTEN

M A A R T.

1773.

Ik ben buiten staat, om u veel te schrijven. Gezondheid en bezigheden vergunnen 't mij niet. Neem deeze kleine gedachtnis mijner vriendschap, met die goedheid, welke u bijzonder eigen is, aan, en laat mij bij gelegenheid uw onderrech- tend oordeel weeten.

De tegenwoordige toestand des Christendoms, vooral in Duitschland, spoedt, naar 't schijnt, eene groote omwenteling te gemoet. Men gaat te stout en te eigenzinnig steeds op de uitersten. 'Er wordt veel eerlijkheid en wijsheid toe vereischt, om het met den Evangelischen Christus te houden. Het zal haast zo ver komen, dat het zijn zal: — „ *Die niet met mij is, die is tegen mij!* . . . ”

II. DEEL.

R

Gods

Gods waarheid en goedheid zij in ons werkzaam. Laat ons den ongekenen — buiten Jesus Christus onkenbaaren — God in eenvoudigheid zoeken; dan zullen wij zijne heerlijkheid zien en vrolijk zingen. Amen.

GOEDE VRIJDAG.
DEN NEGENDEN
APRIL.

1773.

PASSIE-LIED.

1.

*Ach groote Lijder ! Dat ons lof
Nu klimm' tot u in 't hemelhof!
Wie geeft ons voor uw liefdesmart
Bevinding, wederliefd' in 't hart?
Als gij, gij niet ons waart een borg,
Wie gaf ons moed, ontnam ons zorg?
Wie hielp ons armen uit den nood,
Het recht van uwe wet, den dood?
Ach! wierd toch uwe liefdemagt
Door ons met wijzen ernst bedacht?*

R 2

2. Gij

2.

Gij gaat, o Heiland! met geduld
 Naar 't kruis, — gantsch rein van alle schuld.
 Gij ziet het menschelijk geslacht,
 Van God vervreemd en ongeacht;
 Ziet dood, waarheen uw ooge blikt;
 Gevoelt d' elend, die ons verfstikt;
 En hebt vergeefs geleerd; gedaan
 Vergeefs, wat Godes kracht bragt aan
 Het licht. Dit kwelde steeds uw' Geest,
 Die God in alles eert en vreest.

3.

Voor uwen Vader zinkt gij neer,
 En bidt. — Gij, wien 'k als Vader eer,
 Zie mijner ziele jammer aan,
 Dien zij bijna niet door kan staan!
 Ik weet, hoe veel u mogelijk is;
 Ik weet, het groot geheimenis.
 Laat Vader, kan het ooit geschiên,
 Des lijdens kelk weg van mij vliên!
 Doch houd ik mij, aanbiddend stil.
 Doe, wat gij wilt, niet, wat ik wil.

4.

Geen troost verzacht u uwe smart.
 Wel willig is der volg'ren hart;
 Gij zoekt ze; maar, zij slaapen, Heer!
 Het zwakke vleesch is veel te teér.
 Een nieuwe zwaare jammer stort
 Op u; gij weent, gij klaagt, gij wordt
 Met bloedzweet in d' Olijfbergs hof
 Bedekt, ligt als een worm in 't stof;
 Een Godsgezant komt in den nacht,
 U sterkende met hemelkracht.

5.

Nu staat gij op, uit 't stof, een Held,
 Die zich den vijand tegen stelt.
 Het moordrot ievert vast nabij....
 Wien zoekt gij toch? Ik ben 't, roept gij!
 Hen velt ter aard' uw donderwoord.
 Gij blijft — en staat — zij woeden voort;
 Staan op, verstouten zich al weér.
 Ach, Judas, ach! verraadt zijn Heer:
 Omarmt en kust u, zegt verwoed,
 Wees, Rabbi, Meester wees gegroet!

6.

*Hij sprak 't.... Door uwer haatren schaar
 Omringd, ontweekt gij niet 't gevaar!
 Men dringt, en stormt, en dreigt te slaan,
 En valt, verbitterd op u aan!
 Men brengt en sleept u met een wacht
 Voor 't priesterrot nog in den nacht;
 Daar laster, boosheid, woeste nijd,
 U treffen! Maar de hel verblijd
 Is, u, dien d' englen hulde bién,
 Met banden fel geboeid te zien.*

7.

*Doch zijt gij, die gij zijt; de Zoon
 Van God. Gij, die eens op den troon
 Zult zitten van Gods majesteit,
 En zien om laag in heiligheid.
 Gij, die, als vorst van 't gantsche land,
 De dooden wekt, gericht eens spant.
 Der groote waarheid offert gij
 Gencegen, rust en ook daarbij
 Uw leeven zelf, weldaadig Heer!
 Waarvoor zij brengt den dood u weer.*

8.

Een lasteraar van God! Ach, ach!
Is tegen u het snood beklag.
Hoe stormt om u de priesterschaar?
Neemt blij uw smert en hoon steeds waar?
Zij spuugen u in uw gelaat;
Zij smaaden u, doch gij niet smaadt,
Zelfs schaamt zich uwer, hoe kan 't zijn!
Uw leerling, en vermeert uw pijn.
Gij zwijgt, gelijk bij spottren spot,
Die stof zijn, heilig uwen God.

9.

Nu komt d'ontzaggelijkste dag,
Dien ooit des menschen ooge zag!
Ach! vast gebonden, Godes Zoon,
Sleept u der menschen woed' en hoon
Al vroeg voor 's landvoogds rechterstoel!
Betijgt 'er u met boos gewoel,
Als stichter van volksmüiterij.
Gij zwijgt, en denkt: God kent toch mij.
O boosheid! die vervoerde schaar
Gelijkt u bij een' moordenaar.

10.

Gij legt van 't rijk, dat God u gaf,
 Getroost een waar getuignis af!
 O J'esus Christus! van uw rijk,
 Dat heil en vreed' is eeuwiglijk:
 Met onbezef bren hellegloed,
 Begeert het volk 't onschuldig bloed.
 Roept: doot hem, doot hem; dat hij lij!
 Gij zwijgt. God wil 't. God is met mij.
 Ik blijf zijn kind. In hemel troont
 Mijn God, die billijk straft en loont.

11.

De hand, die aan de zuil u bond,
 Veroorzaakt wreed u wond op wond.
 Onmenschlijk slaat zij op u neer.
 Uw rug zwelt op. Doch gij zwijgt, Heer!
 Zij strijkt, en strijkt! Daar stroomt uw bloed.
 Het stroomt, en stijft slechts hunne woed'.
 Zij slaat verhit en zonder vrees
 In 't jammerlijk gescheurde vleesch.
 Der englen oog trest 't bitterlijk;
 Zij weenen om u heiliglijk.

12.

Hoe is uw rug door 't snoode rot
 Gekwetst! Het staat om u met spot
 In 't rond. Als of 't uw rijk beleed,
 Omhangt het u een purpren kleed.
 Zij vlechten doornen, voor uw hoofd,
 Waarvan de troep zig vreugd belooft.
 Zij drukken vast, met nieuwen hoon,
 De scherpe, scherpe doornenkroon,
 Op uw gezwollen hoofd. Gij neigt
 U onder bittre smert; en zwijgt.

13.

Het bloed loopt uit de wonden af.
 Zij reiken u den koningsstaf,
 En roepen smaadlijk: Heer! gij zijt
 Der Jooden koning! Schoon gij lijdt,
 Wij waagen 't toch tot u te vliên,
 En u, ach schimp! onz' huld te biên.
 Met speeksel hoont men u. Gij zwijgt.
 Gij, die nu slag op slag weer krijgt.
 Uw' oogen zwellen, Heer! her voort,
 En zuchten stil tot God, die 't hoort.

14.

*Gij beeft, o J'esus! Doods elend
 Beknelt u, die geen zonde kent.
 Doch sterkt u God in uwe smart
 En teffens uw onschuldig hart.
 Uw naar en droevig aangezigt
 Blijft steeds bestraald met hemellicht.
 Gij ziet de kwaal der eeuwigheid,
 Van welk uw lijden ons bevrijdt;
 Het heil, voor ons in Godes hand,
 Den hemel, die u ras ontvangt.*

15.

*Gij, Borg! die onuitspreeklijk lijdt,
 En langmoed en geduld steeds zijt.
 Verdraagt kloekmoedig smaad op smaad;
 Bevecht, o Liefde! hellekwaad.
 Gij maakt, Gods liefd', ach neem het waar,
 Mijn ziel! in u ons openbaar.
 Verheerlijkt uwen God, en klieft
 De lucht met uw gebed. — Gij liefst,
 Liefst onvermoeid, en ieder pijn,
 Door u geleên, moet liefde zijn.*

16. Nooit

16.

*Nooit wankelt gij, zachtmoedig Lam!
 Neen! Maar gij bidt aan 's kruisfesstam
 Voor die u kwellen en versmaên,
 En daarop acht met vreugde slaan.
 Gij houdt de wraak steeds in, en ziet,
 Gij scheldt ze die u schelden niet.
 Red, Heer! ons, wen des vijands hand
 Ons sel met smaad en smert aanrandt,
 En schenk, ai schenk, ons uwe rust,
 O Christus! onzer harten lust.*

17.

*Ach gij, gij beste menschenvriend,
 Die 't land hebt met uw heil gediend,
 Die nooit naar zelfsgeluk gestreefd
 Hebt, maar voor anderen geleefd!
 Ach! Gij, op wien zo menig dag
 Slechts uwer broederen ellend lag!
 Gij, die zo menig langen nacht
 Hebt biddend voor ons doorgebracht;
 Alleen om andren zond misnoegd;
 Gij wordt twee moordren toegevoegd.*

18. Reeds

18.

Reeds is, o Gods- en Menschenzoon,
 De dood beschooren u ten loon!
 Het volk, welk g'u hebt meêgedeeled,
 Het volk, welks kranken g' hebt geheeld,
 Het volk, welk gij, der hen' gelijk,
 Woudt saamlen in uw vrederijk,
 Verwerpt u, dorstend naar uw bloed,
 Met wreeden moordlust en met woed.
 En zwijgend neemt gij 't vloekhout op,
 En draagt het op den kruisbergstop.

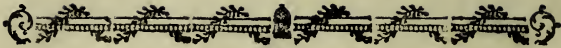
19.

Wie kan uw lijdên schouwen aan,
 En moet in weedom niet vergaan?
 Uw onuitspreeklijk groote smart
 Vermurwe toch des zondaars hart!
 Zijn ziel, verslaafd nog aan de zond,
 Zie aan uw kruis, uw smaad en wond;
 Zie wat al angst ons snood gedrag
 U, Heiland, kostte nacht en dag;
 Voel iets van 't lijdên spade of vroeg,
 Dat g' in uw leeven voor ons droeg!

20.

Lof zij u, Borg, van al wat leeft
Gebragt, dat gij standvastig bleeft!
Dat nimmer smaad, noch hoon, noch pijn,
Vermoeid uw godlijk hart deed zijn.
Geen hart is aan uw hart gelijk,
Zo goed, en in geduld zo rijk.
Wij bidden u ootmoedig aan,
Die zo veel voor ons hebt gedaan.
Van zond, o Jesus, red uw kind!
Maak toch ons hart als gij gezind!

O P D E N

G R O O T E N S A B B A T H

V A N O N Z E N

S L A A P E N D E N V E R L O S S E R .

D E N T I E N D E N A P R I L .

1773.

A A N H . —

Lieve broeder! Op goeden vrijdagavond ontving ik uwen klaagbrief, uwe uitnoodiging tot het gebed voor K. — — Wat meent gij, dat zij voor eenen indruk op mij gemaakt hebben? — Een en anderen, dan gij waarschijnlijk verwachtte? — „Dat zijne afdwaalingen niet openbaar worden.” — Dit alleen bewoog mij tot het gebed. Het andere niet. Gij hebt nog te veel hevigheid, broeder! en te weinig stil, eenvoudig kindergeloof. Kindervreeze voor den fatan, — maar niet kindergeloof in God. Zo veel eer bewijs ik den fatan niet, dat ik mij zo angstig voor hem gedraage. — —

Over 't geheel heb ik weinig met deezen overwonnen vermorfelden vijand te doen.

Ik

— — — — — Ik kan 'er niet om bidden, dat K. niet in de geneeskunde studeere. Hij studeere 'er vlijtig in, als hij 'er lust toe heeft. Een goed en vrij arts is veel beter, dan een gedwongen dienstknecht van Christus. — Maak u toch, broeder! geene onnoodige behoeften, alleen, om te kunnen bidden. Gij hebt reeds genoeg, — en 'er zullen steeds genoeg zijn. Versta dit woord wel. Ik bemin de korthed, gelijk mijn Heer. Bid toch om niets zo zeer, dan om wijsheid. Deeze zal u dan leeren, waarom gij bidden en niet bidden zult. Geloof! — Gelooven is meer dan bidden.

Uwen lieven brief — van 7 — 15 Februarij heb ik in mijn bed ontvangen. Want ik ben nu reeds een tijdlang ziek, — en zieker, of liever zwakker dan ooit. Net op dit oogenblik druipt de eene traan na de andere uit mijn linker oog wegens scheele hoofdpijn. Ik heb sterken hoest, — en het zwaarste treft juist de heilige week, waarin ik zesmaal moest preeken.

Daar zoudt gij, lieve D..... den satan reeds weder te veel eer aangedaan, en hem mede in 't spel gebragt hebben; zo denk ik niet.

Ook mijne vrouw is onpaslijk. — Doch zij gelooft voor mij; en ik geloof voor haar. — Nu nog een paar woorden op uwen brief.

Ik

Ik ben niet aan JESAJA, en O..... niet aan JEREMIA gelijk. Voor 't overige is de waarschouwing, geenen enkelen steen, ten bouw dienstig, van OETINGERS heen geworpenen, ongebruikt te laaten liggen, — wel te behartigen. Ik heb wel eene sympathie met JESAJA. Hij is mij de liefste des ouden Testaments, — als ik David, van wiens hart men meer dan van zijnen geest ziet, somtijds uitzonder. In opzigt op verlichting zijn mij onder de Bijbelschrijvers, JESAJA, PAULUS, JOHANNES, bijkans alleen recht gewigtig.

O..... verdediging van den woordlijken zin gaat oogschijnlijk te ver; en gij weet, hoe zeer ik anders ook aan den woordlijken zin genegen ben. Op enkele uitdrukkingen — geheele theorien bouwen — heet op de punt eener naalde bouwen.

Adieu — mijn waarde! — Groet voor mij uwe vrouw en uwe kinderen; en blijft eeuwig mijn broeder en vriend (†).

O P

(†) Om des vriends wil, aan wien deeze brief geschreeven is, merk ik aan, dat ik verscheidene plaatsen uit denzelven weggelaaten heb. Den grond daartoe geeft mij de schrijver zelf aan de hand, als hij in de aanmerkingen tot den 28 Februarij zegt „ het algemeen heeft niet de oogen „ van hem, aan wien ik schrijf. Het allergegeschiktste kan „ hem ongeschikt, het treffendste ongerijmd voorkomen.”
Aanm. des Hoogd. uitg.

OP DEN

GROOTEN RUSTDAG

VAN

CHRISTUS.

DEN TIENDEN APRIL.

1773.

AAN K.

Hoor, mijn zwakke broeder! eenige oogeblikken eenen zwakken broeder, dewijl ik slechts eenige oogeblikken heb, om met u te spreken. Onder alle zonden is geene zonde zo diep vergiftig, als het ongeloof.

Ongeloof is de zonde aller zonden; — is het grondgebied des satans. — Vroomschijnend ongeloof, ongeloof der valsche ootmoedigheid, — behoort tot de sijnste listen van den vijand van God en de waarheid.

Ik bid u, zo zeer ik u bidden kan, — niet moedeloos te zijn.

II. DEEL.

S

God

God is zichzelf altijd gelijk, al zijn wij het ook niet. Hij leeft altijd, schoon wij ook niet lieven. Hij die in ons is, is grooter, dan die in de waereld is.

Wederftaa den fatan, en hij zal vlieden. Grijp hem kloekmoedig aan met weinig Bijbelwoorden, die door zijne zwarte ziel gaan. Blijf in dat beroep, tot welk gij van God geroepen zijt. Anders zou het u berouwen! Zijt gij gevallen?... God is magtig om u opterechten.

Hij, dien het verveelt, duizendmaal optestaan, als hij duizendmaal gevallen is, mist zijn doel — uit ongeloof! Hij, die gebiedt zeventigmaal zevenmaal op éénen dag te vergeeven, — zal ten minste ook zo veelmaal in een jaar vergeeven kunnen. God zal uwe afdwaalingen verborgen houden (*). Geloof het slechts met vertrouwen. Ik spreek uit veelvuldige ondervinding.

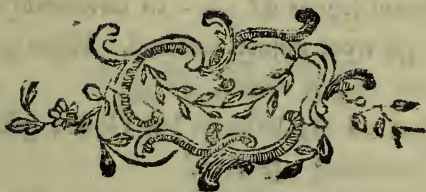
Vang

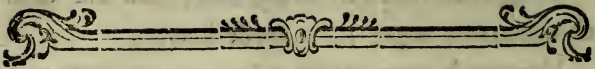
(*) Ja, hij zal het doen, als het mét zijne wijsheid overeenkomt, en ter bevordering zijner oogmerken, die ons onbekend zijn, dient. Anders laat hij ook wel de zonden en gebreken van veele rechtschapen menschen tot hunne eigene verootmoediging en waarfchouwing van anderen openbaar worden. God heeft ons hierover geene bijzondere beloften gegeven. Zouden wij het ons dan wel volftrekt en zonder bepaling durven belooven. *Annus. des Hoogd. uitg.*

Vang met nieuwen moed aan; dan zal God
met nieuwen zegen tot u wederkeeren.

Vergeet 't geen achter u is, — en wees niet
bezorgd voor den volgenden dag.

De genade des Heeren Jesus Christus zij met u!

DEN TIENDEN APRIL.

1773.

AAN L.

Ach! Gij lieve, lieve! — Hoe ben ik zo onwerkzaam jegens u? — zo onvriendlijk?

Maar gij weet mijnen toestand. Mijne gezondheid komt allengs weder.

Morgen zal ik, behaagt het Gode, gelijk op witten donderdag prediken.

Ik wensch u nuttiger te zijn. — Maar — ik kan 't niet. Ik word te zeer geliefd.

Dikwijls ben ik, dunkt mij, dicht aan een groot doelwit; — maar veel dikwijler zeer dicht aan den schriklijksten afgrond.

Doch ik geloof meer, dan ik durf zeggen, dat ik geloof; — schoon gij lieven ook altijd te veel van mij gelooft.

Gij gelooft over 't geheel te veel van mij, en te weinig van God.

Nu — toch ook een woordje. —

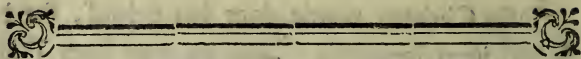
Je-

Jesus Christus worde door het geloof, dat hij leeft, in u leevendig, — en met hem Gods kracht, wijsheid en goedheid.

Groet van mij wien gij wilt, en zo veel gij wilt met den vollen zegenwensch des Evangelij.

Op den grooten rustdag van Christus.

D O N D E R D A G .
D E N V I J F T I E N D E N A P R I L .

1773.

A A N D E H E E R S . — I N L .

In uwen geheelen leerrijken brief is niets, 't welk u eenige bekommering had behooren te verwekken, dat ik 'er toornig over worden zou, dan dit woord: „Indien gij daarover toornig zoudt worden!“ . . Maar ook dit wil ik, zonder dat het mij toorn verwekt, voor mij voorbij laten gaan. Ach mijn geliefde! De liefde laat zich niet verbitteren. Gij schrijft uit een redelijk hart, met beminnesswaardige eenvoudigheid, — en zelfs het vuur, welk ik meen te bemerken, is edel en in uwen toestand beminnesswaardig.

Of ik nu uw portrait minder wenschen zal? . . . Achterdenkend goed man! — Dat verschoon toch. Gij zijt een goed mensch; — hoe gij het ook moogt geworden zijn. — Gij hebt Christus hartlijk lief, welke wijzen van voorstel-

lin-

lingen ook de opweklijksten voor u mogen zijn.
 — Zou ik u dan verachten, of niet voor goed,
 niet voor een' vriend van Christus houden? —
 Voortreflijk was het, (en deeze erinnering zal mij
 juist nu ook ten uwen opzigte voorlichten) 'tgeen
 uw broeder, de heer FRANK VAN MONTMI-
 RALL, bij gelegenheid dat van mij gesproken
 werd, aan eene broedervergadering zeide: . . .
 „ Broeders! Erinnert u des Heilands woord,
 „ toen hem gezegd werd, dat iemand, die hem
 „ niet met de apostelen navolgde, — in zijnen
 „ naam duivelen uitwierp; — verbiedt het hem
 „ niet; want 'er is wel niemand, die eene daad
 „ in mijnen naam doet, en kwaalijk van mij spree-
 „ ken zal. Wie tegen ons niet is, die is voor
 „ ons.” — Waarom zou ik u nu verachten,
 daar ik weet, dat gij een ander samenstel volgt,
 als het mijne; — of dat gij u veelligt anders
 uitdrukt, dan — ik.

Of ik, mijn lieve heer S., de liefde heb, die
 ik voorgeef; of ik, — gelijk zo veelen mij
 daarvoor aanzien, — tot de hovaardige ver-
 nufelingen, de hartelooze systemamaakers be-
 hoore, welke zo ontzaglijk veel onheil in den
 godsdienst, die niets dan geloof en liefde is,
 stichten; of ik zonder ondervinding redenkave-
 le; — of ik op eigene verdiensten stout ben; —

of ik mij anders, dan als den doemwaardigsten zondaar aanzie; of ik iets anders zoek, dan Gods genade in Christus; — of ik moeite doe, om mijne gebreken, uit vreeze van mijn eigenliefde eenen doodstEEK te geeven, voor mij te verbergen; — mijn lieve heer S. —, over dit alles wil ik niets zeggen, God beslissen laten, en stil wachten, tot dat hij beslist.

't Is waar, wij drukken ons omtrent 't geen wij aan onzen Lieven Heer hebben, zeer verscheidenlijk uit. 't Is waar, uwe wijze van voorstelling is mij op zich zelve zo onverdraaglijk, als u de mijne; dan — wat zullen wij daarover twisten? Wij willen, een ieder zo goed hij kan, den grooten Erbarmer liefhebben; — liefhebben is 't toch alleen wat wij ons tot een doelwit stellen; — en elkander niet scheel aanzien, als ieder van ons — door eigene, richtig geloofde voorstellingen tot deeze liefde gekomen is.

Stel het geval, mijn lieve; wij beiden kwamen te gelijk in gelijk leevensgevaar; — en een grootmoedig man spoedde zich naar ons toe, stortte zich, bij voorbeeld, in de vlammen, om 'er ons uit te verlossen, rukte 'er ons inderdaad uit, en schoot 'er zijn leeven bij in. — Wij wisten des geene woorden genoeg uitte vinden, om de grootmoedigheid van onzen redder te prijzen.

Wij

Wij zouden ons beiden beieveren, om het voor onze grootſte vreugde te achten, aan zijne nagelaten kinderen alle bedenkelijke liefde te bewijzen. — Doch tuſſchen u en mij was slechts dit onderscheid, dat gij deezen redder eenen *Voldoener*, eenen *Genoegdoener* voor ons — noemdet, — ik mij liever van zodaanige uitdrukkingen bedienende, die naar mijnen dunk, duidlijker, natuurlijker, opwekkender, richtiger waren; bij voorbeeld: *Deezen man alleen heb ik mijn leeven te danken; ach! hij is het offer voor mij geworden! Zijn dood was mijn leeven!* enz. Zou het dan niet belachelijk zijn, als gij deswege, dewijl ik mij van deeze natuurlijke uitdrukkingen met de hartlijkste dankbaarheid bedienende, mij ondankbaar, hovaardig, eenen vernuftling, noemdet, mij deswege van liefdeloosheid verdacht hieldt.

Ik spreek als een dwaas in uwe ooren; maar de vrijheid, die mij God en zijn licht geeven, geef ik niet weg, laat ik mij door niets ontrooven. Ootmoed en geloofszekerheid kunnen nevens elkander zo goed bestaan, als licht en vuur.

Maar gemeenlijk scheidt de mensch, het geen God ſamengevoegd wil hebben.

Eenzijdigheid is wel het allergemeenſte gebrek van allen, die niet het gantsche Evangelij met kinderlijke waarheidliefde aanneemen.

Eene voornaame aanmerking, die ik u gaarn voor wilde leggen, en die, mijns oordeels, ook bijzonder voor u van het uiterste gewigt is, is deeze:

„ De allerbeste, edelste, godlijkste bevindingen, die door zekere begrippen en wijzen van voorstelling veroorzaakt worden, zijn geen bewijs, dat die begrippen en wijzen van voorstelling richtig zijn. Wildet gij u de moeite geeven, om deeze gedachte te toetsen? — Welk een licht moest u opgaan!

Daar zijn gewis veele Roomschen, die bij het geloof aan de broodverandering de onuitspreeklijkste, zoetste bevindingen genieten; — gelijk 'er gewis ook Gereformeerden zijn, die bij hunne wijze van voorstelling — de alldankbaarste, reinste, godlijkste bevindingen hebben.

Beide deeze wijzen van voorstelling kunnen niet te gelijk richtig zijn. — Des moet het mogelijk zijn, dat ook eene valsche wijze van voorstelling in een goed hart, goede, schoone, godlijke bevindingen verwekken kan, en dus het besluit zeer onrichtig is: Ik heb zeer veele stichting van mijne wijze van voorstelling; zij geeft aanleiding tot en veroorzaakt godlijke bevindingen: derhalve is zij zelve richtig en godlijk.

Stel u met uw goed, schoon en edel hart in
de

de plaats van eenen teêrgevoeligen Roomfchen!
 Hoe zoudt gij mij dan ſchrijven? — Buiten
 twijfel op deeze wijze: ” O mijn lieve heer L.
 „ word toch een kind! Geloof toch eenvou-
 „ dig! De leer aangaande de broodverandering
 „ geeft zekerlijk aan het vernuft den doodſteek!
 „ Geloof, en gij zult ondervinden! ’t Is onuit-
 „ ſpreeklijk, wat ik bij ’t genot, bij ’t onmid-
 „ delijk mondelijk genot van dit allerheiligſte
 „ ligchaam ondervind? Hoe ik in bovenmaansche
 „ bevindingen wegſmelt? Hoe ik door dit God-
 „ menschlijk bloed verſlonden word? Hoe het
 „ zich aan mijne ziel, als weezenlijk Godſlig-
 „ chaam en ligchaamlijk Godsbloed wettigt? Als
 „ gij dat wist; als gij redelijkheid en eenvoudig-
 „ heid had, om dat te willen ondervinden; —
 „ hoe onverdraaglijk zou u het vernuft zijn,
 „ welk u zegt: Brood is brood, en wijn is
 „ wijn. ” Mijn lieve heer S zoudt
 gij niet veelligt zo met mij ſpreken? Nu —
 zou ik dan deswege, omdat ik aan uwe vroome be-
 vindingen, welken u uw geloof in mag geboe-
 zemd hebben, de godlijkheid niet ontzeg; des-
 wege, omdat gij mij zo teder zo broederlijk waar-
 ſchouwt, — een gebakken brood voor den
 Schepper des hemels en der aarde, en druiven-
 vocht voor Gods bloed houden ? ! ? ! ? !

Ik

Ik ben begerig te weten, hoe onze broeder BURGMAN mijn vrijmoedig antwoord, door den broeder HASENCAMP aan hem gezonden, opgevat heeft. Van een' man van zijn edel en menschlievend karakter verwacht ik — broederlijkheid in 't beoordeelen mijner gedachten, — en in de broederlijkheid gronden, — licht, — wijsheid; — — want (vergeef mij, dat ik nogmaals op dit punt terugkom —) want ook de allerliefderijkste waarschouwing zonder lichtvolle gronden is slechts toverij voor zwakke goede harten Laat ons toch, mijn lieve heer S toezien, dat wij dat niet voor waar houden, 't geen niet waar is, daarom, dewijl wij tot hiertoe bij de valsche voorstelling stichting en goede bevindingen gehad hebben.

Waarheid gaat alle stichting te boven, gelijk de gerechtigheid de liefde te boven gaat.

Dwaaling brengt schielijk voorbijgaande, — waarheid duurzaame stichting. Men moet niets boven de menschlijke natuur 'er in werpen. Uit haare binnenste diepten uithaalen, 't geen 'er in is, — en niets kunstigs is 'er in, — dat is, om mij van uwe uitdrukking te bedienen, "Jesu, fushaftige" wijsheid. — — God is enkel liefde! Jesus enkel liefde! Enkel liefde behoort de mensch te zijn. Zie daar in weinig woor-

woorden mijne religie. Wie Gods liefde in Christus gelooft, die en die alleen kan liefhebben, gelijk Christus lief gehad heeft; of nog eigenlijker, in dien kan God liefhebben, gelijk hij in Christus lief gehad heeft. Alle liefde is uit God, zo eigenlijk, zo onmiddelijk uit God, als Christus uit hem is. — — —

Wie gelooft, dat God in Christus de liefde is, die is liefde, en in de liefde zalig. Alle zaligheid is in de liefde, en buiten de liefde, is 'er geene zaligheid.

Buiten God is 'er geene zaligheid; gelijk 'er buiten God geene liefde is.

Jesus Christus is het middenpunt van Gods liefde. Wie hierop zijn oog richt, van hetzelfde gegreepen wordt, die wordt een straal der godlijke liefde. Dat, mijn geliefde, verstaat gij gewis? Daarin zijt gij het zeker met mij eens? — Indien u deeze leer onverdraaglijk mogt zijn, — willen wij onze liefde niet, maar onze briefwisseling zo lang opschorten, — tot dat zij u verdraaglijk, of mij onverdraaglijk wordt. — Gij leert het gewis bij Jesus wonden, billijk te zijn jegens die geen, van welken gij niets ongoeds weet, dan dat zij zekere uitdrukkingen en begrippen niet gebruiken, niet gebruiken kunnen, dewijl dezelve, naar hun oordeel, met het geheele systema der Schrift strijden. Als

Als ik geloove — alles van God, — alles door Christus; — als ik Jefus Christus, als den eenigsten, onmiddelijksten eeuwigen grond zelfs mijner onsterfelijkheid, hoe veel meer aller zaligheid, met innigste liefde en hartlijkheid aanbidde; — als ik geloove, dat ik alles, zonder uitzondering alles, hem alleen te danken heb; — als ik mij over zijne onvergelyklijke en alle verftand te bovengaande liefde hartlijk verheuge; — als ik zijnen dood voor het leeven der waereld, en het grootste offer, welk ooit aan de Godheid toegebracht werd, houde; — als hij mij alles in allen is; — als ik alles met hem beginne, met hem voortzette, tot hem neige; — als ik mij verblijde, ook slechts zijnen naam te hooren; — als ik den fmaad van Christus voor mijnen fmaad, zijne eer voor mijne eer houde; — als ik ieder mensch, wie hij ook zijn mag, als zulk eenen aanzie, voor welken Christus gestorven is; — als ik mij Gode ten beste der menschen, en tot blijdschap van Jefus zo volkomen opoffere, als hij zich Gode opgeofferd heeft; — als ik alles in zijnen naam doe en lijde; dat is, altijd zo handele en lijde, gelijk Christus in mijne plaats handelen en lijden zou; — als ik dat ben, of ook slechts mij bevlijtge te zijn, mijn lieve heer S. —! ben ik dan een Sociniaan, — of een Christen?

O ik bid u, mijn dierbaare medeverloste, — veroordeel mij, ook bij uzelfen, ook met het reinste hart nog niet, tot dat gij mij beter kent, en op nieuw mijne vaststellingen enkel naar het Evangelij zorgvuldig getoetst hebt! —

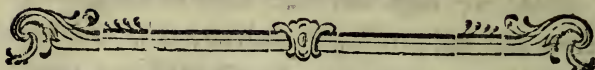
Ik ben geen *groot* heer Lavater, en mag des ook in dien opzigte, gelijk gij het bij uwen goeden wensch meent, niet *omkeeren*. Niet, dat ik niet nog daaglijks reden heb, om mij wegens menigvuldige afwijkingen van den beminnenswaardigen kinderzin hartlijk te schaamen.

Thans wil en moet ik eindigen. God doe onze gedachtenmededeeling ons beiden en anderen tot zegen gedijen!

Heb mij lief, gelijk Christus mij liefheeft. Als Christus in u is, dan zult gij mij op gelijke wijze dulden en liefhebben, gelijk God mij in Christus liefheeft.

Voor uwe liefderijke aanbiedingen dank ik u hartlijk. De genade van Jesus Christus zij met ons! Amen.

V R I J D A G .

D E N Z E S T I E N D E N A P R I L .

1773.

A A N D E V R O U W E D . v . B .

Hoe zeer uwe liefdaadige geschenken mijnen kinderen vreugde veroorzaaken; zo zijn zij nogthans al te beschaamend voor mij. Gij zijt eene al te verre ziende uitvinderes van vreugde. Hoe zeer wenschte ik — niet — vergelden te kunnen, (want het behoort ook tot de vriendschaplijke dankbaarheid, eenen anderen het vergenoegen te laten, om ons onvergeldbaare weldaaden te bewijzen) maar ten minste slechts wenken te kunnen geven, hoe zeer het mij verblijden zou, u wedervreugde te verwekken.

Onze lieve heer magister is nog bij mij tot aanstaande zondag; veelligt langer. — Hij heeft mij uw aanbod met ernst geopend. Ik zal vrijmoedig zijn, om 'er gebruik van te maaken, — indien — God wil, dat wij ons in dit leeven nog zien zullen.

't Is

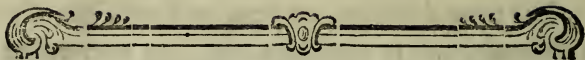
't Is eene droevige, en voor weezens, die of te kortzigtig, of te gemaklijk zijn, om over etlijke spannen heen uittezien, vernederende gedachte, dat de beste zielen zo verschillende denken, en eene de andere dikwijls zo scheel aanziet. 't Is eene goede aanmerking van MOSES MENDELSZON:

„ Hoe bepaalder het verstand, des te uitfluitender de grondstellingen.”

Mijne vrouw en ik zijn uit eene taamlijk zwaare krankheid genoegzaam volkomen hersteld. Mijne beide kinderen zijn ook weder ten volle gezond.

Mijne gezondheid, zeggen mijne al te zorgvuldige vrienden, vereischt toch eenmaal eene hoofdcuur. In dergelijke zaaken is mijne spreuk: *Nihil velle et nihil nolle*; dat is: Niets willen en niets niet willen. Vaarwel! 't Gaa u bijzonder wel! Mijne lieve vrouw laat zich op de beste wijze aan u aanbeveelen. Gedenk mijner voor den Heere. Wilt gij dit paslied uitschrijven?

S A T U R D A G .

DEN ZEVENTIENDEN APRIL.

1773.

— Gij legt mij, mijn waarde Heer H....., de gewigtige vraag voor :

„ Hoe en op wat wijze ik meen, dat de uitbreiding van Gods koningrijk in Z — allerbest door u bevorderd kan worden? ” —

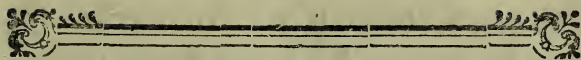
Ik wil u zo eenvoudig en kort, als mij mogelijk is, mijne gedachten zeggen. Zaligheid komt uit de liefde ; liefde uit het geloof ; geloof uit het gehoor ; gehoor uit het woord van God. Wend uwe vlijt aan, om zo wel alleen, als mischien wekelijks eenmaal in kleine vertrouwde gezelschappen, de geschiedkundige en leerstellige boeken des Ouden Testaments, en het Nieuwe Testament, zonder vooropgevatte meening te leezen, zo, als of zij genoegzaam voor het eerstemaal door u geleezen wierden. Hoor eerst deeze getuigen Gods. Het geloof komt uit het gehoor, uit het stille,
be-

bedaarde, onzijdige opmerken. Verwaarloos bijzonder het geschiedkundige niet. Vertegenwoordig u de daaden der helpende Almagt, zo, als of gij zelf een ooggetuige daarvan waart. Maak dezelve toepassing van die gebeurtenissen op uzelf, welke ieder verstandig aanschouwer maaken moest. Uit zulk een gehoor zal het geloof ontspruiten en opwasfen. Vestig uwe gedachten op 't geen gij voor u hebt. Vergeet alle verklaringen en meeningen; maak weinig aanmerkingen tot stichting. — Oeffen u eerst in het rechte kinderlijk-eenvoudige gehoor. Daar zult gij altijd slechts van eene en dezelve zaak hooren; — naamlijk, van *eene almagtige liefde*, welke allen helpt, allen begenadigt, zegent, die hun vertrouwen daarop zetten. Gij zult altijd eene en dezelve almagtige, weldaadige, algemeene Godheid vinden; — en opgewekt worden, om die liefde te gelooven, die God jegens ons heeft; en die voornaamlijk in den persoon van Jesus Christus openbaar en menschlijk geworden is. — En wanneer gij aan deeze liefde gelooft, — dan zult gij, naar maate van deeze liefde, zalig zijn . . .

Gemeenschaplijk leezen der Schrift onder eensgezinde, waarheidlievende, ootmoedige menschen (wier aantal echter op eenmaal niet al te groot

moet wezen) is een van de eenvoudigste en zekerste middelen, om Gods koninkrijk uittebreiden; dat is, de troostrijke waarheid: *God is koning*; maar God is eene *goede helpende Almagt*, algemeener en krachtdaadiger te maaken. — —

D O N D E R D A G.
DEN NEGEN EN TWINTIGSTEN
APRIL.

1773.

HASENCAMP! — Op het slot des behuudvaders van mijnen vriend, die nevens mij zit, — onder het lieflijk genot eener zachte lentelucht, aan mijne rechterhand eene uitgebreide veldgroente, met stille woudheuvelds bezoomd, — terwijl P. naar den bloemkrans, dien ik in den tuin uit de hand zijner edele jongvrouwelijke zuster op mijnen zomerhoed plante, — om hoog ziet, en zijnen geurigen reuk met den aangenaamen blik eens vrolijken inademt, en de uitgestorte goedheid des Vaders van allen met een stil zidderend hart gemeenschaplijk met mij aanbidt; — schrijf ik u — — een antwoord op uwen brief — van den

— — — — — Het komt niet in mijne gedachten op, het woordlijke gebed te verachten, of voor ontbeerlijk te houden; als 'er

slechts geest en leeven in is. Woord is het ligchaam des geestes. Wij moeten iederen levensgeest in de eene of andere ligchaamlijkheid ontvangen. *Alles is ligchaam en geest.* — Dus is een woordlijk gebed met de algemeene analogie overeenkomstig.

Nu eens handelde Christus in den geloove, — dan bad hij woordlijk in den geloove. Alleenlijk, nooit eenzijdig den bijbel aangezien! — Alleenlijk, nooit uit enkele trekken algemeene uitsluitende grondregels afgeleid! Eenzijdigheid is de bron en het karakter van alle gezindheden. Zo veel hiervan. Nu ben ik weder in Zurich. Ik vond bij mijne aankomst mijne lieve vrouw zeer krank. — Op dit oogenblik heeft zij nog een ontzaglijken hoest, die de ooren en harten der omstanders in stukken scheurt; eenen hoest, met hevige steeken in de zijde verbonden. Dat lieve geduldlam! — Ach, het wilde mij mijne kleine landvreugde niet verbitteren. Daarom moest ik van die ontzaglijke bezwaarnis en pijnen niets weten, voor dat ik weder te huis kwam. — God geeve dat ik moge bidden — of gelooven kunnen. Ook mijn kleine allerlieffste dochterken hoest zwaar; — ik ook; — maar ik ben gezond in vergelijking met mijne vrouw.

Broeder, dwing niets, zonder drang, zonder
ge-

geloofsdrang (*). — Uw woordgebed zij *waarheid des harten*; uw blik *geloof*; — uw opgeheven arm *omvatting*; — uw knie, tot sineeken geboogen, *dankzegging* voor 't geen, waarom gij sineekt. Is het niet dat, dan is het ligchaam.

Nu, hoop ik, zult gij toch mijnen JONAS hebben. In Duitschland, hoor ik, verwondert men zich grootliks, u en mij te samen te vinden. Ik verwonder mij niet, dat Duitschland zich verwondert. Ik zag het vooruit. Ik zag nog meer vooruit dan dat, en hoe meer ik zag, destes sterker was mijn besluit, om u deeze leerredenen — en wel op die zelve wijze toeteëigenen, gelijk ik het gedaan heb.

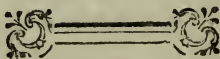
Pf. — is nog in H. . . . Daar woont blijdschap en ootmoed, honger naar stichting en vrij
na-

(*) Ik zou liever zeggen: Broeder! Zoek niets afte-dwingen. Dat komt aan zulke bekrompene, onweetende schepfels, als wij zijn, niet toe, en is ook op zichzelf niet mogelijk. Hoed u wel, dat gij de werkingen van een aandoenlijk hart, of van eene verhitte verbeeldingskracht, niet voor eenen bijzonderen geloofsdrang houdt. Bid God over 't algemeen om al, wat u en anderen naar zijne onfeilbaare wijsheid en vaderlijke goedheid nut en heilzaam is, en verwacht dan met geduld voor u en anderen het beste van hem, gij moogt hem uitdruklijk daarom gebeden hebben, of niet. *Aann. des Hoogd. uitg.*

natuurgenot, lichtdorst — en licht, — onschuld en vreugde. — Daar vereenigt zich ernstig hooren en overleggen — met vertrouwlijk, waarschouwend, opwekkend, en met zout besprengd schertsen. — Daar vindt de arme brood, en de treurige troost, en de vriend herbergzaamheid en herbergers. — Daar leert men, — 't geen nog zo weinig vroomen weten, — dat vreugde en te vredenheid met God om der natuur wil, — met de natuur om Gods wil — met zichzelf, om beider wil, wijsheid, gelukzaligheid — godsdienst is.

Niet om schijn, maar van rechtswege zeg ik u, broeder — gij behoeft u niet, u nooit onder mij te vernederen; want ik ben ook nog diep, diep en veel dieper, dan gij gelooven kunt, onder menig eenen, die nog onder u is. Derhalve nooit geen woord meer van deezen aart, als gij mij leert, bestraft, waarschouwt, te recht helpt.

Het is, gelijk gij zegt. Van de engelen, en den tuschenstand tuschen dood en opstanding — zeg ik weinig, te weinig in de **UITZIGTEN**: want ik weet 'er weinig van; maar verwacht meer verlichting van u — en anderen.

D I N G S D A G.

D E N V I E R D E N M A I.

1773.

M I J N L I E V E H E E R L I J F A R T S !

Op eenen sijnodeavond ontving ik uwen waarden brief, — en dus net een half jaar na den laatsten. Nu — de smert is thans ten einde gebracht. Ten bewijze daarvan, zet ik mij neer, om u, niet een briefken, maar eenen brief te schrijven, al zou ik 'er ook acht dagen lang aan schrijven. Ik wil trachten uw goed met goed te vergelden.

Maar denken moet gij thans, ten einde met weinig te vrede te zijn, dat ik slechts een arm parochie - preekertje, — en niet koninglijk Grootbritannisch lijfarts ben.

Voor alle dingen moet ik u zeggen, dat aan al 't geen men u aangaande Zurichfche onlusten gezegd heeft, geen woord waar is. Als goede kinderen wonen wij te famen, en laten alles gaan, gelijk het gaat. Eene nieuwe verordening ten

aanzien van den kriegsstaat is het eenige mooglijkste ding, welk tot deeze alomtegenwoordige leugen aanleiding mag gegeven hebben, — niet tot de allerminste onlusten; maar tot eene leugen van onlusten. Zo gantsch niets is wel zelden aan eene tijding geweest, als aan deeze.

Uwe pedanterievraagen — zal ik, zo God wil, niet zonder stichting leezen, laten leezen, en alom aanbieden. — Op den sijnnodeavond las ik ze onder smookende amptsbroeders; . . . en kort daarop las men — een ander geschrift, welk nog tienmaal dieper ingreep. — Dit geschrift moet gij leezen, te leezen geeven, en prijzen of laaken, zo als het best is, om het gangbaar te maaken. Het heet: *Brief van den predikant te * * * aan den predikant te * * ** uit het Fransch.

Ten aanzien van uw nietschrijven (hoe hartlijk mij ook ieder brief van u verblijdt, en NB. hoe ongemeen leerrijk mij ieder is) verzoek ik u gerust te zijn. Maak geene ontschuldiging meer. — Geloof gij — aan mijn geloof aan u.

Voor al 't geen gij aan PETER KRAMER en zijne arme familie gedaan hebt, dank ik u hartlijk. — Dank gij in mijnen naam allen, die haar iets goeds beweezen hebben.

Vrouw N . . . is eene zeer arme, vroome weduw, die zekerlijk veel theologisch dwaallicht

voor

voor de zon houdt, en zekere spreekwijzen wel in haare magt heeft. 't Is mij leed, dat zij u nage-loopen is. Met honderd perfoonen van deezen aart moet ik mij in geduld oefenen, en dat is onvergelyklijk goed — en beter, dan een pogcher te zijn en **UITZIGTEN** *in de eeuwigheid* te fchrijven.

De beoordeeling des derden deels der **UITZIGTEN** in de Frankforter geleerde berichten houd ik voor eene van de besten, die gemaakt zijn. Onfeilbaar zal ik mij eenige erinneringen daaruit ten nutte maaken; maar, dat de beoordeelaar ten aanzien van het *oogmerk* deezer brieven ten eene-maal, en zo zeer als mogelijk is, gedwaald hebbe, is zo klaar, als tweemaal twee vier zijn. Het is niet **HERDER**, maar **N.** (die ook **GESNERS** idyllen beoordeeld heeft.) Ik verwacht hem in 't kort te Zurich. Buiten alle tegenspraak zal zijn omgang mij oneindig voordeelig weezen.

Het overige 't geen gij mij van de **UITZIGTEN** en het **GEDICHT** zegt, zal ik — in de bijvoegfels redelijker wijze beantwoorden.

Welk is des fchrijvers oogmerk?

Is dit oogmerk waardig?

Voldoet zijn werk aan dit doeleinde?

ZIMMERMAN! Deeze zijn de eenigste vraa-gen

gen, die wij bij de beoordeeling van alle boeken ons voor moesten leggen, en die onder honderd leezers niet tien, en onder duizend recensenten niet een zich voorlegt. Daar van daan die eeuwige verkeerde redeneeringen.

Ieder lezer komt met zijne vooroordeelen, met zijnen smaak tot het boek; — vraagt niet: voor wien is het boek geschreeven? waarom? plaatst zich niet in het oogpunt des schrijvers; — vraagt slechts: vermaakt het mij? Beantwoord het aan mijnen smaak? Nu! Het zij zo! Het zal zo blijven tot het einde der dagen; en wij zullen steeds voortschrijven, — en het algemeen zal ons steeds berispen, — en steeds lezen.

Voor 't overige vergun mij ook eene vrijmoedige aanmerking te maaken. Mij dunkt, gij zijt in uw oordeelen over dezelve zaak niet vast genoeg.

Lof en berisping doet gij (enkel uit vriendschap voor uwe vrienden) te dikwijls wankelen.

Voor leezers is het tweede deel der *PHYSIOGNOMIE* onverdraaglijk: Voor koppen, die nadenken?? Het ontwerp eener nieuwe wetenschap, het zij slecht of goed, — is gewichtig! Dat ziet gij, al ziet het ook de geheele waereld niet; dat houdt gij staande, al ontkent het

het

het ook de geheele waereld. Een geschrift kan weinigen nuttig, maar deezen weinigen ten uiterste nuttig zijn.

Meent gij — of veel liever: gij meent, dat ik mijn oordeel over de R. . . . heb vergeeten? Lieve vriend! — Neen; 't geen ik steeds sterker gevoel, waaronder ik steeds meer zucht, dat vergeet ik niet ligt.

Maar, wanneer ik in het landje Gofen, welk menschenkennis heet, den voet zet, dan leer ik zwijgen, en in plaats van de dingen buiten mij naar mij omtegieten, integendeel mij naar deeze dingen omtegieten; of indien het aan uwe sijne ooren niet al te gemaakt luidt: — *allen alles te worden*; dus ook den pedanten een pedant? Neen; alles, doch dat niet. Lieve ziel indien gij zo zeker waart, dat ik het zonder de minste gevoeligheid *schrijf*, als gij zeker gelooven zoudt, wanneer gij mij hoordet *zeggen*, 't geen ik u schrijven mogt; dan wilde ik u schrijven, dat gij u onuitspreeklijk bedriegt, als gij gelooft, dat ik in mijn leeven ooit eenen pietist, eenen asceet, eenen dweeper onder de handen geweest ben; — hoe na ik 'er veelligt bij was, om een van deeze dingen te worden, schoon ik geen — — langer dan tweemaal vier en twintig uren geweest ben, Voorts is uwe bezweering, dat

dat het mijne zaligheid niet zou benadeeld hebben, „ nooit eenen zodaanigen onder de handen ge- „ weest te zijn (e),” volkomen richtig — *a priori* en *a posteriori*, — dewijl ik inderdaad geenen onder de handen geweest ben.

Bekommer 'er u, bid ik u innigst, hoe langer hoe minder om, wat de menschen van mij oordeelen. Voor u wil ik mij openleggen, zo als ik ben. — Voor 't overige kan ik wel wachten.

't Is waar: — om wat reden zou ik het verheelen? — dat ik in groot gevaar ben geweest, om een geestlijk Don Quixote te worden; —
 maar

(e) Zo lees ik duidlijk in beide de Hoogduitsche uitgaaven van dit dagboek. Beter zou het, dunkt mij, gestrookt hebben, indien de heer LAVATER had gezegd, dat zijn vriend geschreeven had: *ooit of ten eenigen tijde* eenen zodaanigen onder de handen geweest te zijn: want ik beken openhartig, niet te kunnen begrijpen, hoe deeze be- tuiging: het zou uwe zaligheid niet benadeeld hebben, *nooit* eenen zodaanigen onder de handen geweest te zijn; fluit of een' goeden zin uitlevert. Ik merk dit alleen aan, om den Nederduitschen leezer, die het gebrekkige deezer uitdrukkinge met mij ziet, den twijfel te ontnemen, als of hier een drukfout of misvatting in de overzetting plaats had. Ik had dergelijke aanmerkingen wel op meer plaatfen kunnen en mogen maaken; doch ik heb het gelaaten, om niet den schijn te hebben, als of ik aanmerkingen *wilde* maaken. *Aanm. des Ned. vert.*

maar van uw aanweezen kunt gij niet meer verzekerd zijn, dan daarvan, dat ik het nooit worden zal.

Gij zoudt u verwonderen, hoe zeer ik in de verdraagzaamheid ten aanzien niet der dwaalingen en zouden, maar der dwaalenden en zondaaren toegenomen heb. Waarlijk, gij zult mij niet meer kennen. Gij zult het ook uit mijne leerredenen over JONAS, bijzonder uit het tweede deel, bemerken. Maar nog meer zult gij het ter zijner tijd in mijne mengelschriften met verbaasdheid zien; — en nogthans zien, dat ik een ondeugend mensch ware, indien ik van het weezenlijke mijner godgeleerde en zedekundige hoofdbegrippen — een hairbreed af ware geweest; — maar bijaldien gij in plaats van mij en mijne gronden te hooren de grondlooze vooroordeelen der waereld hoort, — zal ik zekerlijk niets daarbij winnen.

Over het koude ingebeelde vernuft van zo veele lichtkoppen wilde ik, wanneer ik ook slechts een vezeltje satyre had, even zo zeer kunnen schertsen als gij en uws gelijken over de gemeente dweeperij van veelen. De mensch, o Z., is zo min ziel alleen, als ligchaam alleen. — De mensch is zo min alleen licht, of alleen vuur als de zon. Maar — — het ziet hedendaags zo een fiertje galant uit, schijnt zo tot eenen zekeren, maar zijnen ondergang naderen-

derenden — *modetoon* te behooren, — zekere dingen door het verstand te willen ondervinden. Zie de Frankforter geleerde berichten 1772, en den brief van den predikant * * * aan den predikant * * *.

Apropos. Hebt gij HERDER over de spraak gelezen? — Gaat heen, als gij het nog niet gedaan hebt, en verkoopt alle boeken, en koopt dit boek, — en merkt aan, dat zo iets in Duitschland nog niet gezien is — En HERDER gaat bij zekere lieden, bij een zeker algemeen, voor een' droogen kop. — — Wat? Vriend! Zal men een algemeen, welk zo verkeerd redeneeren kan, — gelooven? Wat? Zijne beoordeelingen vreezen of achten?

— *Rijkszaaken-rijmtjes*]. . . In het landje der menschenkennisfe is een spreekwoord: *spreek met eenen ieder in zijne taal.*

Als ik, zoudt gij zeggen, eenen enkelen mensch, in allen gevalle ook slechts met een verguld broodpilletje geneezen kan, zo noeme de aanschouwer dit vrij charletanerie, bijaldien ik hem slechts geneezen kan. Maar dan ook nog dit. De edele modefmaak onzer eeuwe verwerpt menige bijbelsche of theologische uitdrukking, waarvoor noch filosofie noch smaak eene betere zou kunnen geeven. Doch daarvan eens op eene licht-

vol-

volle treffende wijze op eene andere plaats.

Nu nog een hoofdwoord over de wijze, *om met menschen omtegaan, ten einde ze te winnen*. Lieve vriend! — Ik weet, dat ik on^e eindig minder menschkunde bezit, dan gij, en desnietteenstaande wilde ik het bijkans daarop aan laten komen, of gij met uwe handelwijze in twee of drie jaaren zo veele menschen zult winnen, als ik. Alle kunstgreepen der menschkunde, die niet onmiddelijke, reine, onbaatzuchtige goedheid zijn, laten zig veelligt drie-vier-acht-tienmaal met geluk beproeven; maar — voor een mensch, die ze daaglijks gebruiken moet — voor een mensch, die van nabij — aan de vriendelijke en vijandlijke waarneeming onophoudlijk blootgesteld is, — is 'er, dunkt mij, over 't geheel geene zekerder vertrouwlijker handelwijze, dan de alleroprechste *vrijmoedigheid der liefde*. Want, wanneer slechts eene enkele, ook nog zo wel gemeende, wending, een kunstgreep, mislukt of gemerkt wordt, dan zinkt het crediet des menschen, — en dan is de schaade onherstelbaar. Regelrechte, bestendige, eenvormige, onzijdige, doorgezette, liefderijke, ootmoedige, edele vrijmoedigheid, op welker lof en berisping men zich, gelijk op Gods woord verlaaten kan, al mislukt zij, blijft steeds eerwaardig. Hoe meer

zij erkend wordt, des te meer wordt zij bemind. De verwonderenswaardigste fijnheid of vleierij, al meent zij het ook nog zo goed, is steeds in gevaar om bemerkt te worden, en zij maakt ook, als zij eens bemerkt is, haare regelrechte redelijkheid verdacht. Alle menschen gevoelen de spraak eener eerlijkheid, die zich bewust is, dat zij niet beleedigen wil. En aan eene zodaanige, al mogt zij ook beleedigen, vergeeft men duizendmaal eer eenen misflag, eene daadlijke beleediging, dan aan de schranderheid, die zich van kunstgreepen bedient. Ik zal zeker eenen dweeper (indien het ooit mogelijk is, eenen zodaanigen te winnen; — het allerzwaarste vraagstuk —) eer door geheele, in allen gevalle een beetje beleedigende vrijmoedigheid winnen, als hij van mij slechts vertrouwen kan, dat ik niets verberge, dan door alle de handelwijzen der enkel verschoonende schranderheid. Verschooning wordt nogthans altijd vereischt.

Ik zal toch wel nooit volstrekt en rechtuit zeggen: gij zijt een dweeper; maar ik zal hem gevallen voorleggen, van welken hij twee dingen bekennen moet, — eerstlijk — dat zij dweeperachtig, en dan, dat zij aan die gelijkvormig zijn, in welken hij zich bevindt.

Hierin zo regelrecht, maar daarbij zo hartlijk
als

als mogelijk is, te werk te gaan, lieve Z..... indien ooit zo een mensch nog gewonnen kan worden, is het zekerste middel om hem te winnen.

Over 't geheel, mijn lieve vriend! zijn de algemeene grondregels, die ik, om de menschen te winnen, mij beiever optevolgen, — deeze: Aan mijne zijde — dien, welken ik zoek te winnen, te doen zien en gevoelen, dat *ik* niets wil winnen, — dat ik van alle soort van belang, welk niet belang der zuiverste menschenliefde is, vrij ben; — en dan, dat ik eene van de allerleevendigste overtuigingen mijner tegenpartije tot een grond leg, en slechts *dit* zonneklaar toon, door eene trapswijze neerdaaling van het algemeene tot een' bijzonder naauwkeurig gelijkvormig geval toon, dat het geval, om welks opheldering het te doen is, aan dat geval volkomen gelijk is, welk de andere voor volkomen zeker houdt. Deeze was de vaste onverbreekbare handelwijze van Christus. — Dit heet, duivenoprechtheid en slangenvoorzigtigheid met elkander verbinden. — En zo, geloof ik, zouden wij ras dicht genoeg te samen komen. Deeze handelwijze, ik kan uit ondervinding spreken, is gewis niet onvruchtbaar. Doch meer hiervan op een andere plaats.

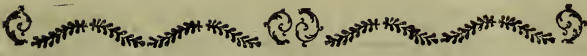
't Geen BASEDOW en SPALDING onder elkan-

der gemengd met betrekking tot den godsdienst mogen zijn, dat, dunkt mij, naar 't weinige, 't welk ik van hem geleezen heb, is **BALDINGER** in de artzenijkunst.

Nu nog een paar kleinigheden. Ik heb zo even **W.** gulden spiegel met veel vergenoegen weggelegd Dat hij eene satyre op mij gemaakt heeft, van welke ik slechts eenen regel van buiten weet, omdat ik ze slechts heb hooren leezen, en de **Gottingsche Musenalmanach** hier niet te bekomen is, weet gij buiten twijfel reeds. „ Wat ziet de man door **BONNETS** brillen niet. ”

Uwe gezondheid bloeie als de lente, en uwe vriendschap jegens mij zij zo onsterflijk, als uwe ziel. — — — Ik omarm u. — — —

 W O E N S D A G.
 DEN NEGENTIENDEN
 M A I. 1773.
 L I E F D E.

*Liefde, wat zijt ge? O liefde! Wie aller lievend en spreekt ooit
Uwe heerlijkheid uit?*

*Geeven en leeren, verblijden, verkwikken, en helpen en troos-
ten,*

Zal dat liefde toch zijn?

*Ofte den vijand vergeeven, den haater beminnen, den vloeker
Zegen toewenschen met ernst?*

*Ofte verarmen om vrienden en zonder hun weeten hun
sterven,*

Is dat liefde veelligt?

*Volks ellend aangrijpen, en ook op de ziele zich laaden
Ieder menschengeslacht;*

*Oft' in de hemelen omhoog, en in de diepte der diepten
Heffen en storten zijn hart;*

*Medeverrukt in den hemel, en medegestort in den afgrond,
Alles aan allen te zijn;*

*Leeven in anderen, als of het bloed ons stroomd' in de leden,
Is dat liefde veelligt?*

*Spreek! Antwoord me toch, liefde! Ge zwijgt en gelacht
en uw iagchen,*

Hemelsche liefde, wat zegt'?

*Alles in allen ben ik; ben zo min uitspreekelijk als God,
Niet te bereiken, als Hij.*

WOENSDAG.

DEN TWEEDEN JUNIJ.

1773.

Sedert Februarij — etlijke brieven uitgezondert — geen regel aan het dagboek, hoe veel merkwaardigs ik ook opteteken en gehad had. Ik wil echter mij neerzetten, en eens weder beginnen. Eerst wilde ik den dag van gisteren nahaa len; maar — daardoor zou ik toch slechts den huidigen dag verzuimen

Ik ontwaakte bijkans moedeloos onder de gedachten aan de menigte brieven, welken ik voor mij zag; — droevig wegens E . . . Ik stond, door eenige geloofsblikken op God vervrolijkt, op, zegende mijne vrouw, en zette mij neer, — om aan G. en H. en E. te schrijven. Bijna ongeduldig, als ik gestoord werd. Doch het ging taamlijk goed. Bij de koffij verhaalde ik aan mijne vrouw en mijnen zoon, dat een jonge van acht jaaren, de zoon van eene onzer vriendinnen in Schafhausen, — met nog eenen anderen verdronken was . . . Noodige waarschouwing voor de mijnen. Ik schreef daarna aan de bedroefde
moe-

moeder des drenkelings . . . Mijzelven onverdraaglijk mat Maar, ik was te zeer verstrooid . . . Ik schreef ook nog aan WOLKE VOOR BASEDOW.

De heer WOLKE schreef mij: " BASEDOW
 „ had uwe vraag: Wat hij van het tegenwoordig
 „ Christendom in Duitschland denke? zeer gaarn
 „ zonder uitsfel beantwoord, indien zijn vast
 „ voorneemen, om gantsch onafgebroken aan
 „ zijn *Elementairwerk* te arbeiden, hem zulk
 „ een vergenoegen geoorloofd had. Doch hij
 „ zucht met u over het verval, en, gelijk te vreezen is, den ondergang deezer beste religie.
 „ Maar Gods arm is toch niet verkort, om den
 „ verderen voortgang des ongeloofs te stuiten.
 „ Wij moeten meer hoopen, dan vreezen, schoon
 „ wij ook de goede gevolgen nog in 't geheel
 „ niet zien of vermoeden kunnen. "

Ik antwoordde hem: " De beste religie zal
 „ niet ondergaan; daar ben ik van verzekerd.
 „ Maar zij zal haaren schijnbaaren ondergang zeer
 „ nabij komen. De deisterij en atheisterij zal
 „ bijkans algemeen, en ieder verdediger des
 „ Christendoms bespotlijk worden. Menig godgeleerde — baant 'er den weg toe, . . . en
 „ andere beroemde naamen volgen hen, doch
 „ voorzigtiger, na. Ik heb bewijsstukken genoeg
 „ voor mij, dat men voor de deisterij de deur

„ wijd open zet; en dan is inderdaad de atheis-
 „ terij een noodzaaklijker gevolg, dan men denkt.
 „ Hij, die bij gevolg, *consequent*, redenkavelt,
 „ zal tot de atheïsterij vervallen, indien hij niet
 „ in Christus gelooven kan. Een atheïst is mij
 „ veel begrijplicher, dan een deïst. Want alle
 „ de zwaarigheden, met welken het Christendom
 „ omgeeven is, treffen de deïsterij geen hair min-
 „ der. Indien de Godheid niet door Christus
 „ gesproken, niet door hem gehandeld heeft;
 „ dan is 'er nooit eene Godheid geweest, die
 „ gesproken of gehandeld heeft. Indien Chris-
 „ tus — hazard is; dan is het de mensch, dan
 „ is het de geheele waereld ook. Indien Chris-
 „ tus tot zijne daaden geen God behoeft, dan
 „ behoeft de natuur ook geen. Ik herhaal
 „ het: de atheïsterij zal — en moet algemeen
 „ worden (†), en dan zal God weder handelen;
 „ „ zich

(†) Bekommer u niet, Christen leezér, over deeze
 voorzeggung. Het zijn enkel menschlijke gisfingen, die,
 wel is waar, aan een hart, der Christlijke leere toegedaan,
 somtijds zeer waarschijnlijk voor moeten komen; maar die
 echter, zo men hoopen mag, nooit zullen gebeuren. God
 zal door zijne wijze Voorzienigheid dat geen, 't welk waar-
 heid is, wel weeten te behouden, van dwaalleeringen af-
 tezonderen, en aan 't licht te brengen. Het Christendom
 moet en zal van alle menschlijke bijvoegfels gezuiverd,
 en

„ zich weder bij zijn werk stellen; weder zeggen
 „ moeten: *Hier ben ik*. Dan zal het eenigste
 „ geloofsartikel der Schrift ook weder het eenig-
 „ ste geloofsartikel der godgeleerdheid wor-
 „ den: — God is in Christus den geenen, die
 „ hem zoeken, een belooner. ”

De heer B. kwam, om wegens eene nieuwe uitgaaf der *Zwitserfche liederen* met mij te spreken. Een slag op het hart. Op nieuw bearbeiten mag en kan ik ze niet meer —; en echter zijn zij nog zeer gebrekkig, 't welk veelligt zo veel te meer verbeterd behoorde te worden, hoe veel te meer deeze liederen worden gezongen ... Eerst zou ik bijna in verzoeking geraakt zijn, om 'er

en daardoor des te eérwaardiger en krachtdaadiger worden; en daartoe moeten zo wel de vrije, maar welgemeende onderzoekingen van veele godgeleerden, als de aanvallen en spotternijen der vijanden van den godsdienst het hunne bijdraagen. Verwar echter daarbij de deisterij niet met de atheïsterij. Zij zijn toch zo wel in woorden als in den zin recht tegen elkander over gesteld. Zekerlijk zijn 'er onder de zogenaamde deïsten, waaronder men alle de bestrijders van den geopenbaarden godsdienst begrijpt, ook veele atheïsten. Maar zo zijn 'er ook wel deïsten, die God en zijne voorzienigheid en toekomstende vergeldingen gelooven, en geene atheïsten zullen worden. Men moet derhalve die geenen, welke het Christendom niet aanneemen, niet terstond voor atheïsten verklaren. — *Aanm. des Hoogd. uitg.*

'er nog eenigen bijtevoegen; maar de gedachten aan zo veele beloofde, aangevangene, onvoltooide werken schrikten mij weder volkomen af. Ik beloofde nogthans, de liederen ten minste nog eens doortezien. — Wij spraken nog van den nieuwen boekhandel van Steiner, dien ik zo gaarn op wilde helpen . . . Mijn hart bloedde over de baatzuchtigheid en de heimlijke aanslagen der boekhandelaaren, die hem met nadrukken dreigden. De heer B. gaf den raad, om privilegie te verzoeken. — Ach! Anderhalve uur verpraat, 't geen in een half vierde van een uur had uitgemaakt kunnen worden; — maar de Voorzienigheid wilde het zo. Dat stilde mij weder Ik doorliep de Bijbelprenten van SCHELLENBERG, — en was 'er over 't geheel zeer wel mede te vrede. Ik zag op nieuw de zwaarigheid om iets volkomens in deezen opzigte te leveren, als de tekenaar en uitvinder in twee perfoonen gedeeld zijn, die vijf uren van elkander wonen.

Ik schreef nog eenen brief aan L. Z. : ” Uit
 „ uw vrolijk aangezicht straal licht in iederen dui-
 „ teren hoek van het hart van M. L. A., welk
 „ naar troost dorst; — en wees aan uwe lieve
 „ moeder al, 't geen, naar uwen wensch, uwe
 „ toekomende kinderen eens jegens u mogen
 „ zijn . . . Was daaglijks op in de genade en
 „ ken-

„ kennis van onzen Heere Jesus Christus. ” —

Ik ging naar REECHBERG, daar ik tot gezelschap van den heer RIGAUD van Geneve ter middagtafel genoodigd was. Dewijl de vrouwen bezig, en de gasten nog niet tegenwoordig waren, las ik nogmaals het vertoog over de voetmaat der versen voor den vierden band der Mesfiade door, — niet zonder diep ongenoegen, dat de grootste dichter den leezeren der Mesfiade, waarvan onder duizend naauwlijks één, iets van de profodie verstaat, zijne uitpluizingen ten aanzien der syllaabentellinge — opdischt . . . Ook kwam mij de zaak op zichzelve zo belachelijk en van zo luttel gewigt voor, als of RAPHAEL onder zijne verklaring eenige voorschriften om verf te wrijven schreef, — welke uitwerking niet beter, maar veel eer slechter dan die der gewoone handelwijze was. De gasten kwamen. Het gebrek aan oeffening om Fransch te spreken, belemmerde mij grootlijks. Ik vond dien jongen heer uit Geneve steeds beminnenswaardiger, hoe langer ik met hem omging. Wij spraken van BONNET, van zijn *Essay de psychologie*; van den stijl; van de leer van het noodlot; — van het reizen; van het dwaaze om jonge lieden van achttien tot twintig jaar zonder gouverneur te laten reizen; van het voortreffelijk karakter,

ter, de gaave van waarneeming, de bescheidenheid en natuurlijke hoffelijkheid van den heer R. SCHINZ; van de geleerden te Geneve; bijzonder van MALLETT; van den nietsmaak aldaar aan de schoone wetenschappen; van de verkiezing der leeraaren; van de overhandneemende deisterij, en van de atheisterij; van de onverdraagzaamheid der deisten ten aanzien der atheïsten. Ik zeide, wat ik heden door WOLKE aan BASEDOW geschreven had; van VOLTAIRE, d. I. L., D; de beide laatsten wilden VOLTAIRE tot de atheïsterij bekeeren; arbeidden eenen geheelen nacht aan hem, maar te vergeefs. — Een atheïst trof te Parijs eenen bedelaar aan, dien hij eerst wegwees; maar toen hij uit het onvergenoegd en lasterlijk antwoord des bedelaars bemerkte, dat hij een atheïst was, riep hij hem terug, gaf hem iets, vroeg naar zijne omstandigheden, — en onderhield hem drie maanden lang. Hoe vreemder iemands leerstelsel is, des te meer verheugt hij zich, iemand van zijn gevoelen te vinden.

't Was bijkans drie uur, toen wij van elkander scheidden, en ik gevoelde mij taamlijk verhit. Ik ging over de gracht — naar Pf. Hij was niet te huis. Ik vond eene leerrede van den heer op de tafel, — en las ze.

— — — Ik maakte versen tot eenige bijbel-

belsche geschiedenissen des Nieuwen Testaments.

U 8. Pf. kwam bij ons. — Ik maakte 'er eenige aanmerkingen over, waar het van daankome, dat zo veele verlichte koppen zich mijner schaa-men, uit vreeze voor dweepers aangezien te zullen worden, niettegentaande ik geloof, staande te mogen houden, dat de dweeperij geenen on-verzoenlijkeren vijand heeft, dan mij?

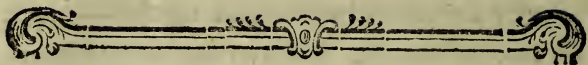
Ik ontving nog een' brief van HARTMAN uit Tubingen. Die goede ziel! Ik nam voor, zo ras mogelijk hem zeer vriendlijk te antwoorden.

Na zes uur wandelde ik met Pf. en zijne vrouw langs het water. — Het meir was spiegelglad. De stad lag in eene zachte donkerheid. — Helder vertoonden zich, het meir hooger op, de landhuizen en kerken; — helder, als uit eenen donkeren grond uitsteekende, de vaarende schepen; zilverwit en net uitgetekend de rei sneeuwbergen; — vette weilanden, waar de steenen bank was, daar wij zaten; --- en voor ons hoog koorn. — Reeds op den weg hadden wij aangename gesprekken — van den onbekenden God, — maar nu waren onze zinnen nog opener om hem waarteneemen, onze harten nog warmer om hem te gevoelen, — en wij allen onvergenoegd over het boekenlezen onzer jeugd, welk de natuur voor ons oog toegeslooten had, — daar
zij

zij toch eigenlijk het boek der boeken en de tekst des Bijbels is. — Waar wij al van spraken, kan ik hier niet optekenen; maar het ging ons hartlijk wel. — Pf. ging met mij naar huis. Men zeide mij, dat mijn broeder, de dokter, ziek was. Ik ging naar boven bij hem. Hij was reeds een weinig beter, maar het had hem ongemeen sterk aangetast. Hij verhaalde mij, dat de Poolfche predikant P., die voor eene gemeente liefdegaaven infamelde, als een bedrieger bekend was geworden. Het kwam mij zo vreemd niet voor, als het mij krenkte. Des avonds over de tafel spraken wij 'er van. FRANKEL at ook bij mij, en vertelde veel van Joodsche gebruikelikheden. Ik had even te vooren een pakje met een nieuwe verklaring van den BRIEF AAN DE ROMEINEN van Frankfort ontvangen. Ik vergat gasten en eeten, zo begeerig was ik om te leezen. Ik wist, dat mijn vader het niet gaarn ziet, als ik aan de tafel lees. — — Ik kon mij echter, terwijl de anderen spraken, niet onthouden, een paar bladzijden met een vlugtig oog te doorloopen. — Hij gaf er mij een zacht verwijt over. Ik onderdrukte mijn klein ongenoegen, — deed het boek toe, — en meende — een groot offer te doen. Wij lazen JOB XXI, en een boetlied uit MUNTER, die, naar mijnen dunk, onder

der onze liederendichters niet de minste — maar ook niet de beste is. Hij kon met weinig moeite nog veel duidlijker zijn, zonder de kracht in 't geringste te verminderen. — Ik las nog, eer ik te bed ging, de ontvangen overzetting des briefs aan de Romeinen, die mij wel niet gantsch volkomen, maar echter ongemeen veel beter behaagde, dan alle anderen, die mij ooit onder 't oog waren gekomen. De schrijver heeft den apostel PAULUS vrij wel gestudeerd, en heeft taal en duidelijkheid in zijne magt.

D O N D E R D A G
D E N D E R D E N J U N I J .

1773.

Ik ontwaakte des ochtends omtrent half zes, en was ontzaglijk traag. Mijne vrouw verleevendigde mij. — „Heden zeven jaar geleeden, zeide „ zij, was onze trouwdag. Ik zou blij zijn, als „ ik dien heden met een gelukkige verlossing vier „ ren kon. ” — Ja, heden, antwoordde ik, willen wij met onze kinderen vrolijk zijn, — en deezen dag uittekenen . . .

Ik stond eerst na zes uur op, ging naar mijnen vader en broeder, die een' goeden nacht gehad had; bladerde nog eens in de omschrijving des briefs aan de Romeinen.

De jonge LIPS VAN KL. kwam, en wees mij zijne teekeningen. 't Zou jammer zijn, als men hem niet op allerlei wijze ondersteunde, om zijne kunst te voltooien. Ik deed hem mede aanzitten, en den geheelen voormiddag tekenen.

Gevader ASSER kwam, Ik schreef aan zijnen pre-

predikant, en zond hem eene karolijn, die hij ingesameld had. Ook voegde ik nog een paar regels in zijnen brief van aanbeveeling, en toonde hem de onmogelijkheid van mijnen kant, om meer voor hem te doen.

De Proponent W. kwam. Bijkans had hij mij verdrietig gemaakt. Ik moest afbreeken. — Een arme prullenkramer! Ik zou hem aanbeveelen. Ik floeg het hem af, dewijl ik hem niet kende. Hij scheen zeer verlegen; en nuboefde ik hem, om ten minste zijnenthalve met dien heer, die hem, naar zijn zeggen, hoop tot iets gegeven had, te spreken.

Eene burgervrouw, die schielijk een kind verlooren had, — (zij vond het dood in de wieg) en die zich daarover verlegen maakte, verhaalde mij de gebeurtenis, en ging naar 't schein bedaard en getroost van mij weg.

Ik schreef aan mijn dagboek voort. Etljke korte bezoeken. Tegens den middag ontving ik eenen brief van den heer Hr. Hij deed mij vriendlijke verwijtingen:

Vous vous servez souvent de ces expressions (Esprits foibles, sans lumieres, sans gout, sans liberte) pour marquer ceux, à qui vous ne trouvez pas cette facilité d'admettre comme incontestable tout ce, qui vous paroît si clair.

Dat is: „ Gij bedient u dikwijls van deeze uitdruk-
 „ kingen (zwakke geesten, zonder licht, zonder
 „ smaak, zonder vrijheid) om die geen en uittete-
 „ ken en, bij welken gij die gemaklijkheid niet
 „ vindt, om 't geen u als klaar voorkomt ook
 „ voor onbetwistbaar aanteneemen.” Dit verwijt
 kan ik niet van mij afweeren: ja nog meer; ik
 moet bekennen, dat ik het steeds moeilijker vind,
 hetzelve te ontwijken, hoe meer ik eigenzinnig-
 heid, onleerzaamheid en blooheid met elkander
 verbonden zie, om de waarheid te verwerpen.
 Ondertuschen moet ik zekerlijk liefderijker in mijn
 hart, en voorzigtiger met mijne tong zijn.

Ook schreef hij mij, dat mijne voorrede voor
 de *Mengelpredikatiën* de verdenking tegen mijne
 rechtzinnigheid niet verminderde. Ik mag het wel
 lijden, dat men mij alle theologische rechtzinnigheid
 ontkent; als men mij slechts de bijbelsche laat.
 Ik zal het nooit voor God te verantwoorden heb-
 ben, dat ik niet zo dacht, als KALVINUS en A-
 THANASIUS dachten; omdat ik geene gronden heb
 om deeze mannen voor schrijvers van godlijk ge-
 zeg te houden. — Maar te verantwoorden zou ik
 ik het hebben; als ik niet van Christus en zijnen
 dood dacht, gelijk PAULUS en JOHANNES daar-
 van denken; omdat ik gronden genoeg geloof te
 hebben, om deeze mannen voor schrijvers van
 godlijk gezag te houden. Na

Na de tafel werd ik bij twee zieken geroepen. Ik beloofde te komen. De dienstmaagd, die mij bij den eenen riep, sprak zeer verstandig — van de verscheidene wegen tot verbetering, — van de preekzucht van alle zogenaamde ontdekten — enz. . . . Eenige belemmeringen, die mij tot ongeduld wilden beweegen. Want ik wilde mij met mijne vrouw en kinderen vermaaken. Eindelijk vond ik 'er nog tijd toe. Wij gingen in de zaal, daar mijne vrouw en ik — het eerstemaal neerknielden, en het eerstemaal sliepen; — ver- tegenwoordigden ons de kinderen op den schoot en aan de hand; allen erinneringen aan onzen trouwdag; doorliepen de zeven jaaren, die wij, niettegenstaande alle de beproevingen, zo vergenoegd beleefd hadden; verhaalden aan den kleinen onze verbindtenis, die hij met hartvervrolijkende deelneeming aanhoorde. — — 't Geen wij aan bloemen in voorraad hadden, werd bijeengebragt, en Netken, die ik in haaren speelwagen voortschoof, terwijl Hendrik dien trok, op den schoot gestrooid, en hem in 't hair gestoken. De hoogzwangere moeder zag het aan. — Hendrik liet ik het zondagspakje aandoen, en ik las, hem bij de hand houdende, zijne moeder het liedje voor, — welk zekerlijk wel haastig genoeg gemaakt, — echter nog in staat was, om hem en zijne moeder een vreugdetraan uit de oogen te lokken. . . .

L I E D

VOOR MIJN' ZOON, OP DEN ZEVENDEN
 V E R J A A R D A G
 ONZER ECHTVERBINDTENISSE.

*Der besten oud'ren bruilofsdag
 Zij ons een dag van speelen!
 Ons hart, welk zich verblijden mag,
 Verblijde zich met veelen!
 Zoet is der liefde zachte min.*

*De goede vader is mijn zin!
Mijn zin de beste moeder!*

*Zij leefden, eer ik leefde; maar
Zij woonden niet te samen!
Toen zij, geleeden zeven jaar,
Bij een vol blijdschap kwamen.
In teedre liefd' omarmden zij
Elkanderen, en God schonk mij
Door hen 't bestaan en leeven.*

*Lof zij den grooten Vader, die
Ons koestert, van ons allen!
Nu zijn wij twee; ras zijn wij drie!
Hoe zal dat u gevallen!
O lieve zus! verheug' toch u!
Een kind, als gij of ik, geeft nu
De goede God ons weder.*

Ik moest mij losscheuren. — Pf. kwam nog, en vernam nog iets van den weerklank onzer blijdschap. — Ik deed mijne bezoeken; — wandelde nog met W. MERKURE; — en bragt den avond bij HESS in den Zetweg onder zusters en broeders kinderen door. — Wij spraken --- van het reizen; — van geleerde bezoeken; — van Jesus kindsche jaaren, welken de heer HESS

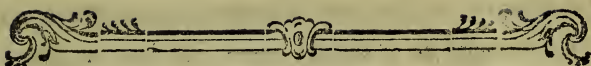
nu ook bij zijne geschiedenis van Jesus bij zal voegen; — van T... zwaarmoedigheid en verdrietelijkheid; — van de bijkans onbegrijpelijke bemoeijingen van meest alle de verlichte koppen, om de leer van Christus aftefnijden; — van de onnatuurlijkheid des algemeenen ievers, om de verknochtheid aan Christus te verzwakken, en zijne voorschriften afzonderlijk te verhoogen; — van onverlichte leeraars; — waarom FOSTER bij alle zijne schijnbaare koelheid en dorheid het hart aangrijpt, — dewijl men hem aanmerkt, als iemand, die van zijne zaak verzekerd is, dezelve aanschouwt. Daar is licht in hem. Veel licht, ook slechts van weinig vlakke en heldere spiegels op een punt gericht, maakt warm; — — van de nieuwe overzetting des briefs aan de ROMEINEN.

Ik toonde aan mijns vriends en mijne vrouw nog de bijbelsche prenten, die gereed waren, en deed haar een verhaal van de nagenoeg onbegrijpelijke ontsnapping van twee sterk geslooten dieven. 't Is onbegrijpelijk, wat de mensch kan, als hij wil; — als alle de krachten zijner ziele, door nood, door dringenden nood ingespannen, op een punt werken. Ik zou iederen gevangenen uitdrukkelijk zeggen: Als gij vrij worden kunt, zult gij vrij zijn! Iedere kracht der menschlijke natuu-

re behoorde den mensch eenigermate eerwaardig te zijn! Bij den eenen deezer dieven had nog eene grootmoedigheid plaats, waarover wij ons in een ander geval verwonderen, en die wij van den kansel aanprijzen zouden, indien het de wanfmaak onzer valsche bescheidenheid toeliet, — om hendaagsche en voor oogen liggende voorbeelden naar de handelwijze van Christus en zijne apostelen bijtebrengen. Toen hij zich met onuitsprekelijke moeite van zijne boeien losgemaakt; — met een ongelooflijke sferkte de deur doorgraaven, de grendels bereikt, het zwaare slot enkel met de linkerhand door middel van een ijzer, met de bloote vingers van zijn bedstee losgemaakt en met geweld 'er afgedraaid, van buiten door een gat opengestoken had, — dacht hij nog niet aan het ontvlieden. Hij hielp eerst zijn' medegezel, die niet in zijnen kerker, — maar 'er zo ver van verwijderd was, dat hij voorheen niet met hem had kunnen spreken. — Deeze was nog sferker geflooten. Hij vond hem in het duistere, arbeide zijne boeien en sloten los, — brak zijne vier ketens in stukken, — en leide hem uit zijne gevangenis. Maar nog waren zij niet in vrijheid. De een met moeden arm, — de andere nog met de afgebroken ketens en boeien, — tilden nog een' molensteen op eene bank, om

van daar het voorhuis bereiken, en een venster openstooten te kunnen. — Zo ontsnapten zij. Ik heb de gevangenis, toen ik 'er uit het weeshuis voorbijging, gezien, alles naauwkeurig beschouwd, en met eene verbaasdheid, die ongemeen groot werd, — en mij bijkans traanen uitperste, ben ik van daar weggegaan.

VRIJDAG.

DEN VIERDEN JUNIJ.

1773.

Een zeer gewigtige dag, — van welken ik echter nu slechts weinig op kan tekenen. Indien ik al het goede, 't geen ik heden gedaan heb, en alleen dit — verhaalde; — dan zou men mij voor een' heilig houden; en nogthans zou mijn geweeten mij zeggen, dat ik meer werktuiglijk dan gevoelig gehandeld had: en, indien ik alle de zwakheden en gebreken, die ik heden bedreeven heb, en slechts deeze verhaalde, dan zou men mij voor een' huigchelaar en godloozen houden; en nogthans zou mijn geweeten mij zeggen, dat ik zo min een huigchelaar ben, als een heilig; een huigchelaar, naamlijk — in dien zin, als dit woord genomen wordt. — Desniettenstaande houd ik deezen dag voor eenen goeden gezegenden dag mijns levens. Van den morgen tot aan den avond steeds gelegenheid hebben, en zich ook van die gelegenheid bedienen —

om nuttig te zijn , en te vergenoegen , geleerd en vergenoegd te worden , — dat kan ik geenen kwaaden dag noemen. — Ja , maar nog veel beter had ik dien doorgebracht , als ik mijne zinnelijkheid minder den meester had laten speelen .

Des morgens een paar getrouwdcn , die gereformeerd wilden worden , — en welken ik af moest wijzen . — Een bezoek van den heer THUT , deurwaarder des hertogs van Wurtemberg , eenen reus van zeven en een' halven voet lang . Hij bleef tot na het middageeten met zijne kleine vrouw bij ons . Hij is , naar mijnen dunk , een zeer eerlijk , bescheiden man , die , hoe zeer hij het zich aan heeft gewend , om godzalig en met de Schrift te spreken , — echter niet de minste gemaktheid daarbij bespeuren laat ; niets wil zijn ; zich niet , gelijk veele vroomen uit het Wurtembergsche , — terstond over de harten van anderen verheft , om ze apostolisch te vraagen : hoe het met hun hart staa , en zich hun met gweetenraad optedringen . Wel is waar , zo verlicht niet , als ik wenschte ; niet zo bezielc van Christus , als ik mij eenen vriend van Christus voorstel ; — maar ten aanzien van zijnen bijstergrooten klomp ligchaamlijkheid — meer geest , bevalligheid , natuurlijkheid , goedheid , kennis , gevoelen , tederheid , — dan in menig teder sentimentaalman-

net-

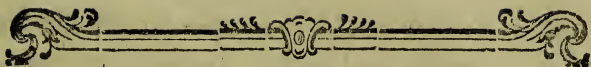
netje. Natuurkundig merkwaardig is het, dat hij van zeer kleine ouders afftamt; in zijn zestien-
de jaar de kleinste onder twintig was, die hunne
belijdenis deden, — zo klein, dat zijn leeraar
bijkans zwaarigheid maakte, om hem reeds ten
avondmaal toetelaaten. — Bij melk en boter
groeide hij van jaar tot jaar drie of vier duim. Vee-
le buurkinderen en anderen kwamen om hem te
zien. Hij scheen daarbij nog iedel, noch beleedigd.
Hij was jegens allen vriendlijk, — stond uit ge-
dienstigheid op, — nam ze teder op de armen, —
en zeide hun ongedwongen iets goeds. — On-
dertuschen schreef ik eenige brieven, die hij me-
de zou neemen, — aan HELFER KLEMM,
HARTMAN vader en zoon. Na 't eeten las ik
eene proef van mijne leerredenen over JONAS,
die mij onder het leezen verblijdde, dewijl ik mij
voormenigen leezers bemoediging daaruit beloofde.
Ik ontving een briefken van eene vriendin; —
kleepte mij, en leide een kort bezoek bij haar
af. Van de nieuwe overzetting des briefs aan de R O-
MEINEN; van ZIMMERMANS eenzaamheid; van
mijne vrouw. --- Ik ging van daar naar Pf. las in WIE-
LANDS Mercurius — met nut en genoegen, bij-
zonder de verhandeling over HERDERS prijschrift.
— U 8. Verder ROM. IX, X en XI, vergeleeken
met de nieuwe overzetting, welke ik nu op eene

en

en andere plaats zwak bevond. — Daarna ging ik met Pf. naar mijn huis. Op den weg eenen brief van HASENCAMP. Wij lazen dien; lachten een weinig; praatten 'er over. — Van den kinderlijken geest van het Evangelij; — het Evangelij geeft weinig regels; het ontwikkelt gevoelens. — Onder het avondeeten de *staatkundige berichten* uit den Mercurius, — en van het nieuwspapier; — — ik, in 't bed, nog de verhandeling over *de tegenstrijdigheden in de menschlijke natuur*, — ook bladerde ik nog hier en daar. De volgende plaats wil ik optekenen, en mij inprenten: (want, etlijke dagen geleden, gaf mij eene vriendin eenen wenk — tegen de fatyren, waartoe zij meende eenige neiging in mij te bespeuren.)

*Toi, qui vas décochant les traits de la Satire,
Toi, qui te fais un jeu de blesser tant de coeurs,
Approche de plus près ceux que ta main déchire;
Et le bon mot, qui t'a fait rire,
Te coutera souvent des pleurs.*

S A T U R D A G.

D E N V I J F D E N J U N I J.

1773.

In de verwachting, dat mijne vrouw heden of morgen bevallen zou, had ik Pf. verzocht, om zondagavond voor mij te preeken. Ik besloot dus eenige brieven te beantwoorden, en bijzonder dien van HASENCAMP. Ik deed het met ongemeene blijdschap. —

Aan STROHLIN schreefik onder anderen: —

„ Uwe waarfchouwingen wil ik met dank aanneemen, en gaarn bekennen, dat ik dikwijls haastig in 't spreeken ben, en mij dikwijls overijle; — dat ik met de woorden *eigenzinnigheid, verward, zonder smaak*, te schielijk voor den dag kom. — — O mijn lieve! Van alle kanten roept men mij toe: *Niet zo schielijk!* en aan alle zijden roep ik te rug: *Niet zo langzaam!* Ik wil langzaamer gaan, als gij mij belooft, schielijker te gaan!” — —

Aan

Aan HASENCAMP — — onder anderen: „ Broeder en broeder, bedwelm mij niet, „ maar geef mij licht, geef mij gronden. Ik „ wil alles, mijne liefste meeningen aan Gods „ woord onderwerpen; maar aan den wand stel „ ik mij; ik wil niet overzucht, maar overtuigd „ zijn. — — Niet zuchten derhalve, niet u „ beangstigen, u niet vreesachtig over mij aan „ stellen, niet over mijne lichtvaardigheid liefde- „ rijk jammeren zult gij; — want zo doen, „ uit kracht der algemeene tovermagt der eigen- „ liefde, alle stikduistere bevorderaars der on- „ godsdienstigste godsdienstbegrippen; — maar „ uit de lichtbron zult gij mij volopgeschepte „ lichtgronden voorleggen

„ O gij lieve zielen, waarom wilt gij met al „ het geweld eener liefderijke zorgvuldigheid mij „ mijnen kinderlijken geest ontraaden, ontzuch- „ ten, en mij uwen veelzienden vreesachtigen „ geest, genoegzaam met opschorting uwer vriend- „ schap, daarvoor geeven?

„ Lieve HASENCAMP, lieve PETER, en „ SAMUEL, en JOHANNES, en hoe gij goe- „ de zorgvuldige broederzielen allen heet! Laat „ mij toch zachtkens lagchen, als ik aan u denk, „ en stil, liefderijk, vraagswijze lagchen, als „ gij — met uwe bedenkingen, — mijne ge-
voe-

„ voelens verzwakken, mijn vrolijk inzicht in het
 „ Evangelij, dat niet zo regelachtig is, verdon-
 „ keren, en mij, op goed Joodsch, de vrijheid
 „ ontrooven en beperken wilt, die Christus mij
 „ geeft. Niet op ingeevingen, niet op blikfems
 „ en driften, om dit of dat groote overteneemen,
 „ loer ik. Ik gehoorzaam mijn zedelijk gevoel —
 „ en het Evangelij, — en de Voorzienigheid;
 „ — dat is: ik geloof in God, den Vader, den
 „ Zoon, en den Heiligen Geest. Maar, vergeeft
 „ mij, ik vrees, gij verstaat dat nog niet.

„ *Niet zo schielijk!* roept mij mijn vrouwtje
 „ bijkans bij iedere maaltijd: — *Niet zo schie-*
 „ *lijk!* roept mij de heer STROHLIN van Bern:
 „ — *Niet zo schielijk!* roept mij een geliefd gezelschap
 „ van Duisburg toe. Ik wil hooren, gij geliefden!
 „ Ik wil mij voorzigtig laten maaken! Maar
 „ ik wil niet kruipen. Ik wil liever vliegen en val-
 „ len kunnen; dan niet vallen kunnen, en *kruipen*.

„ Ik zie zekerlijk wel: Mijne brieven, welken
 „ ik nu toch, om uwe goedkeuring te stellen,
 „ geen letter schuurwer mogt maaken, zullen u
 „ mijnen vrijheidszin, (hoewel ik mij allen tot een
 „ dienstknecht stel) niet geeven. Maar, als wij
 „ een paar maanden met elkander konden omgaan,
 „ dan zouden wij ons goede tegen elkander uit-
 „ wisselen, en veel zou aan beide zijden afgeslee-

„ pen

„ pen worden, welk thans glinstert, schoon het
„ geen goud is.

„ Gebed om wijsheid en verlichting is bijkans
„ mijn eenigste, ten minste mijn voornaamste ge-
„ bed; en de Voorzienigheid verhoort mij groot-
„ deels door het Evangelij, en door menschen.
„ Ik bid niet om deeze of geene wondergaaf. Ik
„ oefen mij, om alle, zelf de godlijkstschijnen-
„ de driften aan de woorden van *Christus*, (want
„ deeze zijn mij nog gewigtiger dan de woorden
„ der *apostelen*,) te onderwerpen (de apostelen
„ spreken meer met de *Jooden* en *Heidenen*;
„ *Christus* meer met de *menschen*;) niet dat ik der
„ apostelen woord, dat is, *Christus*, tegen *Chris-*
„ *tus* stelle; — want men kan zich tegen u, gij
„ geliefden! niet genoeg verzekeren, om niet
„ misverstante te worden. — Gij hebt, in alle
„ vriendelijkheid zij het gezegd, eene grondlooze
„ gaaf, om alles bedenkelijk te vinden, en stelt
„ u niet genoeg in mijne omstandigheden; want
„ ik heb geen tijd om te ontwinden; ik geef
„ liever zaadkorreltjes, dan vruchten. — En
„ boven dit alles, lieve broeders! moet ik weder-
„ om zeggen: *geheel en al mist gij mijne wijze*
„ *van denken*. —

„ Hebt gij, broeder H A S E N C A M P, mijn ge-
„ bedliedeken gezien, welk ik daaglijks in den
„ geest

„ geest met u wenschte te bidden, en waarbij het
 „ mij steeds zo hartlijk wel gaat. Gij hebt, dunkt
 „ mij, mijnen JONAS nog niet ontvangen, an-
 „ ders zoudt gij in zo menigen opzigte, in wel-
 „ ken gij nu mijenthalve bekommerd zijt, gee-
 „ nen kommer meer hebben. — Doch —
 „ ik erinner mij niet, in alle de veertien leerree-
 „ denen den fatan zelfs een eenigmaal de eere be-
 „ weezen te hebben, hem ook slechts te noe-
 „ men; — en dat komt u veelligt bedenkelijk
 „ voor. — Nu — als gij zwak zijt, moest
 „ gij moeskruiden eeten; en ik wil in eeuwigheid
 „ geen vleesch eeten, als het u in den bijbelschen
 „ zin ergert; doch kunt gij, geliefde broeder, dee-
 „ zen vrolijken scherts niet verdraagen; dan wil
 „ ik 'er mij, uwenthalve, uit liefde tot u, van
 „ onthouden, en met PAULUS denken: *Alles*
 „ *is mij wel geoorloofd, maar alles is niet oor-*
 „ *baar.*

„ Men moet zijne pligt, en niet zijnen lust,
 „ dat is, het zedelijk gevoel naar de Voorzie-
 „ nigheid, — maar geene eigenzuchtige liefheb-
 „ berij volgen; daar hebt gij volkomen gelijk aan.
 „ *Staa voor een tijdlang van dat geen af, 't*
 „ *welk u ook in de goede zaaken, ook in de beste*
 „ *zaaken, tot hiertoe het LIEFSTE WERK ge-*

„ weest is; en zie toe, of gij niet iets vinden kunt,
 „ dat voor de hand noodiger, of even zo nuttig
 „ is, maar waartoe gij geenen, of niet zo groo-
 „ ten lust hebt. Ik wil deezen uwen raad door
 „ toepassing op mijn hart en mijne omstandighe-
 „ den beproeven. Eene mijner liefste bezigheden
 „ is het prediken; — brieven schrijven, welke ver-
 „ lichten, verwarmen, vergenoegen; — vrien-
 „ den en vriendinnen bezoeken; — armen hel-
 „ pen, die met hunnen nood op mijne kamer ko-
 „ men, enz. — Dit is tot hiertoe mijn liefste
 „ werk geweest. Hiervan zal ik nu afstaan? Zal
 „ niet prediken? Niet brieven schrijven? Niet
 „ vrienden bezoeken? Niet de armen helpen? —
 „ Waarom niet? — Daarom, dewijl het mijn
 „ liefste werk is? — Lieve broeder! Waar
 „ staat zo iets in het Evangelij? Heet dat niet:
 „ ingebeelde εὐλοδογησκεια (*) door daadlijke ver-
 „ drijven? — Doch ik wil ook redelijk be-
 „ kennen, dat deeze grondregel onvergelyklijk
 „ goed is: *Van veele zaaken, welken gij doen*
 „ *moet, doe die 't eerst, welke u 't meest tegen-*
 „ *staat.* Groet die edele ziel, vrouwe L., welke
 „ zich deezen grondregel eigen gemaakt heeft.
 „ *De apostolische stand is van den onzen on-*
 „ *der-*

(*) Eigenverkooren godsdienst; kunstige religie.

„ *derscheiden*. Zeer goed. Maar wij behooren
 „ te trachten, dien daaraan zo gelijkvormig te
 „ maaken als mogelijk is; dat heet: *Christus te*
 „ *verheerlijken door leeven en dood*.

„ *De begrippen van Gods ordening en recht,*
 „ *die mij nog ontbreken*; geliefde broeder! De-
 „ zelve wil ik des rekenen met uwen eersten brief
 „ ontbouden en besteld te hebben. Gij doet
 „ mij dan rekening. 't Geen ik gebruiken kan,
 „ behoud ik; 't geen niet, zend ik u terug.

„ *Waare ootmoed is: Mij niets toeschrijven;*
 „ 't geen ik niet heb; — en het geen ik heb,
 „ als ontvangen, als genade aanzien; —
 „ en den naasten als mijnen Heer dienen. —
 „ Wat is nu *valsche* ootmoed? — Zich iets
 „ niet toeschrijven, het geen men heeft, —
 „ 't geen men heeft, voor genade uitgeeven, en
 „ nogthans daarbij zo iedel zijn, als of men het
 „ niet ontvangen had. — Of daar kruipend
 „ en vleiend handelen, daar men broederlijke
 „ dienstknecht behoorde te zijn? — Geliefde
 „ broeder! Waarin bestaat nu de *valsche* ootmoed,
 „ waarin mij de duivel zoekt te storten? — Ge-
 „ liefde broeder! Laat ons bidden:

Niets dan licht en uw genade!

Niets, dan leiding, smeekt uw kind!

*Dan gaa 'k vroeg, o God! en spade
Zeker, moedig en gezwind.*

„ Hebt gij den brief van den predikant van ***
„ aan den predikant van *** gelezen? — O
„ lees hem! lees hem! — STRAASBURG
„ heeft mij geantwoord: Mijne schriften waren
„ niet openlijk verboden! Alleenlijk hadden zij
„ in het klooster op aanleidingen, waarover zij
„ zich nooit of verklaaren willen of zullen, erin-
„ nerd, dezelve*n in puncto Socinianismi* met
„ behoedzaamheid te leezen. Het strekke u tot
„ stof van blijdschap, dat ik in opzigt zo wel
„ van den *persoon* als van den *dood* van Christus
„ het *Socinianismus* te verfocien u verzekere.”

Na het middageeten voltooide ik den brief aan
HASENCAMP; doorlas denzelven; ging in het
zouthuis; — huishoudlijke zaaken; van W.
Ik beieverde mij, om op 't billijkste van hem te
oordeelen. Van daar — Ik las nog den Mer-
kurius ten einde toe, en zette mijn dagboek
voort. — Van zeven tot acht uur bij mijne goede
vrouw. — Zij las mijnen brief aan Hasen-
camp. —

Na 't avondeten las ik het handschrift eener
vriendinne, tsgi⊙ch24 sij†eri⊙ ng frs⊙4 ⊙rs⊙†.

Voor

Voor mij zeer leerrijk; — zeer veele gegronde aanmerkingen, die mij troffen; beschaamden; verheugden; — over mijne onverschilligheid omtrent de oordeelen der waereld nopens mij. — Ik zal hoe langer hoe onverschilliger moeten worden, hoe meer ik daaglijks waarneem, hoe oneindig weinige van de bijstergroote menigte der beoordeelaaren — stil en zonder drift overdenken; hoe weinige zich om het aanhooren en gadeslaan bekommeren; hoe weinige de moeite doen, om zich in mijne omstandigheden te verplaatsen, of zulks voor de natuurlijkste billijkheid houden; — hoe onmooglijk het ware, wel te handelen, als ik telkens vooraf ook slechts zes verlichte en redelijke menschen vroeg, wat ik behoorde te doen? Hoe gantsch strijdig hun raad uitvallen, en veelligt geen van hun mij dat geen, 't welk voor mijn persoon, mijn karakter, mijne omstandigheden, mijnen smaak, het beste en gevoeglijkste is, raaden zou; hoe de beoordeelaars, die mij van nabij kennen, te eenzijdig, te angstvallig zijn met opzigt op andere oordeelen en werkingen, die in onze nabijheid gedruis maaken; — en de beoordeelaars van verre te weinig bewijsstukken hebben, om 'er een richtig oordeel op gronden te kunnen. — Dus — zal ik mij wel gaarn aan alle oordeelen te onderwerpen;

alles met bedaardheid aan te hooren, en met redelijkheid mij ten nutte te maaken, mij bevlijtigen; — maar ik moet echter ten laatste mijne eigen *weegschaal*, en eene eigen, van alle oordeelen der waereld ten eenemaal onafhankelijke *zelfstandigheid* hebben; ik moet voorzigtig zijn, om eerbaare, lofsijke dingen te doen, niet alleen voor den Heere, maar ook voor de menschen; voor 't overige — mij oeffenen, *te wachten*, te wachten naar de ontdekking van veel raadselachtigs nopens mij, welke de moederlijke zorgvuldigheid der godlijke Voorzienigheid op den rechten tijd aan mijne vrienden en vijanden geeven zal; te wachten naar de groote beslissing der eeuwige waarheid en liefde, — die 't geen goed in mij was bekend maaken, — en mijne gebreken verbeteren en vergeeuen zal.

Ik sliep met goede bevindingen, vol stille rust en dankbaarheid, met deeze veel omvattende zucht: ”
 „ Laat mij ontwaaken, eer ik ontslaap, en leeven, eer ik sterf! ”

E I N D E .

BLADWIJZER

DER

VOORNAAMSTE ZAAKEN,

IN DE BEIDE DEELEN DES DAGBOEKS

VOORKOMENDE.

a. Betekent het eerste, en b. het tweede deel.

<p>Abraham, een drama, door J. C. Lavater. b. 99
101</p> <p>Atheist (geval van eenen) te Parijs. b. 416</p> <p>Atheisterij zal, vrees de schrijver, toeneemen. b. 311, 312 Is hem begrijplijker, dan deisterij. 312</p> <p style="text-align: center;">B.</p> <p>Bafedows voorstelling aan menschenvrienden. enz. beoordeeld. a. 249 Brechters aanmerkingen over zijn elementairboek gepreezen. b. 107.</p> <p>Bengel, oordeel over dien schrijver. b. 28.</p> <p>Benson over de opgewekte heiligen bij Jesus opstanding. b. 45 oordeel over dien schrijver. 43, 44.</p> <p>Beproeving van zichzelf ten einde der maand, hoe</p>	ingericht kan worden. b. 195-205 Bespiegelingen over den staat der gelukzaligen aan de andere zijde des grafs. a. 139-143 Bevindingen, waarom men somtijds bij gewigtige omstandigheden weinig of geringe bevindingen heeft. b. 150 Bevindingen (geestlijke) aanmerkingen daarover. b. 246 Bevindingen (de allerbeste) zijn geen bewijs van de richtigheid der begrippen, daar zij door veroorzaakt worden. b. 282. met een voorbeeld uit het heilig avondmaal bevestigd. 282, 283 Bevindingen van den Christen, oordeel over dat boek en schrijver. a. 251 Plaat-

- fen daaruit bijgebragt.
242-245
- Bidden** (te) voor zijne overleedene moeder neemt J. C. Lavater voor; aanmerking daarover. b. 165-167
- Bidden** overluid met het huisgezin is verkieslijkst. a. 19, 20, 27, 51, 52
- Blijdschap** in God, waaruit ontspruit. b. 95
- Boeken**; welke vraagen men zich in 't beoordeelen van boeken moet voorleggen. b. 299, 300
- Boeksken** (een zwart en wit) voor kinderen te maaken, kan van goede vrucht zijn. b. 119
- Brechtters** aanmerkingen over Bafedows elementairboek gepreezen. b. 107
- Brief** van N. aan J. C. Lavater over zijne uitzigten in de eeuwigheid. b. 5-7
- Brief** van J. C. Lavater aan den heer M. a. 32. Aan eene vriendin. 44. Aan den broeder van zijn overleeden vriend. 97 aan de Vrouwe B. b. 9, 10, 44, 101 Aan Hafencamp. 10, 11 Aan de vrouwe E. 55 Aan de vrouwe F. 61 Aan den heer Sp. te C. 64 Aan de vrouwe D. 67 Aan den heer G. 68 Aan den heer E. Gp. 69 Aan Iselin. 89. Aan N. 206 Aan Sf. 208, 209 Aan den heer M. 219-221 Aan den heer G. te Schaf h. 223 225 aan den heer Brenner. 229 aan H. 229, 241. Aan de vrouwe S. E. G. 249, 250 Aan de vrouwe D. 251, 252 Aan Hafenkamp. 252, 353 Aan N. 253, 254 Aan de Vrouwe Gr. 256 Aan H. 270-272 Aan K. 273 - 275 Aan L. 276. 277 Aan den heer S. in L. 278-287 Aan de vrouwe D. v. B. 288, 289 Aan den heer H. 290-292. Aan Hafencamp. 293-296 Aan Zimmerman. 297-308 Aan Wolke. 311-313 Aan L. Z. 314 Aan Strohlin. 333 Aan Hafencamp. 334 enz.
- Buitenverblijf** (een aange-naam) beschreeven. b. 293, 295.
- Bijbel** het allergewigtigste geschiedboek. b. 80
- Bijzonderheden** wegens het leeven van J. C. Lavater, b. 245-248
C.
- Christen**, groot onderscheid tuschen eenen Christen en eenen Sociniaan. b. 286.
- Christendom**, wat ook al een oorzaak kan zijn, dat men daarin niet meer vordert? a. 161, enz.
- Christendom** (het) in Duitschland spoedt eene groote onwenteling te gemoet. b. 257
- Cryptographie**, door J. C. Lavater in zijn dagboek gebruikt,

- bruikt, aanmerking daar-
over. a. 125, 126
- D.
- Dag, een verlooren dag naar
't leeven gefchetst. a. 175,
enz.
- Dagboek (J. C. Lavaters ge-
heime) beoordeeld. b. 48
Heeft weinig tijd daar-
toe. 75
- Dagen, plechtige, met deugd-
zaame handelingen te on-
derscheiden, is goed. a. 14
- Dansen, aanmerkingen daar-
over. b. 220, 221
- Deisterij is te vreezen dat toe-
neemen zal. b. 311, 312
- Deugd, haare drie voornaame
bronnen. b. 145.
- Dieven, allermerkwaardigste
ontsnapping van twee
sterkgeflooten dieven. b.
326-328
- Dood, eene vrouw voor dood
ingewonden, maar den
volgenden morgen nog
leevende. a. 137
- Doodkist, fichtlijke gedach-
ten en aandoeningen bij
het lijk en de doodkist
van eenen vriend. a. 104-
107
- Doodshoofd, fichtlijke ge-
dachten bij het zien daar-
van. a. 117
- Droomen, men moet niet ver-
wachten, dat God ons
door droomen onderrechten
zal. b. 169
- Droomen (benaauwde) b. 193
Hoe men dezelve droomen
kan voortzetten.
193, 194 Verschriklijke
droom. 225
- Dweeper allermoeilijkst te
winnen. b. 306
- Dweeper, de fchrijver is nooit
een dweeper onder de
handen geweest. b. 301
- Dweeperij, de fchrijver ver-
klaart zich daarvan
gantsch vervreemd te
zijn. a. 215-218
- Dweeperij, haar eigen aart.
b. 102
- Dweeperij, welke zaaken ligt
tot dweeperij weglee-
pen. b. 213
- E.
- Eberhards apologie beoor-
deeld. b. 89
- Eed, de vervulling van Gods
eed, waaruit ook opte-
maaken. a. 128, 129
- Epheseren (Brief aan de) uit-
trekfels uit dien brief. b.
22, enz.
- Eusebius, merkwaardige plaats
uit hem bijgebracht. b.
44
- F.
- Fles, gebeurtenis bij het bree-
ken eener fles verhaald.
a. 53
- Frankforter Lettercourant be-
oordeeld. b. 230
- G.
- Gebed, de kracht van een
vroom gebed. a. 186-
188 Zekeren tijd tot het
gebed te bepaalen. b. 19
- Gebed bij en voor een' vroom-
men ftervendens vriend.
a. 81, 82, 83
- Gebed op eenen geboortedag.
a. 225 227, enz.
- Gebed (woordelijk) niet te
verachten. b. 293

- Gebedsverhooringen (zonderlinge) a. 187
- Geboortedag, hoe een Christen zich bij gelegenheid van dien behoort te beproeven. a. 220, enz.
- Gebod op eenen geboortedag. 225
- Geboortedagen onzer beste gedachten behoorde men aanteteken. b. 175
- Gedachten en ondervindingen bij het sterfbed van een' vriend, omstandig voorgesteld a. 79-88
- Gedachten op een Nieuwjaarsochtend. b. 76, 77
- Gedicht op eene overleeden vroomer moeder. b. 54
- om ontferming. 71, 72
- Geest van een stervenden vroomen waar zich terstond na den dood des lichaams bevindt? a. 110, 111
- Geheimschrift, zie Cryptographie.
- Geloof, de zaligheid van hetzelfde. b. 65, 66 Is het grondbeginsel. 83. Niet te verwiselen met de gehoorzaamheid. *ald.*
- Gesprek (merkwaardig) van een stervenden Christen. a. 64-70
- Gewaarwordingen (onze) hangen van kleinigheden af. b. 93
- Gewoonten (goede) waarom somtijds door listigheid van het hart niet na worden gevolgd, in een voorbeeld getoond. a. 148-152
- God te beleedigen, aanmerkingen over die uitdrukking. b. 189, 190
- Groep (fraaije) door den schrijver des dagboeks getekend op zijn moeders begraafnisdag. b. 156, 157
- Grondregels met vrucht dagelijks te betrachten. a. 6-9
- H.
- Hand. X. 4. a. 133
- Hart, voorbeeld van de iedeleid en arglistigheid van 's menschen hart. a. 147, 148
- Hebebrands aanmerkingen over het derde deel der uitzigten in de eeuwigheid. b. 47
- Hebreen (de brief aan de) of Paulus daarin op Romeinsche gebruiken zinspeele. b. 229, 230
- Hemelvreugde, fraaije aanmerking daarover. b. 85
- Herders verhandeling over de spraak wordt ongemeen geprezen. b. 304
- I.
- Jaaren (de) schijnen sneller voorbij te loopen, hoe ouder men wordt. a. 221, 222
- Iedeleid en onbestendigheid van 's menschen hart. a. 144-146
- Jesús is ook een helper in ligchaamlijken nood. a. 129
- Jesús armoede naar de wereld, wat daaruit te leeren? a. 159. Zijn lijdens veel te overdenken.

- 247 Heeft de onsterfelijkheid aan 't licht gebragt. b. 141
- K.
- Kennis met de beste menschen te hebben, welke gevolgen somtijds kan hebben. a. 161-168
- Kinderen, aanmerking in de opvoeding van kinderen dienstig. b. 27, 28
- Kinderen (kleine) zijn geene woonstede der duivelen. b. 38
- Kinderen, hoe best in den godsdienst te onderwijzen. b. 123
- Kinderleeven der vroomen, aanmerking over die uitdrukking. b. 143
- Kleeden, nalaatigheid daarin nadeelig. b. 88
- Klofstoks Mesfiade. a. 190
 ——— Oden b. 19, 20
 ——— Oordeel daarover 21
 ——— Lied. b. 116
- Koningrijk Gods op wat wijze allerbest uittebreiden. b. 290
- I. Kor. III. 22, 23 toegelicht. b. 33
- L.
- Lavater (Joh. Casp.) begint een dagboek te schrijven. a. 3. Zijn gebed en alleenspraak bij die gelegenheid. 3, 4 Regels, welken hij zich daarbij voorstelt. 5 Zijne daaglijkse grondregels. 6 Zonderlinge ontmoeting met eene oude vrouw, die iets van hem leenen wilde. 22 26 Klaagt over traagheid. 28 Besluit zijne voornaamste
- leevens-omstandigheden tot zijne leering uittekenen. 29 Klaagt over zijn menigvuldig verzuim. 35 Over traagheid tot het gebed. 37 Zijne bevindingen bij het bidden uit Zollikofers gezangboek. 49 Zijne reize naar en gesprekken met een' sterfenden vriend, en aandoeningen bij zijnen dood en begraafnis. 55, enz. Is bekommerd over de onbestendigheid zijns harten. 93 Springt midden in zijn gebed op, waarom? 94 Zijne beloften bij de doodkist van een' vriend. 108 Zijne merkwaardige alleenspraak tot zichzelf bij die gelegenheid. 110, 111 Zijne heilige voorneemens. 113 Zijne ontmoeting op de terugreize in een herberg. 114-121 Is over 't geschenk van een doodshoofd zeer verheugd. 119 121 neemt voor om tegen de iedelijkheid van zijn hart meer te waaken. 146. Is zeer vergenoegd wegens de uitvoering van een goed voorneemen. 152, 153 Onderzocht, waarom niet reeds verder in het Christendom gevorderd is? 161 enz. Toetst den staat zijns geestlijken levens ernstig en oprecht. 181-184. Zijne geestlijke blijdschap. 185 Geraakt in drift over een

misflag zijner dienst-
 maagd. 192, enz. Wordt
 door zijne vrouw tot
 sfilte en schaamte gebragt.
 193 Heilige alleenspraak
 deswege bij zichzelven
 tot zijne verootmoedi-
 ging. 196-201 Onder-
 vindt een' onuitspreeklij-
 ken godlijken troost. 213
 Zijn wonderlijk omvat-
 tend gebed bij die geest-
 lijke verrukking. 214
 Betuigt op 'tkrachtigst,
 vreemd van alle dwee-
 perij te zijn. 215-218
 Beproeft zichzelven ern-
 stig en naauwkeurig bij
 gelegenheid van zijne ge-
 boorteverjaaring, 220-
 233 Helpt eenen behoef-
 tigen liefderijk. 248, 249
 Toetst zijn gedrag geduu-
 rende eene maand gehou-
 den. 252-261 Heeft ee-
 ne zonderlinge ontmoe-
 ting. b. 3-5 Ziddert als
 hij iets nieuwgedrukts
 van zijne schriften onder
 't oog krijgt. 37 Maakt
 een gedicht voor zijne
 lijdende moeder. 81
 Schrikt midden in het on-
 ze vader over aandacht-
 loosheid. 90 Ontvangt
 eene lijst van alle zijne
 schriften. 97 Is in ziek-
 te bedwaard. 113 Wordt
 om de voortzetting van
 het dagboek verzocht.
 131 Sterfdag zijner moe-
 der. 135 Zijn gesprek
 met zijn vrouw bij die
 gelegenheid. 136, 137
 Laat zijne doode moe-

der uittekenen. 137 Ge-
 sprek met den tekenaar.
 138 Zijne gedachten bij
 zijn moeders doodkist.
 160 Zijn zonderling al-
 leengesprek daags naa
 zijn moeders begraaf-
 nis. 163-165 Oordeelt
 een omstandig dagboek
 te schrijven zeer nuttig
 te zijn. 174 Beproeft
 zichzelven naauwe ten
 einde eener maand. 195-
 205 Erkent 'er Gods va-
 derlijke hand in dat hij
 niet tot dweeperij ver-
 valt. 213 Wat hem daar-
 tegen beveiligd heeft.
 213, 214 Houdt een ge-
 sprek met sommige vrien-
 den over onderlinge be-
 schuldigingen van dwee-
 perij. 215-217 Klaagt
 dat 'er dikwijls brieven
 van hem tegen zijnen wil
 bekend worden gemaakt,
 243 Bewijst allerkrach-
 tigst, geen Sociniaan,
 maar een Christen te zijn.
 286 Wordt vriendlijk ge-
 waarschouwt tegen schert-
 zen, waartoe hij schein
 overtehellenn. 321, 322
 Verantwoordt zich tegen
 de verdenking van niet-
 rechtzinnigheid. 322.
 Vermaakt zich op zijnen
 zevenden trouwverjaar-
 dag met zijne vrouw en
 kinderen. 323.

Leeven, de helft mijns lee-
 vens is reeds afgelegd,
 aanmerking over die uit-
 drukking. a. 103, 108

Leerredenen van J. C. La-
 vater

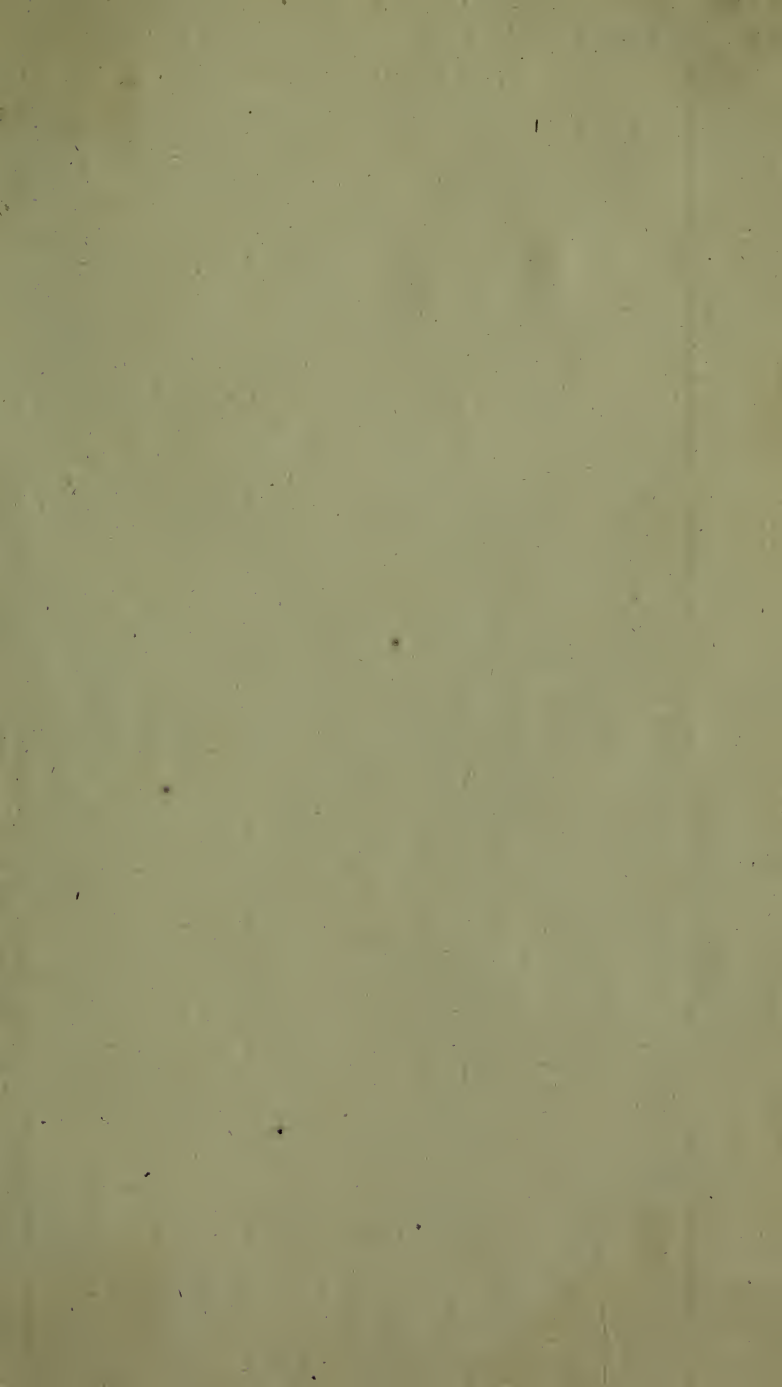
- vater over Jonas. Bericht deswege. b. 36. . . . 34 . . . 209,210
 35 . . . *ald.*
- Liéd voor den zoon van J. C. . . . 41,46. . . 211
- Lavater op den zevenden verjaardag hunner eehverbindtenisfe. b. 324 XXVI: 41 . . . 236,237
 XXVI: 13 . . . 237
- Liefde is het voornaamste. b. 10, 84, 8555 24 . . . 239
 67,68. . . 239,240
 XXVIII: 19,20. . . 251
- Liefde is het weezenlijkste der menschl. nature. b. 144
- Liefde, stellingen eener leerreede over de liefde. b. 176,177
- Liefde, rijmloos gedicht op de liefde. b. 309
- Ligtvaardigheid hoe van den eenen stap tot den anderen schielijk voortgaat. a. 175-178
- Lofzang (geestlijke) b. 210-212
- M.
- Maagden, de gelijknis der tien maagden is moeilijk te verklaren. a. 206,207
- Maand, hoe men ten besluite eener maand zich behoort te toetsen. a. 252 enz.
- Matt. V: 45 toegelicht a. 50,21
- X: 37 - - 40
 - XII: 50 - - 43
 - XIII: 58 - - 50
 - XVI: 23 - - 155
 - - 25 - - 156
 . . . 26 . . . 156,157
 . XVII: 5 . . . 157,158
 . . . 19,20 . . . 158
 . . . 27 . . . 158,159
 . XVIII: 3,4 . . . 184
 . XXI: 22 . . . 186
 . XXV: 13 . . . 207
 . . . 21 . . . *ald.*
 . . . 26 . . . 208
 . . . 29 . . . *ald.*
 . . . 31,32. . . 209
- Mensch vermag veel, als alle zijne zielskrachten op een punt werken. b. 326.
- Menschen te winnen geschiedt best door vrijmoedigheid der liefde. b. 305-307.
- Mistrouwen jegens God te hebben; waardoor men zulks ook moet zoeken te midden. b. 182
- Moeder (eene) over het verlies van haaren eenigen zoon getroost. b. 9, 10, 31, 44, 101.
- Montirall's (Frank van) schrander gezegde. b. 279
- Moses Mendelszoon (eene goede aanmerking van) b. 289.
- Muziek heeft een' grooten invloed op het gemoed, a. 16, 17.
- N.
- Nachtwacher hoorende, wat men zich erinneren kan. a. 10.
- Nieuwjaarwenschen, aanmerking daarover. a. 11
- O.
- Oetinger over het hooge priesterschap van Christus getoetst. b. 11, 29
- Oetingers Christlijke religie beoordeeld. b. 252, 253
- Onderscheid tuschen de taal der Heilige Schrift en die der dweeperij. b. 83. 84

- Ongeloof is de zonde aller zonden. b. 273
- Onkunde (onze) nopens het leeven der zaligen na den dood beschouwd. a. 139-143
- Onovereenkomstigheid (zedelijke) van een en hetzelfde mensch met zichzelf is zeer groot. b. 49.50
- Ontwerp eener nieuwe weetenſchap is nuttig. b. 300
- Opgeſtaanen (vroeger) bij Jefus opſtanding, waarbij door iemand worden vergeleeken? b. 191
- Orde in zijne zaaken te houden is nuttig. b. 172.
- P.
- Pasſielied. b. 259-269.
- Paulus onmogelijk een bedrieger of dweeper. b. 106
- Philippiers (Brief aan de) uittrekfels uit dien brief. b. 38, enz.
- Phyſiognomie door J. C. Lavater. Berichten deswege b. 49, 93, 300
- R.
- Rabeners hekelfchriften gepreezen. a. 168, 169
- Recenſent van boeken moet zich zekere vraagen voorleggen. b. 299, 300
- Reize van J. C. Lavater naar H. om zijnen doodzieken vriend te bezoeken. a. 57-62
- Religie, des ſchrijvers gedachten over de lotgevallen der Chriſtlijke religie. b. 311 313
- Religieſyſtema (een Chriſtlijk) kan op drieërleie wijze ten aanzien zijner volkomenheid beproefd worden. b. 175, 176
- Roede niet te verbannen uit de opvoeding van kinderen. b. 107
- Romeinen (De brief aan de) nieuw overgezet; die overzetting beoordeeld. b. 318, 319, 331, 332
- Rouſſeau, aanmerking over dien ſchrijver. a. 132
- Rijmen van J. C. Lavater voor een twijfelmoedigen vriend. b. 117.
- S.
- Satan is een overwonnen vermorfelde vijand. b. 270, 271, 274
- Schellenbergs Bijbelprenten. b. 314
- Schilderingen van onze voornameſte levensomſtandigheden zouden van veel nut voor ons zijn. b. 185, 186
- Schinz *elogium ſacerdotis J. P. Buſtelli* gepreezen. b. 57. 58
- Schmidlin is in het opſtellen van muziek ervaaren. b. 37
- Schouwburg, aanmerkingen daarover. b. 220, 221
- Schrift (de Heilige) gemeenſchappelijk gelezen, is een zeker middel tot uitbreiding van Gods koningrijk. b. 291
- Sociniaan, groot onderscheid tuſſchen eenen Sociniaan en eenen Chriſten. b. 286
- Spreek des ſchrijvers omtrent den ſtaat zijns ligchaams. b. 239
- Sterf.

- Sterfbedden (bij de) is niet veel uittevoeren. b. 129
- Sterflied. a. 72
- Sterkte der ziele, fraaie gedachten daarover. a. 130, 131
- Sterven (het) van een hartevriend, waarom men het beter aanschouwen, dan niet aanschouwen kan. b. 151, 152
- T.
- Tafelgebed, in stilte gedaan, is onvoegzaam. a. 52
- Thut, een reus van zeven en een' halven voet, in zijn zedelijk karakter en natuurkundige merkwaardigheid beschouwd. b. 330, 331
- Timotheus, uittreksel uit Paulus beide brieven aan hem b. 236-239
- Treschos sterfbijbel. b. 157
aanmerking daarover. 157, 158
- Troost voor iemand, die gevallen is. b. 274
- Troosten, aanmerkingen over iemand te troosten. b. 31
- Tutlinger, zijne harde beproevingen. b. 132
- U.
- Uitdrukkingen (onderscheidene) in den grond dezelve, moeten de liefde niet flooren. b. 280, 281. met een voorbeeld getoond. 281
- Uitlegkunde, aanmerking daarover. b. 32
- Uitzigten in de eeuwigheid door J. C. Lavater. Berichten deswege. b. 5, 6, 7, 206, 296, 299
- V.
- Verdraagzaamheid, hoe zeer de schrijver daarin toeneemt. b. 303
- Verstrooid geraakt men al te ligt in de kerk. a. 13
- Verzuiming eener goede zaak maakt somtijds, dat zij geheel nablijft. b. 180, 181
- Voorbaarigheid in 't oordeelen nadeelig. b. 232
- Voorzienigheid Gods, zich kinderlijk daaraan te onderwerpen, is nuttig. b. 34
- Vreugde, waarom 'er somtijds onder droevige tijdingen verborgen vreugde in 't hart ontstaat. 55, 56
- Vroome (de stervende) een lied. a. 75
- Vruchten, stichtlijke gedachten bij het zien van onvoldraagen vruchten. a. 118, 119
- Vrijmoedigheid der liefde is het beste middel om menschen te winnen. b. 305
- W.
- Wandeling (aangenaame) langs het meir van Zurich. b. 317.
- Wasdom in het goede, troost eener ziele, die over gebrek daarvan klaagt. b. 187, 188
- Weg ter zaligheid, dat boeken beoordeeld. b. 229
- Weisgebedeboek. b. 155, 156
- Weisz abc boeksken. b. 49, 53
- Wieland wil een tijdschrift uitgeeven. b. 171 Zijn gouden spiegel beoordeeld. 177
- Win-

- Winnen (mensen te) op welke wijze best geschieden kan. b. 305-307
- Wolke schrijft over den toestand des Christendoms in Duitschland. b. 311
- Z.
- Zaaken (zijne) in goede orde te houden, is voordelig. b. 172
- Zakboekskes voordienstboeken door J. C. Lavater. b. 53
- Zieken, wat 'er vereischt wordt, om met hun nuttig te spreken. b. 147
- Zielzucht tot God. b. 250, 252, 255
- Zollikofers gezangboek, staaltje daaruit. a. 49 nog een nader staaltje. 202.
- Zonden, of men meer voor zijne deugden, dan voor zijne zonden schrikken moet? a. 144, 145
- Zoontje van J. C. Lavater verzoekt zijne overleeden gootmoeder te zien, gesprek bij die gelegenheid. b. 141
- Zwaab, merkwaardig geval en gezegde van een eerlijken Zwaab. b. 122
- Zwaarmoedigheid, eene zekere foort daarvan beschreven. b. 222, 223

NKM

